

Cultura juridică și prevenirea corupției

**Materialele conferinței internaționale
Chișinău, 1 noiembrie 2007**

Chișinău, 2007

CZU 340+343.352(082)=135.1=161.1

C 94

Această publicație este finanțată de către NOVIB. Opiniile expuse în publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Transparency International – Moldova și NOVIB.

Difuzare gratuită

Coordonatori: **Efim Obreja, Gheorghe Avornic**

Redactor: **Svetlana Ciobanu**

Machetare computerizată: **Efim Obreja**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

“Cultura juridică și prevenirea corupției”, conf. intern. (2007; Chișinău).
Materialele conferinței internaționale “Cultura juridică și prevenirea corupției”
/coord.: Efim Obreja, Gheorghe Avornic; Transparency Intern. Moldova. – Ch.:
Transparency Intern. Moldova, 2007 (Bons Offices SRL). – 268 p.

ISBN 978-9975-80-093-8

500 ex.

340+343.352(082)=135.1=161.1

Copyright © Transparency International – Moldova, 2007

Toate drepturile rezervate

Transparency International – Moldova

Str. 31 August 1989, nr. 98, MD-2004, Chișinău, Republica Moldova

tel/fax: (373-22) 237876

www.transparency.md

e-mail: office@transparency.md

ISBN 978-9975-80-093-8

Cuprins:

Cuvînt de salut	6
CULTURA JURIDICĂ ȘI PREVENIREA CORUPȚIEI	9
Valeriu BALABAN	9
<i>Aspectele teoretice și practice ale culturii juridice în Republica Moldova,</i> Tudor POPOVICI	11
<i>Conștiința juridică și cultura juridică, coraportul lor:</i> <i>Nihilismul juridic – categorie juridică,</i> Gheorghe AVORNIC	25
<i>Human Rights Education and UNDP Interventions in the Human Rights</i> <i>Education Area,</i> Angela DUMITRAȘCO	42
<i>Prevenirea corupției politice prin reglementarea finanțării partidelor</i> <i>politice și campaniilor electorale,</i> Efim OBREJA	46
<i>Importanța culturii juridice în prevenirea actelor de corupție,</i> Victor COLIN	52
<i>Dreptul, conștiința și cultura juridică ca atingere (realizare) a civilizației,</i> Anatolii BÎKOV	56
I. Cultura juridică în apărarea drepturilor omului	58
<i>Rolul culturii generale, în special al culturii juridice în dezvoltarea societății,</i> Dumitru POSTOVAN	58
<i>Educație pentru democrație,</i> Constantin LAZARI	64
<i>Perspectivile culturii juridice anticorupție în Republica Moldova,</i> Sergiu BRÎNZĂ	70
<i>Cultura juridică – mijloc de asigurare a protecției drepturilor omului,</i> Andrei SMOCHINĂ	76
<i>Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale,</i> Iurie SEDLEȚCHI	80
<i>Cultura juridică ca valoare a dreptului,</i> Grigore FIODOROV, Boris BULBUC	85

<i>Importanța instituției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru formarea conștiinței și culturii juridice ale populației, Raisa GRECU . . .</i>	95
<i>Lacunele în drept. Căile de înlăturare și completare a acestora de către organele puterii de stat și ale Curții Constituționale a Republicii Moldova, Dumitru PULBERE</i>	103
<i>Cultura juridică – element necesar pentru edificarea statului de drept, Alexandru CUZNEȚOV, Vlad PALAMARCIUC</i>	114
<i>Cultura juridică, esența acesteia, Diana SAVCA</i>	118
<i>Condițiile de aplicare a liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației, Ion TIPA</i>	121
<i>Importanța studierii și aplicării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, Valeria BĂNĂRESCU, Tudor LAZĂR</i>	125
<i>Cultura juridică a colaboratorului de poliție, Igor BANTUȘ</i>	133
<i>Protecția drepturilor consumatorilor – un drept esențial al omului, Galina POGONEȚ</i>	135
<i>Cultura juridică – între imperativ și necesitate, Anatolie BANTUȘ, Larisa BANTUȘ</i>	143
<i>Cunoașterea și cultura aprecierii ilicitului penal în practica și legislațiile altor țări, Alexandru MARIȚ</i>	146
II. Prevenirea corupției prin educația anticorupție	155
<i>Rolul procuraturii în educația în spirit de intoleranță față de corupție, Andrei BALAN</i>	155
<i>Educația anticorupție a publicului, Maia BĂNĂRESCU</i>	160
<i>Referiri privind componentele educației anticorupție, Octavian BEJAN</i>	168
<i>Why Business Ethics?, Lilia E. CARAȘCIUC</i>	172
<i>Formarea profesională continuă – factor important în dezvoltarea culturii juridice și prevenirea corupției în Republica Moldova, Gheorghe GANDRABUR</i>	173
<i>Prevenirea și combaterea fenomenului corupției în instituțiile de învățământ superior, Mihail ROTARU</i>	181
<i>Bribes, Government, and Asymmetric Information, Sean GOLDEN</i>	186

<i>Cultura funcționarului public, actele normative și corupția,</i> Eugen ROȘCOVANU	189
<i>Transparența decizională – condiție de fond pentru prevenirea corupției în administrația publică locală, Valeriu ZUBCO</i>	197
<i>Măsurile de prevenire și combatere a corupției la nivel internațional,</i> Tatiana CHERDIVARA	201
<i>Accesul la informație, Tudor LAZĂR</i>	206
<i>Reglementarea corupției în Republica Moldova: situație de fapt, probleme și soluții, Gheorghe BUTNARU</i>	211
<i>Noțiuni conceptuale privind securitatea statului, Vladimir MAGOLA</i>	217
<i>Particularitățile măsurilor specifice de prevenire a corupției,</i> Anatolie DONCIU	225
<i>Unele probleme ale formării culturii juridice și influența acesteia în eradicarea corupției, Serghei ZLOBIN</i>	228
<i>Некоторые аспекты борьбы с коррупцией в Молдове,</i> Юрий ДИМИТРОВ	232
<i>Corupția – mod de manifestare a crimei organizate,</i> Alexandra TIGHINEANU	231
<i>Măsurile anticorupție în funcționarea mecanismului puterii în stat,</i> Vugar NOVRUZOV, Gheorghe COSTACHI	240
<i>Infracțiunile de corupție și mijloacele tehnice criminalistice contemporane aplicate la investigarea lor, Andrian BADIA</i>	245
<i>Strivirea flăgelului corupției – un important pas în prevenirea și combaterea spălării banilor, Anatolie BANTUȘ, Andrei FORMUSATII. .</i>	249
<i>Проблема коррупции в системе высших учебных заведений Молдовы,</i> Eugen FLOREA	252
Rezoluția conferinței	259

Cuvînt de salut

***Onorată asistență,
Stimați participanți,***

Activitatea eficientă de diminuare și înlăturare a corupției este în directă dependență de implementarea simultană a unui întreg complex de măsuri și mecanisme. Educația reprezintă una dintre măsurile eficiente întreprinse în activitatea anticorupție.

Conform art. 7 din Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției „*Fiecare stat parte se străduie... să adopte, să mențină și să consolideze sisteme ... care: d) favorizează oferta de programe de educare și de formare care să le permită (agenților publici) să-și îndeplinească corect, onorabil și adecvat funcțiile și să beneficieze de o formare specializată corespunzătoare care să-i sensibilizeze mai mult față de riscurile corupției inerente exercițiului funcțiilor lor. Aceste programe pot face referire la codurile și normele de conduită aplicabile*”, iar conform art.13 ale aceleiași Convenții „*Fiecare stat parte ia măsurile corespunzătoare... pentru a favoriza participarea activă a persoanelor și a grupurilor care nu aparțin sectorului public, cum ar fi societatea civilă, organizațiile neguvernamentale și comunitățile de persoane, la prevenirea corupției și la lupta împotriva acestui fenomen...*” și că „*Această participare ar trebui consolidată prin măsuri constînd în: c) întreprinderea... de programe de educare a publicului...*”.

La compartimentul educație juridică, educație anticorupție în Republica Moldova se realizează mai multe măsuri de importanță majoră. În primul rînd, a crescut numărul de instituții superioare de învățămînt cu disciplina de drept, a sporit numărul de persoane care au absolvit facultățile de drept ale acestora. În același timp, multe persoane urmează studii juridice și în instituții de învățămînt ale altor state. Pe lîngă aceasta, în cadrul organelor de drept și al altor instituții publice se implementează programe de ridicare a nivelului cunoștințelor juridice ale funcționarilor.

O deosebită importanță pentru ridicarea nivelului profesional al diferitelor categorii de persoane îl au diversele seminare, reuniuni, proiecte organizate sau implementate cu suportul Consiliului Europei, Uniunii Europene, Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, ABA/CEELI, NOVIB, Fundației Eurasia, Statelor Unite ale Americii etc. cu participarea experților internaționali și celor naționali.

Pentru educația juridică sunt foarte importante, de asemenea, activitățile de publicare a actelor normative în Monitorul Oficial, pe pagina web a Ministerului Justiției și parțial pe paginile web ale diverselor instituții publice, publicarea pe paginile diverselor surse mass-media și revistelor de specialitate a actelor normative și a informațiilor de consultanță juridică, editarea ghidurilor pentru cetățeni și funcționari, aducerea la cunoștință a diverselor comentarii la proiectele de acte normative, a rezultatelor cercetărilor pe teme concrete etc.

În societate se implementează și alte măsuri îndreptate spre sporirea nivelului educației juridice, a educației anticorupție a persoanelor.

În ansamblu, aceste activități au o deosebită importanță pentru ocrotirea normelor de drept, pentru prevenirea corupției și dezvoltarea societății.

În pofida măsurilor întreprinse menționăm că Transparency International – Moldova, ca organizație neguvernamentală anticorupție, pe parcursul activității sale se confruntă frecvent cu problema legată de nivelul insuficient al culturii juridice, educației juridice, educației anticorupție a diverselor categorii de persoane.

Experiența acumulată de către TI-Moldova denotă nivelul insuficient al educației juridice în special a multor cetățeni, oameni simpli, dar și a antreprenorilor, funcționarilor publici. Se constată că unii cetățeni nu-și cunosc suficient drepturile și felul cum pot fi realizate, nu cunosc nici modalitatea de a-și apăra aceste drepturi, când ele sunt încălcate; nu știu cui să se adreseze cu problemele apărute, care sunt organele respective menite să le rezolve, cum se contestă deciziile ilegale ale acestora. Nu se cunoaște suficient modalitatea de a se adresa și a-și apăra drepturile în instanța de judecată, cum se procedează dacă nu sunt de acord cu hotărîrea instanței, ce trebuie să întreprindă pentru ca hotărîrile instanței de judecată să fie executate. Uneori nu știu cum se scrie o simplă cerere, o plîngere.

Referitor la educația anticorupție situația pare a fi și mai acută. Mulți vorbesc despre corupție, sunt indignați de existența fenomenului și de consecințele acestuia, dar la concret majoritatea cetățenilor nu știe aproape nimic despre formele corupției sau acțiunile ce se încadrează în formele concrete de corupție, care sunt organele specializate anticorupție, cum trebuie să se comporte în caz de corupție, ce prevede legislația la compartimentul înlăturarea consecințelor corupției, la repararea prejudiciilor cauzate prin corupție etc.

Este și mai surprinzător faptul că normele respective din legislația națională și internațională anticorupție sunt cunoscute insuficient chiar de unii funcționari publici care au menirea de a le implementa. Astfel, se relevă cunoștințe insuficiente

în privința mecanismelor de prevenire a corupției, în special a sistemelor de recrutare, angajare, încurajare a fidelității, de promovare și pensionare a funcționarilor; sistemelor de reclamare (petiționare); controlului intern; asigurării transparenței și accesului la informație; gestionării finanțelor și mijloacelor publice; achizițiilor publice; eticii publice; prevenirii, tratării și rezolvării conflictului de interese; în privința imunității și inviolabilității; cerințelor și criteriilor de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale etc. Drept exemplu în acest sens pot servi unele proiecte elaborate de legi în care au fost incluse norme incompatibile cu normele și experiența internațională. Asemenea lacune au fost relevate, de exemplu, în proiectele de legi cu privire la conflictul de interese, cu privire la serviciul public și statutul funcționarului public, cu privire la finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale, cu privire la partidele politice etc.

Suntem de părere că insuficiența cunoștințelor juridice și cunoștințelor anticorupție diminuează în consecință capacitățile persoanelor de a se opune fenomenului corupției, provoacă limitarea drepturilor și libertăților persoanei și reprezintă un obstacol în dezvoltarea economică și cea socială.

Sporirea nivelului de cultură juridică, de educație juridică, educație anticorupție este una din problemele societății. Din acest motiv, Transparency International - Moldova în comun cu Uniunea Juriștilor din Moldova și Universitatea de Stat din Moldova au considerat oportună organizarea actualei conferințe cu genericul „Cultura juridică și prevenirea corupției” pentru a discuta problema în cauză, a determina dimensiunile și caracteristicile acestei probleme, a oferi posibilele soluții și a releva posibilele mijloace necesare pentru sporirea nivelului culturii juridice, a educației juridice, educației anticorupție.

Suntem bucuroși că la această conferință sunt prezenți reprezentanți ai organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale, precum și ai unor instituții internaționale, savanți, reprezentanți ai organelor de drept, a sistemului de învățământ și mass-media.

Vreau să îndemn toți participanții la conferință să discute liber această problemă, să prezinte opinii, argumente, rezultate ale cercetărilor, precum și cât mai multe și eficiente propuneri pentru a atinge cu forțe comune obiectivul conferinței. Rămânem în speranța unor rezultate bune a lucrărilor conferinței.

Vă dorim succes.

Efim Obreja,
Transparency International-Moldova

CULTURA JURIDICĂ ȘI PREVENIREA CORUPȚIEI

Valeriu Balaban, *consilier al Președintelui Republicii Moldova*

*Onorată asistență,
Stimați colegi,*

Am acceptat cu o deosebită plăcere invitația organizatorilor pentru a participa la Conferința internațională științifico-practică cu genericul „**Cultura juridică și prevenirea corupției**”.

Chiar de la bun început, salut inițiativa Uniunii Juriștilor din Moldova, a Transparency International-Moldova și a Universității de Stat din Moldova de a organiza această conferință. Genericul acestei conferințe este unul ce ține de actualitatea multidimensională. Cultura juridică și prevenirea corupției sunt două subiecte care merită atenție atât din partea instituțiilor statale, cât și din partea ONG-ilor și a cercurilor academice.

Corupția reprezintă provocarea cea mai mare a Republicii Moldova și ultima barieră în calea creșterii economice, a dezvoltării sociale, a sferei afacerilor și investițiilor.

Atingerea indicatorului Guvernării Juste, controlul corupției, impune o analiză profundă a tuturor factorilor care influențează acest fenomen. Printre acestea se înscrie și cultura juridică.

Cultura juridică este parte integrantă a culturii umane care definește totalitatea cunoștințelor juridice, a proceselor, normelor și posibilităților de a folosi legislația și de a le respecta în practica cotidiană social-juridică de către membrii unei societăți.

Care este rolul culturii juridice în viața socială, în general, și în combaterea corupției, în particular:

În primul rând, cultura juridică este un criteriu al nivelului de dezvoltare a omului. Dacă dreptul și alte instrumente juridice creează un mediu favorabil

pentru activitate, atunci cultura juridică intervine ca o formă de excludere a comportamentului ilegal, inclusiv și a celui corupt.

În al doilea rând, cultura juridică este un tezaur al valorilor juridice acumulate de omenire pe parcursul istoriei. De aceea atitudinea corespunzătoare față de cultura juridică este o condiție obligatorie pentru progresul social și o garanție a eforturilor de perfecționare a personalității.

În al treilea rând, prin intermediul culturii juridice are loc dezvoltarea statalității, ordinii, sistemului de drept și statului de drept.

Astfel, putem menționa că principala funcție a culturii juridice se reduce la: păstrarea valorilor spirituale în domeniul juridic și transmiterea experienței juridice generațiilor viitoare.

Dacă în sens larg cultura juridică include toate valorile juridice și este parte componentă a culturii individului, atunci în sens îngust, cultura juridică a fiecărui individ include:

- cunoașterea de către acesta a legislației în vigoare;
- înțelegerea corectă, respectarea, îndeplinirea, aplicarea și atitudinea intolerantă față de orice încălcare a legalității și legitimității acesteia.

Nivelul înalt al culturii juridice presupune că omul nu este un martor pasiv al proceselor din societate, ci manifestă activism social-juridic, utilizează cunoștințele sale juridice pentru consolidarea legalității.

Ultimele sondaje sociologice în Republica Moldova denotă existența unui înalt grad de toleranță a populației și agenților economici față de fenomenul corupției, acceptarea de către acestea a comportamentului coruptiv pentru soluționarea problemelor de ordin personal sau de grup.

Acesta este un indice negativ al culturii juridice, impune mobilizarea potențialului disponibil în stat și societate pentru diminuarea fenomenului corupției pînă la un nivel ce nu ar influența substanțial dezvoltarea social-economică a statului nostru și realizarea drepturilor cetățenilor.

Pentru a contribui la ridicarea nivelului culturii juridice din Republica Moldova trebuie îmbunătățite cunoștințele individuale juridice; dezvoltate știința juridică; respectată legislația; perfecționată legislația și practica judiciară.

Însumînd cele expuse, cultura juridică contribuie la prevenirea corupției atît prin funcțiile sale, cît și prin asigurarea bunei funcționări a Statului de Drept.

Sunt convins că în cadrul Conferinței vor fi identificate soluții pentru ridicarea nivelului culturii juridice care vor sta la baza unor acțiuni concrete pe viitor.

În final, permiteți-mi să urez succes lucrărilor Conferinței și să-mi exprim speranța că pe viitor asemenea conferințe vor deveni tradiționale și mult așteptate.

Vă mulțumesc.

Aspectele teoretice și practice ale culturii juridice în Republica Moldova

Tudor Popovici, *vicepreședinte al Uniunii Juriștilor din Moldova, doctor în drept, conferențiar*

Pentru analiza problemei în cauză autorul a făcut o investigație a materialului teoretic din țară la nivel doctrinar dezvoltat de către savanți autohtoni.

A fost cercetată legislația națională pentru a urmări responsabilitatea factorilor de decizie pentru a stimula cultura juridică în spațiul moldav prin prisma actelor normative, au fost trecute în revistă publicațiile mass-media din țară pe marginea expunerilor unor autori despre cultura juridică și a altor viziuni de drept ce influențează formarea culturii juridice în țară, privind jurisprudența națională și internațională.

1. Considerații generale teoretice privind „cultura juridică”

Problema *culturii juridice* a preocupat savanții autohtoni în ultimii ani fiind manifestată prin articole, manuale, comunicări la diferite conferințe naționale și internaționale.

Am dori să enumerăm acești savanți, care au contribuit la dezvoltarea științei juridice și au contribuit la formarea unei culturi juridice în spațiul național ce coincide cu ideile juridice ale savanților străini (români, ruși, ucraineni, beloruși, lituaneni, polonezi, bulgari, francezi, englezi etc.). Numărul acestora este mare, însă ne vom referi doar la cei de frunte: V. Ivanov, A. Smochina, Gh. Costache, I. Guceac, V. Guțuleac, V. Balmuș, V. Popa, S. Cobăneanu, Gh. Avornic, V. Cușnir, precum și T. Cîrnaț, A. Potînga, S. Zlobin și alții, savanți mai tineri, care deja s-au afirmat în nișa științifică în domeniul apărării drepturilor omului.

Timpul și spațiul acordat acestei teme nu ne permite să facem o analiză comparativă a nivelului de investigație a savanților naționali, în același timp rămîine să constatăm că în perioada trecerii de la un regim totalitar la unul democratic operăm cu aceleași categorii științifice cum ar fi *cultură juridică, nihilismul juridic, ridicarea nivelului culturii juridice, conștiința juridică, legalitate, ordine de drept, educare juridică* etc.

Atingerea scopului final în acest studiu este de a crea o *cultură juridică* adecvată în societate ca o premisă a întăririi ordinii de drept și respectării legilor, respectării drepturilor, libertăților fundamentale ale omului, care să treacă ca un fir roșu prin toate investigațiile științifice ale savanților menționați.

Un element forte al *culturii juridice* este *conștiința juridică*, ce exprimă gradul de intensitate al cunoștințelor de drept și posibilitatea de a percepe și a aplica dreptul, conștientizarea de a respecta legile cu sentimentul dezvoltat de legalitate, echitate, justiție.

Sub acest aspect, alteori mai simplu spus *cultura juridică* reprezintă și totalitatea cunoștințelor, credibilitatea față de drept, sentimentul dezvoltat de acceptare a dreptului pentru reglementarea raporturilor dintr-o societate.

1) Un element grăitor al *culturii juridice* este nivelul de intensitate în masă a cunoștințelor juridice, volumul acestor cunoștințe, pregătirea profesională și reciclarea cadrelor de juriști, nivelul de dezvoltare a științei juridice, dacă vreți și a mentalității juridice.

Se pare că actualmente cunoștințele juridice sunt necesare doar în aulele studențești, catedrele de drept de specialitate precum și pentru organele de drept, autoritățile centrale și locale. Practic, la destinatarul principal, omul de rînd, normele de drept nu ajung și nu se implementează mecanisme eficiente pentru ca legea și supremația acesteia să stea în capul mesei.

2) Un alt element al *culturii juridice* îl reprezintă starea legislației ce presupune nivelul de dezvoltare și implementare a standardelor democratice, respectarea recomandărilor științei la perfectarea acesteia, motivarea necesității și cheltuielilor pe care le va suporta societatea la implementarea legilor în practică.

Și aici facem o paranteză deoarece mai apoi poate să nu aibă efectul respectiv. Dacă primele cerințe din acest element se mai respectă în notele de motivare ale proiectelor de legi, nu găsim în asemenea note motivarea cheltuielilor;

lipsească mijloacele de implementare și modul cum vor fi puse aceste legi în execuție, care sunt subiecții și cum vor fi pregătiți aceștia pentru aplicarea uniformă a legislației pe întreg teritoriul țării, lucru care necesită să fie auzit și luat pentru informare de către factorii de decizie.

Tot la acest element combinat cu starea de dezvoltare a legislației clarității, accesibilității și previzibilității acesteia se impune lucrul practic, transparent pentru utilizatorul legii (numit popor), a organelor autorităților publice și organelor ce aplică dreptul (judecătoria, organele vamale, ecologie, fiscale, sanitare și alte organe ce aplică direct legislația), care exprimă direct rolul aplicării legilor în societate. E necesar să se ia în considerație și starea de securitate în sensul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, impus în acest element, ca prioritar într-o societate democratică odată cu intrarea în vigoare a Convenției Europene (12.09.1997).

Cultura juridică cuprinde aceste două elemente ideale care se referă la sfera acțiunii dreptului în societate cu reflectarea acestora în conștiința juridică a indivizilor: fie persoană publică, fie cetățean aparte.

Analiza culturii juridice impune ca valoare aparte fenomenul conștiinței juridice. Prin aceasta se percepe dreptul, idealurile unei societăți drepte și echitabile în care apărarea drepturilor omului la o înaltă calitate este în centrul tuturor încercărilor în perfectarea, adoptarea și aplicarea legilor, ca etalon al societății avansate.

Despre conștiința juridică ce derivă din cultura juridică vorbim ca despre o valoare a ființei umane capabilă să însușească categoriile dreptului, drepturile și libertățile sale. În primul rând, trebuie însușite procedurile existente de soluționare a litigiilor, delictelor, precum și atitudinea acesteia față de lege, justiție și alte organe care aplică legile, mijloacele de apărare, care este atitudinea ființei umane față de respectarea sau nerespectarea prevederilor legii etc.

Altfel spus, conștiința juridică poate fi exprimată printr-o stare spirituală ce conține viziuni sociale, economice, politice combinate cu cele de drept, adecvate nivelului de dezvoltare a societății umane privind dezvoltarea dreptului, perfectarea și adoptarea actelor juridice, dezvoltarea umană, protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din diferite grupuri sociale, nivelul de garantare a acestora de către stat și societatea civilă.

Ca izvor de stimulare a activității umane, conștiința juridică are o influență directă de exprimare în lege a acestor viziuni.

Nivelul profesional al conștiinței juridice moderne face ca conduita juridică să fie mai convingătoare, mai accesibilă și clară la aprecierea și aplicarea legilor pentru toți utilizatorii.

Nivelul profesional al conștiinței juridice poate fi văzut prin prisma activității pozitive de ridicare a acestuia sub diferite aspecte:

- științific;
- educativ (studenți, audienți, postuniversitare etc.);
- perfecționarea legislației (Parlament, Guvern, Președinte, alte organe publice);
- publicarea legilor și altor acte normative;
- aplicarea legislației (judecătoria, procuratură, poliție, organele vamale, fiscale, sanitare, ecologice etc.);
- propaganda cunoștințelor juridice.

Este necesară elucidarea funcțiilor culturii juridice care pot fi exprimate prin:

- cunoaștere și reformare;
- reglatorie;
- comunicare;
- valoare normativă;
- prognozare.

Referindu-ne la prima funcție de cunoaștere și reformare a dreptului stimulăm activitatea umană pentru ca în centrul interesului social, al celui personal și grupurilor sociale să fie pus omul, cu condiția creării pentru acesta a raporturilor normale de viață, muncă, reproducere, asigurându-i drepturile și libertățile elementare, educația valorilor morale recunoscute unanim (cinste, onoare, bunătațe, caritate, autocontrol, toleranță față de compatrioți, demnitate, libertate, conștiinciozitate, responsabilitate).

Funcția reglatorie a culturii juridice face ca dreptul să supună vectorul idealurilor și tendințelor sociale, unitatea drepturilor și răspunderii juridice într-un element de respectare a raporturilor juridice cu bună credință; în caz de necesitate prin asigurarea executării acestora cu ajutorul mecanismelor statului.

Funcția comunicativă a culturii juridice combinate cu primele două (de comunicare, reglatorie) efectuează o legătură dintre generații, consolidând societatea umană. Un rol important le revine organelor mass-media, ce acumulează tendințele progresive ale dreptului, practica pozitivă.

Valoarea normativă a culturii juridice rezultă direct din aprecierile normelor de drept existente pe care omul (persoana publică) le aplică, considerându-le o valoare fără de care societatea modernă nu poate exista.

Funcția de prognozare se manifestă prin activitatea persoanelor și organelor care dispun de inițiativă legislativă. Este binevenit astfel ca o persoană, un organ ce dispune de viziuni clare despre modul cum trebuie să se dezvolte dreptul și ce raporturi sociale merită să fie reglementate, care din ele sunt prioritare, ce cheltuieli va efectua statul pentru a implementa aceste idei în cadrul legii, care vor fi cheltuielile pentru implementarea în viață a acestor legi.

Este cert că majoritatea juriștilor, spre deosebire de alți cetățeni, trebuie să cunoască, în virtutea profesiei, principiile generale de constituire a dreptului și principiile care guvernează diferite ramuri de drept în scopul menținerii ordinii de drept.

Odată cu aplicarea în direct a normelor constituționale în caz de excepții de neconstituționalitate sau a existenței normelor de drept anterioare intrării în vigoare a Constituției (27 august 1994) ce contravin acesteia, când normele internaționale la care Republica Moldova este parte în domeniul drepturilor omului de asemenea urmează să fie aplicate în direct (art. 4 din Constituție) față de specialiștii-juriști, judecători, procurori, avocați, ofițeri de urmărire penală se cere în special ca aceștea să cunoască mecanismele de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Standardele noi ale dreptului urmează să fie cunoscute de majoritatea juriștilor, însă la acest compartiment avem rezerve rezonabile despre care ne amintesc Hotărârile CEDO versus Moldova.

Ce standarde avem pentru a aprecia nivelul culturii juridice a unui candidat la funcție responsabilă în organele de drept sau a celei care profesează în aceste organe:

- că trebuie să cunoască fundamental totalitatea normelor de drept în vigoare în domeniul solicitat, procedurale legale de soluționare a litigiilor și delictelor în societate;

- că urmează să dispună de capacitate de exercițiu în sensul cerut (vîrstă, sănătate);
- să dispună de licența în drept;
- să aibă o bună reputație (moralitate decentă, cinste, onoare);
- să treacă o stagiere în domeniu;
- să se conformeze anumitor restricții și activități incompatibile (de întreprinzător, activități politice, publice);
- să fie cetățean al Republicii Moldova.

Mai pot fi și alte recomandări de la caz la caz, aceasta însă nu ține direct de elucidarea acestui subiect ci doar accentuăm necesitatea unei culturi juridice de netăgăduit.

Conștiința juridică este forma conștiinței umane în care se reflectă realitatea juridică exprimată prin cunoștințe juridice de apreciere a dreptului și practicii de aplicare a acestuia, situațiile sociale în valorile de orientare ce reglementează conduita indivizilor în situațiile juridice.

După cum se menționează în literatura juridică, conștiința juridică o putem clasifica după conținut (reprezentări despre drept și sentimente), după nivelul științific (științific, profesional, de masă) și după subiecți (de masă, de grup, individuale).

Conform subiecților avem următoarele forme ale conștiinței juridice:

- individuală (ce se formează din factori interni și externi ce se manifestă în multitudine de diversități, chiar diametral opuse);
- de grup (reprezentări de drept, sentimente ale diferitor grupuri sociale profesionale, clase);
- de masă (caracterizată pentru situațiile nestabile, grupuri unite temporar, mitinguri, demonstrații);
- conștiința socială juridică (a colectivelor de muncă stabile, a unei epoci istorice, a națiunilor și poporațiilor, a societății în întregime).

Complexitatea acestei probleme ne impune această scurtă analiză a conștiinței juridice, drept parte componentă a culturii juridice și atitudinea față de aceasta urmează să fie la fel de complexă; statul de drept trebuie să dețină pîrghii pentru a o stimula și a o determina să influențeze benefic regimul democratic

în respectarea valorilor social-umane unanim recunoscute în care centru este omul cu toate necesitățile lui vitale.

Pentru elucidarea tuturor aspectelor culturii juridice, am orienta auditoriul și spre alte categorii științifice, cum ar fi *Ideologia juridică*, *Psihologia juridică*, *Demagogia juridică* etc.

Ideologia juridică conține ideile, concepțiile, principiile, noțiunile, sistemele de drept raționale în stat, în care este concentrată totalitatea cunoștințelor juridice, cerințele grupurilor sociale, aprecierile și valorile unei societăți moderne în care știința juridică deține locul prioritar ce exprimă interesul de dezvoltare a societății, asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

La acest compartiment vin în ajutor cunoștințele accesorii, studiile sociologice, datele statistice privind dezvoltarea economică, democratică în societate cu barometrul opiniei publice, datele despre litigiile și delicturile din societate, dinamica acestora.

Cunoașterea profundă a acestor fenomene ne dă posibilitate să înțelegem mai bine omul, modul în care să-l facem mai bun, mai competent, cu o conduită previzibilă pentru a respecta drepturile sale și ale altora, a fi credincios patriei care demonstrează grijă permanentă prin mecanismele sale de drept.

Astfel, *conștiința juridică* este foarte aproape de drept și exprimă esența acestuia, particularitățile și conținutul, fortifică capacitățile de creație ale dreptului, aplicarea dreptului; direcționează toată activitatea sistemului de drept prin mecanismele sale.

Adică, dacă noi cunoaștem bine aceste mecanisme, am putea activa și stimula conștiința juridică, parte indispensabilă a culturii juridice, făcând ca dreptul să-și îndeplinească funcțiile clasice cunoscute, preluând amprente noi și standardele acceptate de RM.

Dezvoltarea statalității Republicii Moldova prin atașament la valorile democratice, relațiile libere de piață, noile posibilități de realizare a dreptului, când statul este interesat și stimulează poziția activă a individului cere de a forma un aparat de educare a cetățenilor în spiritul respectării dreptului.

Considerăm că statul Republica Moldova trebuie să fie interesat în contribuția la formarea conduitei cetățenilor săi de a respecta nu numai normele naționale de drept, cât și cele internaționale, realizarea drepturilor și libertăților fiecăruia.

2. Baza legală de formare a unei poziții active a culturii juridice.

Să încercăm de a trece în revistă baza normativă existentă din RM care face ca statul să contribuie prin instituțiile sale la o poziție activă a unei conștiințe juridice.

În acest sens a fost consultat un complex întreg de acte normative din care rezultă că atitudinea legală față de pregătirea culturii juridice a populației există.

1) Legea cu privire la Guvern nr. 64/31.05.1990, unde în art. 16 p.1,4 găsim *...realizează programe de stat privind cunoașterea criminalității. Întreprinde acțiuni vizînd asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor;*

2) Regulamentul Ministerului Justiției aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 129 din 15 februarie 2000, cuprinde aceleași prevederi preluate de la Guvern prin art. 4 și 8 p. 8 privind serviciile principale ale Ministerului Justiției, care anterior era responsabil de propaganda juridică prin care se realizau prevederile teoretice la ideologia juridică;

3) *Legea privind administrația publică locală* nr. 123 din 18 martie 2003 conține unele prevederi, însă la fel vagi ce nu obligă pe nimeni la nimic. Art. 49 atribuțiile *consiliului raional* prin p.p. o) și p) stipulează atribuții generale de tipul „...asigură condiții pentru organizarea și desfășurarea activității cultural-educative, sportive și de tineret, „...contribuie la protecția consumatorului”. Art. 60 Atribuțiile de bază ale președintelui raionului prin alineatul (1) p. 1) b) și f) domeniul asigurării ordinii de drept că ...acesta asigură respectarea Constituției, a legilor și altor acte normative, ...acordă sprijin poliției, corelează activitatea acesteia cu cea a instituțiilor de stat și obștești pentru prevenirea infracțiunilor, menținerea ordinii publice și asigurarea securității, apărarea drepturilor cetățenilor;

4) *Legea cu privire la poliție* nr. 416 din 18.12.1990 prin art. 2. *Sarcinile principale ale poliției;* găsim ca pct. 1, 4 și 5 conțin prevederi similare vagi privind acordarea de ajutor cetățenilor în menținerea ordinii publice, asigurarea securității publice, ocrotirea drepturilor cetățenilor.

Art. 4 confirmă că poliția este garantul apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale cetățenilor. Poliția nu intervine în drepturile și libertățile cetățenilor decît în cazul în care aceștia nu-și pot exercita atribuțiile. Poliția asigură dreptul la apărarea juridică a persoanelor reținute sau arestate;

5) *Legea cu privire la procuratură* nr. 118/14.03.2003 art. 4 pct. a) procuratura reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor, pct. h) asigură asistența juridică internațională.

Am văzut că organele de drept au bază legală prin care pot ajunge la cultura juridică a cetățenilor săi, dar aceste prevederi sunt foarte vagi și în virtutea multor atribuții de alt gen este dificil de constatat că aceste organe ar putea ajunge la *conștiința juridică* a cetățenilor pentru a-i face să devină *fruntași* și activi în alegerea unei conduite legale sau să dețină informații juridice adecvate timpului.

6) Am consultat și *Legea culturii* nr. 413 din 27.05.1999 în speranța că poate vom găsi ceva tangențial obiectului discuției noastre, însă mai mult decât art. 3 Domeniul de aplicare a legii pct. e) că:... editarea de către alte domenii ce țin de publicarea, difuzarea și utilizarea cărții nu s-au găsit alte prevederi;

7) Un alt act normativ care ține de problema supusă dezbaterii ar fi *Legea audiovizualului* nr. 603 din 3.10.1995 în art. 3.

Libertatea de exprimare audiovizuală presupune respectarea strictă a constituției și nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei, nici dreptul la propria imagine.

Aici ar fi oportun să amintim că Uniunea Juriștilor din Republica Moldova a negociat mult cu reprezentanții Consiliului Coordonator pentru a insera un program juridic de propagare a legii, actelor normative pentru cetățeanul de rând, ceea ce a rămas la nivelul de negociere.

Uneori, la unele emisiuni ale TV apar juriști cu renume, însă emisiunile nu au un scop bine determinat, informația acestora diluându-se în show-ul creat de conducătorii programelor unde norma juridică, atribuțiile, competențele organelor de drept se transformă în prevederi incapabile de a reglementa raporturile sociale.

În urma discuției problemei respective cu unii conducători ai acestor programe constatăm că aceștia își dau seama că nu pot elucida problemele de drept, dar încearcă să dezbată problema într-un mod interesant pentru cetățeni.

8) Constatăm și în *Codul audiovizualului* nr. 260 din 27.07.2006 art. 40 *Atribuțiile CCA*, însă nu găsim decât un scop prevăzut în art. 1 conform căruia programele se întocmesc în spiritul drepturilor și libertăților constituționale.

Poate de aceea nu a avut succes nici inițiativa UJ în fața audiovizualului în scopul de a face să fie auzită legea de către cetățeni, că nu avem stipulări directe despre însemnătatea dreptului în formarea culturii juridice.

Actualmente lipsesc aceste programe specializate radio și TV, fiind din când în când substituite de unele crîmpeie de la conferințele organizate de UJ, alte organe specializate, dar această informație este destul de complexă pentru a fi accesibilă pentru cetățeanul simplu care are dreptul și la informația juridică.

3. Mass-media și cultura juridică

Publicarea actelor normative efectuată în RM conform legii este reglementată de *Legea privind procedura publicării și republicării în M.O. al RM a actelor normative și rectificărilor operate în ele* nr. 92 din 01.04.2004.

Legea menționată este bază juridică de publicare a actelor normative: legi, hotărîri ale Parlamentului, Hotărîri ale Guvernului, Decrete ale Președintelui RM, Regulamente, dispoziții, ordine cu caracter normativ ale autorităților centrale și locale. M.O. este editat de Agenția Informațională de Stat „Moldpres” în limbile moldovenească, cu traducere în limba rusă și alte limbi conform legislației.

Actele normative pot fi publicate în ediții periodice, difuzate la radio și TV, făcîndu-se doar trimitere la M.O.

Actele normative departamentale pentru a avea putere juridică sînt publicate după ce sînt examinate de către MJ după avizare în termen de 10 zile.

Trebuie să recunoaștem că este pusă bine la punct problema cu privire la publicarea, rectificarea, modificarea actelor normative; în fiecare săptămînă apare publicația oficială.

Rămîne o enigmă dacă această informație ajunge pînă la utilizator.

Tot aici am accentua că în aa 2000-2003 statul nostru a adoptat sute de acte normative sub legi fundamentale, codurile penal, procesual penal, civil, procesual civil, de executare etc., care conțin instituții completamente noi, necunoscute de legislația precedentă. Au fost publicate în majoritatea lor cu intrare în vigoare la 12.06.2003, dar fără a se da vreun termen de pregătire și de însușire a acestora. În practica de aplicare a acestora apar pot apărea multiple deficiențe.

Noile acte legislative sînt cunoscute propriu-zis doar de autorii acestor proiecte de legi, iar aplicarea lor trebuie efectuată în masă de toți utilizatorii legilor de către persoanele competente aflate în exercițiul funcției. Din acest considerent există și erori în lucrul organelor de drept, altor autorități care aplică direct legea.

Dacă legea nu este accesibilă în unele organisme publice, începe activitatea creativă de înlocuire a prevederilor legale prin directive, scrisori care înlocuiesc adeseori legea și chiar contravin acesteia. Asemenea situații confuze au fost constatate în organele fiscale, vamale, sanitare, de poliție, sistemul Ministerului Justiției, ecologic, informațional, economic etc.

Această situație poate fi confirmată de orice cetățean care intră în litigiu cu asemenea departamente.

Este necesar de exclus din practica de rutină directivele, scrisorile, regulamentele, cînd acestea nu reprezintă altceva decît executarea legii în vigoare care nu poate fi înlocuită cu alt act numit directivă sau scrisoare - recomandare.

Cu suportul specialiștilor juriști și tehnicieni în țară s-a constituit un centru informațional care deține practic toată informația de drept în stare de control *Moldlex*, inițial, *Jurist*, informație juridică fiind normă de drept, practica judiciară, jurisprudența internațională în problema de drept.

Informația din *Moldlex* este accesibilă oricărui cetățean cu puține cunoștințe în domeniu. Programul este simplu și în cîteva secunde poate fi găsit orice act normativ în vigoare în RM.

Rămîne ca această informație să fie accesibilă pentru toți cetățenii, avînd-o inițial în bibliotecă, nemaivorbind de organele de drept, autoritățile publice, avocați și agenți economici care urmează să dețină această bază de date ce ar putea intensifica acțiunile pozitive de cunoaștere a legilor de către cetățenii noștri.

Autorul a luat cunoștință de majoritatea publicațiilor în domeniul dreptului cu tema *reflectarea corupției* în presa scrisă, ziare, reviste, diferite publicații periodice cum ar fi „Timpul”, „Ziarul de gardă”, „Jurnal de Chișinău”, „Экономическое обозрение”, „Cuvîntul”, „Вести Гагаузии” și altele care ne-au impresionat prin diversitatea problemelor de drept, ridicate de către autorii publicațiilor. Dar trebuie să conștientizăm că majoritatea sînt slab

argumentate juridic, predomină tendințe de interes departamental, alteori emoțiile autorilor prevalează asupra analizei sub diferite aspecte din mai multe izvoare de informații, cum cere deontologia jurnalistului.

Prin aceste publicații, cetățeanul este informat despre unele acțiuni care se consideră coruptive sau reprezintă abuzuri, exces de putere al unor persoane publice în domeniile gestionării patrimoniului de stat, conducerii organelor de drept în domeniul transportului, economiei, ecologiei, afectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

O bună parte din aceste publicații așa cum sînt ele, sînt trecute prin prisma celor expuse în partea teoretică despre *cultura juridică, conștiința juridică*, comportamentul normativ, moral și ce încărcătură pozitivă informativă aduce utilizatorului normelor de drept.

Este cunoscut faptul că Republica Moldova a devenit membru al ONU și al Consiliului Europei, a aderat și a ratificat o mulțime de acte internaționale care au devenit simultan parte componentă a legislației naționale, lucru care trebuie să fie însușit începînd cu auditoriul studentesc, poate și mai devreme.

Accesibilitatea legilor complexe după cum am argumentat este greoaie alteori chiar și pentru specialiști în domeniul dreptului, cu atît mai mult pentru cetățeni.

Omul de rînd are nevoie de cuvîntul viu despre lege, în care să se conțină explicația despre conținutul acesteia, care sînt capcanele sau subtilitățile acestora pentru o mai bună protejare a drepturilor și libertăților omului.

În acest segment în eter apar unele și aceleași persoane de la care putem auzi ca justiția în Moldova lucrează prost și judecătorii adoptă „hotărîri proaste”. Aceste constatări de către jurnaliști se trec în antet.

De la juriștii Gribincea, Nagacevski auzi, că totul în justiție este „prost”. Eu am făcut de altfel un compliment public scris acestor juriști în publicațiile publice și am făcut-o conștient cu cunoașterea adevăratei situației de drept de către juriștii nominalizați.

Fiecare jurist are dreptul la opinie, exprimare liberă, însă din punct de vedere deontologic explicațiile și informațiile publice au limită și marjă de apreciere. Este complicat de stabilit, desigur, frontiera acestei limite de apreciere, dar consider că unele opinii ale acestor juriști date în eter nu pot provoca decît o atitudine neglijentă și insuportabilă față de lege, justiție.

Astfel, dl. avocat Gribincea a apărut pentru 60 secunde la programul Euro TV din 23 octombrie 2007 ora 21:00 în care a reușit să anunțe a cîta oară că Republica Moldova a avut pe rol vreo 90 dosare și multe din ele le-a pierdut din motivul că justiția și hotărîrile acesteia sunt „proaste”. Alte argumente sau cine e judiciarul, procuratura, poliția, avocatul, Ministerul Justiției omul de rînd nu mai știe și se pare că așa și trebuie să-l lăsăm pe cetățean, din punctul de vedere al acestor juriști pe care îi respect ca profesionali îndîrjiți, însă la comportamentul deontologic, liberă exprimare am rezerve rezonabile.

Cetățeanul, juristul neinițiat în problemă de materie, jurisprudență europeană, necesită informații adecvate, argumentare, standarde acceptate în jurisprudența națională, adică este nevoie să se explice ce e bine și ce e rău în justiție, ce să nu suferim, ce trebuie de întreprins ca să nu fie afectați cetățenii, care este aportul avocatului în această operă în faza inițială a justiției și în următoarele segmente de protejare a drepturilor omului.

Se pare că din cele relatate de acești juriști în această problemă nu se impune claritate nici în jurisprudența națională nici în cea europeană. Dacă sunt alte scopuri ce urmăresc acești juriști prin informațiile care le propovăduiesc public, rămîne să se consulte bine cu cîntea, onoarea, imaginea acestora care încearcă, se pare, să facă intenționat un monopol personal și o dezaprobare a colegilor lor de breaslă pe contul valorilor unei justiții drepte și echitabile.

Este știut că judecătorii nu au dreptul să colaboreze cu organele mass-media decît numai cu cele de specialitate, nici replică nu pot avea în condițiile pe care le creează avocații prin încălcarea regulilor deontologice.

Dacă este așa, justiția, vrem sau nu vrem, este pusă în condiția cînd se face numai în sedii speciale de care se îngrijește statul, unicul izvor de susținere materială, financiară și organizatorică în activitatea acesteia.

În statele avansate în scopul menținerii unui echilibru în acest sens se constituie comitete, secții în organele judecătorești de legătură cu mass-media care lipsesc în instanțele RM, excepție făcînd doar Curtea Supremă de Justiție unde asemenea organe de legătură cu publicul există.

Pînă vor fi constituite asemenea secții, „Juriștii pentru drepturile omului” activează practic fără replici, fără marja de responsabilitate în cultura juridică.

Am încercat să elucidăm problemele *culturii juridice* în țara noastră, care nu pot fi expuse deplin pe marginea acestui studiu, dar cu aportul celor prezenți consider că vom pune accentul pe cele mai fine coarde astfel încât melodia, armonia *culturii juridice* să aducă în spiritul cetățenilor patriei respect și responsabilitate, ca legea, omul, justiția să triumfe, să ajute la stabilirea unei vieți decente și pe meleagurile noastre.

Din studiul efectuat pentru a încuraja autoritățile, juriștii, organele de drept, precum și cetățenii s-ar impune următoarele recomandări:

- 1) La etapa actuală de dezvoltare statală, propaganda juridică în RM este într-o situație dificilă din motivul lipsei unui sistem unic de informare a cetățenilor, creșterii faptelor infracționale și îndeosebi a celor de corupție în aparatul de stat. În activitatea autorităților publice, organelor de drept nu există o coroborare eficientă de drept în protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Sunt diminuate cerințele înaintate față de moralitate, respect și responsabilitate de către persoanele publice. Viața cotidiană a devenit o mare instituție de consum de probă joasă în care valorile umane, dreptul este neglijat.
- 2) Este necesar de a statua în activitatea autorităților și persoanelor responsabile de ordine de drept securitatea raporturilor legale, asigurarea drepturilor și libertăților, prevăzute de Constituția RM, alte legi, adoptarea de programe reale de propagare a legislației (Ziua Constituției, Ziua Justiției, Ziua juristului, Săptămâna juridică, Săptămână fără infracțiuni, victorine, conferințe etc.) pentru a contribui la formarea culturii juridice în masă.
- 3) Statuarea în colectivele de muncă, în școli, a formelor de educație în domeniul dreptului, deschiderea consultațiilor juridice gratuite pentru păturile vulnerabile.
- 4) A crea la nivel raional Consilii de coordonare a propagandei juridice ce ar conjuga efortul persoanelor responsabile prin lege, a întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor obștești și a agenților non-guvernamentali în eficiența propagării legii și instalării unei culturi juridice prospere; a crea filiale raionale ale centrului cu privire la protecția drepturilor omului ce ar garanta realizarea drepturilor omului cu prevedere a mijloacelor bugetare de susținere a activității acestora;
- 5) Tate bibliotecile publice de completat cu literatura juridică și coduri de legi în toate domeniile dreptului și menținerea acestora în stare de control. Unirea bibliotecilor la rețeaua unică de informare *Moldlex*.

- 6) A organiza conferințe, seminare cu genericul *dreptul pentru jurnaliști* care sînt specializați în domeniul dreptului pentru a reliefa adecvat problemele de drept în mass-media, radio și televiziunea națională.
- 7) A restabili în școli, licee, gimnazii, în universități la facultățile fără profil studierea drepturilor și libertăților principale constituționale și mijloacele de apărare ale acestora.

Acestea și alte recomandări urmează să fie supuse dezbaterii de participanții la această conferință și cele utile urmează să fie inserate în rezoluția prin care vom sesiza organele competente în scopul revenirii la o informare a cetățenilor despre legile țării, drepturile și libertățile lor reale.

Bibliografie:

1. Smochina A. *Istoria universală a statului și dreptului*. Chșinău, 2002, 224 p.
2. Popescu T. *Educația – problemă prioritară a omenirii și universalitatea*. Revista de drept privat. Nr. 1, 2001, p.9-21.
3. Donțoi P. *Cultura politică: concepție, tendințe și probleme*. Administrația publică, nr. 4, 2002, p. 101-109.
4. Guțuleac V., Balmuș V. *Problemele administrării de stat*. Chșinău, 2002, 302 p.
5. Machieveli N. *Gosudari*. Minsc. 1999, 696 p.

Conștiința juridică și cultura juridică, coraportul lor. Nihilismul juridic drept categorie juridică

Gheorghe Avornic, doctor habilitat în drept, președinte al Uniunii Juriștilor din Moldova

Stimați colegi! Onorată asistență!

Aș dori să mă opresc în raportul meu din punct de vedere științifico-practic la categoriile juridice de *cultură juridică* și *conștiință juridică*. Am mai multe publicații dedicate acestei problematici, dar de fiecare dată am considerat și consider că anume noi, juriștii, sîntem obligați să elaborăm înainte de toate aspectele teoretice (științifice) ale acestor probleme strîns legate între ele, iar apoi să încercăm să le transpunem în viață.

I. Conceptul. Cuvîntul ***conștiință*** are mai multe sensuri: 1) (fil.) Forma cea mai înaltă de reflectare a realității, proprie omului, produs al creierului uman, apărută pe baza procesului muncii, a vieții în societate și caracterizată prin

prezența limbajului și a gândirii, prin aceea că omul își dă seama de relațiile sale cu lumea înconjurătoare și acționează asupra acesteia în conformitate cu anumite scopuri stabilite dinainte; 2) Faptul de a-și da seama; înțelegere. *Conștiință socială* – ansamblu de reprezentări, idei, concepții, cunoștințe, mentalități ale unei colectivități umane, care reflectă condițiile obiective de existență ale acesteia, precum și psihologia socială a oamenilor. *Conștiință de clasă* – parte a conștiinței sociale care reflectă existența socială a unei clase determinate și care exprimă interesele și țelurile ei; 3) (în opoziție cu *existența, materia*) Gîndire, spirit; 4) Sentiment al responsabilității morale față de propria sa conduită. *Caz (sau proces) de conștiință* – luptă sufletească între îndeplinirea datoriei și realizarea unui interes propriu. *Mustrare de conștiință* – remușcare, regret. Expr.

A fi cu conștiința împăcată sau *a nu avea nimic pe conștiință* – a fi convins că nu a săvîrșit nimic împotriva legilor moralei sau a legilor statului. *A fi fără conștiință* – a fi lipsit de scrupule. *Cu mîna pe conștiință* – cu toată sinceritatea; 5) (în sintagma) *Libertate de conștiință* – dreptul recunoscut cetățenilor de a avea orice concepție religioasă, filosofică etc.¹

Sub aspect de categorie juridică, *conștiința juridică* este definită de diferiți autori în mod diferit, cu toate că esența este aceeași. Așa bunăoară, Gh. Boboș menționează că *conștiința juridică* este totalitatea unor idei, concepții, reprezentări cu privire la drept și la raporturile juridice.² V.V. Lazarev definește *conștiința juridică* ca sferă sau domeniu al conștiinței care reflectă realitatea juridică în formă de cunoștințe juridice și relații de apreciere față de drept și practica realizării lui, directivele social-juridice și orientările de valoare ce reglementează comportamentul oamenilor în situații juridice determinate.³

O opinie aparte a expus savantul rus L.I. Petrajițki, fondatorul teoriei psihologice a dreptului, prin care a redus conștiința juridică și dreptul în vigoare la suma diferitelor retrairi sufletești (emoții). După părerea lui, evenimentele juridice reprezintă niște procese psihice emoțional-intelectuale deosebit de complicate care se produc în psihicul individului, iar conștiința juridică – niște retrairi individuale ale unor persoane particulare, care sînt chemate de “glasul”

¹ Dicționarul explicativ al limbii române. – București: Editura Academiei RSR, 1975, p.189.

² Gheorghe Boboș. Teoria generală a statului și dreptului. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 194.

³ В.В. Лазарев. Общая теория государства и права. – Москва: Юристъ, 1996, стр. 194.

intern al conștiinței.⁴ Prin aceasta el rupe viziunile juridice ale individului de conștiința juridică socială, de mediul social.

La rîndul său, I.A. Ilin menționează, pe bună dreptate, că nu există om fără conștiință juridică, dar există foarte mulți oameni cu o conștiință juridică lăsată, redusă, neglijentă, oribilă sau chiar sălbatică. Însă, care și ar fi conștiința juridică, slabă, trădătoare, sclavă, criminală (atunci cînd omul comite o infracțiune, constrînge vecinii, își trădează patria ș.a.m.d.), rămîne totuși conștiință juridică, cu toate că în asemenea caz starea moral-spirituală a individului este deformată, iar conținutul și motivele ei sînt, după Ilin, false.⁵ Rezultă, că conștiința juridică este un reglator intern, personal al comportamentului ce are importanță juridică și poate fi caracterizat atît pozitiv, cît și negativ. Însă, ea rămîne întotdeauna o formă necesară a activității vitale a omului și a societății; este de dorit sigur în varianta pozitivă.

În calitate de argument al faptului că conștiința juridică diferă de la un individ la altul vom aduce următorul exemplu. O persoană a comis o infracțiune pentru care faptă i-a fost aplicată pedeapsa cu închisoare pe un termen de 15 de ani. În acest caz atitudinea față de infractor și cuantumul pedepsei sunt diferite, din partea prietenilor și rudelor lui, dar și din partea rudelor părții lezate. Primii consideră că prin sentința judecătii acestei persoane i-a fost aplicată o pedeapsă prea aspră, iar cei din urmă, că i-a fost aplicată o pedeapsă prea blîndă. Este diferită și atitudinea cetățenilor față de respectarea normelor juridice: unii le respectă irevocabil, alții într-un mod sau altul se eschivează de la respectarea lor. Cu alte cuvinte, oamenii înțeleg în mod diferit dreptul și fenomenele sociale legate de el, au o atitudine diferită față de normele juridice, deci au și o conștiință juridică diferită.

Pe baza exemplului adus *supra* vom încerca să evidențiem unele trăsături și particularități ale conștiinței juridice ca fenomen de sine stătător, și anume:

1. Conștiința juridică este o formă a conștiinței sociale, parte componentă a ei, de rînd cu conștiința filosofică, politică, religioasă, morală etc.,

⁴ Л.И. Петражицкий. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Т.1. – Санкт Петербург, 1907, стр. 84; Г.К. Фёдоров. Теория государства и права. – Кишинэу: Cartier, 1998, стр. 282.

⁵ И.А. Ильин. Собрание сочинений. Том 1. – Москва, 1993, стр. 224; М.Н. Марченко. Общая теория государства и права. Академический курс, в 2-х томах. Т.2. – Москва: Юридическая литература, стр. 278.

deoarece reflectă viața socială. Totodată, putem spune că toate formele conștiinței sociale conțin, într-o măsură sau alta, reprezentări despre ceea ce este necesar (nedorit), util (inutil), permis (interzis), stimulat (pedepsit) ș.a. reieșind din normele morale general acceptate la etapa respectivă de dezvoltare a societății.

2. Conștiința juridică include în sine noțiuni, reprezentări, analize, convingeri, simțuri, emoții etc. Acestea reprezintă mai întâi de toate atitudinea statului față de necesitatea aranjării unor relații sociale care să fie reglementate cu ajutorul normelor juridice; În al doilea rând, atitudinea statului, a organelor lui, a individului față de acțiunile (inacțiunile) atît licite, cît și ilicite, ale altor persoane fizice și juridice. Ea presupune nu numai cunoașterea legilor, dar și o stimă profundă față de drept, față de cerințele legalității.
3. Ea este parte componentă a suprastructurii societății, care depinde de baza social-economică și se află într-o strînsă legătură cu celelalte forme ale conștiinței sociale și elemente ale suprastructurii. Așa bunăoară, conștiința juridică influențează, în mod direct sau indirect, nivelul de dezvoltare economică a societății, bunăstarea maselor, concepțiile filosofice, religioase, reglementările juridice, orînduirea de stat existentă ș.a.
4. Conștiința juridică poartă un caracter politic, deoarece întreaga activitate de stat și reglementare juridică după esența lor poartă același caracter. Mai mult ca atît, de conștiința politică a maselor depinde nemijlocit esența și conținutul conștiinței lor juridice, iar ea, la rîndul său, servește drept călăuză în viața politică a statului.
5. Această categorie atinge nu toate fenomenele existente în societate, dar numai acele care sînt legate, într-un fel sau altul, de latura juridică a societății. Conștiința juridică cuprinde întreg procesul de creare a normelor juridice, procesul de realizare și aplicare a dreptului în viață.
6. Ea este o categorie relativ independentă, fiindcă poate să redea nu numai starea de lucruri existentă, dar și tendința de dezvoltare a relațiilor sociale, poate să contribuie la modificarea și chiar la abrogarea unor reglementări juridice învechite, la apariția unor norme juridice noi, elemente și structuri moderne ale aparatului de stat; spre deosebire de celelalte forme ale conștiinței sociale, poate să contribuie, în felul său, la ridicarea nivelului conștiinței maselor etc.

Conștiința juridică este un fenomen social și psihologic cu o structură complexă, care cuprinde elemente de natură rațională, afectivă și volitivă.⁶ Numai dacă privim în complexitatea lor aceste trei elemente putem înțelege rolul social al conștiinței juridice. Deci, în baza celor expuse, propunem următoarea definiție a conștiinței juridice:

Prin conștiință juridică se înțelege o parte componentă a conștiinței sociale, apărută în procesul de elaborare și de realizare a dreptului în societate, vizînd un ansamblu de reprezentări, idei, concepții, tradiții, emoții, retrairi, iluzii și, în special, cunoștințe cu privire la drept ca fenomen social.

II. Structura. În literatura de specialitate există mai multe concepții referitoare la structura internă a conștiinței juridice. Una dintre cele mai răspândite concepții este că conștiința juridică include în sine trei părți componente, și anume:

- 1) elemente de ordin ideologic (ideologia juridică);
- 2) elemente de ordin psihologic (psihologia juridică);
- 3) elemente de comportament.

Subliniind caracterul complex al conștiinței juridice, nu diminuăm rolul elementului rațional (al ideilor și reprezentărilor), care formează ideologia juridică, nucleul conștiinței juridice, elementul cel mai important. Elementul rațional reprezintă izvorul de bază cu ajutorul căruia se formează cunoașterea. El influențează atît asupra elementului afectiv, cît și asupra celui volitiv.⁷

La elemente ideologice se referă cunoștințele juridice, reprezentările, noțiunile, convingerile, ideile despre necesitatea elaborării normelor juridice respective, despre conținutul dreptului, despre analiza juridică a comportamentului uman. Ele se manifestă atît în conștiința individuală, cît și în cea colectivă.

Sistematizate la scară de stat, elementele ideologice constituie ideologia juridică. Ea se formează prin analiza științifică a dezvoltării politico-juridice a societății și conține o caracteristică conceptuală despre necesitatea reglementării juridice, precum și despre principalele fenomene juridice (dreptul, legalitatea, echitatea, drepturi și obligații etc.). Ideologia juridică se formează sub influența

⁶ Anita M. Naschitz. Conștiința juridică socialistă. – București: Editura Științifică, 1964, p. 29.

⁷ Gheorghe Boboș. Teoria generală a statului și dreptului, p.134; Norberto Bobbio. Essais de théorie du droit/Traduit par Michel Guéret avec la collaboration de Christophe Agostini. La raison dans le droit. – Paris: Bruylant L.G.D.J., 1998, p. 79.

nemijlocită a politicii statului. Ideile științifice și concepțiile ideologice promovate la nivelul întregii societăți influențează asupra procesului de elaborare și de realizare a dreptului. Drept exemple de acte normative cu conținut ideologic pronunțat pot servi Constituția SUA, Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, care servesc și în prezent în calitate de fundament ideologic al democrațiilor și al sistemelor de drept din țările occidentale.

Ideologia juridică apare ca proces de descoperire a conștiinței teoretice, de ordonare și punere în concordanță a diferitelor interese sociale prin atingerea compromisului social. Ea dispune de un înalt potențial moral, care presupune prioritatea drepturilor și libertăților persoanei, separația puterilor, pluralismul politic etc. La elaborarea ideologiei juridice participă juriștii, politologii, economiștii, care iau în considerație condițiile concrete-istorice ale vieții sociale, repartizarea puterii, nivelul conștiinței sociale, psihologia socială, voința și interesele atât ale majorității, cât și ale minorității, alți factori.

Elementele psihologice includ sentimentele, emoțiile, atitudinile față de drept ca fenomen juridic atât ale întregii societăți, cât și ale unui anumit grup social. Spre deosebire de elementele ideologice, cele psihologice conțin trăiri emoționale referitoare la fenomenele juridice. Simțul convingerii în justetea legii, în temeinicia ordinii de drept, intoleranța față de faptele ilicite creează o înaltă dispoziție psihologică, o atmosferă de stimă față de drept și formează conținutul principal al *psihologiei juridice*.

Spre deosebire de ideologia juridică, psihologia juridică are o importanță mai mare la nivelul conștiinței juridice individuale. Pe baza elementelor psihologice se formează cele ideologice, iar ideologia, la rândul său, influențează asupra formării psihologiei, îi servește drept bază spirituală. În opinia profesorului V.V. Lazarev, psihologia juridică este reflectarea relațiilor viabile ale membrilor societății, care formează națiuni, popoare, etnii, diferite grupuri și păături ale populației.⁸ Prin psihologia juridică se realizează:

- a) obiceiurile și tradițiile caracteristice culturii juridice și, în general, tot ceea ce a devenit obișnuit, a intrat în uz, în cultura personalității;
- b) autoaprecierea, adică posibilitatea aprecierii critice a comportamentului său din punctul de vedere al corespunderii cu normele juridice.

Autoaprecierea poate fi exprimată fie prin simțul satisfacției de comportamentul propriu sau, dimpotrivă, printr-o atitudine negativă față de el, înțelegând că

⁸ В.В. Лазарев. Общая теория государства и права, стр. 201.

au fost încălcate drepturile, legalitatea. Ea se manifestă și prin diverse forme ale moralității: rușine, onoare.

De asemenea, psihologia juridică exprimă atitudinea psihică a persoanei față de drept și instituțiile juridice, care include următoarele elemente:

- interesul public, motivele activității unor grupuri sociale determinate, care rezultă din locul lor în structura societății;
- particularitățile psihologice, adică anumite deprinderi, tradiții, convingeri caracteristice anumitor grupuri sociale;
- reprezentările despre drept, care au fost formate în diferite grupuri sociale sub influența atitudinii lor psihice față de drept;
- simțurile, emoțiile, dispozițiile legate cu dreptul, caracteristice grupurilor sociale;
- metodele formării reprezentărilor (simțurilor, emoțiilor etc.) – prin influență, influență reciprocă, insuflare etc.

La elemente de comportament se referă motivele juridice ale comportamentului, dispoziția internă și pregătirea de a acționa. Aceste elemente ale conștiinței juridice acumulează în sine elementele psihologice și cele ideologice și se intersectează cu poziția volițională a omului, cu latura psihologică a activității lui practice pentru atingerea scopurilor propuse. Elementele psihologice și ideologice servesc drept bază pentru elementele de comportament uman.

Totuși, mai reușită pare a fi concepția unor autori, mai rar întâlnită, care văd conștiința juridică formată din două părți: *ideologia juridică* și *psihologia juridică*⁹, deoarece elementele de comportament se referă fie la prima, fie la a doua și nu este necesar a le considera ca elemente aparte.

III. Funcțiile. În dependență de structura conștiinței juridice, în literatura de specialitate se evidențiază trei funcții de bază: de cunoaștere, de apreciere și funcția normativă.

Funcția de cunoaștere vizează cunoașterea și înțelegerea elementelor vieții sociale, ale realității obiective prin prisma unor activități juridice. Este asemănătoare cu funcția generală de cunoaștere pe care o îndeplinește conștiința

⁹ В.В. Лазарев. Общая теория государства и права, стр. 201; С.А. Комаров. Общая теория государства и права, в схемах и определениях. – Москва, 1998, стр. 330; Н.И. Матузов, А.В. Малько. Теория государства и права. – Москва: Юрист, 1999, стр. 557.

socială, dar în cazul conștiinței juridice este vorba de o cunoaștere dintr-un anumit punct de vedere – juridic. Ea se realizează, mai ales, cu ajutorul elementului rațional.¹⁰

Funcția de apreciere, valorizare constă în faptul că prin intermediul ei fenomenelor și acțiunilor umane li se atribuie o anumită semnificație. Respectarea normelor juridice este o urmare a aprecierilor pozitive ale dreptului, iar nerespectarea lor este rezultatul unei aprecieri negative. În dependență de ea se stabilește și răspunderea juridică; totodată, ea contribuie în mod direct la aplicarea normelor juridice, la traducerea lor în viață.

Funcția normativă, de reglare a conduitei umane, de determinare a unei atitudini conforme cu normele de drept. La realizarea acestei funcții contribuie toate elementele, atât elementul rațional, cât și cel afectiv, importanță hotărâtoare având elementul volitiv.¹¹

Majoritatea autorilor se referă la aceste trei funcții de bază, însă unii dintre ei evidențiază și alte funcții, de exemplu funcția informativă, funcția de pronosticare etc. care, în principiu, se cuprind în cele trei de bază.

În literatură sînt formulate trei reguli de funcționare a *conștiinței juridice*. **Prima** regulă spune că trebuie să respecti benevol legile în vigoare și să lupți loial pentru altele noi, mai bune. Aceasta înseamnă că trebuie să respectăm pe moment legislația, care niciodată nu poate fi ideală, dar trebuie să tindem permanent spre ceea ce este progresist, valoros pentru binele întregii societăți. În caz contrar au loc explozii sociale, sub formă de revoluții, anarhii și despoții, care în cele din urmă se încheie cu pieirea statului. **Cea de-a doua** regulă spune că trebuie să te eliberezi lăuntric prin obligația personală benevolă și să cauți libertatea numai prin lege, care este cu adevărat utilă atât pentru individ, cât și pentru societate, mai ales dacă legea întărește juridic sau la nivel normativ justețea, echitatea. **A treia** regulă este legată de caracterul creativ al conștiinței juridice, care se manifestă atât atunci cînd sînt create legi noi, calitative și efective, cât și atunci cînd legile sînt aplicate relațiilor vii dintre oameni în corespundere cu sensul lor adevărat și cu *conștiința juridică*.¹²

¹⁰ Gheorghe Boboș. Teoria generală a statului și dreptului, p. 135.

¹¹ Anita M. Naschitz. Conștiința juridică socialistă, p. 34-35.

¹² И.А. Ильин. Собрание сочинений. Т.1. Гл. 8, p. 227-231; М.Н. Марченко. Общая теория государства и права. Т. 2, стр. 385.

La baza conștiinței juridice stau niște principii, idei fundamentale, care nu sînt caracteristice doar dreptului, sistemului de drept, dar și conștiinței juridice, realizării dreptului etc. La ele se referă: principiul legalității, principiul egalității, principiul echității sociale, principiul legăturii strînse a drepturilor și obligațiilor, principiul îmbinării convingerii și constrîngerii, principiul răspunderii pentru fapte comise cu vinovăție etc. Aceste principii au fost detaliat analizate într-un capitol aparte.

IV. Conținutul. Conștiința juridică are un anumit conținut. Este foarte greu să se enumere toate ideile, sentimentele și volițiunile care alcătuiesc conștiința juridică, întrucît pe parcursul evoluției societății se schimbă baza economică, deci și obiectul la care ele se referă. Totuși, o determinare generică a categoriilor de idei este posibilă. Conștiința juridică are drept conținut ideile, sentimentele, volițiunile cu privire la: dreptul în vigoare într-o anumită societate la un moment dat; cum ar trebui să fie dreptul în viitor, atitudinea proprie a unei persoane față de drept; atitudinea celorlalți oameni față de drept; măsurile ce se vor lua pentru cel care încalcă normele de drept.¹³

Conținutul conștiinței juridice include patru tipuri de relații de apreciere:

- 1) față de drept și legislație (principiile lui, normele, instituțiile);
- 2) față de comportamentul juridic al celor din jur și obiectele activității lor (criminalitate, infracțiuni, infractori etc.);
- 3) față de organele de ocrotire a normelor de drept (organele procuraturii, avocaturii, justiției, organele de interne etc.) și activitatea lor;
- 4) atitudinea proprie a unei persoane față de drept (autoaprecierea).

Îndrumarea conduitei umane presupune selectarea din multiplele raporturi sociale a acelor care reclamă o reglementare juridică. Este necesar să se precizeze care anume dintre ele constituie valori și care constituie “nonvalori”, deci care trebuie izolate. Procesul de realizare a dreptului presupune, de asemenea, în prealabil, o operă de apreciere: o apreciere pozitivă de promovare a valorilor sau o apreciere negativă față de nonvalori¹⁴.

Conștiința juridică are următoarea structură: 1) obișnuită; 2) științifică (teoretică); 3) profesională. Se poate vorbi, de asemenea, de o conștiință juridică

¹³ Anita M. Naschitz. Conștiința juridică socialistă, p. 39, citată de: Gheorghe Boboș. Teoria generală a statului și dreptului, p. 135.

¹⁴ Gheorghe Boboș. Teoria generală a statului și dreptului, p. 135.

individuală și de o conștiință juridică privită ca formă a conștiinței sociale. Cea individuală se formează ca rezultat al influențelor exercitate asupra individului de către existența socială și de către existența individuală (condițiile concrete de viață, particularitățile sale biologice, psihice etc.). Conștiința juridică individuală nu este numai un produs al creierului uman, ci și o reflectare a existenței sociale.¹⁵

În același timp, cunoașterea dreptului, aprecierea lui, motivarea unor acțiuni cu implicații juridice au loc prin asimilarea de către individ a structurilor generale ale științei, moralei, dreptului, specifice epocii în care trăiește. Conștiința individuală le preia, le asimilează, le transformă “din starea de date obiective în date de experiență subiectivă”.¹⁶

Conștiința juridică, privită ca formă a conștiinței sociale, este un produs obiectiv sintetic și generalizat al rezultatelor conștiințelor indivizilor concreți. Ca și conștiința socială în general, conștiința juridică, privită ca formă a acesteia, “nu este o sumă de conștiințe individuale alăturate mecanic, nu cuprinde toate elementele și manifestările conștiințelor individuale, ci este expresia lor sintetică, o unitate (selectivă) de elemente și valori corelate într-un tot calitativ distinct...”¹⁷

Un alt aspect, care dorim să-l analizăm este cel istoric, deoarece conștiința juridică, ca formă specifică a conștiinței sociale, este o categorie care se schimbă pe parcursul evoluției istorice. Din definiția citată a conștiinței juridice ne putem ușor da seama că ea nu a apărut o dată cu apariția societății, dar numai la o anumită treaptă de dezvoltare a sa.

După cum menționează mai mulți teoreticieni, printre care și profesorul Gr.C. Fiodorov, în orînduirea comunei primitive nu existau viziuni și instituții politice și juridice, de aceea nu exista nici conștiința juridică, relațiile sociale din acea perioadă fiind reglementate nu prin dispoziții statale, ci prin obiceiuri și tradiții stabilite, a căror încălcare era condamnată de opinia publică. El susține că conștiința juridică apare o dată cu divizarea societății în clase antagoniste și că au fost cunoscute, respectiv, patru tipuri de conștiință juridică: sclavagistă, feudală, burgheză și socialistă, care redau natura de clasă, locul și rolul ei în procesul istoric. Fiecare tip istoric nou de conștiință juridică este mai progresist

¹⁵ Filosofie. Materialism dialectic și istoric/Colectiv de coordonare: Ion Tudoseșcu, Mihai Florea, Cornel Popa. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p.301.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Filosofie. Materialism dialectic și istoric, p. 302.

ca cel precedent, evoluînd în mod dialectic, existînd totodată o continuitate între ele.

Raportată la purtătorii de idei juridice, viziuni, emoții, sentimente, tradiții, re-trăiri etc., conștiința juridică este divizată de către unii autori în conștiința juridică a națiunii, a clasei sociale, a grupurilor sociale (tineret, minori, pensionari ș.a.).¹⁸ Noi rămînem pe poziția explicată mai sus, conform căreia conștiința juridică este individuală, colectivă (sau de grup) și la nivelul întregii societăți.

Referitor la structura conștiinței juridice putem spune următoarele:

Cea obișnuită (empirică) apare haotic, sub influența condițiilor concrete de viață, experienței de viață personală și a studiilor juridice, accesibile populației. Conștiința juridică teoretică sau științifică, spre deosebire de cea obișnuită, se formează pe baza unor cunoștințe, sesizări, legități și cercetări speciale ale realității social-juridice. Ea trebuie să fie izvorul elaborării dreptului, perfecționării practicii juridice, deoarece nu există nimic mai practic decît o teorie bună.

În sfîrșit, este profesională conștiința juridică a specialiștilor în drept. În funcție de obiectul de reflectare în conștiința juridică a juristului se formează diferite sfere, care corespund diferitelor ramuri ale raporturilor juridice (de exemplu, economice, comerciale, civile, penale, procesual-penale etc.). Ea trebuie să fie teoretică și se referă la nivelul ideologic; de aceea juriștii țin tradițional de o stare socială ideologizată.¹⁹

Deseori se scrie că posibilitatea de a gîndi științific despre drept, de a cunoaște profund legislația este o obligație profesională a juriștilor. Ea se formează pe parcursul anilor atît în procesul studiilor speciale în instituțiile de învățămînt, cît și în procesul activității practice în toate domeniile jurisprudenței. De nivelul conștiinței juridice profesionale depinde calitatea muncii oricărui jurist, iar aceasta, la rîndul său, influențează direct asupra calității procesului de elaborare și de aplicare a dreptului, asupra activității organelor de ocrotire a normelor de drept etc.

Dacă ne referim la clasificarea făcută de noi mai sus, conștiința juridică profesională se referă la cea colectivă sau de grup. Din punctul de vedere al

¹⁸ Г.К. Фёдоров. Теория государства и права, стр. 251.

¹⁹ В.В. Лазарев. Общая теория государства и права, стр. 197-198.

atribuțiilor, competenței și altor funcții pe care le exercită în societate juriștii, deosebim categorii mai mici de juriști, cum ar fi: judecătorii, procurorii, notarii, avocații, anchetatorii, lucrătorii operativi, jurisconsultii etc. La rîndul său, ea diferă chiar în grupurile mici (spre exemplu, la anchetatorii de la procuratură, organe de interne, de securitate etc.). Cît privește activitatea pedagogică și științifică în domeniul dreptului, după rodul muncii sale ei formează avangarda intelectualității din domeniul dreptului.

În concluzie, putem menționa că conștiința juridică profesională are o însemnătate deosebită afit teoretică, cît și practică. Tocmai această calitate specifică a conștiinței profesionale a juriștilor face să existe o strînsă legătură între teorie și practică pentru a asigura eficacitatea influenței dreptului la reglementarea relațiilor sociale. Tot în procesul acestei activități profesionale se formează anumite deprinderi, obiceiuri, tradiții și chiar o gîndire juridică, care mai apoi contribuie la formarea doctrinei juridice.

Termenul **cultură** (din franceză *culture*, latină *cultura*) are mai multe semnificații, și anume: 1) Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire în procesul practicii social-istorice, precum și a instituțiilor necesare pentru crearea și comunicarea acestor valori. Faptul de a poseda cunoștințe variate în diverse domenii; totalitatea acestor cunoștințe; nivel (ridicat) de dezvoltare intelectuală la care ajunge cineva. *Om de cultură* – persoană cu un nivel intelectual ridicat, care posedă cunoștințe universale multe și temeinice; 2) (în sintagma) *Cultură fizică* – dezvoltare armonioasă a corpului prin sport și gimnastică, afit pentru întărirea și menținerea sănătății, cît și pentru formarea calităților fizice necesare în muncă, sport etc., la care se adaugă baza materială, cercetarea științifică, procesul de formare a specialiștilor etc.²⁰

Ca și conceptul de conștiință juridică, cultura juridică este definită sub aspect de categorie juridică de diferiți autori în mod diferit, cu toate că deosebiri esențiale de conținut nu există. Majoritatea autorilor definesc cultura juridică drept o cunoaștere și înțelegere profundă a dreptului (a fenomenului juridic), executare înalt-conștientă a dispozițiilor lui, cerință internă și necesitatea de a-l înțelege. Printre cele mai de vază personalități care au cercetat diferite aspecte ale culturii juridice și ale legăturii ei cu conștiința juridică am putea menționa: John Locke, J.-J. Rousseau, G.Hegel, Im. Kant, Ch. Montesquieu,

²⁰ Dicționarul explicativ al limbii române, p. 223; Alain Sériaux. *Le droit, une introduction*. – Paris: Ellipses, 1997, p. 139, 293.

E.A. Lukașov, P.M. Rabinovici, S.S. Alekseev, V.P. Salinikov, I.E. Farber, Ioan Ceterchi, Mircea Djuvara ș.a.

Vom propune următoarea definiție: *Cultura juridică reprezintă o varietate a culturii generale care constă în faptul de a poseda cunoștințe variate în domeniul dreptului ca o totalitate de valori materiale și spirituale ce se referă la realitatea juridică (fenomenul juridic). Prin aceasta cultura juridică include doar ceea ce este progresiv, valoros și prețios în fenomenele juridice și este înțeleasă ca un model de gândire și un standard de comportament.*

Unii autori, cum ar fi V.I. Kaminski, A.R. Ratinov, N.M. Keizerov ș.a., includ în componența culturii juridice: activitatea de elaborare a dreptului, știința juridică, dreptul, raportul juridic, criteriile de apreciere politică a dreptului și comportamentului juridic, conștiința juridică, comportamentul juridic, instituțiile juridice etc. Noi propunem o altă tratare a conceptului și a conținutului culturii juridice.

Cultura juridică este strâns legată de conștiința juridică și se bazează pe ea. În calitate de categorie juridică ea este mai largă, deoarece înglobează nu numai elementele social-psihologice, ci și însemnătatea juridică a comportamentului uman, nivelul înalt al elaborării dreptului și perfecționării legislației, legalității și eficacității practicii judiciare, claritatea și precizia dispozițiilor lui etc. Aspectele care influențează nivelul culturii juridice sînt:

- 1) instruirea juridică;
- 2) agitația juridică;
- 3) practica judiciară;
- 4) autoeducația.²¹

Vom examina mai amănunțit unele elemente ale culturii juridice a cetățeanului. După cum s-a menționat, cultura juridică este imposibilă fără un anumit nivel de cunoștințe juridice. Urmează să diferențiem cunoștințele profesionale de cele obișnuite. Uneori nici juriștii nu cunosc toată materia normativă, cu atât mai mult ceilalți cetățeni. Însă nici nu este necesar să o cunoască. Este suficient ca indivizii să aibă cunoștințe elementare în domeniul jurisprudenței pentru a se putea orienta în relațiile sociale diverse și un comportament conform cu prevederile legii. Cu cît mai multe cunoștințe posedă cetățenii în domeniul dreptului, cu atât mai înalt este nivelul culturii lor juridice.

²¹ Frédéric-Jérôme Pansier. *Méthodologie du droit*. – Paris: Litec, 1998, p. 139-156.

Nu în zadar în ultimul timp problemei în cauză i se acordă o atenție deosebită. Toate instituțiile de învățământ mediu general, mediu special și superior prevăd în programele lor de învățământ diferite discipline cu caracter juridic, pentru ca începând de pe băncile școlii cetățenii să obțină minimumul necesar de cunoștințe în domeniul dreptului. Ei trebuie să cunoască drepturile și obligațiile lor, organele de stat, structura, competența, procedura de adresare în cazul lezării drepturilor lor etc.

Agitația juridică se realizează prin diferite mijloace. În fiecare zi la radio, televiziune, în presă și alte surse mass-media cetățenilor li se aduc la cunoștință limitele comportamentului uman care trebuie respectate în societate. Se fac emisiuni privind cele mai stringente teme, probleme, cum ar fi: problema privatizării, problemele locative și funciare, problema criminalității minorilor, bazele constituționale ale statului etc. Se organizează întâlniri atât la locul de trai, cât și la locul de muncă al cetățenilor cu specialiști teoreticieni și practicieni în diverse probleme. Cel mai des se urmărește scopul de a explica cetățenilor esența noilor reglementări juridice.

Practica judiciară are menirea de a traduce în viață prevederile legale prin intermediul organelor competente ale statului. În cazul violării normelor juridice, față de persoanele care le-au încălcat sînt aplicate sancțiuni concrete în dependență de gravitatea încălcării. Aplicarea sancțiunilor urmărește nu numai pedepsirea persoanelor, ci și corectarea, reeducarea lor în spiritul respectării legilor. Tot aici putem menționa că în orice stat trebuie creată o practică judiciară proprie, ținîndu-se cont de particularitățile, obiceiurile, tradițiile țării respective, inclusiv de practica și legislația internațională.

Spre exemplu, în ultimul timp în Republica Moldova o importanță deosebită o au hotărîrile Plenului Curții Supreme de Justiție care, considerăm că formează sau cel puțin pune începutul creării unei practici judiciare în țară (unii specialiști susțin că hotărîrile Plenului nu sînt obligatorii, ci poartă un caracter de recomandare). Cu toate acestea, practica judiciară este necesară și utilă pentru toate categoriile de juriști și chiar pentru toată populația. Mai mult, urmînd exemplul altor state din lume, ar fi bine ca această practică cu cazuri concrete din viață să fie adusă la cunoștință populației atât în scopuri de profilaxie, cât și în scopuri de educație, de ridicare a nivelului de cultură juridică a cetățenilor.

Autoeducația reprezintă instruirea de sine stătătoare a fiecărui individ în parte pentru a căpăta cunoștințe elementare în domeniul dreptului, necesare în orice

domeniu de activitate, în formarea culturii generale a individului. Nu în zadar o veche zicală spune că omul cît trăiește învață, se autoperfecționează. Mai ales în condițiile de astăzi, cînd progresul tehnico-științific a atins așa un nivel încît este imposibil să nu utilizăm și noi, juriștii, rezultatele lui.

Toate aceste elemente ale culturii juridice nu pot exista în mod izolat, ci numai în ansamblu, în interacțiune, urmărindu-se scopul ridicării nivelului de cultură juridică. Spre exemplu, un jurist trebuie să se autoinstruiască, să se autoperfecționeze, să primească centralizat un număr de ore de pregătire continuă la capitolul modificările în legislație, realizările în știința și practica judiciară, să contribuie la transmiterea acestor cunoștințe prin agitație juridică, prin propagarea cunoștințelor juridice în mase etc.

Un alt moment la care dorim să ne referim este pregătirea continuă a specialiștilor în domeniul dreptului. La acest capitol în ultimii ani se face mult, dar nu și suficient. Așa bunăoară, în noul concept de pregătire a juriștilor, elaborat cu concursul Uniunii Juriștilor din Moldova, aprobat printr-o hotărîre specială a Guvernului Republicii Moldova, nr.1385 din 30 octombrie 2002²², se stipulează, de rînd cu altele, că tuturor categoriilor de juriști trebuie să li se țină în fiecare an un număr obligatoriu de ore teoretico-practice despre schimbările recente în legislație, practica judiciară, ultimele realizări ale științei dreptului etc.

În ultimul timp a apărut o noțiune nouă, utilizată pe larg de toți juriștii – *datarea profesională a juristului*²³, care include următoarele elemente:

- a) cunoașterea și înțelegerea corectă a necesităților sociale, fixate în sarcinile statului;
- b) convingerea profundă în corectitudinea politicii de stat, în valorile sociale ale dreptului și în importanța socială a profesiei de jurist;
- c) slujirea legii drept una din valorile supreme juridice, intoleranță față de orice abatere de la lege;
- d) însușirea calităților profesionale;
- e) necesitatea internă și pregătirea permanentă de a servi intereselor popoului și triumfului legalității;
- f) simțul responsabilității pentru urmările (consecințele) activității sale, pentru comportamentul personal.

²² Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 149-150 din 7.11.2002.

²³ Г.К. Фёдоров. Теория государства и права, стр. 262.

Ca și conștiința juridică, cultura juridică poate fi divizată în: individuală, de grup (colectivă), a societății. Cultura juridică individuală presupune instruirea juridică a individului, care include o înaltă conștiință juridică, posibilitatea și deprinderea de a folosi dreptul, de a-și supune comportamentul normelor juridice.

Cultura juridică de grup sau colectivă, presupune cointeresarea membrilor grupului, ai colectivului în rezultatele muncii în comun, în asigurarea unei înalte organizări și ordini de drept. În sfârșit, putem spune că o societate are cultură juridică dacă raporturile juridice în cadrul ei sînt reglementate și garantate de stat, totodată respectate de toți subiecții de drept; dacă comportamentul social este subordonat normelor de drept, dacă actele normative în vigoare își realizează scopurile și sarcinile pentru care au fost elaborate și dacă în societate este recunoscută supremația legii.

Este important, de asemenea, să menționăm că pentru a atinge un înalt nivel de cultură juridică nu este suficient doar de a acumula cunoștințe în domeniul dreptului. Înalta cultură juridică este rezultatul unei munci educative permanente și sub diferite aspecte în domeniul dreptului. Aceasta înseamnă că educația juridică este parte componentă a culturii juridice și reprezintă un proces bine determinat de acțiuni și influențe continue asupra conștiinței și culturii membrilor societății, care prin convingere să-și creeze deprinderea de a respecta legile, drepturile și interesele legitime ale altor cetățeni etc.

După cum am menționat mai sus, problema educației juridice ține de datoria profesională, în primul rînd, a juriștilor. Din păcate, trebuie să constatăm că în societatea noastră atît educația juridică, cît și cultura juridică în general lasă mult de dorit. Din punctul nostru subiectiv de vedere, bazat pe datele unui sondaj sociologic desfășurat de către specialiști în legătură cu elaborarea noului concept de pregătire profesională a juriștilor, există o tendință chiar de reducere a acestui nivel sau, vorbind în termeni juridici, se observă un nihilism juridic total.

Nihilismul juridic reprezintă o direcție a gândirii politico-juridice, care neagă valoarea socială și personală a dreptului și care îl consideră drept o metodă mai inferioară de reglementare a relațiilor sociale. Printre cauzele de bază ale existenței nihilismului juridic în țara noastră putem menționa:

1. rădăcinile istorice (care sînt o cauză naturală), prin care o bună parte din membrii societății erau lipsiți, total sau parțial, de drepturi și obligații; neparticiparea lor la viața politică și juridică, caracterul represiv al legislației, imperfecțiunea exercitării justiției;

2. consecințele perioadei sovietice, când teoria și practica dictaturii proletariatului era înțeleasă ca putere, care nu era legată de legi, dar nici limitată de ele;
3. sistemul de drept în care au dominat metodele administrative de comandă, actele normative secrete și semisecrete; constituțiile și alte acte cu caracter democratic care purtau un caracter doar declarativ și nu real; rolul inferior al instanțelor judecătorești și al dreptului în general;
4. neconcordanța dintre noile și vechile reglementări juridice, criza legislativă și mecanismul imperfect de punere în aplicare a legilor adoptate, procesul îndelungat al reformelor, inclusiv al celei de drept și judiciare etc.

Acestea sînt doar cîteva din cauzele de bază, considerate de noi mai importante, ale existenței nihilismului juridic. Totodată, atragem atenția că nu este cazul să cădem în altă extremă, adică să dăm prea mare importanță rolului dreptului în reglementarea relațiilor sociale, dar, obiectiv, trebuie să ținem cont de toți factorii care au importanță la reglementarea juridică. Mai mult, toți oamenii trebuie să fie juriști (ar fi o utopie), dar toți trebuie să aibă cunoștințe elementare în domeniul general al dreptului, îndeosebi în activitatea sa de bază.

Prin intermediul acestei lucrări vrem să reținem atenția celor care vor lucra cu ea asupra faptului ca anume noi, juriștii, savanții, profesorii și studenții facultăților de drept, colaboratorii organelor de drept, într-un cuvînt practicienii, sîntem datori, în virtutea menirii noastre sociale, să contribuim în mod direct, prin educația juridică, instruirea juridică, la propagarea cunoștințelor juridice, la ridicarea nivelului de cultură juridică. Drept exemplu pot servi seminarele și întîlnirile organizate de Uniunea Juriștilor din Moldova, Transparency International-Moldova și de alte organizații nonguvernamentale în scopul ridicării culturii juridice a societății.

Cultura juridică este în strînsă legătură cu alte ramuri și sfere ale culturii: socială, politică, religioasă etc. Astfel, în conținutul specific al culturii juridice se evidențiază în mod obligator trăsături comune și particularități caracteristice culturii generale a societății, precum și unor ramuri ale ei. Asigurarea corespunderii reciproce între toate elementele culturii juridice este linia magistrală de consolidare în societate a ordinii legale și a legalității.²⁴ Studiul acestei categorii juridice are o însemnătate practică deosebită pentru crearea unui stat democratic și de drept.

²⁴ В.В. Лазарев. Общая теория государства и права, стр. 204.

Human Rights Education and UNDP Interventions in the Human Rights Education Area.

Angela Dumitrașco, *Portfolio Manager, Justice and Human Rights, UNDP Moldova*

The international community has increasingly expressed consensus on the fundamental contribution of human rights education to the realization of human rights. Provisions on human rights education have been incorporated in many international instruments Moldova is a party, including the Universal Declaration of Human Rights (article 26), the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (article 13), the Convention on the Rights of the Child (article 29), the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (article 10), the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (article 7) etc.

However, human rights observance should be ensured and human rights education should be promoted not solely because they are recognized in legal instruments. They are much more than legal rights. Human rights inhere in the very nature of the human person. They provide the values, principles and standards essential to safeguard that most precious of all rights – the rights to be human.

As stated in Commission on Human Rights resolution 2004/71, human rights education aims at developing an understanding of our common responsibility to make human rights a reality in every community and in society at large. Human rights education activities should convey fundamental human rights principles, such as equality and non-discrimination, while affirming their interdependence, indivisibility and universality. At the same time, activities should be and enabling them to build on human rights principles found in their own cultural context. In this sense, it contributes to the long-term prevention of human rights abuses and violent conflicts, the promotion of equality and sustainable development and the enhancement of people's participation in decision-making processes within a democratic system.

The Republic of Moldova committed to ensure a better observance of human rights by approving the National Human Rights Action Plan for 2004-2008 (NHRAP) in 24 October, 2003 – a legal document which is an integral part of the EU-Moldova Action Plan and provides a set of actions for the state institu-

tions, public authorities at central and local levels and NGOs, aiming towards the final result of better observance and protection of human rights. However, the human rights education started to be promoted earlier and one positive example was development and promotion of such disciplines like *Law and Us*, *Civic Education* etc. promoted in Moldovan schools since 2001. It was not probably a coincidence to have these initiatives implemented and promoted during the United Nations Decade for Human Rights Education (1995-2004) and the International Decade for a Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World (2001-2010), when states were encouraged to elaborate and implement comprehensive, effective and sustainable strategies for human rights education at the national level.

The area of human rights observance, protection and awareness and human rights based approach to programming and policymaking continuous to be an area of high priority and is present in the UNDP proposed programme. Under both the previous and the current five-year programmes, UNDP Moldova has supported a number of government and civil society initiatives in the area of human rights protection, including the strengthening of the institutional framework through the establishment of the Moldovan Center for Human Rights in 1996, as well as the elaboration of the **National Human Rights Action Plan for 2004-2008** (NHRAP) in 2002, where Human Rights Education is a distinct Chapter²⁵. The Parliament of the Republic of Moldova approved the NHRAP for 2004-2008 by Resolution No. 415-XV dated 24 October 2003 and requested the support of UNDP and other international organizations for its implementation. This request was justified by the fact that the state lacked adequate capacity, knowledge and experience for the full and timely

²⁵ In order to significantly improve the human rights situation, the Republic of Moldova opted for developing a **National Human Rights Action Plan**, as recommended by the Vienna Declaration and Programme of Action adopted at the World Conference on Human Rights (1993). In December 2001 the Parliament adopted a Decision about the establishment of the Coordinating Committee for the Development and Implementation of the National Human Rights Action Plan, its composition and Regulation. At the request of the Government, in January 2002 UNDP launched a project “**Support to the Development of the National Human Rights Action Plan in the Republic of Moldova**”. NHRAP was developed (through a participatory process led by the Parliament of Moldova) and represents a live document; the action plan includes actions for the state institutions and individual officials at central and local level and for NGOs, aiming towards the final result of better observance and protection of human rights, and an approach to human rights mainstreamed across ministries. Extensive documentation on the project is accessible through website <http://www.hr.un.md>

implementation of the Plan. Answering to this request for assistance, in February 2004 UNDP Moldova launched the project **Support to the Implementation of the National Human Rights Action Plan for 2004-2006** (hereinafter **Support to NHRAP Implementation**), having as the implementing partner the Parliamentary Committee on Human Rights, which was designed to create the forum for dialogue between the Government, Parliament, CSOs and donor community to better partner around the action plan in achieving the overarching goal of better observance, respect, promotion, protection and fulfilment of human rights, including women's rights. The project includes several streams of activities, including development of specialised training programmes and materials, strengthening the capacity of NGOs in the implementation and development of partnerships around human rights initiatives, supporting human rights monitoring and reporting, as well as developing human rights communication and awareness of the public at large.

In 2004, a human rights communication strategy was developed with the generic "Human Rights are Your Rights: Know Them and Fight for Them!" supported by an action plan. The main purpose of this strategy is to cultivate and promote a citizen's behaviour in the spirit of human rights and encouraging civic and social responsibility, tolerance, non-discrimination and anti-corruption, anti-trafficking and anti-violence, as well as against human rights violations. Many activities were implemented within this strategy and in cooperation/partnership with the representatives of Parliament's Standing Committee on Human Rights, Government, local public administrations, NGOs, mass-media, academia and international organizations, including, but not limited to:

- Organization of human rights trainings, where about 3000 representatives of penitentiary, police, social workers, military, mass-media and NGOs participated;
- A review of university curricula and analytical programs in order to identify how human rights are reflected in them. Based on the recommendations provided, a standard curriculum and analytical programs for the course „Legal protection of Human Rights” for Law Departments and Non-Law Departments was developed, piloted and recommended for use at all higher education institutions in Moldova. The curricula was undertaken and used by the law faculties at State University and European Studies, Free Independent University of Moldova, the Police Academy „Stefan cel Mare”;

- Development, publishing and distribution of a newspaper “My Right” with a national coverage, which gave the possibility to people to express their problem and find a solution, as well as share the best practices;
- Organization of public hearings in Parliament and at the district level to discuss and assess the implementation of the actions under National Human Rights Action Plan, as well as other human rights actions;
- Celebration of the International Human Rights Day, which traditionally is celebrated on 10th of December, where the most active promoters of human rights in mass-media and NGOs are awarded for their work in the area; etc.

These are few, but in the same time many and important activities since all of them aimed at closing the gap and building the bridge between “duty bearer” and “right holders”, by infiltrating the main elements of human rights education:

- (a) Knowledge and skills – **learning about human rights and mechanisms** for their protection, as well as acquiring skills to apply them in daily life;
- (b) Values, attitudes and behaviour - **developing values and reinforcing attitudes and behaviour** which uphold human rights;
- (c) Action – **taking action to defend and promote human rights in the daily life.**

Through such activities, we tried to empower the people to identify and address their human rights needs and to seek solutions consistent with human rights standards. Both what is taught and the way in which it is taught human rights values and standards were reflected, participation and partnership, as well as practical application and relation of human rights to learners’ real-life experience was encouraged.

The project Support to the Implementation of NHRAP and the NHRAP itself, like many other projects, strategies and action plans has a finite period, however the inhuman wrongs and the need for human rights education does not stop there. In this context, it is important not to lose the best practices developed and further expand their development in order to ensure that every person in this society, irrespective of status, age, sex, religion, etc., tastes the flavor of human rights education and acts in the spirit of human rights.

We are approaching the commemoration of the International Human Rights Day. December 10, 2008 shall be a special day when the world will celebrate the 60th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR). The overarching theme of this day is **Dignity and Justice for All of Us** that will be used throughout the year, from 10 December 2007 to 10 December 2008.

In the eve of this day and Moldova's European aspirations, which embrace universal human rights values, we encourage you to be the main promoters of human rights education and change agents to strive for ensuring the justice for all us in Moldova. We, international community are here to support the country to promote the progressive change and reforms, but making human rights a reality of this society and its citizens should be a change that comes within the country itself since human rights inhere in the very nature of the human person. They exist to ensure that human life remains human.

Prevenirea corupției politice prin reglementarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale

Efim Obreja, *Transparency International-Moldova*

Este știut faptul că formele cunoscute ale corupției sunt stipulate de Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției, Convențiile europene și alte documente internaționale, precum și de actele normative naționale. Corupția politică ca formă a corupției nu figurează printre acestea, însă în practică este utilizată de mai mult timp această noțiune.

O deosebită importanță în contextul educației anticorupție are cunoașterea experienței și a normelor internaționale care țin de corupția politică.

Reieșind din experiența internațională corupția politică presupune în primul rînd corupția partidelor politice, dar, de fapt, presupune corupția unor categorii concrete de persoane, adică a persoanelor “sus-puse”.

Corupția politică este numită corupție *de vîrf* pentru că reprezintă corupția manifestată atît de partidele politice, preponderent conducătorii sau persoanele responsabile ale acestora, cît și de persoanele care au legătură cu un partid politic sau sunt în alt mod controlate de un partid politic, candidații la alegeri, persoanele care dețin mandate publice electivă, conducători de state sau guverne, conducători ai administrațiilor publice centrale și locale și alte persoane

responsabile ale guvernării. De asemenea, corupția politică mai este numită corupția *mare* din motivul că poate fi de proporții deosebit de mari și cu consecințe extrem de grave pentru societate.

Experiența internațională, dar și cea națională denotă că fenomenul corupției politice sau corupția partidelor politice se manifestă atât la etapa de constituire a partidelor politice, cât și în activitatea propriu-zisă a acestora la realizarea scopurilor programelor, mai cu seamă în activitatea partidelor politice, concurenților electorali în perioada campaniilor electorale, în activitatea politicienilor (ca reprezentanți ai partidelor politice) în calitate de lideri de stat sau de guverne, parlamentari, membri ai guvernului sau conducători ai administrațiilor publice centrale și locale. Corupția politică se manifestă sub diverse forme ale corupției, cunoscute în special, prin abuzuri de funcție, sustrageri de mijloace publice, deturnări de fonduri, folosire ilicită de bunuri, trafic de influență, acte de protecționism, îmbogățire ilicită, acte de corupere activă și pasivă. Drept consecință a corupției politice este prejudicierea de proporții a statului cu spălarea sau ascunderea ulterioară a mijloacelor sustrate și obținerea beneficiilor ilegale.

Barometrul Global al Corupției (BGC) Transparency International²⁶ atestă pentru anii 2004-2006 că partidele politice au fost evaluate de către publicul din întreaga lume ca instituția cea mai afectată de corupție. În majoritatea țărilor incluse în sondaj (36 din 62 de țări în anul 2004, 45 din 69 de țări în 2005 și 35 din 62 de țări în 2006), partidele politice au fost evaluate cu un punctaj mediu de 4.0 pe o scară de la 1 la 5, unde 1 înseamnă că nu este corupt, iar 5 – extrem de corupt. În acest *clasament* partidele politice sunt urmate de legislativ, apreciat cu un punctaj mediu de 3.7, organ care, de fapt, este constituit din reprezentanți ai aceluiași partide politice.

BGC pentru Republica Moldova arată, că în anii 2004-2006 partidele politice au înregistrat un scor de 4.1, 3.8 și, respectiv de 3.7 puncte, iar legislativul – de 4.1, 3.6 și 3.7 puncte.

Din aceste motive prevenirea și combaterea corupției politice trebuie să reprezinte o preocupare majoră a societății.

²⁶ BGC este un sondaj de opinie care măsoară percepția publicului larg asupra corupției și experiențele oamenilor privind acest fenomen și care relevă în ce măsură un domeniu sau altul de activitate este afectat de corupție (informații suplimentare: www.transparency.org).

Finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale constituie o componentă importantă a activității partidelor politice, de care depinde realizarea scopurilor acestora. Fără finanțare nu pot exista nici activele partidelor politice, nu se pot desfășura campaniile electorale, iar în lipsa partidelor politice nu poate exista pluralismul politic, democrația. Prin urmare, reglementarea și asigurarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale sunt necesare pentru asigurarea democrației.

În același timp, finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale, ca domeniu important ce ține de activitatea partidelor politice, este o țintă atractivă a corupției politice. Multe din scandalurile politice sunt legate anume de corupția în finanțarea partidelor politice și candidaților la alegeri.

În domeniul finanțării partidelor politice și campaniilor electorale corupția se poate manifesta prin: abuzul de mijloace publice sau resurse administrative; sustragerea sau deturnarea de fonduri publice; oferirea donațiilor personale pentru a avansa pe treptele ierarhice ale partidului; *cumpărarea* locurilor pe listele partidului care candidează la alegeri; finanțarea din surse anonime ori secrete; *cumpărarea* de către *bogați* a influenței și accesului la putere prin intermediul donațiilor secrete; ascunderea surselor de finanțare, în special a informației despre donații și donatori; finanțarea din alte surse interzise de lege, de exemplu, din partea instituțiilor publice sau finanțatorilor străini; finanțarea din surse ilegale, în special, de proveniență vădit criminală ori acceptarea donațiilor din partea autorităților, grupărilor, organizațiilor criminale în schimbul promisiunii de a nu aplica legea; susținerea financiară a partidelor de către firme/companii pentru obținerea facilităților de la politicieni; abuzul de mijloacele mass-media de către partidele majoritare de guvernământ; obținerea de fonduri de către partide politice prin extorcare, intimidare sau șantaj a persoanelor, în special, a antreprenorilor, conducătorilor de întreprinderi; cumpărarea voturilor alegătorilor; utilizarea informației despre finanțare pentru a se răfui cu donatorii opoziției politice etc.

Acestea și alte forme de manifestare a corupției în finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale pot duce la obținerea mandatelor publice electivă de către persoane neconștiincioase, necinstite, care, la rîndul lor contribuie la selectarea și numirea în funcții publice importante în stat a persoanelor cu calități personale similare. În consecință, în asemenea cazuri se creează condiții extrem de favorabile pentru comiterea de către aceste persoane a abuzurilor de

funcție, sustragerilor de mijloace, deturnărilor de fonduri, folosirii ilicite de bunuri, actelor de corupere activă și pasivă, de protecționism și altor acte de corupție de proporții.

Astfel, sistemul imperfect de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale crează condiții favorabile atât pentru corupția în acest domeniu, cât și pentru corupția politică la general, fapt ce îngrijorează mult societatea.

Deci, sistemul de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale reflectă, de fapt, capacitatea acestuia de a promova în funcții publice electivă a persoanelor conștiincioase, cinstite, inclusiv capacitatea de a preveni corupția politică. De aceea, reglementarea concretă și explicită a finanțării partidelor politice și campaniilor electorale, bazată pe principiile și normele recunoscute la nivel internațional, poate asigura finanțarea corectă a acestora și contribui la prevenirea corupției politice.

Prin urmare, reglementarea și implementarea unui sistem corect al finanțării partidelor politice și campaniilor electorale influențează finanțarea corectă a democrației și reprezintă una dintre măsuri importante de prevenire a corupției politice. De aceea, sistemul de finanțare politică necesită o abordare serioasă din partea statului pentru a preveni fenomenul corupției politice, la general, și a corupției în domeniul finanțării partidelor politice și campaniilor electorale, în particular.

Asupra necesității unei asemenea abordări se pronunță documentele Organizației Națiunilor Unite și Consiliului Europei. Astfel, conform art.7 din Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției²⁷ se cere ca „*fiecare stat parte ... să adopte măsuri legislative și administrative corespunzătoare... cu scopul de a spori transparența finanțării candidaturilor la un mandat public electiv și, eventual, a finanțării partidelor politice*”.

Pentru asigurarea unui sistem corect al finanțării partidelor politice și campaniilor electorale cât și a prevenirii corupției în domeniul finanțării politice este necesară reglementarea acestei activități prin aplicarea normelor standard: finanțarea publică a partidelor politice și campaniilor electorale, limitarea donațiilor, limitarea cheltuielilor în campania electorală, asigurarea transparenței maxime a surselor de finanțare și supravegherea finanțării partidelor politice și

²⁷ Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York 31.10.2003, semnată la Merida, Mexic, 09.12.2003.

campaniilor electorale. De asemenea, este necesar ca regulile/normele stabilite să fie concrete, clare și să fie respectate și aplicate în practică.

Legislația în vigoare a Republicii Moldova reglementează într-o anumită măsură activitatea de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale, însă normele din legislație nu sunt depline și nu corespund în întregime cerințelor înaintate la etapa actuală.

Prin elaborarea proiectului de Lege cu privire la finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale, precum și a proiectului de Lege privind partidele politice s-a încercat de a reglementa finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale pe principii noi. Fiind apreciate înalt intențiile și acțiunile întreprinse în vederea elaborării și adoptării unei noi legislații privind finanțarea politică, trebuie să recunoaștem că la elaborarea acestor proiecte nu s-a ținut cont pe deplin de recomandările și experiența internațională. Din acest motiv reglementările privind finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale din aceste proiecte de legi nu sunt pe deplin concrete sau clare, ci incomplete, iar în unele cazuri contravin principiilor general recunoscute ale finanțării politice.

Lacunele sau neajunsurile din proiectele elaborate, precum și din legislația în vigoare diminuează mult capacitatea acestora de a asigura finanțarea corectă a partidelor politice și campaniilor electorale și, prin urmare, de a contribui la prevenirea corupției politice.

În acest sens se impune elaborarea și adoptarea modificărilor și completărilor în legislația în vigoare sau a unei legi speciale cu privire la finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale, care ar reglementa finanțarea politică bazată pe normele și principiile recunoscute la nivel internațional, în special, pe Recomandările Consiliului Europei²⁸. Aceste norme trebuie să reflecte în special:

- principiile de finanțare politică (bazate pe criterii obiective, rezonabile și corecte);
- delimitarea finanțării partidelor politice de finanțarea campaniilor electorale ale candidaților în alegeri;
- aplicarea normelor de finanțare a partidelor politice pentru finanțarea campaniilor electorale ale candidaților în alegeri și finanțarea activității-

²⁸ Recomandarea Rec (2003) 4 cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale a Comitetului de Miniștri pentru statele membre, Consiliul Europei, 08.04.2003.

- lor politice a persoanelor (entităților) care au legătură directă/indirectă cu un partid politic sau sunt controlate în alt mod de un partid politic;
- particularitățile finanțării campaniilor electorale: limitarea și evidența cheltuielilor;
 - sursele de finanțare: publice și private;
 - condițiile de obținere a finanțării politice de la bugetul de stat;
 - principiile generale ale donațiilor: măsuri pentru evitarea conflictelor de interese; asigurarea transparenței donațiilor și evitarea donațiilor secrete; evitarea piedicilor (prejudiciilor) activității partidelor politice; asigurarea independenței partidelor politice; asigurarea că donațiile se fac pe cale publică, în special donațiile care depășesc o anumită limită stabilită (reglementarea valorii minime a donațiilor la depășirea cărora se înregistrează și se publică datele de identificare ale donatorilor); limitarea donațiilor; măsuri care să împiedice depășirea limitelor stabilite pentru donații;
 - condițiile suplimentare de oferire a donațiilor din partea persoanelor juridice (întreprinderilor, societăților pe acțiuni);
 - finanțarea indirectă (limitarea impozitării donațiilor, accesul liber sau subvenționat la mijloacele mass-media, oferirea fără plată sau la un preț redus a încăperilor, acordarea subvenționată de servicii și lucrări);
 - obligațiile partidelor politice și concurenților electorali;
 - reglementarea agentului financiar și atribuțiilor acestuia;
 - finanțarea organelor electorale și activităților de organizare și desfășurare a alegerilor;
 - asigurarea transparenței finanțării partidelor politice și campaniilor electorale: registrele contabile, întocmirea și prezentarea rapoartelor financiare, evidența donațiilor, obligația de a face publice rapoartele financiare, informațiile incluse în rapoartele financiare, termenul prezentării și publicării rapoartelor financiare;
 - supravegherea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale: organul independent de supraveghere; rolul societății civile și mass-media; specializarea personalului organelor de drept în domeniul combaterii finanțării politice ilegale;
 - responsabilități și sancțiuni;
 - contestarea.

Toate aceste aspecte au o importanță deosebită în crearea unui sistem eficient de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale. Totalitatea acestor și altor norme ar putea asigura condițiile necesare unei finanțări corecte a partidelor politice și campaniilor electorale și ar duce în consecință la prevenirea corupției politice în general și a corupției în finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale în particular.

Importanța culturii juridice în prevenirea săvârșirii infracțiunilor de corupție

Victor Colin, *Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției*

Edificarea Republicii Moldova ca stat de drept democratic implică un înalt grad al culturii juridice a cetățenilor și a întregii societăți. Perioada de tranziție în dezvoltarea țării noastre, precum și a oricărui alt stat, se caracterizează prin creșterea rolului culturii juridice și a conștiinței juridice în asigurarea armoniei și stabilității în societate. Aceste fenomene dictează necesitatea și accentuează actualitatea cercetării domeniilor ce țin de cultura juridică și conștiința juridică, din punct de vedere a prevenirii săvârșirii faptelor de corupție. Investigațiile sunt utile pentru stabilirea, pe de o parte, a influenței culturii juridice a societății și a organelor de drept asupra procesului de luptă contra corupției iar, pe de alta, a influenței corupției în procesul de perfecționare a culturii juridice a fiecărui cetățean și a întregii societăți.

Ațiunea socială anticrimă, în general și cea anticorupție, în particular, se realizează pe două căi: contracarare și prevenire. Dacă inițial predominau activitățile de contracarare a faptelor criminale, în ultima perioadă o atenție deosebită se acordă prevenirii manifestărilor criminale, datorită dezvoltării vertiginoase a științelor: sociologiei, criminologiei, criminalisticii, psihologiei etc.

Contracararea presupune aplicarea măsurilor punitive față de cei care le-au săvârșit, astfel încât să fie constrânși, prin amenințarea cu pedeapsa sau prin aplicarea efectivă a ei, să se abțină de la asemenea comportamente. **Prevenirea** constă în înlăturarea cauzei care generează manifestările criminale sau a condițiilor care le favorizează, astfel încât acestea să nu se producă ori să se producă într-o măsură limitată, socialmente tolerantă.

Pentru a face un pas înainte, în prevenirea și combaterea corupției trebuie să pornim astfel de la determinarea acelor *factori care favorizează acest fenomen*.

În acest context menționăm că, printre mulțimea de factori se află și **lipsa unei culturi juridice**. Acest nivel redus de cunoștințe juridice se datorează în mare parte și faptului că oamenii nu au formate deprinderi culturale, nu cunosc regulile etichetei, și moment important, nu manifestă prea mare dorință de a-și amplifica cunoștințele în acest domeniu. Însă acestea le sînt strict necesare pentru a-și putea apăra drepturile. **Este foarte important ca oamenii să posede cunoștințe elementare în domeniul jurisprudenței** pentru a se putea orienta în diversele relații sociale și pentru a avea un comportament în conformitate cu prevederile legii. Cu cît mai multe cunoștințe în domeniul dreptului posedă cetățenii, cu atît mai ridicat este nivelul culturii lor juridice.

Ca justificare a celor expuse, menționăm că în conformitate cu datele studiului efectuat în anul 2007 de către Institutul de cercetări și marketing IMAS-INC nivelul conștientizării de către populație a existenței diferitor forme de corupție rămîne foarte scăzut. Astfel, 45% din cei intervievați nu consideră drept act de corupție oferirea unui cadou medicului pentru o îngrijire specială, 30% menționează că a interveni pe lângă un funcționar înalt pentru a angaja o rudă de a lor, nu reprezintă de asemenea fapt de corupție, iar 9% din cei chestionați relevă ca oferirea banilor unui polițist pentru a nu i se retrage permisul de conducere nu prezintă act de corupție. Îngrijorător este faptul că populația tratează anumite acțiuni ca fiind sau nu corupte în funcție de interesele personale și în funcție de profesia celui care beneficiază de plățile suplimentare, dar nu în funcție de o definiție normativă a corupției. De aceea, urmărirea unor scopuri personale, rezolvarea unor probleme stringente face ca anumite acte de corupție să fie tolerante și însușite sistemului de valori.

Un aspect extrem de important în prevenirea săvîrșirii infracțiunilor de corupție reprezintă **ridicarea nivelului culturii juridice a populației**. Măsurile preventive sunt focusate în prezent nu asupra manifestărilor exteriorizate ale corupției, ci asupra cauzelor generatoare și anume asupra educării populației în spiritul cunoașterii și respectării normelor de drept, a instituțiilor statale, a drepturilor și libertăților omului.

Astfel, ridicarea nivelului de instruire generală a populației constituie o premisă majoră în edificarea valorilor umane, formarea unui cetățean conștient, integru și sistematic cultivat. Educația populației în spiritul anticorupțional trebuie să vizeze creșterea gradului de înțelegere a mecanismelor corupției și adoptarea de către tineret, precum și de către populația adultă, a unei atitudini civice dure privind diminuarea fenomenului corupției.

În această ordine de idei, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, acordă o deosebită atenție **sensibilizării anticorupție a opiniei publice prin organizarea și desfășurarea întrunirilor anticorupție**. Astfel, în anul 2006 au avut loc 130 de întruniri cu reprezentanți ai diferitor segmente sociale (funcționari ai organelor centrale de specialitate ale administrației publice, funcționari ai organelor administrației publice locale, corpul de conducere și didactic al instituțiilor de învățământ preuniversitar și universitar, inclusiv studenți și reprezentanți ai asociațiilor de părinți; angajați ai instituțiilor din sistemul ocrotirii sănătății, precum și angajați ai unor instituții de utilitate publică, întreprinderi de stat, reprezentanți ai sectorului comercial). În cadrul acestor activități, audiența care numără estimativ 8 mii de persoane a fost familiarizată, în dependență de specific, cu noțiunea și esența corupției ca fenomen social și criminologic; cauzele apariției și nivelului înalt de răspândire a ei; factorii care generează corupția; manifestările și consecințele corupției; cadrul anticorupțional legislativ și instituțional, național și internațional, calificarea juridico-penală a infracțiunilor de corupție. În primele 9 luni ale anului 2007 în cadrul acestor întruniri au fost instruiți estimativ 3300 de participanți.

Un rol important în sporirea nivelului de cultură juridică a societății le revine surselor **mass-media**: publicațiilor periodice și emisiunilor televizate, care informează publicul despre activitatea, competența instituțiilor specializate în prevenirea și combaterea corupției, procedura de sesizare, telefonul de încredere, etc.; de asemenea, informarea publicului privind rezultatele contracarării corupției, faptele concrete și pedepsele aplicate celor vinovați, predispunând publicul, inclusiv, la cooperare în lupta anticorupțională. Un exemplu în acest sens ar fi analiza numărului de petiții sosite la Centru. Astfel, în 2006 de la cetățeni au parvenit aproximativ 1600 de petiții, iar în anul curent acest număr a crescut, pe parcursul a 10 luni a anului 2007 fiind înregistrate aproximativ 1400 de petiții. Centrul dispune de asemenea și de telefon de încredere, cu numărul de 257-257. Pe parcursul anului 2006 la acest telefon au înregistrate 280 de apeluri; pe când în anul curent acest număr a crescut simțitor, în cele 10 luni fiind înregistrate 576 de apeluri. Aceasta relevă că populația conștientizează tot mai mult rolul său de membru activ în cadrul luptei cu fenomenul corupției. La acest capitol, menționăm că Centrul a organizat și organizează periodic conferințe naționale, prezintă comunicate de presă, publicații referitoare la activitatea Centrului în prevenirea și contracararea corupției cu relevarea cazurilor concrete de demascare a funcționarilor corupți; sunt difuzate reportaje TV și comunicate la posturi de radio, majoritatea reportajelor fiind însoțite de comentariile ofițerilor de presă ai Centrului.

Reușitele activităților anticorupție sunt determinate și de parteneriatul activ cu sectorul nonguvernamental. O etapă calitativ nouă în activitatea Centrului, în acest sens, a început în anul 2006 odată cu semnarea Acordului de colaborare cu **Alianța Anticorupție**, sub patronatul Guvernului. Această Alianță reprezintă o uniune benevolă de organizații neguvernamentale ce au drept scop să contribuie la diminuarea fenomenului corupției în societate. Misiunea Alianței este de a consolida acțiunile societății civile îndreptate spre diminuarea fenomenului corupției în societate, precum și asigurarea transparenței activităților instituțiilor publice. Dacă la început Alianța întrunea doar 10 membri, actualmente ea include 29 de organizații nonguvernamentale, fapt ce demonstrează că societatea civilă este tot mai preocupată de antrenarea sa în activitatea de prevenire a corupției, inclusiv prin promovarea unei culturi juridice corespunzătoare.

La ridicarea nivelului culturii juridice contribuie și **autoeducația**. Aceasta reprezintă instruirea de sine stătătoare a fiecărui individ pentru a căpăta cunoștințe elementare în domeniul dreptului, necesare în orice domeniu de activitate, precum și în formarea culturii generale a individului. O veche zicală spune că omul cât trăiește învață, se autoperfecționează. Autoperfecționarea, în perioada contemporană, când progresul tehnico-științific este fluctuant, reprezintă o condiție indispensabilă procesului de instruire juridică; fapt, ce duce implicit la cunoașterea realității juridice de către populație, la întărirea reprezentării pe care o are persoana despre locul și rolul său în viața juridică și de stat, precum și la conștientizarea necesității obiective de a respecta prevederile legislației în vigoare. Toate acestea reprezintă o componentă a obligațiilor civice de a-și perfecționa și îmbunătăți permanent cultura juridică, ce contribuie nemijlocit la dezvoltarea multidimensională a societății.

Un alt moment la care ne vom referi este **pregătirea continuă** a specialiștilor în domeniul dreptului.

Ca și conștiința juridică, cultura juridică poate fi divizată în: a) *individuală*, b) *de grup* (sau colectivă), și c) *a societății*. Cultura juridică individuală presupune instruirea juridică a individului, care include o înaltă conștiință juridică, posibilitatea și deprinderea de a folosi dreptul, de a-și supune comportamentul normelor juridice.

Cultura juridică de grup sau colectivă presupune cointeresarea membrilor grupului/colectivului în rezultatele muncii în comun, în asigurarea unei înalte organizări a acesteia și a ordinii de drept. În sfârșit, putem spune că o societate

are cultură juridică dacă raporturile juridice în ea sunt reglementate și garantate de stat și respectate de toți subiecții de drept, dacă comportamentul social este subordonat normelor de drept, dacă actele normative în vigoare își realizează scopurile și sarcinile pentru care au fost elaborate și dacă în societate este recunoscută supremația legii.

Centrul contribuie de asemenea la creșterea nivelului culturii juridice în societate. Acesta se realizează prin instruirea profesională continuă a propriilor colaboratori. Astfel, în incinta Centrului se desfășoară periodic lecții de pregătire profesională generală și specială, iar realizările colaboratorilor Centrului pe plan științific vin să completeze acea cultură juridică pe care o promovează Centrul. Aici se înscrie și deținerea de către colaboratori a titlurilor științifice de magistri și doctori în științe.

Astfel, pentru a atinge un înalt nivel de cultură juridică nu este suficient doar de a acumula cunoștințe în domeniul dreptului. Înalta cultură juridică este rezultatul unei munci educative permanente și sub diferite aspecte în domeniul dreptului. Aceasta înseamnă că educația juridică este o parte componentă a culturii juridice și reprezintă un proces bine determinat de acțiuni și influențe continue asupra conștiinței și culturii membrilor societății, care să-și creeze prin convingere deprinderea de a respecta legile, drepturile și interesele legitime ale altor cetățeni etc.

Concluzionăm că instruirea juridică a populației inclusiv în materia drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, modalitățile și instanțele la care ar putea să se adreseze în cazurile confruntării cu un comportament viciat al funcționarilor publici, reprezintă o soluție optimă în prevenirea și combaterea corupției, în particular, pe când, în general, va contribui la dezvoltarea principiilor statului de drept.

Dreptul, conștiința și cultura juridică ca atingere (realizare) a civilizației (teze)

Anatolii Bîkov, profesor universitar, Universitatea de Stat „M.V.Lomonosov”, Moscova

Se vorbește mult despre diferite realizări în diverse domenii pe parcursul dezvoltării omenirii dar mai puțin sau deloc despre unul dintre exemplele acestei

dezvoltări – despre drept, conștiință juridică, despre cultura generală și cea juridică a popoarelor lumii ca realizare a civilizației contemporane.

În interiorul statelor, asociațiilor de state regionale, continentale, dar și globale conflictele de orice nivel, relațiile bilaterale, multilaterale se soluționează de regulă pe cale pașnică avînd la bază principiile dreptului internațional. Se vorbește despre diverse aspecte ale securității unui stat, unei societăți cum ar fi cel militar, ecologic, alimentar, medical și rar sau deloc despre securitatea juridică.

Oare un stat sau un grup de state care se conformă dreptului internațional acceptat în toată lumea, poate fi ținta unui agresor, iar dacă totuși devine - nu este acest stat protejat de comunitatea internațională în baza acestui drept?

Desigur mai sunt lacune/neaajunsuri, dar principiile și mecanismul aplicării lor sunt elaborate, popoarele lumii le însușesc și se folosesc de ele. Sunt niște elemente ale dreptului (indiferent de trăsăturile specifice unui ori altui sistem de drept), instrument general de reglare în relațiile de orice ordin (între cetățeni, cetățean-stat, societate-stat, între state). Dreptul prezintă o valoare incontestabilă în relațiile dintre oameni. El trebuie însușit și aplicat corect. Doar așa se formează conștiința și cultura juridică atât a omului simplu, a grupelor sociale, a societății, a omenirii.

Are loc integrarea diferitor sisteme de drept, bazate pe principiile generale ale dreptului, dar aceasta nu înseamnă deloc că națiunile trebuie să refuze la sistemul său de drept național, creat de veacuri, ca element-cheie a tradițiilor culturale ale popoarelor; cu atât mai mult să se copieze sisteme de drept străine, improprii culturii, inclusiv culturii juridice a poporului.

Deși are loc internaționalizarea dreptului, specificul sistemului de drept al fiecărui stat trebuie să se păstreze apropiat de istoria acestui popor, de cultură, tradiții și să își onoreze mai ușor obligațiunea ce îi revine.

E de notat că în sistemul anglo-saxon prevederile legale sunt generale. Judecătorul le aplică conform conștiinței juridice formale, convingerii proprii.

Sistemul continental e codificat. Judecătorul se conduce după actul normativ, ce reglementează relația socială. Așa s-a format istoricește. Fiecare sistem și pozitiv și anumite neajunsuri. În prezent se observă procesul de armonizare între aceste două sisteme, ca de fapt și între toate sistemele de drept. Lumea este deschisă pentru colaborare. Dreptul a devenit din obstacol un catalizator a acestei colaborări pașnice întru binele omului.

I. Cultura juridică în apărarea drepturilor omului

Rolul culturii generale, în special al culturii juridice, în dezvoltarea societății

Dumitru Postovan, *președintele Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova*

MOTTO:

„Într-o țară în care religia și curăția moravurilor au fost înlăturate prin epicureism, în care conștiința de drept și nedrept, de bine și de rău sunt zilnic jignite prin ridicarea socială a unei pături de oameni neonești, în care nepăsarea a ajuns a admira pe oamenii de nimic, însă abili, spiritul public caută în zadar un rasim împotriva corupțiunii. Departe de a găsi undeva acest rasim, el e din contra atras în vârtejul general și ajunge a crede că legile morale, uniforme pentru toate popoarele, sunt vorbe goale, care se pretextează din gură, dar pe care nu le vede nimeni”.

Mihai Eminescu

„Cultura, în general, întrunește în sine ansamblul valorilor materiale și spirituale create și în curs de creare de către omenire în procesul muncii sociale desfășurate de-a lungul istoriei. Cultura exprimă nivelul atins de omenire într-o etapă istorică a dezvoltării societății” (Dicționar de filosofie, Chișinău, 1995)

Cultura unui popor are la bază religia, normele morale, obiceiurile, tradițiile, bunele moravuri.

Ierarhia valorilor general umane ale unei societăți reprezintă conținutul culturii.

Îndatoririle, obligațiunile, limitările sunt product al culturii, iar drepturile omului reies din volumul de îndatoriri pe care el le are față de societate, de semenii săi, de tot ce îl înconjoară.

Cultura unui individ este o autolimitare, ea îl protejează de degradare, de pustiirea sufletului.

Care este situația la acest capitol în Republica Moldova, aflată în perioada de tranziție? În linii mari se poate vorbi despre o criză a gândirii umane, a conștiinței sociale, determinate conform lui F. Engels, de existența socială: „Cît nu l-ai educa pe om, oricum el vrea să trăiască bine” – este o maximă elocventă în acest sens.

În perioada de tranziție am renunțat la scara de valori proprii regimului totalitar, nefiind înlocuită cu alt sistem de valori. Mai mult, sub lozincile democratizării, liberalizării vieții sociale, ne-am dezis de multe norme morale caracteristice poporului nostru de veacuri: munca, credința, bunăvoința, recunoștința pentru binele făcut, rușinea, grija și obligațiunea pentru buna educație a copiilor, respectul pentru cei în vîrstă, responsabilitatea. Cu apa din lighean am aruncat și copilul. Acestes, cît și alte valori de acest gen trebuie readuse în societate, create, cultivate. Fără ele societatea nu este societate; o societate democratică fără această scară de valori este una sterilă.

Azi societatea noastră este văduvită de criterii. Care sunt azi valorile la care ținem, peste care nu putem trece, care ne unesc, ne fac tari cu duhul? Nu sunt niște întrebări retorice. Trebuie găsit răspuns la ele și, găsindu-l, să-l realizăm.

Cultura juridică este o modalitate a culturii spirituale a societății, parte componentă a culturii ei generale. Ea își găsește expresia în cunoașterea de către cetățeni a bazelor cunoștințelor juridice, în necesitatea transunerii în viață a prevederilor normelor juridice, în înțelegerea de către fiecare om a responsabilității sociale, în intransigența față de infracțiuni și combaterea lor (denotă teoria generală a dreptului și statului, B. Negru, A. Negru, Chișinău, 2006, p. 462).

Educația juridică contribuie la formarea în rîndul cetățenilor a sentimentelor convingerii că el întotdeauna va găsi la autoritățile publice un ajutor eficient în apărarea drepturilor și libertăților sale, iar statul îi cere pe bună dreptate să-și îndeplinească obligațiunile ce îi revin.

Formarea conștiinței juridice, educația juridică a populației depinde în mare măsură de procesul legislativ, de calitatea legilor, de măsura în care prevederile lor contribuie la instaurarea dreptății, ordinii și liniștii în societate, de raportul dintre normele morale și cele juridice, de armonia dintre ele.

După prăbușirea regimului totalitar, după ce Republica Moldova a devenit suverană și independentă, după declarația de aderare la noile valori general umane europene, sistemul de drept sovietic se substituie cu sistemul de drept

continental, conform standardelor existente din statele de drept, democratice, principiilor economiei de piață, în care principala valoare este omul, drepturile și libertățile lui fundamentale.

Acest proces de substituire curge anevoios, adeseori contradictoriu. Adoptarea numeroaselor acte normative nu este însoțită și calitatea corespunzătoare, nici de procesul implementării legilor în viață. Multe legi, alte acte normative sunt mereu amendate, altele nu reușesc să capete viață sau exista foarte puțin fiind abrogate, înlocuite cu altele.

Nici chiar juriștii, specialiștii în domenii concrete de reglementare juridică a relațiilor sociale nu reușesc să urmărească acest dinamism legislativ, să se familiarizeze cu noile norme juridice. Nemaivorbind de omul simplu.

Care este politica statului în acest domeniu?

Nu există un program bine ajustat și stabil, conform căruia populația ar avea posibilitate să facă cunoștință cu legislația în vigoare, cu noile acte normative. Nu se propagă cunoștințele juridice nici la televiziune, nici la radiou, nu au această obligațiune nici celelalte mass-media. Nu se face acest lucru nici pe alte cai.

Și atunci din ce surse cetățenii pot afla despre noile legi, despre drepturile și obligațiunile lor? Din Monitorul Oficial? Cîți abonați avem la el? Dar populația simplă este în stare să înțeleagă sensul prevederilor legii, a termenilor juridici?

Este cunoscut principiul care se și aplică fără excepții, conform căruia necunoașterea legii nu îl absolvă pe cel ce o încalcă de pedeapsă. E corect. Dar aici revine obligațiunea statului de a face tot posibilul, ca cetățenii să cunoască legislația în vigoare, să-și cunoască drepturile și să știe cum să le protejeze în caz că le sunt violate. „Omul care nu-și cunoaște drepturile, nu le are” – iată rezultatul acestei neglijări.

Dreptul are funcția de instrument regulatoriu în societate. Legile sunt izvorul principal al dreptului. Anume prin intermediul legilor sunt reglementate relațiile sociale. Aceasta este menirea lor. Și atunci apare fireasca întrebare: cum legile adoptate reglementează aceste relații, dacă purtătorii lor nu le cunosc, și nici nu se întreprinde nimic pentru ca ele să fie cunoscute. Și dacă este așa, atunci pentru ce se adoptă legile? Să fie oare și azi în vigoare constatarea de altă dată că legile sunt productul statului, adoptate doar pentru a-și ține cetățenii săi în supunere? Într-un stat de drept, democratic, funcțiile dreptului sunt altele, statul ca purtător al relațiilor juridice este supus legii și poate fi sancționat.

În condițiile existente este greu să vorbim despre formarea conștiinței juridice și a culturii juridice a populației. Este înregistrat un decalaj între conținutul actului normativ și conținutul actului de justiție, fapt, ce are urmări din cele mai grave.

O bună parte a populației, chiar dacă este familiarizată cu legislația în vigoare, își cunoaște bine drepturile sale, nu crede în puterea legii, în drept ca valoare a societății.

Ei sunt zilnic martorii diferitelor cazuri de nelegiuiri, când cei vinovați de încălcarea legii rămân nepedepsiți. De la înaltele tribune se vorbește una, în realitate se face alta, și nu numai vis-a-vis de respectarea legilor, ci și în alte domenii de activitate. Greutățile de ordin economic, sărăcia pe de o parte și apariția unei pături de oameni bogați, a avuțiilor nemuncite, dobândite prin abuzuri, corupție pe de alta aprofundează și mai mult această neîncredere în cele spuse, în cele scrise, în justiție. Constatăm astfel un fenomen foarte periculos numit nihilism.

Nihilism – atitudine, tendință, concepție sau manifestare, care neagă rîndu-ielile, instituțiile morale, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună în schimb altele superioare, atitudine de negare absolută (din dicționar). Latura cea mai avansată și cea mai periculoasă a nihilismului este nihilismul juridic. Este o trăsătură a culturii juridice și azi pare să fie dominantă.

Cum să convingem această parte a populației să creadă în ceea ce se spune, se scrie în buchia legii, în puterea dreptului, în dreptate, echitate în general? Trebuie să devină o preocupare a statului transformarea acestor necredincioși în cetățeni activi. Opinia lor precum că de tot răul, care-i înconjoară, sunt vinovați alții și nu ei înșiși, trebuie schimbată prin alta, că și ei sunt vinovați de situația existentă și este de datoria lor să o schimbe în bine.

Un alt nivel al culturii generale al unui popor presupune și un înalt nivel al responsabilității fiecăruia în fața tuturor, a tuturor în fața fiecăruia, a statului față de cetățeni, a cetățeanului față de stat. Deosebim responsabilitatea internă a individului cât și cea exteriorizată, definită ca obligațiune de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală pentru ceva. Ea presupune cunoaștere și apropiere, atitudine activă, convingere și angajare, se manifestă ca prezența umană activă, prin perfecționarea științei umane.

Sentimentul înaltei responsabilități se cere cultivat din frageda copilărie și dezvoltat în permanență. Cel ce nu poate, nu vrea și nici nu înțelege că trebuie să răspundă pentru ceea ce face este considerat iresponsabil.

Institutul responsabilității în societate și la nivel statal este redus ca să nu zicem ignorat; se vorbește doar de răspunderea disciplinară (la locul de muncă), administrativă (în locurile publice) și penală (pentru săvârșirea infracțiunilor).

Nu se ridică la scara națională responsabilitatea pentru procesul educativ în familie, școală, stradă, răspunderea politică și morală a demnitarilor de stat, responsabilitatea internă a fiecăruia. Lipsa sentimentului de responsabilitate deformează cel mai mult conștiința individului, personalitatea în întregime.

„Răspunderea juridică este considerată pe bună dreptate una dintre instituțiile centrale ale dreptului, fiind legată direct de finalitățile dreptului, de realizarea lui”.²⁹

În condițiile actuale, când nivelul culturii generale, în special al culturii juridice este scăzut, ca rezultat fiind redus și nivelul responsabilității în sensul menționat mai sus, rolul hotărâtor în pedepsirea răului îi revine instituției răspunderii juridice, care trebuie să existe indiferent de voința cuiva, fără consimțământul răufăcătorului. Dar nici acest lucru nu se întâmplă. Ne-o demonstrează statisticele, inclusiv cea juridico-penală. Și acest fapt are cel mai mare impact negativ, atunci când vorbim despre triumful dreptății. Pe de o parte crește numărul celor care nu cred în dreptate, în lege (nihilismul juridic), pe de alta crește numărul celor care încalcă legea, săvârșesc infracțiuni; faptul că răul nu se pedepsește îi încurajează în săvârșirea crimelor.

În ciuda tuturor măsurilor de orice ordin, orientate spre combaterea și prevenirea corupției, acest fenomen antisocial, ale cărui consecințe sunt din cele mai grave, nu se reduce, ci conform raportului Transparency International pentru Republica Moldova este în creștere. Desigur, este o legătură între nivelul scăzut al culturii juridice și nivelul înalt al corupției.

Sondajele de opinie arată clar în ce instituții statale înflorește corupția, deși la răspundere penală pentru corupție în majoritatea cazurilor sunt trași medicii, pedagogii, alți prestatori de servicii, care nici nu sunt funcționari publici, demnitari de stat. Când este vorba de corupție, nici o lege, cât de perfectă nu ar fi, nu

²⁹ Teoria generală a dreptului și statului, B. Negru, A. Negru, p. 466.

îl oprește pe mituitor. Faptul că are loc actul de corupție depinde nu de lege, ci de figuranții actului, de nivelul lor de cultură, de sentimentul responsabilității. „După cum cel care corupe îl învinge pe cel care primește, tot așa cel care nu primește îl învinge pe cel care vrea să corupă” (Demosthenos)

Dar calitatea legilor, felul cum sunt întocmite elementele normelor juridice, ale articolelor, pot influența acest fenomen: ori fac posibil luarea de mită ori pot stopa acest lucru. Dacă normele juridice sunt nedeterminate, au un conținut ambiguu, dispozițiile lor pot fi interpretate în mod diferit; agentul aplicării acestei norme o interpretează cum dorește, ia mită și este sigur că nu va fi pedepsit – formal el nu a încălcat legea ci a acționat în cadrul ei. Și este altă situație, când aceeași normă juridică este strict determinată, nu lasă agentului aplicării legii variante decizionale, nu are nici o marjă de libertate, nu are puterea discreționară și este dator să ia doar decizia indicată direct și fix în lege.

Este vorba de așa numita *competență legată* – agentul aplicării legii nu are din ce alege.³⁰

Astfel de norme trebuie să-și găsească loc în actele normative care reglementează permisiuni, autorizații, interziceri, ori alte limitări, pentru a lăsa cât mai puțin câmp funcționarului public să ia decizie după felul cum înțelege norma juridică sau cum vrea s-o înțeleagă datorită situației.

În acest context este de menționat că dreptul discreționar este un element valoros al materiei de drept în general, fără de care ar fi imposibilă înfăptuirea justiției, triumful dreptății, iar normele juridice cu „competență legată” exclud această posibilitate. Dar teoria dreptului demonstrează că chiar și norma juridică cea mai strictă, fixă lasă loc la discreția agentului aplicarea legii, deci și pentru funcționarul corupt.

Optimă ar fi limitarea actelor normative care permit sau interzic. Dar cel mai important este selectarea, amplasarea în asemenea posturi a funcționarilor publici competenți, cu o cultură inclusiv cea juridică, avansată care ar utiliza puterea discreționară de care dispune spre binele omului, societății, statului, și nu în defavoarea lor pentru mită. Astfel, profesioniștii trebuie pregătiți inclusiv în domeniul aplicării principiilor dreptului, a finalității actului normativ, atunci când norma juridică este neclară.

³⁰ Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice. D.A.Tofan. Editura All Beck 1999.

Este cunoscut faptul că în sistemul de drept anglo-saxon normele juridice nu sunt strict codificate. La dispoziția agenților aplicării legii, inclusiv a procurorilor, judecătorilor, sunt puse norme juridice cu prevederi generale. Aceasta avînd o marjă largă de libertate, de apreciere, adică drept discreționar și împunterniciri discreționare aplică norme generale la cazuri concrete. Și această putere discreționară de care ei dispun nu o folosesc în scopuri personale, abuzive, corupte; nu calitatea legii, ci cultura juridică, profesionalismul, responsabilitatea factorilor de decizie este determinantă.

Astfel, alături de calitatea legislației sau chiar în primul rînd trebuie să ridicăm nivelul culturii juridice a deputaților, a funcționarilor din executiv, a procurorilor și judecătorilor, dar și a colectivității de juriști (că avem de ajuns și de rămas), care la rîndul lor, să cultive aceste trăsături la populația în întregime.

Sunt multe lucruri de făcut, iar ridicarea nivelului culturii juridice a tuturor va facilita cu mult realizarea lor multe.

Educație pentru democrație

Constantin Lazari, *doctor în drept internațional public, Transparency International – Moldova*

Educația trebuie să răspundă la întrebarea *de ce și cu ce scop trăim împreună*. Ea trebuie să ofere fiecărei persoane, pe parcursul întregii vieți, posibilitatea de a avea un rol activ în proiectarea viitorului societății.

Fiecare *sistem educațional* are o sarcină explicită și implicită de a ne pregăti pentru a putea face față: acestui rol în societate. **În societatea complexă în care trăim astăzi**, participarea la un proiect comun este mai mult decît o considerație exclusiv politică. Într-adevăr, în fiecare zi, toți membrii unei comunități trebuie să își asume responsabilitatea față de alte persoane: la serviciu, în cadrul activităților culturale pe care le întreprindem, în cadrul asociațiilor sau ca simpli consumatori. Inițial, școala le explică drepturile și obligațiile ce le revin, dezvoltînd competențe sociale prin lucrul în echipă; ea îi pregătește pentru acest rol.

Pentru a putea contribui la dezvoltarea și fortificarea unor conștiințe proprii, educația și procesele de învățare trebuie să vizeze încă din copilărie *formarea unor atitudini critice*, ca premisă a gîndirii liberale și a acțiunilor indepen-

dente. În momentul cînd elevii se transformă în cetățeni, continuarea educației va deveni însoțitorul lor permanent pe un drum dificil. Ei vor trebui să împace *exercițiul drepturilor* bazate pe libertățile persoanele cu *îndeplinirea obligațiilor și a responsabilităților* față de ceilalți concetățeni și de comunitatea în care trăiesc. De aceea, educația trebuie să îi ajute la formarea și ascuțirea capacității de judecată. Din toate acestea rezultă *problema echilibrului libertăților personale cu principiul autorității*. Procesul de învățare ca activitate ce se întinde pe durata întregii vieți trebuie să contribuie la construirea unei societăți active. O astfel de societate ar deveni elementul de legătură între indivizii singulari și autoritatea politică mult prea distantă. Prin aceasta trebuie ca fiecare să își poată prelua responsabilitățile față de societate, îndeplinind astfel scopul adevăratei solidarități.

De aceea, *educația trebuie să însoțească fiecare cetățean pe parcursul întregii sale vieți, devenind parte fundamentală a unei societăți cetățenești și a unei democrații ce trăiește*. Ahea cînd toți vor contribui la formarea unei societăți responsabile, constituite pe baza întrajutorării, care asigură tuturor drepturile fundamentale, educația va deveni cu adevărat democratică.

A învăța și a trăi drepturile omului înseamnă a-ți asuma rolul de Cetățean într-o țară care se dorește a fi recunoscută ca europeană și acceptată în structurile instituționale europene.

A ne întoarce cu gîndul, precum spunea Heidegger, *asupra deja gînditului*, în căutarea identității, nu ne mai este de mare folos, deoarece dimensiunile timpului au astăzi o altă semnificație. Nu ne mai putem legitima cu trecutul, atunci cînd *prezentul nu este eficient și pentru viitor ne lipsesc proiectele*. Gîndirea reflexivă nu mai poate fi decît apanajul filosofilor, oamenilor de știință etc. dar, nicidecum, nu a cetățeanului – care trăiește această lume în profundă schimbare.

Cetățeanul are nevoie de *o cunoaștere a realității sociale prezente* prin contactul direct cu viața, în care propria valoare este dată de eficiența faptelor sale și fezabilitatea proiectelor înaintate. Există întotdeauna *un decalaj* între ceea ce realitatea socială ne oferă și ceea ce se cunoaște despre ea, între ceea ce se dorește a fi o realitate pe viitor și ceea ce va fi, analizându-se situația actuală.

Acest decalaj poate fi redus dacă educația noastră s-ar ralia la ceea ce alții încearcă deja să acționeze asupra tinerilor printr-o educație civică, pragmatică, în care *socio-umanul* e vital, iar *științificul* – auxiliar. Constatăm cu părere de

rău, că suntem corigenți la civism, că orice ieșire din lumea noastră ne face să observăm diferența – în relația de pe stradă, în profesionalismul vieții, în munca de echipă, în spiritul de solidaritate etc. Despre drepturile omului s-a spus că sunt o *politică*, o *ideologie* pentru a justifica anumite acțiuni sociale, o *filosofie*, o *concepție* despre lume și viață, dar ele mai sunt și o sociologie a vieții contemporane, pentru că antrenează deopotrivă fapte, fenomene, procese și relații sociale, mentalități, stări de spirit, imagini, reprezentări, interese, percepții.

Deseori problematica drepturilor omului se reduce la *aspectul legislativ*, iar educația pentru drepturile omului are un caracter tehnicist însemnând articole de lege, discuții pro- și contra în susținerea unei idei, analiza unor cazuri etc. *Dreptul* este un fapt social, un aspect al vieții cotidiene, de aceea el poate fi înțeles numai dacă pornim în acest tip de educație de la premisa că *există o vulnerabilitate a omului* în viața socială, generată de insecuritatea condițiilor în care trăiește, a arbitrarului puterii, a subiectivității legiuitorului, de aceea el trebuie protejat și educat spre a se autoapăra pentru a nu deveni victima unor abuzuri și încălcări ale drepturilor sale. Drepturile omului sunt o premisă, dar și o consecință a responsabilităților noastre.

Drepturile omului din perspectiva educațională înseamnă *nu doar cunoștințe, ci și formarea unor atitudini* care transformă un comportament într-un proces de construcție și reconstrucție. Acest lucru nu este deloc ușor, deoarece se intră într-un domeniu în care tradiția/trecutul joacă un rol important. Procesele de integrare europeană, aderare la NATO etc. reclamă cu necesitate *educația în masă a drepturilor omului*. Mentalitatea nu s-a schimbat, de aceea și este greu de aplicat legea, de schimbat o structură instituțională, funcționabilitatea unei instituții, alte valori din cultura tradițională, dar și mai greu de schimbat principii și norme de viață socială, mentalități, stereotipuri, prejudecăți.

Educația devine, în acest context, *o luptă cu prejudecățile, un proces de întinerire bidirecțional*, căci odată cu transformarea celor educați, educatorul însuși se transformă sau el însuși trebuie să fie convins de necesitatea schimbării pentru a putea convinge și a acționa eficient. *Trecutul* căruia i se asociază tradiția a rămas *o dimensiune singulară insuficientă* pentru legitimarea identității unui popor, instituție, persoană. *Stereotipul* la care se face adesea apel pentru a se justifica ceva, este credința fixată în imagini șablonizate, adesea arbitrare, o schemă simplificatoare a gândirii pe care o folosim dintr-un refuz al efortului

de a cunoaște, de a observa și a înțelege ceea ce se întâmplă. *Astfel de mentalități păguboase trebuie schimbate* printr-un tip de educație sociologică care înseamnă a cunoaște și a trăi drepturile omului în prezentul vieții cotidiene și cu fața spre viitor.

Există riscul ca schimbarea reală să nu se producă, dacă ceea ce se dorește a se pune în loc nu este superior, eficient și viabil. Dacă îl parafrazăm pe Hegel care vorbește de tradiție ca *de un lanț de aur*, pentru noi tradiția/trecutul este de aur, dar este un lanț care ne ține legați spre a nu ne mișca în măsura în care ne-o dorim. Desigur, mentalitatea nu se schimbă ușor, dar pentru a o schimba se cer a fi create condițiile materiale (ce ne permit a înțelege concepția despre spațiu și timp, practicile sociale, structura familiei, sentimentul religios ș.a.) și existența unei voințe de schimbare (căci mijloacele ne sunt oferite de teorii și practici deja experimentate și validate de timp).

Respectarea și protecția drepturilor omului constituie unul din pilonii esențiali ai democrației. Pentru ca un stat să fie democratic și modern, el trebuie să fie constituit din Cetățeni care acceptă valorile democratice și manifestă un comportament democratic bazat pe respectarea drepturilor și obligațiilor fundamentale. Populația nu va accepta valorile democratice, nu va avea încredere în Guvern, în instituțiile statului dacă nu va vedea că *acestea depun eforturi semnificative* pentru a crea un sistem juridic bine definit de apărare a drepturilor omului și mecanismele necesare asigurării respectării lor.

Rezultatul pozitiv va fi doar atunci când:

- funcționarii publici vor conștientiza rolul central pe care îl au în asigurarea realizării drepturilor omului;
- societatea civilă se va implica activ în promovarea și apărarea drepturilor omului;
- populația țării își va cunoaște drepturile și mecanismele de protecție a acestora și va acționa adecvat, va cere ca statul să asigure funcționarea principiilor ce stau la baza drepturilor omului.

În același timp educația cu privire la drepturile omului devine foarte apreciată și importantă într-o societate dacă:

- oferă posibilitatea celor implicați în procesul educațional să-și cunoască drepturile și să le înțeleagă din perspectiva celor trei valori fundamentale: libertatea, egalitatea și demnitatea;

- promovează drepturile omului în baza unor modele formale, dar, în mare parte și celor neformale, când un număr mare al experiențelor de învățare se desfășoară în afara sistemului de educație formală: în viața de familie, la locul de muncă, în societate, în cadrul diferitelor grupuri de interese etc.

Rezultatul educației drepturilor omului este că vom avea *mai puține interpretări greșite ale drepturilor omului sau a cazurilor de drepturi în conflict*.

Gradul de modernizare și democratizare a unui stat se face în baza următoarelor criterii:

- în ce măsură populația cunoaște și acceptă valorile democratice, acționează în spiritul acestor valori?
- în ce măsură Guvernul/instituțiile statului știu să acționeze, iar acțiunile corespund principiilor ce stau la baza democrației și drepturilor omului?
- în ce măsură cunoștințele și abilitățile cetățenilor, pe de o parte, și acțiunile întreprinse de Guvern, pe de alta, contribuie la realizarea eficienței a drepturilor omului.

Este esențial ca drepturile omului să fie protejate de un sistem de drept pentru ca omul să nu fie constrâns, la revoltă împotriva tiraniei și a asupririi ca mijloc suprem. Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede: *“Orice persoană, în calitate de membru al societății, are dreptul la securitate socială; ea este îndreptățită să obțină satisfacerea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea și libera dezvoltare a personalității sale, prin efort național și cooperare națională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări”*(art. 22). Pentru garantarea, apărarea, promovarea și respectarea dreptului la securitate socială, la un nivel de viață corespunzător, la bunăstare proprie, a familiei, la hrană, îmbrăcăminte, locuință, îngrijire medicală și ocrotire socială etc. este necesar ca instituțiile statului să elimine totalmente carențele din activitatea sa care, din păcate, continuă să existe. Stresurile cauzate de lipsa ori nesiguranța unui loc de muncă, salariile ori pensiile modice, inexistența ajutoarelor sociale, averii etc. pe lângă percepția pe care cetățeanul de rând o are încă asupra necesității de a da ceva ca să-și rezolve problemele, produc fără îndoială starea de spirit negativă, un disconfort social și chiar lipsă de încredere în valențele democrației.

Pentru a asigura și a promova dreptul cetățenilor la securitate socială, se impune să respectăm cu toții prevederile legale, întrucât numai în acest mod vom reuși să diminuăm corupția, fie că aceasta se manifestă la vârf, fie că la nivelul omului simplu. Drepturile omului nu se dăruiesc și nici nu se cerșesc; drepturile omului, pur și simplu, se trăiesc.

Dacă educarea poate duce la prevenirea corupției, combaterea corupției este imposibilă atât timp cât instituțiile cu atribuții de resort, în special sistemul judecătoresc, procuratura, poliția etc. sunt afectate de corupție (fapt menționat în Raportul global al corupției în sistemul judecătoresc al Transparency International din 2007). Instituțiile înființate special pentru combaterea corupției pot fi foarte eficiente datorită flexibilității lor și concentrării tuturor resurselor în acest scop unic, însă numai dacă ele sunt echidistante politic, aflate sub un control încrucișat al puterilor în stat, al societății civile și al reprezentanților mai multor partide.

Așadar, libertatea de a lupta pentru binele comun este un dar de care prea puțini au curajul să se bucure în țara noastră. Integrarea în spațiul european, unde condițiile necesare pentru cetățenii ce doresc să acționeze într-o societate democratică și de drept sunt create, presupune pentru noi realizarea următoarelor priorități:

- eliminarea fenomenului corupției politice;
- independența magistraților față de politic;
- responsabilitatea funcționarilor publici;
- reglementarea conflictului de interese;
- eficiența aparatului administrativ și accesibilitatea serviciilor publice;
- mecanismele de controlare a controlorilor;
- transparența relațiilor contractuale dintre sectorul public și sectorul privat;
- accesul cetățeanului la reglementările dintr-un domeniu;
- competențele instanțelor publice;
- transparența modului de desemnare a candidaților;
- sprijinul pentru organizațiile neguvernamentale;
- respectarea drepturilor omului;
- libertatea mass-media etc.

Aceste probleme ne demonstrează că este ceva putred, dar nu în Danemarca, ci în Republica Moldova unde toți funcționarii publici (conform definiției date

de Convenția ONU împotriva corupției din 2003), societatea civilă și cetățenii trebuie să stabilească un climat democratic, unde deciziile ar trebui să fie luate de cei afectați, iar relațiile în societate să se bazeze pe principiul: *Tu ești la fel de bun ca și mine*, unde străzile să fie cu două sensuri, nu cu sens unic și unde nu se va mai aplica principiul centralismului democratic, neacceptabil într-o societate democratică și de drept.

Concluzionăm, că democrația nu poate fi impusă unei societăți, ea nu este nici cadou pe care l-ar putea primi din exterior. Oamenii trebuie să înțeleagă, că democrația este o luptă zi de zi pentru a apăra valorile ei. Democrația se hrănește din certuri și discuții cu privire la calea dreaptă de urmat, de aceea și presupune respectarea opiniei celuilalt, a unui consens, care poate fi realizat doar prin educație.

Perspectivile evoluției culturii anticorupție în Republica Moldova

Sergiu Brînză, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, șef Catedră Drept penal și Criminologie, Universitatea de Stat din Moldova*

În Inițiativa Anticorupție a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (adoptat la Sarajevo, 15-16 februarie 2000) în compartimentul „Promovarea unei societăți civile active” se menționează, printre altele, necesitatea implementării de programe educative menite să *promoveze o cultură anticorupție în societate*.³¹ Pe plan intern, acest deziderat și-a găsit dezvoltare în unele prevederi normative. Astfel, în Hotărârea Guvernului nr.863 din 16.08.2005 cu privire la aprobarea Programului de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova printre acțiunile prioritare în vederea modernizării învățământului superior și postuniversitar se numără *instruirea anticorupție*.³² În Hotărârea Parlamentului nr.421 din 16.12.2004 pentru aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției și Planului de acțiuni pentru realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, în compartimentul „Educația civică”, se consemnează printre altele: „*Scopul acțiunilor educaționale anticorupție este de a informa cetățenii Republicii Moldova*

³¹ Inițiativa Anticorupție a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est // www.transparency.md/Docs/SPAI_ro.pdf

³² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2005. – Nr.113-116.

despre pericolul corupției, de a inocula intoleranța față de corupție și de a încuraja activitățile de combatere a ei. Cetățenii Republicii Moldova nu sunt suficient de informați despre drepturile omului, despre posibilitățile lor de luptă activă împotriva corupției. Populația poate contribui la prevenirea și combaterea corupției, dar nu conștientizează rolul ei potențial în acest proces. Astfel, ar fi oportună o campanie publică anticorupție care să evidențieze pagubele morale, sociale și financiare, cauzate de acest fenomen, și să sugereze măsurile de combatere a lui”.³³

Din cele menționate se poate vedea că cultura anticorupție a cetățenilor este un element indispensabil al societății civile active. Unei culturi a corupției, care are adânci rădăcini în societatea noastră, îi poate fi contrapusă o cultură anticorupție. Cultura corupției este o cultură ce se menține într-o tradiție stereotipă fără eliminarea căreia, nu poate exista progres. Or, tradiția are un rost numai dacă devine un factor creator, altfel este o cârjă pentru atâtea și atâtea slăbiciuni ale unei națiuni.

Mită. Șpagă. Bacșiș. Ciubuc. Șperț. Peșceș. Plocon. Rusfet. Mâzdă. Pincă. Sfânțuală – este probabil cuvântul cu cele mai multe sinonime în limba română, ceea ce arată cât de adânc au coborât rădăcinile sale în societate. Într-o măsură mai mare sau mai mică, mita se practică peste tot în lume. Însă, în societățile în tranziție, inclusiv în societatea moldovenească, putem observa că, în frecvente cazuri, indiferent de poziția lui socială, cetățeanul scoate bani din buzunar, fără a avea această obligație, dar având alte motivații s-o facă. Pentru mulți, chiar și gestul de a pune un ban în palma unui cerșetor e motivat nu de milă, ci de speranța că Dumnezeu va vedea și va aprecia. Nu e aceasta tot o timidă încercare de mită, la cel mai înalt nivel?

Până la urmă, mita apare ca una din unitățile cu care un individ îl măsoară pe altul. Astfel, deși unii se consideră morali până în vârful unghiilor, uită că dacă nu ar exista mâna care dă, nu ar exista nici cea care ia. Mai mult, deseori, atunci chiar când individul e nevoit să cumpere ceea ce, de fapt, i se cuvine (de exemplu, când un membru al familiei e operat), pune în acest gest nu disprețul necesar, dar umilința (n-o fi prea puțin? și dacă se supără?).

În concluzie, în conjunctura actuală, devine imperios necesară tocmai ridicarea culturii anticorupție a cetățeanului de rând, a potențialului corupător.

³³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2005. – Nr.13-16.

Funcționarul cunoaște prea bine că este imoral și ilegal să accepte foloase necuvenite. Cetățeanul de rând încă nu e pătruns de ideea că a nu da mită este un semn de respect de sine.

Cauzele acestui fenomen sunt multiple: durata prea mare și caracterul birocratic al unei proceduri într-o instituție; atitudinea nepăsătoare a funcționarului față de chestiunea în examinare; confuzia în regulile de funcționare a instituției etc; toți acești factori condiționează punerea la îndoială de către cetățean a alegerii unor căi legale de soluționare a problemelor, provocându-l să opteze pentru utilizarea unor modele corupționale de conduită.

Desigur, o mare parte din vină pentru această stare de lucruri o are tocmai funcționarul. Pentru mulți dintre cetățeni, gradul de respectare a legii depinde de gradul de respectare a legii de către funcționari. Atunci când funcționarul îi cere cetățeanului să respecte legea, pe care el însuși o sfidează, este firesc ca efectul să fie nihilismul juridic al cetățeanului și adoptarea modelului corupțional de conduită.

Probabil, datorită acestui fapt, unii consideră că ridicarea culturii anticorupție a cetățeanului de rând este posibilă doar pe calea aplicării unor mijloace punitive de prevenire și combatere a corupției în rândul funcționarilor. Mai mult, se promovează ideea aplicării unor mijloace specifice de acest gen.

Concret, relativ recent s-a propus operarea unor amendamente la legislație, inclusiv la Codul penal. Astfel, de exemplu, s-a recomandat completarea art.12 din Legea serviciului public cu următoarele dispoziții: „Funcționarul public care, în legătură cu exercitarea sarcinilor, obligațiilor sau atribuțiilor sale de serviciu, a aflat de săvârșirea unei infracțiuni de corupție este obligat să sezeze de îndată organul de urmărire penală sau procurorul, în modul stabilit de lege”. De asemenea, s-a propus ca Codul penal să fie completat cu art.332¹, în care s-ar stabili răspunderea pentru omisiunea sesizării organelor de urmărire penală în legătură cu săvârșirea unei infracțiuni de corupție.

Poate oare implementarea unor asemenea schimbări legislative să contribuie la ridicarea culturii anticorupție?

Considerăm că nu. Este inoportună completarea legislației cu norme care nu vor putea fi aplicate și vor avea un caracter decorativ.

De ce nu vor putea fi aplicate? Răspunzând la această întrebare trebuie să menționăm că o faptă care comportă pericol social poate fi incriminată (adică

recunoscută ca infracțiune) numai dacă sunt respectate principiile de incriminare. Printre aceste principii se numără și principiile social-psihologice de incriminare.

Astfel, oricare reglementări vor rămâne prevederi formale dacă nu vor avea la bază legăturile social-psihologice de reglare a conduitei umane. Factorul social-psihologic al incriminării constă în aceea că recunoașterea faptei ca infracțiune trebuie să fie susținută de societate. Incriminarea unei fapte trebuie justificată din punct de vedere moral, adică să aibă sprijinul moral al majorității membrilor societății, în legătură cu aprecierea morală negativă a faptei care se preconizează a fi incriminată. Poate oare societatea să aprecieze negativ, sub aspect moral, fapta de omisiune a sesizării organelor de urmărire penală. Considerăm că nu. Nu poate. Aceasta deoarece, în esență, sesizarea organelor de urmărire penală va fi percepută ca o faptă imorală. Persoana este pusă în fața următoarei dileme: să-și trădeze colegul, denunțându-l organului de urmărire penală sau procurorului, și astfel să evite răspunderea penală, ori să nu-l denunțe, riscând să suporte răspunderea penală.

Lipsa componentei morale în norma legii penale nu poate să nu stimuleze abuzurile din partea subiecților raporturilor de drept penal, împiedicând apărarea intereselor persoanei, ale societății și ale statului, împotriva faptelor infracționale. În acest sens, eficiența legii penale în ce privește asigurarea sarcinilor, trasate în art. 2 al Codului penal depinde în mod direct de starea de moralitate pe care o comportă normele penale. Aflându-se sub impactul tradițiilor istorice, persoana este nevoită să aleagă între variatele norme sociale, deoarece influențării morale a dreptului i se opune influențarea morală a grupului social, iar temerii de a fi sancționat în plan juridic de către stat i se opune temerea de a fi sancționat în plan moral de către grupul social. În ultimul caz, variantele sancțiunii sunt foarte diversificate: de la pierderea statutului social până la aplicarea violenței.

Ce garanții îi oferă statul funcționarului public care își denunță colegii implicați în actele de corupție, pentru că acest funcționar are nevoie nu de o recompensă bănească pentru denunțul său, dar de o apărare împotriva discreditării sale morale. Alegând între riscul de a fi obiectul disprețului din partea grupului social și riscul de a suporta răspunderea penală, majoritatea va alege să nu comunice despre săvârșirea actului de corupție. Mai mult, în condițiile unei incertitudini evidente, va exista temerea de a nu fi tras la răspundere pentru

denunțarea calomnioasă (art.311 CP RM). Atunci când proporția sentințelor de achitare este din ce în ce mai mare, iar majoritatea cetățenilor nu cunoaște subtilitățile calificării conform art. 311 CP RM, această temere este pe deplin justificată.

Pe de altă parte, oricare încercare de a incrimina cele mai răspândite forme de conduită ar fi disfuncțională. Or, rezultatul acestei activități ar depăși posibilitățile practice ale justiției penale și ar transforma în regulă nepedepsirea faptelor care au fost recunoscute ca infracțiuni. De asemenea, transferul unui impunător număr de cetățeni în categoria de potențiali infractori nu ar fi percepută de conștiința socială ca fiind justă. Aceasta nu ar contribui nici la ridicarea prestigiului legii penale, nici la ridicarea culturii anticorupție. Incriminarea faptelor care sunt percepute de majoritate ca fapte lipsite de pericol social, poate duce la criminalizarea conștiinței unui mare număr al membrilor societății.

De aceea, societatea trebuie convinsă mai întâi, că o astfel de faptă, ca omisiunea sesizării organelor de urmărire penală, prezintă un considerabil pericol social. Și numai după aceasta se poate iniția remanierea legislației care ar permite incriminarea unei asemenea fapte.

Trebuie să recunoaștem, că caracteristicile etnoculturale au lăsat o amprentă impunătoare asupra formării specificului percepției în societatea moldovenească a ceea ce este conform sau neconform cu dreptul. Pentru tradiția autohtonă este străină în mare parte ideea de contract social, de paritate a statului și individului, de stat de drept. De fapt, dreptul este perceput ca un accesoriu al moralității. Prezența unei dominante emoționale puternice și vulnerabilitatea elementului intelectual în cultură, au determinat formarea în Republica Moldova a unui tip specific de cultură juridică. În literatura de specialitate, sunt descrise caracteristicile acestui tip: prioritatea moralei, ca regulator social, în defavoarea dreptului; deficitul de conștiință juridică; substituirea conștiinței juridice printr-o conștiință morală deformată; eticocentrismul, ca trăsătură principală a mentalității juridice.³⁴

Este important, ca legiuitorul să înțeleagă că, în mentalitatea juridică a societății, își găsesc locul bazele etnice și cultural-istorice ale culturii juridice

³⁴ Смоленский М.Б. Правовой менталитет – фактор формирования правовой культуры как основы гражданского общества//Известия вузов. Северокавказский регион. Общественные науки. Приложение. – 2002. – №1, p. 73.

naționale. În caz contrar, apare un *boicot* juridic al mentalității juridice sociale în raport cu politica juridică a statului. Aceasta nu înseamnă în nici un caz că statul trebuie să tolereze unele manifestări extreme ale acestei mentalități. De exemplu, exista opinii conform cărora, dacă mita s-ar legifera, poate s-ar putea ține cel puțin sub control. Dacă o interzici, prosperă, ca fructul oprit. Chiar se încearcă a se justifica, că toate societățile funcționale sunt construite pe o sumă de bani plătiți în plus. Ce importanță mai are că se numește *dobândă*, *comision* sau *mită*, că e mai mult sau mai puțin legală?

Însăși faptul că se vehiculează asemenea idei, arată cât de mult a fost deformată conștiința socială în cele două decenii ale perioadei de tranziție.

Ce putem contrapune unor asemenea manifestări? Probabil cel mai simplu pare ar fi să aplicăm mijloacele legii penale, să ne limităm doar la acestea. Este adevărat că, angajamentele internaționale ne obligă să aplicăm asemenea mijloace. De exemplu, în Inițiativa Anticorupție a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, în compartimentul *Întărirea legislației și promovarea statului de drept* se recomandă luarea de măsuri astfel încât *corupția să fie incriminată în conformitate cu standardele europene*. În dezvoltarea acestei concepții, în Hotărârea Guvernului nr.113 din 3.02.2007 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni prioritare pentru implementarea în 2007 a Planului de acțiuni Republica Moldova–Uniunea Europeană se menționează, printre altele, *necesitatea implementării complete a instrumentelor anticorupție ale Uniunii Europene, Organizației Națiunilor Unite, Consiliului Europei și Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare*.³⁵

Totuși, aplicarea exclusivă a mijloacelor penale nu poate să ridice cultura anticorupție. Iar recomandările de rigoare ale organismelor internaționale trebuie compatibilizate rațional cu mentalitatea juridică a societății noastre. Îmbinarea subtilă a mijloacelor legii penale cu promovarea pe toate planurile a educației anticorupție, fără derapaje spre represivitate, poate constitui cheia reușitei în contracararea fenomenului corupției în Republica Moldova.

Însuși faptul apartenenței la o societate tradițională nu înseamnă neapărat o piedică de netrecut în calea culturalizării anticorupție. De exemplu, Japonia reprezintă și ea o societate tradițională. Însă aceasta nu o împiedică să aibă o cultură juridică înaltă. De aceea, astăzi pentru Republica Moldova este

³⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2007. – Nr. 25-28.

important nu să încerce pur și simplu să copie cultura juridică occidentală. În mod evident, asemenea eforturi ar fi neproductive.

Nu poate fi pus la îndoială că este necesar să însușim experiența țărilor occidentale în domeniul dreptului. Totodată este necesar să dezvoltăm cultura juridică în baza valorilor care s-au format în procesul dezvoltării istorice a societății noastre. Luând în considerație trăsăturile specifice, etnonaționale și socioculturale, ale mentalității juridice autohtone, putem conchide că în Republica Moldova societatea civilă activă poate deveni realitate numai atunci când, vor fi implementați parametrii de bază ai tipului corespunzător de cultură anticorupție în practică.

Este până la urmă o problemă de mentalitate, deci o problemă care necesită timp și răbdare. Cetățeanul moldovean trebuie să înțeleagă până la urmă că nu a fi partener cu funcționarii corupți este mentalitatea europeanului. Cetățeanul european este partener al legii și acest lucru ar trebui să-l facem și noi, în primul rând, să devenim partenerii legilor Republicii Moldova, legi care garantează drepturi, care dau soluții pentru multe dintre problemele de care se ciocnesc cetățenii. Cetățeanul trebuie să se obișnuiască să ceară funcționarului să respecte legea, s-o ceară oricui, inclusiv în relațiile dintre firmele private. Schimbarea de mentalitate, pactul împotriva corupției al celor aproximativ 3,6 mln de cetățeni moldoveni, reprezintă elemente determinante în modul în care dorim să aderăm la Uniunea Europeană.

Cât timp culturalizarea anticorupție nu-și va atinge efectul scontat, acest dezi-derat de aderare va rămâne o simplă ficțiune.

Cultura juridică – mijloc de asigurare a protecției drepturilor omului

Andrei Smochină, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*

În Republica Moldova s-a discutat și se mai discută intens despre *cultura juridică*, *conștiința juridică*, *educația juridică*, în calitate de căi esențiale, prin intermediul cărora societatea noastră va putea apropia instaurarea normalității și se va înscrie firesc în actualitatea contemporană. De-a lungul istoriei dreptului, inclusiv în zilele noastre, cultura juridică a fost și rămâne o temă de strictă actualitate pentru cercetători, mai ales că în perioadele de tranziție, de radicale

transformări economice și sociale a exercitat un rol decisiv în dezvoltarea legislației, prezentându-se totodată ca un factor pregnant de civilizație și progres.

Din nefericire, Republica Moldova se găsește la periferia unei lumi în care modelele de cultură juridică s-au format integral și definitiv cu multe decenii în urmă. Revenind la conceptul de cultură juridică și la rolul statului în schimbarea societății moldovenești, putem afirma că acest fenomen va rămâne în continuare unul dintre sursele de confruntare.

Procesul cercetării ne-a convins cu siguranță, că în ultimele decenii lumea s-a dezvoltat într-un ritm rapid, cunoscând noi și noi dimensiuni ale formării culturii juridice, a edificării conștiinței juridice și a constituirii educației juridice.

Stabilitatea și bunăstarea unui popor depind, prioritar, în ultimă instanță și de cultura juridică a societății. Una din cele mai importante transformări de acest gen constă în faptul că normele actuale de drept, comparativ cu normele de care se ghida Republica Moldova în perioada regimului totalitar, au introdus o axiologie nouă a dreptului, bazată pe asigurarea și protecția drepturilor omului și a bunurilor.

Încercând să oferim o descriere a culturii juridice a cetățenilor și societății, per ansamblu, este necesar a se menționa că, în măsura în care Republica Moldova are drept obiectiv central unitatea, integritatea teritorială, prosperitatea materială și spirituală a poporului, perioada de tranziție atestă o diminuare considerabilă a prestigiului dreptului și legii, o nerespectare crasă a acestora, o decădere a nivelului de cultură, în general, al celei juridice, în special.

Să nu uităm că, în fond, comportamentul de drept al cetățenilor în condițiile actuale din Republica Moldova se află în plin proces de schimbare. În acest cadru, diverse segmente ale populației se află departe de a-și fi definitivat coordonatele educaționale în domeniul dreptului. Este necesară o perioadă de timp pentru acceptarea principiilor general admise și a normelor dreptului de către cetățeni. Se impune și prezența nedisimulată a conformării în raport cu stabilitatea legii pentru formarea conștiinței juridice a cetățenilor și pentru educarea lor juridică.

Istoria statului și dreptului a demonstrat expres că educația juridică reprezintă un proces de lungă durată. Oamenii participă la acest febril proces de-a lungul întregii lor existențe. Este bine cunoscut faptul că societatea noastră este

protejată prin lege, legea constituind o reflectare a trecutului. Iata de ce cunoașterea formelor organizării de stat, orientate în special spre analiza formei de guvernământ, forțelor politice și a modului în care acestea dețin puterea legislativă, executivă și judiciară, cât și evitarea unui pericol care persistă în societatea noastră de a menține unele valori ale trecutului poate influența asupra formării culturii juridice, conștiinței juridice și a educației juridice din Republica Moldova.

De menționat că majoritatea doctinarilor includ ca element constituent în componența culturii juridice și activitatea de elaborare a dreptului, știința juridică, dreptul, raportul juridic, criteriile de apreciere politică a dreptului și comportamentului juridic, conștiința juridică, comportamentul juridic, instituțiile juridice etc. În legătură cu aceasta menționăm că problema culturii juridice nu va mai putea fi rezolvată de ideologiile unificatoare, ci de doctrinele apte să se adapteze la standardul european al culturii juridice.

Cultura juridică denumește, pe de o parte, o varietate a culturii generale care rezidă în faptul de a achiziționa și poseda cunoștințe în domeniul dreptului ca pe o totalitate de valori materiale și spirituale ce se referă la realitatea juridică iar pe de a, include doar ceea ce este progresiv, valoros și prețios în fenomenele juridice și este considerat un model veritabil de gândire și un standard de comportament [2, p. 467].

Prin *educație juridică* se definește activitatea concentrată și sistemică a statului și a organizațiilor obștești, direcționată spre a influența conștiința, psihologia cetățenilor, având scopul central de a educa unele reprezentări profunde și stabile, convingeri, sentimente, care să corespundă înaltelor aspirații ale societății [3, p. 8].

Crearea culturii juridice este imposibilă fără un anumit nivel de cunoștințe juridice. Iată de ce, în ultimul timp, se reconstruiește radical întregul sistem al educației juridice pentru a cuprinde toată infrastructura socială, toate sferile de activitate ale vieții societății noastre, la toate etapele de formare, de adaptare socială și de prezență a omului în stat.

Menționăm o serie de situații ce trebuie luate în calcul atunci când abordăm complexa problemă a culturii juridice ca mijloc de asigurare a protecției drepturilor omului, și anume:

- cultura juridică nu poate fi separată de cultura general-umană;
- conținutul culturii juridice nu vizează numai cunoașterea legislației în vigoare, ci și atitudinea cetățenilor față de Constituția Republicii Moldova;
- cultura juridică depinde de calitatea legilor, adică de perfecționarea lor în funcție de formă și conținut;
- Constituția este garantul asigurării unei activități efective a tuturor instituțiilor în stat, protecția și asigurarea drepturilor și libertăților omului;
- care este gradul de asimilare a valorilor supreme ale statului de drept de către cetățenii Republicii Moldova;

Este necesar să înțelegem că erorile și concepțiile existente sunt generate de gradul culturii și civilizației în societate. Cultura și educația juridică din Republica Moldova traversează, de altfel ca și întreaga societate, o perioadă plină de dificultăți, dar și de performanțe. Acest proces este mai sensibil în raport cu modificarea legislației, având un impact major asupra evoluției normelor de drept și al întregului sistem politic.

Subliniem faptul că prin intermediul culturii juridice cetățenii statului nostru vor reuși să-și concentreze forțele spirituale și culturale pentru consolidarea unității naționale, apărării tradițiilor și obiceiurilor naționale, posedând, de asemenea, resurse sufletești pentru a-i privi cu îngăduință și dragoste pe semenii de alt neam.

Poate fi lesne dedus din conținutul rapoartelor prezentate la conferința de azi că apărarea drepturilor și libertăților, cât și a valorilor materiale și spirituale ale poporului nostru constituie principii majore ale statului Republica Moldova.

Și totuși, problema educației juridice ține de datoria profesională, în primul rând a juriștilor. Suntem datori să contribuim în mod direct și pragmatic, prin educația juridică, prin instruirea juridică, la propagarea cunoștințelor juridice, la atingerea unui nivel avansat de cultură juridică.

Bibliografie:

1. *Constituția Republicii Moldova* – Ch.: Ed. „Julian”, 2004 (Tipogr. „Bons Offices”).
2. Avornic Gh. *Teoria generală a dreptului*. Ch.: Ed. Cartier, 2004.
3. Zlobin S. *Aspecte constituționale ale formării culturii juridice în Republica Moldova în perioada de tranziție*. Autoreferat. Chișinău, 2006.

Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale

Iurie Sedlețchi, *doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova*

Conceptul privind personalitatea infractorului include noțiunea psiho-socială de personalitate și noțiunea juridico-penală de infractor³⁶. În același timp structura psihologică a personalității individului nu poate fi înțeleasă fără infrastructura biologică pe care ea se fundamentează și în afara suprastructurii sociale în care ea se integrează.

Personalitatea omului este rezultatul unui proces de adaptare a ființei umane la condițiile de conviețuire în societatea umană. Ea este consecința procesului de interacțiune prin care infrastructura biologică a fost pusă să interacționeze cu principalii vectori sociali, prezentând de fapt un rezultat al interacțiunii dialectice între ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului și ansamblul factorilor mediului social. Adaptarea ființei umane la lume și societate, în scop de dezvoltare în condiții de eficiență maximă, depinde într-o măsură importantă de caracteristicile biologice ale individului și este dirijată de sistemul nervos central.

Activitatea sistemului cerebral, de care depinde viața psihică, se întregeste cu aceea a sistemului neuro-vegetativ care reglează procesele interne de metabolism ale organismului uman. De aici rezultă legătura dintre biotip și componentele personalității, respectiv, aptitudinile, temperamentul, caracterul personalității individului³⁷, aptitudinile de bază ale omului, care reprezintă sisteme operaționale stabilizate, sunt moștenite, iar cele superioare dobândite în procesul învățării și perfecționării individuale.

Temperamentul omului exprimă gradele de activare a energiei bio-psihice, determinate atât de secrețiile endocrine, cele ale tiroidei și ale paratiroidei, precum și de sistemul de activare reticulară din diencefal. Componenta temperamentală poate fi integrată ca element explicativ în etiologia crimei, dar numai pe baza datelor furnizate de știința contemporană care demonstrează că nu există tipuri pure de temperament și că aceste tipuri conțin atât trăsături

³⁶ Jean Pinatel, *Traité de droit penal et de criminologie*, Tome III, Criminologie, Paris, Dalloz, 1963; R.M. Stănoiu, *Introducere în criminologie*, București, Editura Academiei, 1989, pag. 143.

³⁷ H. Mărgineanu, *Condiția umană*, București, Editura Științifică, București, 1973, pag. 14.

pozitive cât și negative. Modul de manifestare concretă a temperamentului depinde de măsura în care el este reglat și stăpânit de caracter, care reprezintă un ansamblu de însușiri care se manifestă constant și durabil în faptele de conduită ale individului³⁸.

Conduita individului exprimă raportul dintre activitatea sistemului nervos central care reglează procesele de relație cu societatea și sistemul neurovegetativ care conduce procesele interne de metabolism; el este rezultatul interacțiunii componentelor personalității, înscris într-o matrice cu un alt grad de stabilitate.

Personalitatea umană nu este doar consecința eredității, interacțiunile dintre individ și mediu răsfrângându-se asupra componentelor personalității. În cadrul procesului de socializare, de maturizare biologică și socială, omul își modelează personalitatea prin învățarea și interiorizarea complexului socio-cultural pe care îl promovează societatea.

Procesul de socializare, în ansamblul său, modelează un tip de personalitate definit prin unicitate și originalitate și care exprimă, într-un mod constant, durabil, un amplu repertoriu de atitudini, opinii și acțiuni compatibile cu modelul cultural și normativ al societății respective. Personalitatea este un concept care presupune ideea de evoluție a ființei umane în raport cu modificările intervenite în mediul social, în sfera relațiilor sociale și influența principiilor morale.

Deși relațiile sociale influențează decisiv formarea personalității individuale, ele sunt, la rândul lor, determinate de activitatea oamenilor ca factori sociali creatori. În consecință, personalitatea umană este produsul epocii în care trăiește omul și pe care o reflectă la nivelul conștiinței, acționând totodată, constructiv sau distructiv asupra sa. Procesele integrării sociale sunt procese interacționiste care determină sintezele majore ale condiției umane. Aceste procese sunt marcate de tendințe și posibilități de dezvoltare.

Tendențele sunt instigări provenite din interiorul ființei umane, dar ele nu sunt numai ereditare, ci și dobândite prin învățare; în cazul tendințelor biologice precumpănește ereditatea, iar în cazul tendințelor sociale esențială este învățarea. Posibilitățile de dezvoltare sunt instigări determinate de mediul social. Ele se combină cu tendințele, rezultând comportamentul specific fiecărei ființe umane.

Cea mai importantă componentă a personalității umane rămâne caracterul a cărui descifrare și valorificare poate avea un rol deosebit în prevenirea și combaterea

³⁸ A. Roșca, Psihologie generală, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, pag. 504-505.

fenomenului infracțional, precum și în tratamentul și resocializarea infractorilor. Conceptul de personalitate a infractorului nu surprinde imaginea unei personalități predestinate pentru crimă, între delincvenți și non-delicvenți neexistând o diferență de natură, ci o diferență de grad, cu determinare multicauzală.

Personalitatea orientată antisocial se formează în aceleași sfere ale vieții sociale (familie, școală, microgrupuri, medii de producție) ca și personalitatea non-delicventă. Ceea ce diferă este conținutul informațiilor receptate și valoarea acordată acestora³⁹.

Orientarea antisocială a personalității este un proces de durată în care subiectul asimilează informațiile care îi sosesc din mediul social. Eficiența modelatoare a informațiilor perturbante este în relație directă cu trăsăturile de caracter ale subiectului. Un individ cu trăsături negative de caracter va fi deosebit de sensibil la informațiile apte să-i stimuleze aceste trăsături care, în timp, devin dominante, determinând orientarea antisocială a personalității. În consecință, impactul informațiilor perturbante va fi cu atât mai semnificativ atunci când subiectul este tânăr. Ele vor modifica structura de personalitate, mai ales la nivelul caracterului, fapt exteriorizat inițial în acte minore de conduită negativă care cu timpul se generalizează, degenerând în acte de conduită antisocială infracțională. Dintre componentele mediului psihosocial care exercită o influență deosebită asupra formării personalității individului, în centrul atenției este situată familia, școala, profesia.

Familia reprezintă principala instanță de socializare, al cărei rol funcțional în structura socială și în sistemul instituțiilor sociale permite realizarea a două funcții principale: socializarea primară a copiilor pentru a deveni membri ai societății și stabilizarea personalității adulților. Familia își realizează funcțiile sale socializatoare în cadrul unor situații specifice:

1. situațiile de *educare morală* în care sunt esențiale relațiile și autoritatea din interiorul familiei, prin care copilul își formează o primă imagine despre lume și viață, despre norme și valori;
2. situațiile de *învățare cognitivă* care îi formează copilului sistemul de cunoștințe, aptitudini și deprinderi necesare conviețuirii sociale;
3. situațiile de invenții și imaginație care dezvoltă fantezia și capacitățile creatoare;

³⁹ Gheorghe Nistoreanu, Costică Păun, Criminologie, Editura Europa Nova, București, 1996, pag. 166-167.

4. situațiile de comunicare psihologică, care dezvoltă afectivitatea specific umană.

Modelul de comportament al părinților, climatul etico-moral din familie exercită, fără îndoială, o influență decisivă asupra copilului. Părinții a căror comportare se caracterizează prin cinste, onestitate, respect față de muncă vor constitui exemplu pozitiv pentru propriii lor copii.

În acele familii în care părinții nu muncesc și duc o viață parazitară, consumă frecvent băuturi alcoolice, au antecedente penale, riscul apariției unor manifestări antisociale la copii este mult mai ridicat. Rolul familiei în formarea personalității individului trebuie considerat în toată complexitatea sa.

Școala deține, de asemenea, un loc important în formarea personalității individului. Ea este menită să dezvolte aptitudinile, să transmită cunoștințele profesionale, să formeze, să dezvolte și să consolideze atitudinile pozitive, pregătind pentru o viață generația tânără. Corelația dintre criminalitate, nivelul de instruire și educație are o importanță deosebită. Indivizi cu un volum redus de cunoștințe, cu carențe educaționale pronunțate, fără o reprezentare exactă asupra valorilor și normelor sociale, nu deosebesc destul de clar binele de rău, licitul de ilicit. Pregătirea școlară redusă, nivelul insuficient al cunoștințelor, anturajul necorespunzător normelor morale constituie o cale sigură spre delincvență.

Profesia, prin ea însăși, nu reprezintă decât o modalitate de a evita delincvența prin asigurarea unor venituri oneste. Cercetările întreprinse asupra cauzelor infracțiunilor comise cu violență relevă că majoritatea subiecților activi au un statut ocupațional precar, instabil, cei mai mulți dintre aceștia neavând nici o calificare.

În concluzie, socializarea adultului se construiește pe fondul cunoștințelor, deprinderilor și motivațiilor dobândite în cursul socializării primare, ulterior intervenind factori și agenți caracterizați prin structuri educaționale și mecanisme de influență din ce în ce mai puternice.

Fără îndoială că și mediul social global poate avea, în ansamblu, un rol semnificativ în apariția conduitelor antisociale, în formarea personalității infractorului.

Apariția conduitelor antisociale decurge, astfel, din însăși esența societății, din criza economică pe care o străbate. În acest context, dezordinea socială reprezintă

o stare specifică societăților dezorganizate, zguduite de revoluții sau crize sociale profunde, în urma cărora se amplifică tendințele de devianță socială, iar modelele promovate devin confuze. Tinerii resimt starea de dezorganizare în societate mai ales că pe un conflict între necesitățile personalității lor aflate în formare și repererele normative care le orientează conduita, ca o contestare a valorilor parentale și a oricărui alt tip de normă ce nu ține seama de nevoile lor de creativitate și de afirmare activă în viața socială. Absența unor standarde precise, a unui ghid valoric clar este resimțită ca stare de tulburare, de dezorientare și inadaptare socială, ce conduce la abateri de la normele corecte de comportament.

Dezorganizarea și imoralitatea care persistă în societate interacționează cu personalitatea în formare, determinând dispariția orizontului, a perspectivei viitorului social al individului, devenind factor criminogen. Consecința tipică a raporturilor contradictorii în planul socialului este înstrăinarea individului și modificarea în sens antisocial a structurii sale de personalitate, manifestată prin individualism, indiferență afectivă, egocentrism și agresivitate. Orientarea antisocială a personalității infractorilor este diferită ca grad de intensitate și mod de manifestare. Individul orientat antisocial recunoaște sistemul licit de valori, dar personalitatea sa prezintă o disfuncție, o inadaptare, nereușind să reacționeze întotdeauna în conformitate cu aceste norme și valori. Gradul de intensitate a orientării antisociale a personalității infractorului sugerează pericolul social potențial pe care îl prezintă acesta. Spre exemplu, un individ neadaptat, dar care nu contestă sistemul de norme și valori morale impus de societate, reprezintă un pericol social potențial mai redus, deși într-o situație concretă favorabilă el poate săvârși o infracțiune. Trecerea la săvârșirea actului infracțional este elementul care diferențiază infractorii de noninfractori. Analiza trecerii la act surprinde momentul impactului dintre personalitate și situația concretă de viață.

Personalitatea prezintă interes sub aspectul intensității orientării sale antisociale (diferența de grad), precum și al trăsăturilor de caracter care o susțin: egocentrismul, agresivitatea, indiferența afectivă și labilitatea. În funcție de intensitatea orientării antisociale a personalității infractorului, pentru a se trece la săvârșirea infracțiunii, situația concretă de viață poate îmbrăca atât forma condiției necesare, cât și pe cea a condiției necesare și suficiente. Odată întrunite aceste criterii, subiectul este pus în situația de a delibera și a opta între mai multe variante de comportament. În procesul psihologic de deliberare in-

tervin criteriile motivaționale valorice (semnificația socială și juridică a faptei), morale, afective și materiale (condiții concrete de realizare a faptei). Pentru infractorul de profesie, care are o orientare antisocială a personalității deosebit de marcată, rezultatul deliberării este ușor de anticipat. Sistemul propriu de norme și valori îi justifică conduita și îi oferă un caracter legitim.

Atunci când orientarea antisocială a personalității are un grad mai redus de intensitate, criteriile pozitive nu mai suferă o desconsiderare atât de radicală; trecerea la act surprinde faza dinamică în producerea infracțiunii, confruntarea de argumente în favoarea sau împotriva unei anumite decizii devine acută, are aspect conflictual.

În opinia noastră, nu excludem eventualitatea ca infracțiunile să fie săvârșite spontan, din culpă, neintenționat, dar acestea constituie tot o expresie a unor personalități orientate antisocial, caracterizate prin impulsivitate, agresivitate sau neglijență față de valorile sociale ce sunt protejate de legea penală.

Bibliografie:

1. R.M. Stănoiu, *Metode și tehnici de cercetare în criminologie*, București, Editura Academiei, 1981, pag. 75-80.
2. George Antoniu, *Prevenirea infracțiunilor în dezbaterile Națiunilor Unite în Studii de drept române*, București, 1991, Editura Academiei Române nr. 1-2/1991, pag. 91.
3. Gh. Nistoreanu, *Prevenirea infracțiunilor prin măsuri de siguranță*, Editura Ministerului de Interne, București, 1991, pag. 63.
4. C. Păun, *Crima organizată sau organizarea crimei în Analele Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”*, București, 1993, pag. 55.
5. Alexandru Boroi, *Aspecte teoretice și practice privind infracțiunile de omor și lovirea sau vătămările cauzatoare de moarte*, București, Editura Ministerului de Interne, 1991, pag. 7.

Cultura juridică ca valoare a dreptului

Grigore Fiodorov, *doctor în drept, profesor interimar, Universitatea de Stat din Moldova*

Boris Bulbuc, *magistru în drept, competitor*

Culture is the main difference between people and animals. People can think, analyze, work, make conclusions and this is our way of living and experiencing new and new things. Culture is mixed up with religion in many systems of values, but it's important to mention that religion is just a part of culture. The last one is something that represents a society on the whole: education, morality, faith, experience, novelty, dreams, traditions, language. Law, as an ensemble of juridical norms, also has tangent points with culture, that's why in

literature is often met such a concept as “juridical culture”. It refers at all the rights and interests protected by law, both in the material and spiritual points of view. A society with a developed and reasonable juridical culture has a great future: people are conscious of their role in the little world they live in (region, country) and try to fight together with every-day difficulties. This process is taking part by an active participation at social-economic activities and by communication, it being the way of spreading general-human and juridical norms to the next generations. Future offers, at the same time, new possibilities, it forms some different manner of thinking, that’s why every people and every historical period has it’s own culture, respectively juridical culture.

Cultura, din latină, are câteva semnificații interdependente: 1) amenajarea locului de trai și, în primul rând, prelucrarea pământului; 2) închinarea în fața zeilor care protejează oamenii. Inițial, cultura era anume setul de tradiții și teze morale ce desemnau supunerea față de zei. Cu timpul se evidențiază și alte forme de interpretare a acesteia. Spre exemplu, Cicero (anii 106 – 43 î.e.n.) o echivalează cu *cultura animi* (latină) – dezvoltarea sufletului. Din acest punct de vedere, cultura nu reprezintă doar un proces de influențare asupra naturii, prin intermediul tehnologiilor fie ele primitive sau avansate, ci și o dezvoltare a naturii umane sub prisma necesităților și instinctelor biologice. În așa mod, omul nu dă dovadă de cultură numai atunci, când inventează unelte pentru extragerea calităților utile din resursele naturii, dar și când evadează din obișnuințele cotidiene, pentru a se ocupa de educație, de creștere spirituală, pentru îndeplinirea datoriei față de stat și societate.

În literatură se vehiculează deseori ideea de similitudine între cultură și religie, cult. Astfel, filozoful rus P. Florenskii (1882-1937) consideră că anume din cult (*cultus* din latină, înseamnă un sistem de simboluri și activități simbolice sau ritualuri), prin intermediul căruia se realizează legătura dintre om și forța superioară, dumnezeiască; se formează cultura. Credința, în concepția savantului, dă naștere cultului, iar cultul – sistemului de gândire, concepției despre lume, din care ulterior apare cultura. Florenskii relevă imposibilitatea de a rezuma cultura la tot ceea ce e făcut de om. Într-o asemenea situație apare întrebarea: cum delimităm în esența culturii biserica de cârciumă sau mecanismul american, de deschis lacătele de porunca biblică „Nu fura”? În concepția analizată anterior toate acestea sunt un rezultat al muncii omului, fie ea fizică sau intelectuală și doar în limitele culturii nu există niște criterii stricte de distincție a ceea ce este și ce trebuie să fie. Rămânând în ceea ce reprezintă cu adevărat cultură este aproape imposibil de acceptat una și de respins alta. Astfel, în convingerea autorului, pentru aprecierea valorilor este absolut

necesar de a ieși din limitele culturii, într-un spațiu transcendent (situat în afara acestor limite).

Totuși, cultura este criteriul de bază care deosebește specia umană de cea animală, astfel încât din acest punct de vedere omul are capacitate de gândire și analiză, fiind apt de a-și planifica modul de activitate. Și orice gen de activitate trebuie să aibă un caracter ordonat și acceptat de majoritatea indivizilor unei societăți, dacă nu de societate în ansamblu, deoarece toți acționează în limitele unui comportament dictat de norme morale unanim recunoscute de oameni, destinatarii acestor norme. Prin urmare, regulile de comportament instituite în vederea asigurării ordinii sociale echivalează cu un set de valori cu caracter general și obligatoriu, a căror nerespectare atrage după sine ca sancțiune condamnarea din partea celor din jur, care nu acceptă distanțarea vădită de regulile sociale după care trăiește majoritatea. Sub prisma aspectului axiologic, cultura reprezintă un sistem bine ordonat de valori sociale fundamentale, create, respectate și transmise generațiilor următoare. Tocmai valoarea, crede sociologul Sorokin P.A., este baza oricărei culturi; valoarea marchează unitatea și integritatea tuturor formelor de manifestare a culturii: în religie și filozofie, în etică și în drept, în știință și artă, în forma de organizare socială, economică, politică etc. Cultura, indiferent de epocă istorică și de nivelul de civilizație, are o legătură indispensabilă cu religia, ceea ce și demonstrează unul dintre semnificațiile de origine latină a *culturii* (cult). Oamenii respectă întotdeauna normele de conduită sau cel puțin tind spre aceasta, considerându-le drept teme pentru ceea în ce cred cu adevărat, credința îi face să acționeze într-un mod sau altul, să pretindă a spune că ceva este just ori injust, să aprecieze ce este bine ori rău. Florenschii P. consideră că orice cultură este o premisă de constituire a unui sistem de valori, care este socialmente apreciată ca unica formă echitabilă și „bună” de comportament.

Concepția semiotică apărută în știința neoclasică menționează natura comunicativă și textuală a culturii. În această ordine de idei, doar omul este apt de a crea *un text*, ca sistem de semne cu un anumit suport informativ în procesul comunicării. Textul poate fi verbal sau scris, în sensul larg al cuvântului, se poate manifesta ca sculptură, monument, document, fotografie, precum și în acțiunile propriu-zise ale oamenilor (spre exemplu, efectuarea unui ritual religios). În text, oricare ar fi forma lui, se obiectivizează valori și doar astfel, pot fi asimilate de oameni, ulterior transmise noilor generații. Supraviețuirea culturii,

deci și a valorii ca atare, se realizează numai în contextul organizării socio-culturale într-o anumită societate și anumită perioadă istorică. Interpretarea textului în funcție de criteriul socio-cultural condiționează modul de înțelegere a informației, remarcând avantajele și dezavantajele, momentele pozitive și cele depășite de modul de gândire și analiză. Unele aspecte ale rezultatelor interpretării culturii se mențin secole de-a rândul, altele își pierd actualitatea, oamenii creînd un nou spațiu socio-cultural, în care se simt comod și satisfăcuți. M. Lotman apreciază cultura ca un mecanism de creare, păstrare, reprezentare și transmitere a textelor prin comunicare, mecanism ce funcționează sub influența experienței istorice a societății, experiență ce capătă formă vie prin semne ce poartă o anumită informație. Savantul înțelege comunicarea ca modalitate de transmitere a informației prin anumite mijloace. Modificarea acestor mijloace duce, în rezultat, la schimbarea tipurilor de culturi de-a lungul istoriei. Astfel, prima inovație se produce odată cu trecerea de la cultura verbală la cea scrisă, care devine mai stabilă, urmărindu-se scopul de conservare a valorilor și de perfecționare a sistemului acestora. Ulterior, apar instrumente, utilaje, adevărate invenții pentru scris, pentru dactilografiat, ceea ce determină, cu timpul, dezvoltarea industriei cărților. Modernizarea civilizațiilor la diferite etape de evoluție istorică are ca efect apariția multor altor mijloace de comunicare (radioul, televiziunea), care intensifică viteza, calitatea și diversitatea informației difuzate. La etapa contemporană se formează cultura bazată pe noi tehnologii informaționale, care permite crearea unei rețele întregi de comunicare și transmiterea informației miilor de indivizi, la orice depărtare; se menține, în acest mod, un larg spațiu de schimb de idei, principii, experiență, resurse.

Renumitul gânditor I. Heizinga (1872-1945) formulează trei premise necesare pentru existența culturii ca un spațiu flexibil de comunicare umană. Una dintre acestea este superioritatea față de natură. Cultura, în concepția autorului, începe atunci când omul rațional înțelege că mîna sa, înarmată cu instrumente de lucru, poate crea ceva nou, ceea ce era inaccesibil pentru oamenii de ieri. Superioritatea asupra naturii nu poate fi concepută fără cea asupra naturii umane și, în primul rînd, subordonarea conștiință în fața *datoriei*. În simțul datoriei, al obligației, conținutul etic se manifestă în cazul în care individul este liber să se decică de datoria sa, cînd îndeplinirea acesteia are loc în mod absolut conștient, fără o impunere din partea unui terț sau a unei situații. Etnologii au demonstrat că nu este adevărată ideea conform căreia în culturile anterioare

oamenii respectau mecanic, fără o prealabilă analiză și interpretare, concepția despre datorie acceptată de societate. Onorarea obligațiilor are loc sub influența impulsului etic, chiar și în societatea antică, astfel manifestându-se superioritatea omului față de natura umană.

O a doua premisă de creare și menținere a culturii este echilibrul, *armonia dintre valorile materialiste și cele morale*. De asemenea, este de neconceput o cultură în afara unui *ideal social*, care ar determina acționarea oamenilor în vederea obținerii unui scop comun. Idealul social, indiferent de forma pe care o dobândește de-a lungul timpului (de exemplu, ideal moral; ideal cu un conținut materialist, obținerea unor venituri financiare) este un *bine*, spre care tind civilizația.

Existența unei multitudini de teze bine argumentate referitoare la ceea ce este *cultură* condiționează și lipsa unei concepții unice privind semnificația și conținutul *culturii juridice*. S. Alexeev apreciază cultura juridică drept un nivel de cunoaștere și percepere a dreptului, fenomenul intelectual – emoțional, conceput de conștiința unei întregi societăți sau de un individ în parte. La nivel intelectual, cultura dreptului se manifestă în conținutul dreptului pozitiv, iar la nivel emoțional – în simțul încrederii în drept, în funcția lui regulatorie. În acest sens, cultura dreptului este un element pozitiv al conștiinței juridice și determină comportamentul rațional al individului, care respectă ordinea de drept instituită în societate în care trăiește în vederea obținerii scopului inițial. Totuși, știința nu poate fi limitată doar la concepția idealistă despre cultura juridică, întrucât aceasta se manifestă cu pregnanță în texte (în sensul larg al cuvântului) cu rol de stimulare a comunicării dintre oameni.

E. Lukașev susține ideea conform căreia cultura juridică nu este altceva decât un fel de trai al oamenilor în sfera dreptului, un aranjament creat de oameni, care determină direcția comportamentului uman, care ar favoriza menținerea ordinii de drept instaurate în societate. Cultura dreptului se naște în procesul comunicării interactive dintre indivizi și se menține în calitate de norme juridice, care se modifică odată cu schimbările survenite în viața social-economică, politică și culturală. Ca și concepția idealistă despre cultura dreptului, reducerea ultimei la activitatea omului are un caracter unilateral și nu permite a analiza cultura juridică sub toate aspectele, menționând temeuriile de apariție, finalitățile, precum și rezultatul activității omului, conștientizarea valorilor din conținutul normelor juridice.

Un alt aspect de analiză a culturii dreptului este cel calitativ, indică nivelul de dezvoltare a unei societăți din punctul de vedere al calității cadrului normativ, a modului de apărare a drepturilor fundamentale ale omului, a rezultatelor activității umane în diferite sfere ale economiei, politicii, culturii (A. Semitko). Se studiază, astfel, modul de funcționare a sistemului de drept în ansamblu, cât și a elementelor sale constitutive. Este, însă, destul de greu de afirmat care este nivelul de dezvoltare a unei societăți, chiar dacă se operează cu asemenea noțiuni convenționale ca *nivel scăzut* sau *nivel ridicat*. Este imposibil a face o asemenea apreciere fără a se studia ontologia, esența fenomenului în cauză, ceea ce a impulsionat apariția altor concepții privind cultura juridică, una dintre acestea fiind cea axiologică, care afirmă că structura culturii juridice reprezintă un sistem de valori ideale și materiale, create, realizate și transmise în cadrul comunicării subiecților de drept, valori care au un caracter de etalon, ce dirijează comportamentul oamenilor.

Structural, cultura juridică cuprinde informația de bază, *temelia* acesteia, care se referă atât la procesul de comunicare activă dintre oameni, cât și la anturajul în care are loc acest fenomen social. Pe lângă fundament, cultura dreptului are și elemente *periferice*, în cadrul cărora se mențin valorile de grup sau chiar cele individuale. Acestea din urmă formează, în ansamblu, mici *subculturi*, care se caracterizează prin propriile ierarhii de valori, în funcție de modul de gândire și de nivelul de trai. Diversitatea *subculturilor*, constituite fie pe criteriu profesional, fie pe cel religios sau etnic demonstrează și deosebirea în modul de conștientizare a lucrurilor: același fenomen ori proces este apreciat distinct de către membrii grupurilor sociale, fiecare avînd propriile argumente pe care se fundamentează convingerile lor, ceea ce pare firesc în orice împrejurare și în orice timp.

În integritatea ei, societatea fiind constituită din mii de oameni, fiecare cu ideile și principiile lui, a determinat apariția unor asemenea *formațiuni sociale* cu valoare de *subcultură*, care, deși au un comportament moral și licit, ocolesc valorile general – umane instituite de majoritatea celor din jurul lor – *subculturile marginale*. Indivizii care nu se conformează nici unor norme legale și morale de conduită, care nu doar neglijează, ci și încalcă în mod conștient și dorit ordinea socială și de drept instaurată în societate, se includ în *subcultura delicventă* – lumea infracțională, care, în mod vădit, are și ea valori specifice conform cărora acționează. Într-adevăr, dacă principiile acestei *subculturi* nu

sunt recunoscute de majoritatea indivizilor, ele rămân în afara sistemului de valori în jurul cărora se menține comportamentul oamenilor și, deci, nu pot fi legitime; ea (*subcultura delicventă*) este numai o parte componentă a culturii juridice, neavând posibilitatea de a accede la ceea ce formează temelia acesteia din urmă.

Dacă valorile fundamentale asigură unitatea, o relativă stabilitate și siguranță social-juridică, atunci valorile periferice sunt mult mai flexibile, fiind predispușe la inovații, la schimbări. Este firesc faptul că *subculturile* despre care am menționat pot supraviețui alături de sistemul de valori de bază, iar altele intră în conflict; or, este inadmisibil ca lumea delicventă să domine prin alegerea normelor sociale și de drept după care se conduce în propria activitate. Atunci nu ar mai fi vorba de o societate sănătoasă, în care se urmărește cu adevărat instaurarea ordinii de drept și legiferarea acelor fenomene, acelor fapte, care ar asigura încrederea oamenilor în ziua de mâine, în stat, în sistemul normativ național.

Doctrina recunoaște faptul că nici pe departe nu toate valorile sociale pot fi transpuse rațional în litera legii, întrucât multe dintre ele există în subconștient și nu necesită oficializare; ele sunt respectate datorită chiar ființei umane, datorită instinctului înnăscut și dorinței de a trăi.

Întrucât se vorbește despre o multitudine de valori, teoreticienii în domeniul dreptului au realizat o clasificare a culturilor juridice, după diverse criterii: etnic, de clasă, religios și ideologic, semiotic ș.a.. Actualmente este evidentă divizarea în cultura de tip occidental (anglo-saxonă, romano-germană) și de tip oriental (arabă, indiană, chineză). În funcție de criteriul temporal, se deosebește tradiționala clasificare ce cuprinde culturile antică, medievală, modernă și contemporană, fiecare caracterizându-se prin trăsături distincte, datorită diversității de valori și principii ce au stat la baza formării sistemului de gândire, precum și datorită organizării social-economice și politice la perioada de timp respectivă.

După părerea lui Gh. Avornic, cultura juridică reprezintă o varietate a culturii generale care constă în faptul de a poseda cunoștințe variate în domeniul dreptului ca o totalitate de valori materiale și spirituale ce se referă la realitatea juridică (la fenomenul juridic). Prin aceasta cultura juridică include doar ceea ce este progresiv și valoros în fenomenele juridice și trebuie înțeleasă ca un model de gândire și ca un standard de comportament.

Concret, sub raportul sferei, cultura juridică include concepțiile juridice, creația științifică în domeniul dreptului, reglementările juridice, starea legalității, iar în ceea ce privește conținutul, ea vizează buna cunoaștere a celor cuprinse în sferă, ca o condiție indispensabilă respectării prescripțiilor normelor juridice. Căci un important principiu de drept proclamă că cetățeanul (în calitate de subiect de drept) nu se poate prevala de necunoașterea legii.

Pentru aceasta e necesar ca legea să fie adusă la cunoștința cetățenilor statului. ”Obligația supunerii față de lege, implică în virtutea dreptului conștiinței de sine, observa Hegel, necesitatea ca legile să fie aduse la cunoștința generală”. De aceeași părere este și Gh. Avornic care menționează că nu poate exista cultură juridică fără un anumit nivel de cunoștințe juridice, care pot fi obținute prin *instruire juridică*, exprimată prin următoarele forme:

Propagarea dreptului se realizează prin diferite mijloace, la radio, televiziune, în presă și în alte tipuri de mass-media cetățenilor li se aduc la cunoștință limitele comportamentului uman care trebuie respectate în societate. Împărtășind aceași idee Boris Negru adaugă că propagarea dreptului nu numai că extinde cunoștințele juridice, dar și contribuie la formarea sentimentului de convingere că legile sînt echitabile, că ele corespund cerințelor timpului și contribuie eficient la soluționarea problemelor cu care se confruntă societatea la etapa dată.

Practica judiciară are menirea de a traduce în viață prevederile legale prin intermediul organelor competente ale statului. În cazul violării normelor juridice față de persoanele care le-au încălcat sînt aplicate sancțiuni concrete în dependență de gravitatea încălcării.

Autoeducația reprezintă instruirea de sine stătătoare a fiecărui individ pentru a căpăta cunoștințe elementare în domeniul dreptului, necesare în orice domeniu de activitate, în formarea culturii generale a individului. O veche zicală spune că omul cît trăiește învață, se autoperfecționează. Autoperfecționarea se impune ca stringentă mai ales în condițiile de astăzi, cînd progresul tehnico-științific a atins așa un nivel încît este imposibil să nu utilizăm rezultatele lui și noi, juriștii.

La fel ca și conștiința juridică, menționează Gh. Avornic, cultura juridică poate fi divizată în: individuală, de grup (sau colectivă) a societății. Cultura juridică individuală presupune instruirea juridică a individului, care include o înaltă conștiință juridică, posibilitatea și deprinderea de a folosi dreptul, de a-și supune

comportamentul său normelor juridice. Cultura juridică de grup sau colectivă presupune cointeresarea membrilor grupului, ai colectivului în rezultatele muncii în comun, în asigurarea unei înalte organizări și a ordinii de drept.

În sfârșit, putem spune că o societate are cultură juridică dacă în ea raporturile juridice sînt reglementate și garantate de stat, totodată respectate de toți subiecții de drept, dacă comportamentul social este subordonat normelor de drept, dacă actele normative în vigoare își realizează scopurile și sarcinile pentru care au fost elaborate și dacă în societate este recunoscută supremația legii.

Ca și genul său proxim, cultura, în general, și cultura juridică oferă oamenilor modele culturale care include sub formă de standarde experiența generațiilor anterioare în modul de a gândi, a trăi și a se comporta. Iar modelul cultural juridic sistematizează anumite forme și cerințe caracteristice vieții juridice, dorite și impuse de societate membrilor săi sau în cazuri concrete impuse de organele publice funcționarului public la aprecierea sa în dependență de nivelul culturii juridice de care dispune la anumite funcții de stat (art.22 al Legii serviciului public).

Modelul cultural juridic evidențiază linia generală după care se orientează membrii societății în cadrul sistemului lor instituțional juridic. Prin transpunere din planul culturii în cel al acțiunii practice, modelul cultural, inclusiv cel juridic, devine un model de comportament (de conduită) în domeniul realizării dreptului.

Având în vedere că realizarea dreptului cunoaște două forme, realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat cu competențe în acest scop, pe de alta, cultura juridică este aceea care determină în mod hotărâtor atât comportamentul subiecților de drept, cât și al organelor statului de aplicare a dreptului. Astfel, în funcție de nivelul de dezvoltare a culturii juridice reflectat în comportamentul uman, statul își impune cerințele în concordanță cu abaterile de la prescripțiile legii și cu frecvența încălcării lor. În cazul dat, menționează Ioan Humă, se formează un flux-reflux între respect și execuție (cu cît respectul e mai mare, cu atît executarea unei pedepse este mai blîndă și invers). Aici aş vrea să subliniez că datele statistice demonstrează că 90% dintre indivizi îndeplinesc prevederile legii din frică și doar 10% din locuitorii țării noastre respectă legea, fie că-i favorizează, fie că aceasta corespunde cerințelor lor.

Cultura juridică devine astfel forma esențială și conținutul determinant al comportamentului uman civilizat. Cetățeanul civilizat este acela care cunoaște legile statului în care trăiește și le respectă prevederile. Aceasta semnifică faptul că respectarea și executarea legilor ca formă a realizării dreptului constă în subordonarea condiției individuale față de conduita prescrisă prin normele juridice, apărând în acest mod *conduita tip* sau *modelul de conduită* civilizată în raport cu starea legalității.

Este momentul punerii în discuție în perimetrul dreptului a distincției, ce se face adesea între sintagmele *om cult* și *om civilizat*. Trebuie precizat de la început că ele nu se identifică nu numai grafic, ci și semantic, încât desemnează conținuturi diferite.

Om cult, în domeniul dreptului este acel cetățean, indiferent de profesia lui, care cunoaște cât mai temeinic și exhaustiv varietatea elementelor ce configurează structura culturii juridice (concepții și doctrine juridice, științele dreptului, jurisprudența, starea legalității, reglementările dreptului pozitiv etc.).

Om civilizat este acel cetățean care chiar dacă nu deține volumul de cunoștințe din domeniul dreptului ca cel pe care l-am numit *om cult*, cunoaște atât cât îi este necesar pentru a respecta legile țării și a fi astfel un bun cetățean. Mai direct spus, volumul cunoștințelor de drept oricât nu ar fi de mare, care face dintr-un individ un om cult juridicește nu-i oferă acestuia în mod automat și statutul de om civilizat. Cunoștințele juridice oricât de întinse ar fi, sunt insuficiente dacă nu sunt susținute de faptele de conduită și de comportament conforme legii.

Degeaba un individ consideră că *știe multe* în domeniul dreptului, degeaba expune frumos principii de drept, dacă prin conduita și comportamentul său le încalcă frecvent și cu premeditare. În cazul acestora, cultura juridică nu s-a transformat în fapte de civilizație juridică, iar pentru unii cunoașterea dreptului constituie un mod de perfecționare în vederea ocularii sau încălcării legii prin noile fapte ilicite fără a suporta consecințele impunerii coercitive al statului.

Drept urmare, cazul ideal este și rămâne acela în care în același individ coexistă omul cult și omul civilizat, se realizează o simbioză perfectă între omul care cunoaște legea și omul care respectă legea.

Bibliografie:

1. Avornic Gh. *Intensificarea activismului juridic prin intermediul instituției avocaturii - condiție a edificării statului de drept*, teza de doctor habilitat, Chișinău, 2005.

2. Алексеев С., „Социальная ценность права в социалистическом обществе”, Москва, 1971 г.
3. Bâtlan Ion: „Introducere în istoria și filosofia culturii”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.
4. Boris Negru, Teoria generală a dreptului și statului, Chișinău, 1999.
5. Cicero, „Despre legi și despre stat”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
6. Федоров Г, Б. Булбук, „Ценность права и правовые ценности” Закон и жизнь, н. 1, 2007 г.
7. Федоров Г., „Теория государства и права”, Кишинев, 1998 г. 2004;
8. Ioan Biriș, „Valorile dreptului și logica intențională”, Editura Servo-Sat, Arad, 1996.
9. Флоренский Павел, Философия культа. – Богословские труды. Вып. 17. М., 1977
10. Humă, Ioan: Teoria generală a dreptului, Editura Neuron, Focșani, 1995.
11. Георг Зиммель. Избранное. Том 1. Философия культуры- М.: Юрист, 1996
12. Tănase Alexandru, „Introducere în filosofia culturii”, Editura Științifică, București, 1968.
13. Vianu Tudor, „Studii de filosofia culturii”, Editura Eminescu, București, 1982.
14. Vlăduț Ioan, „Introducere în sociologia juridică”, Editura Ministerului de Interne, 1992.
15. Legea cu privire la serviciul public nr. 443-XIII din 04.05.1995, M.O. nr. 61 din 02.11.1995

Importanța instituției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru formarea conștiinței și culturii juridice ale populației

Raisa Greco, doctor în drept

Diversele aspecte de manifestare a unor astfel de fenomene sociale prin definiție cum sînt conștiința și cultura juridică a populației nu pot fi abordate în afara parametrilor concreți de timp și spațiu, discuția urmînd să fie axată pe condițiile concrete social-economice și politice ale unei anumite societăți. Societatea noastră, din punct de vedere al evoluțiilor social-politice și economice poate fi identificată drept una aflată în proces de tranziție, de edificare a unei democrații consolidate, a statului de drept și a unei economii de piață dezvoltată. Din acest specific tranzitiv al societății noastre la momentul actual provin un șir de fenomene, probleme de ordin obiectiv și subiectiv, condiționate de nivelul concret actual de dezvoltare social-economică și politică a societății. Din rîndul acestor fenomene, care din cînd în cînd capată și unele conotații destul de problematice, face parte și fenomenul funcționării legii în societatea noastră. Este un fenomen de o importanță vitală, dacă ținem cont de aspirația noastră declarată de a edifica un stat de drept.

Astăzi practic în orice lucrare teoretică consacrată problemelor statului și dreptului la capitolul „Statul de drept” găsim ideea, care, deși formulată diferit, este omniprezentă: activitatea statului de drept este subordonată legii și axată scopului asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Să aducem câteva exemple.

„Statul de drept poate fi înțeles ca un concept politico-juridic ce definește o formă a regimului democratic de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre stat și drept, dintre putere și lege prin asigurarea domniei legii și a drepturilor, a libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii”.⁴⁰

„Ca stat de drept este caracterizat statul care în întreaga sa activitate se subordonează dreptului și consideră în calitate de scopul său principal asigurarea drepturilor și libertăților omului”.⁴¹

Statul de drept se înțelege „ca un stat care, organizat pe baza principiului separației puterilor în stat, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență și, urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților, inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui în întreaga sa activitate”.⁴²

Această plasare în tandem a legii și a omului ca purtător al drepturilor și libertăților fundamentale în caracteristica statului de drept provine din adevărul, că existența dreptului, a legii ca manifestare a lui nu poate fi concepută în abstracție de personalitatea umană. Obișnuiți mai mult cu ideea despre legătura indisolubilă dintre stat și drept, axându-ne mereu la caracteristica dreptului ca fenomen social, noi adesea dăm mai puțină importanță corelației drept - cetățean și caracterului individual al normei de drept. Însă anume această corelație și anume această calitate a normei de drept – de a fi individuală, are o importanță decisivă pentru funcționarea și însăși existența dreptului într-o societate. „Regula de drept, pentru a fi o regulă de drept, trebuie să existe în conștiința individuală, în conștiința fiecărui individ. ...O normă juridică, care nu ar ține seama de conștiința juridică a unui popor, așa cum se răsfrânge ea în conștiința fiecărui membru din societate, această normă rămîne literă moartă, rămîne o hîrtie măzgălită și atîta tot. ...Statul poate să creeze orice norme

⁴⁰ Gh. Avomic, *Teoria statului și a dreptului*, Chișinău, 2004, p. 119.

⁴¹ Baglai M.V. *Constituționale pravo Rossijskoi Federații*, Moskva, 1998, p. 115.

⁴² Tudor Drăganu. *Introducere în teoria și practica statului de drept*. – Cluj, 1992, p. 12, 100.

de drept și cu toate acestea ele să nu fie respectate, pentru că acele norme de drept nu pot fi înțelese de popor, pentru că acele norme nu pot pătrunde în conștiința poporului”, – susține Constantin Stere în lucrarea sa *Curs de Drept Constituțional Român*.⁴³ Așa dar, însușind cândva foarte bine că nu există drept fără stat, azi urmează să însușim la fel de bine adevărul, că nu există drept fără incorporarea lui în conștiința juridică a populației. Și în acest adevăr rezidă unul din nerăspunsurile la întrebarea, de ce unele și aceleași norme de drept, instituții de drept, cele anticorupție, în special, funcționează în inele societăți perfect, în altele cu condiții social-economice și politice, similare, la prima vedere, funcționează cu foarte mari carențe. Vorbind, spre exemplu, despre o constituție care pentru un popor poate fi ideală, iar pentru altul, o nenorocire, un blestem, Constantin Stere explica, că factorul principal este însuși poporul: „Gradul de cultură, gradul de educație politică, simțul de legalitate, energia, virtuțile civice toate acestea variază de la un popor la altul și de la un timp la altul”.⁴⁴

Desigur, vorbind despre funcționarea legii într-o societate, în special a celei penale, nu este cazul să uităm și despre forța coercitivă a statului. Ea trebuie să fie aplicată în interesul binelui general al societății față de persoanele, care nu conștientizează necesitatea respectării legii. Însă doar această măsură, după cum se cunoaște foarte bine, nu duce la efectul social scontat, îndeosebi în domeniul prevenirii și combaterii corupției, care prin definiție nu pot fi desfășurate fără aportul societății civile. Același Constantin Stere în opera sa definește de drept de nenumărate ori statul drept o formă superioară de vastă cooperare socială.⁴⁵ Atunci când este vorba despre necesitatea soluționării unor probleme sociale de proporție, cum ar fi eradicarea sărăciei sau diminuarea corupției, ne lovim de importanța acestei definiții a statului. Or, fără o vastă cooperare la nivelul întregii societăți asemenea probleme, nu pot pur și simplu, fi soluționate. Însă membrii societății urmează să conștientizeze importanța obiectivelor propuse și necesitatea coparticipării la cooperarea socială în scopul atingerii acestor obiective, ceea ce implică un anumit nivel al conștiinței și culturii juridice.

⁴³ Constantin Stere, *Curs de Drept Constituțional Român*, Biblioteca Academiei de Științe a României, p. 33, 41, 42

⁴⁴ Constantin Stere, *Curs de Drept Constituțional Român*, p. 726, 729.

⁴⁵ Constantin Stere *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept* // Constantin Stere *Serieri în cinci volume. Cartea a V-a. În viață, în literatură...* Chișinău, 1991, p. 330; Constantin Stere *Introducere în studiul dreptului constituțional. Partea I.*, Iași, 1903, p. 10.

Pentru mulți dintre membrii societății tranzitive faptul menționat încă de Constantin Stere, că în statele moderne, conștiința cetățeanului creează normele de drept și nu statul,⁴⁶ nu este nici de cum un adevăr ușor de conștientizat. Statul și instituțiile sale în aceste societăți mai sînt încă privite de unele persoane ca o autoritate indiscutabil superioară cetățeanului de rînd. O parte dintre cetățeni manifestă față de stat sentimente paternaliste nefondate și de respect aproape divin, altă parte, cele de frică, supunere oarbă, cea de a treia categorie, de ignorare, anarhism sau indiferență pînă la abandon. Ideile că omul este născut (dat de Dumnezeu) liber pe acest pămînt și că statul, în mod normal, fiind creațiunea geniului uman liber este obligat să respecte cetățeanul și libertatea lui, constituind cu el o relație de liber parteneriat, inclusiv în domeniul legiferării, sînt cu totul noi pentru unii membri ai societății tranzitive. Este nevoie de timp și efort pentru a conștientiza și asimila aceste idei și principii, a le implanta definitiv în codul genetic social și a le transforma, în ultimă instanță, în normă a existenței sociale.

Însă procesul evoluției conștiinței și culturii juridice a membrilor societății tranzitive pînă la nivelul asimilării unor asemenea adevăruri general recunoscute în lumea civilizată poate și trebuie să fie catalizat, avîndu-se în vedere aspirația noastră spre valorile societății democratice și ale statului de drept.

Una dintre direcțiile cele mai importante ale activității societății și statului în acest sens este promovarea unei politici ferme și consecvente de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

La promovarea acestei politici ne obligă însuși faptul proclamării constituționale a statului nostru în calitate de stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane reprezintă valori supreme și sînt garantate, după cum este stipulat în art.1 alin.3 din Constituția Republicii Moldova.

Este bine cunoscut faptul că proclamarea omului drept valoare supremă în societate, garantarea drepturilor și libertăților persoanei, asigurarea dezvoltării libere a personalității umane constituie axioma democrației și baza conceptului statului de drept. Se poate spune, fără riscul de a exagera, că personalitatea umană, drepturile și libertățile ei constituie chiar rațiunea existenței democrației și a statului de drept.

⁴⁶ Constantin Stere, Curs de Drept Constituțional Român, p. 44.

Însă pe lângă cele expuse, promovarea unei politici ferme de recunoaștere, garantare și realizare necondiționată a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului are o importanță deosebită pentru societățile aflate în curs de edificare a unei democrații consolidate.

În primul rând, cu cât mai sigur și eficient va fi promovată o asemenea politică, cu atât mai repede va fi redusă o oarecare discrepanță existentă astăzi între unele norme constituționale declarate, spre exemplu, cele care vizează drepturi și libertăți de ordin social-economic și realizarea lor în fapt. Acest proces va avea, fără îndoială, un impact pozitiv asupra psihologiei sociale și conștiinței juridice. El va contribui la formarea și consolidarea încrederii membrilor societății în fermitatea tînărului stat democratic de a conferi valoare supremă personalității umane, a garanta libera și armonioasă ei dezvoltare și a o apăra prin toate mijloacele, în primul rând, prin cele de drept.

În rîndul doi, promovarea politicii de recunoaștere, garantare și realizare necondiționată a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului contribuie substanțial la formarea direcționată și consecventă și pe această cale, inclusiv a personalității libere și independente, a cetățeanului, membru activ al societății civile. Fără aportul și suportul unor asemenea cetățeni nu pot fi edificate nici regimul democratic, nici statul de drept. Societatea în tranziție are nevoie vitală de personalități libere și independente în starea lor morală interioară cu convingeri democratice ferme, precum și suficient de independente din punct de vedere economic care să se implice activ și în cunoștința de cauză în procesele de democratizare a societății. De exemplu, pentru asigurarea principiului separației puterilor în stat, pentru formarea unui sistem independent judecătoresc sau pentru promovarea principiilor economiei de piață sînt necesare personalități capabile nu numai să aprecieze la justa valoare importanța unor asemenea principii de organizare și funcționare a puterilor în stat sau funcționare a economiei, dar și promotori consecvenți ai acestor principii, înfăptuitori ai reformelor direcționate în acest sens. Același lucru se referă și la activitatea de prevenire și combatere a corupției. Prin urmare, cu cât mai devreme va fi declanșată, mai consecvent va fi promovată politica asigurării drepturilor și libertăților omului în societatea tranzitivă, cu atât mai repede se va majora numărul celor care vor trăi libertatea și independența cetățenească ca o stare absolut firească. De aici, tot mai mulți membri ai societății civile vor fi pregătiți moral pentru a-și aduce aportul civic și profesional la transpunerea

în viață a principiilor și valorilor societății democratice, adeziunea la aceste principii și valori ținând deja de convingerile lor umane și profesionale ferme. Funcționarea eficientă a instituțiilor democratice și de drept este posibilă doar în condițiile *conectării* lor la o asemenea *sursă de alimentare*, cum este energia civică a membrilor societății. În lipsa acestei energii sociale multe dintre noile sisteme, instituții sociale și juridice, norme de drept se aseamănă cu aparatele electrice performane, dar nefuncționale în lipsa energiei electrice. Sursa energiei civice a unei societăți se găsește doar în interiorul acestei societăți. Spre deosebire de asistența financiară sau tehnico-materială asistența străină cu personal bine pregătit în materie de reformare a unui sau altui domeniu, nu poate fi acordată decât într-un volum foarte limitat. Necesitatea realizării unora sau altor reforme poate fi sugerată din afară, inițiativa realizării lor a fost și rămîne în mod clar prerogativă a cadrelor naționale. Numai promovarea reformelor democratice de către înșiși reprezentanții societății tranzitive, din interior, prin ferma lor convingere, poate asigura consolidarea lor. Iar ireversibilitatea reformării democratice a societății este garantată doar atunci cînd această reformare devine dezideratul și expresia convingerii interioare a întregii societăți.

Așadar, după cum se pare, factorul hotărîtor al reușitei reformării democratice a societății tranzitive este, oricît de stranie ar fi la prima vedere această concluzie, nu cel obiectiv – economic, dar cel subiectiv – uman. Omul cu noua sa mentalitate, cu o nouă conștiință socială, inclusiv juridică – iată *condiția sine qua non* a succesului reformelor democratice și în primul rînd al celor de drept, în societatea tranzitivă. **Și aceasta pentru faptul că orice evoluție, orice reformă urmează să se înfăptuiască pentru început în conștiința umană.**

Odată declanșate reformele democratice, urmează să fie monitorizat atent echilibrul între efectele pozitive și cele negative ale proceselor reformatorii, ultimele survenind inevitabil în urma revizuirii fundamentale a tuturor domeniilor vieții social-economice și politice. **Scopul monitorizării este înclinarea permanentă a balanței spre efectele pozitive.** Pentru membrii societății tranzitive aceste efecte trebuie să fie sesizabile, palpabile, convingătoare. Oricît de mult se vorbește în societatea tranzitivă despre prioritățile sistemului democratic, dacă membrii acestei societăți nu au șansa reală de a se convinge, cel puțin parțial, de aceste priorități, ei nu devin, în masă, adepți convinși ai acestui sistem. **Drept urmare, este oricînd posibilă revizuirea orientării democratice generale a societății.** Politica garantării drepturilor și libertăților fundamentale

permite, pe lângă toate, membrilor societății să se familiarizeze destul de repede cu avantajele sistemului democratic, fie parțial, fie atât cât este posibil la moment. Familiarizându-se nemijlocit cu aceste priorități, sesizând importanța lor pentru satisfacerea unor interese și necesități personale, membrii societății vor fi de acord în mod absolut conștient să suporte și efectele negative, iminente proceselor transformatorii, împărțășind fără rezerve ideea necesității reformării democratice a societății. Acesta este al treilea argument pro- necesitatea realizării unei asemenea politici.

În rîndul patru, nivelul și gradul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este un indiciu absolut precis și obiectiv al succesului reformării democratice a societății tranzitive. Această instituție de drept servește drept hîrtie de turnesol, dar și busolă după care urmează să fie direcționat și corectat, dacă se dovedește necesar, cursul reformării democratice a societăților tranzitive. Instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și practica promovării consecvente a politicii garantării acestor drepturi și libertăți constituie, de fapt, în integritatea sa un instrument socio-juridic absolut necesar procesului de reformare democratică a societății.

Este necesar să fie menționat însă, că instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ca instituție de drept constituțional joacă rolul unui factor important în regimul constituțional al unui stat, doar atunci cînd ea este una perfect funcțională. Din acest considerent în societățile tranzitive, în statele tinerei democrații urmează să fie desfășurată o amplă activitate orientată spre crearea tuturor condițiilor necesare pentru funcționarea cât mai optimă a acestei instituții de drept. În societatea civilă, instanțele judecătorești, organele de ocrotire a ordinii de drept, instituțiile de stat trebuie creată o atmosferă de încredere absolută, că personalitatea, drepturile și libertățile ei sînt valori sociale sacrosancte. Orice problemă de stat, politică, dar cu atât mai mult cea de drept e necesar să fie rezolvată, urmărindu-se scopul garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Fără teamă de a exagera se poate spune, că pentru societatea tranzitivă ideea *Homo res sacra - Omul este lucru sfînt* (lat.) trebuie să devină de la bun început una definitorie pentru orice domeniu de activitate, dar mai mult ca pentru oricare alt domeniu, pentru cel al dreptului. Această cale duce la edificarea și consolidarea unei temelii trainice a noului sistem social-politic. Odată fortificată, vigoasă, de nezdruccinat, această temelie este o garanție a ireversibilității proceselor de reformare democratică în societate și o cheazășie a evoluției sigure a unei societăți tranzitive în una

veritabil democratică. Tocmai din aceste motive destinația societăților tranzitive este de a acorda și a garanta cetățenilor săi un volum cât mai mare de drepturi și libertăți fără frică de a-i *intoxica* cu acest *oxigen* al democrației. Baza regimului constituțional democratic este instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Pe cât de sus se va ridica societatea în aspirațiile sale democratice, cât de greu va fi prețul pus pe principiile democratice, cât de trainică va fi stofa democratică a cîmpului de drept, pe care se imprimă toate celelalte simboluri ale unui regim democratic depinde trăinicia bazei regimului constituțional democratic, care este instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Cît privește statul de drept, orice definiție a acestuia poate fi redusă pînă la urmă la formula: *Statul de drept este statul care activează în baza legii în scopul garantării depline și necondiționate a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului*. Prioritatea acestei definiții constă în accesibilitatea ei pentru conștiința juridică a fiecărui cetățean.

Cele expuse pînă acum au o reală importanță practică pentru realizarea unei politici eficiente în scopul prevenirii și combaterii corupției, succesul căreia depinde în cea mai directă și mare măsură de nivelul și gradul conștiinței și culturii juridice a membrilor societății. Contrar tacticii *războiului declarat* este preferabilă tactica înlăturării sistemice a cauzelor și condițiilor, care determină fenomenul corupției, factorul subiectiv fiind unul de importanță determinativă. **Această cale de combatere a corupției este una mai îndelungată, dar pare a fi cea mai eficientă.**

În acest sens se propune examinarea oportunității realizării unor măsuri de ordin legislativ și organizatoric, care fiind direcționate spre o promovare mai fermă și **consecventă a politiciii garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului**, vor juca tot odată rolul unor măsuri de ordin general social cu efect anticoruptiv.

Din categoria unor asemenea măsuri poate face parte, de exemplu, expertizarea proiectelor actelor normative, departamentale în scopul stabilirii conformității lor principiului respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. La fel poate fi examinată oportunitatea instituirii răspunderii administrative și penale a funcționarilor publici pentru comiterea unor acțiuni, emiterea unor decizii în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu, care s-au soldat cu încălcarea flagrantă a drepturilor și **libertăților fundamentale ale omului**. **Probabil este cazul să reflectăm asupra listei circumstanțelor agravante de din art.77 din Codul Penal în scopul completării ei cu un nou subalineat, care să vorbească despre**

săvârșirea unei infracțiuni, în urma căreia s-a comis o încălcare flagrantă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

După cum s-a spus, realizarea unor astfel de măsuri poate avea și un anumit efect anticoruptiv, dat fiind faptul că între fenomenul corupției și cel al nerespectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului există o anumită corelație. Corupția afectează drepturile și libertățile fundamentale ale omului și în aceasta constă cel mai grav pericol al corupției ca fenomen, capabil să submineze înseși bazele unei statalități. Iar afectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului duce, la rândul său, la amplificarea fenomenului corupției și acest cerc vicios poate fi rupt, după cum ne-am convins, prin promovarea unei politici eficiente de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Invocarea în acest discurs a operei de drept a lui Constantin Stere, pe lângă încadrarea exactă în contextul problemelor abordate este și un modest omagiu adus numelui unuia dintre iluștrii noștri predecesori, care a tratat problemele regimului constituțional-democrat și a statului de drept, lăsându-ne o inestimabilă moștenire științifică, valorificarea căreia contribuie în mod substanțial la dezvoltarea și consolidarea conștiinței și culturii juridice profesionale.

Lacunele în drept. Căi de înlăturare și completare a acestora de către organele puterii de stat și Curtea Constituțională a Republicii Moldova

Dumitru Pulbere, președintele Curții Constituționale, lector superior, ULIM

Jurisprudența (știința dreptului) este cunoașterea lucrurilor divine și umane, știință a ceea ce este drept și nedrept.
(Iustinianus)

Summary

This article treats lacuna's problem of positive law. The field of study comprises the concept of "lacunas of law", etiology and the means of solving those lacunas. There are shown the adequate solutions and temporary remedy of law, which are presented as normative act issued by competent body. The temporary treatment of lacunas of law is according to the way of "analogia legis" and "analogia iuris".

Meditând asupra lacunelor în drept din perspectiva căilor de înlăturare a acestora, menționăm din capul locului că problemele date sunt destul de delicate, iată de ce ne vom permite doar câteva raționamente în acest sens.

Așadar, sunt situații în care **organul de aplicare a dreptului, fiind sesizat** pentru soluționarea juridică a unei spețe, nu găsește o normă juridică în care să încadreze situația concretă constatată de o anume persoană. Conform prevederilor sistemelor contemporane, judecătorul nu poate refuza judecarea cauzei, aduse în fața lui, pe motiv ca legea nu o prevede, că este lacunară, cu un conținut sumbru sau controversat. **În aceste cazuri se recurge la aplicarea dreptului prin analogie.**

Apreciem, deci, că **unicul mijloc de înlăturare a lacunelor de către judecători și alte organe competente este aplicarea dreptului după analogie.**

Însă **aplicarea analogiei nu este înlăturarea lacunelor dreptului**, după cum menționează unii autori din punct de vedere teoretic. În rezultatul unei astfel de aplicări lacuna nu este lichidată. **Înlăturarea lacunei dreptului intră în prerogativele legislatorului și nu ale organului ce înfăptuiește aplicarea legii. Lacunele în drept se înlătură doar în procesul de creare a dreptului.**

Rezolvarea unor cauze pe bază de analogie are loc atunci când, fiind sesizat cu soluționarea unei cauze și negăsind o normă corespunzătoare, organul de aplicare face apel fie la o normă asemănătoare (analogia legii), fie la principiile de drept. Astfel, în acest sens se constată două modalități de înlăturare a lacunelor în drept.

Completarea lacunelor în drept include în sine o continuitate logică și stadiul final al activității de stabilire a lacunelor⁴⁷. Lacunele în drept reprezintă **unul din fenomenele negative ale dreptului, deși apar ca o inevitabilitate obiectivă.** Ele reprezintă **o diversitate de imperfecțiuni ale sistemului de drept.** Datorită acestui fapt, stabilirea lacunelor impune întotdeauna organele de stat la completarea lor în timpul cel mai scurt.

După părerea unor autori, **nu poate fi acceptată teza conform căreia lacunele în drept sunt înlăturate de instanțele judiciare și alte organe în procesul aplicării dreptului.** Considerăm în acest sens că **înlăturarea lacunelor în drept este posibilă numai prin adoptarea unei noi norme juridice de către organul competent.**

Dacă doctrina și legislația recunosc în calitate de izvoare ale dreptului **doar actele elaborate de organele competente de creare a dreptului**, apoi numai aceste

⁴⁷ В.В. Лазарев, Проблемы в праве и пути их отставания, – Киев, 1974, (2), с. 173.

organe se folosesc de prerogativa de înlăturare a lacunelor în drept. Toate celelalte organe de stat, organizațiile obștești (cu anumite excepții), colectivele de muncă, instituțiile științifice, anumiți savanți participă la *activitatea de stabilire a lacunelor în drept, dar nu au competența de a le înlătura*. Dacă am considera că instanța judiciară are obligația de a înlătura lacunele în drept, ea va trebui recunoscută drept organ de creare a dreptului, ceea ce nu este real.

Această poziție combate opiniile unui șir întreg de specialiști în domeniu care atribuie judecătorului (instanței de judecată) dreptul de înlăturare a lacunelor în drept. În ceea ce ne privește, considerăm că *unica posibilitate de completare a lacunelor în drept de către instanța judiciară este aplicarea dreptului prin analogie*, teza dată fiind argumentată prin faptul că aceasta este unica metodă de completare, care nu implică crearea unei norme noi, deoarece organul aplicativ nu se poate situa în locul legislatorului, creînd independent dreptul⁴⁸.

Dacă în procesul analogiei nu se creează o normă nouă, fapt ce corespunde realității juridice și lacuna în drept rămâne neînlăturată. În procesul aplicării dreptului, instanțele judiciare doar „*înfrâng*” lacunele în drept. În acest sens lacuna continuă să existe chiar dacă hotărârea judecătii a fost adoptată⁴⁹. Oricare alt judecător, în acest caz, va fi nevoit să folosească din nou mijloacele oferite pentru înfrângerea acesteia.

Analogia dreptului constituie o altă formă a analogiei la care se recurge atunci, când în procesul soluționării unei cauze se constată că lipsește norma juridică referitoare la această cauză, dar nu pot fi găsite norme sau texte juridice care să reglementeze cauze asemănătoare. În această situație, organul de aplicare va asigura soluționarea juridică a cauzei respective recurgându-se la **principiile generale ale dreptului**.

Este cunoscut faptul că *rezultatele analogiei devin norme de drept* fixate mai întâi în hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție, apoi în actele normative. Aceasta demonstrează *rolul creativ (dar nu activitatea) organelor judiciare*, influența practicii judiciare asupra rezultatelor activității de creare a dreptului din partea organelor competente.

Așadar, soluționarea cazului prin analogie este posibilă numai în cazul lacunelor în drept. Această situație presupune o analiză amănunțită a împrejurărilor concrete,

⁴⁸ С.С.Алексеев, Теория государства и права, – Москва, 1965, с. 53.

⁴⁹ В.К. Забигаило, op. cit., с. 110.

pentru a ne convinge de apartenența lor la sfera reglementării juridice și de lipsa normei ce prevede aceste împrejurări. **Cu alte cuvinte, legalitatea cere de la organul competent utilizarea tuturor mijloacelor posibile de stabilire a lacunelor.**

Însă concluziile prin analogie nu se permit, dacă analogia este interzisă de lege (în dreptul penal).

Totuși, utilizarea analogiei este interzisă dacă prevederile legale concrete leagă apariția anumitor consecințe numai de lege, adică exceptează principiul admisibilității analogice în privința unui anumit gen de împrejurări.

Iar prevederile create prin intermediul analogiei nu trebuie să contrazică vreo prevedere legală.

Asemenea prevederi nu trebuie nici în mod indirect să afecteze statutul juridic al cetățenilor, persoane fizice și juridice.

De altfel, așa-zisa *legalitate* presupune o motivație întemeiată a hotărârii adoptate prin analogie. Iar în hotărâre urmează a fi inclusă competența organului în folosirea analogiei, adică bazele faptice și juridice de aplicare a analogiei. O asemenea hotărâre necesită o precizare a practicii judiciare (administrative), dar nu exclude obligația de a participa la examinarea împrejurărilor cazului.

Totodată, în mare măsură, decizia trebuie să se bazeze pe spiritul prevederilor, și principiilor generale. De menționat faptul că instanța judiciară nici într-un fel nu poate îngredi examinarea esențială a cazului (dacă reclamantul are toate temeiurile procesuale, iar judecata dispune de dreptul de a aplica analogia), chiar dacă anterior ea a presupus refuzul acțiunii reclamantului în baza prevederilor și principiilor generale ale legislației.

Totuși, concluzia că *analogia* în sensul direct al cuvântului este unicul mijloc de înfrângere a lacunelor⁵⁰ este probabil un pic cam forțată (s.n.). În procesul de examinare a metodelor de stabilire a lacunelor în drept au fost analizate un șir de concluzii care pot servi, de asemenea, drept criterii de stabilire a acestora. La ele se referă *concluzia de la general la particular și invers, concluziile de la condiții spre consecințe și invers* etc.

Printre savanții autohtoni care s-au preocupat de problema lacunelor de drept este și E. Botnari care în unul dintre studiile sale relevă că dreptul

⁵⁰ B.B. Лазарев, *op.cit.*, (2), pag. 179.

pozitiv (legal) și sistemul legislației sunt lacunare, pe când dreptul natural și sistemul juridic nu admit în ansamblu lacune. Soluțiile lacunelor sunt reglementările normative ajustate la relațiile sociale, iar remediile provizorii, însă eficiente, de depășire a lacunelor în procesul aplicării dreptului sunt procedeele *analogia legis* și *analogia iuris*. În acest sens, completarea lacunelor cu ajutorul *analogia legis* și *analogia iuris* nu este universală, aplicarea acestor tehnici este limitativă, în special în dreptul privat.

Așadar, legislatorul nu întrebuițează termenul *analogie*, dar ceea ce înțeleg prin acest termen juriștii, ne permite să considerăm că el cuprinde în sine o totalitate de concluzii inductive și deductive.

Problema înfrângerii lacunelor în drept are o importanță deosebită *în activitatea practică a organelor aplicative de drept*.

O atenție deosebită merită problema ***completării lacunelor în drept de către organele puterii de stat***.

În conformitate cu art. 60 al Constituției Republicii Moldova, Parlamentul este unica autoritate legislativă a statului. Deci, ***lichidarea lacunelor prin intermediul adoptării legii ține numai de competența Parlamentului***. El înlătură lacunele atât în *procesul muncii legislative*, cât și în *procesul de codificare a legislației*.

Parlamentul Republicii Moldova reprezintă organul puterii legislative și nu este limitat în șirul de chestiuni care, la latitudinea deputaților, pot fi examinate la sesiunile lui, însă puterea deplină a Parlamentului nu ne spune și despre participarea lui nelimitată la completarea lacunelor existente în drept; de exemplu, dacă unele relații sunt reglementate de legi, *lacunele se completează de către organul care deține puterea legislativă, adică de Parlament*, iar dacă problema reglementării, anumitor împrejurări se referă la competența Guvernului, lacuna este înlăturată de acest organ?

În conformitate cu art.73 al Constituției Republicii Moldova „*Dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților în Parlament, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului*”, „*Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia*”, iar în conformitate cu art. 94 din aceeași Constituție: „*În exercitarea atribuțiilor sale, Președintele Republicii Moldova emite decrete, obligații pentru executare pe întreg teritoriul statului...*”.

După cum știm, *nu toate decretetele se atribuie la categoria actelor normative*, ci doar *cele ce conțin norme juridice*. Totuși, reieșind din această situație, *observăm rolul Președintelui Republicii Moldova în procesul de creare a actelor normative subordonate legii*. Deci, **completarea lacunelor apărute în conținutul acestor decrete este o prerogativă a Președintelui Republicii Moldova**. Mai mult ca atât, Constituția Republicii Moldova mai prevede că: „*Președintele Republicii Moldova promulgă legile...*”. **Promulgarea legii este la rândul său o instituție a Președintelui, care este un garant al securității actelor normative**, astfel încât, **dacă voința legiuitorului contravine unor principii generale sau dacă în conținutul actelor date se conține o altă categorie de vicii (lacune)**, atunci *Președintele Republicii Moldova poate cere Parlamentului, dar numai o singură dată, reexaminarea legii*.

Cunoaștem și faptul că **Guvernul Republicii Moldova este un organ al creării actelor normative subordonate legii**. În conformitate cu articolul 102 al Constituției Republicii Moldova, *Guvernul adoptă hotărâri și dispoziții care se publică în Monitorul Oficial a Republicii Moldova*”. Iată de ce putem aprecia clar că atât *completarea lacunelor în hotărârile adoptate anterior*, cât și *înlăturarea lor constituie prerogative nemijlocite ale Guvernului*, iar aceasta, în perimetrul activității sale de creare a actelor normative subordonate, completează și concretizează legea. Printre *actele adoptate de Guvern, de ministere și departamente* sunt și cele ce conțin dispoziții generale, **referitoare la organizarea executării normelor anterior stabilite**. *Ele nu urmăresc scopul unei noi reglementări a relațiilor sociale și deci nu participă la procesul de înlăturare a lacunelor* (Ministerele, departamentele, direcțiile și alte organe ramurale ale conducerii de stat). Deși, în limitele competenței lor aceste organe, în baza și în scopul completării actelor normative (decizii, hotărâri) ale Guvernului, emit instrucțiuni normative, care pot servi la completarea lacunelor. Aceste organe *pot participa la completarea lacunelor, respectând limitele interne ale reglementării juridice*. Ele nu sunt însă împuternicite să emită acte care declară despre apartenența la sfera juridică a relațiilor respective noi.

În ceea ce ne privește, mai menționăm că, deși am expus asemenea raționamente, *totuși nu trebuie să exagerăm funcțiile acelor organelor ale conducerii statale*, activitatea cărora poartă un *caracter executiv* și decurge dintr-o *legătură cu procesul realizării actelor normative ale organelor ierarhic superioare*.

În același sens, mai reflectăm și asupra faptului că și **organele autoadministrării locale, ca organe cu o competență generală** și care *au dreptul la emiterea unor prevederi normative*, participă la completarea lacunelor și, după caz, la înlăturarea lacunelor, cel puțin pe următoarele direcții: a) *înlăturarea lacunelor în propriile acte*; b) concretizarea actelor organelor ierarhic superioare, aplicate la condițiile autohtone; c) satisfacerea, după caz, a necesităților privind reglementarea juridică în legătură cu apariția unor împrejurări relativ noi, referitoare la activitatea organelor locale.

Organele locale ramurale ale conducerii statale și persoanele cu funcții de răspundere, *în practică aproape că nu se folosesc de dreptul de a înlătura lacunele*. Ele sunt nevoite să *înfrângă lacunele prin diferite mijloace*, precum o fac instanțele de judecată într-un proces judiciar concret.

Din această perspectivă a relațiilor sintetizăm că de fapt, *înlăturarea lacunelor este înfăptuită de organele conducerii de stat*. Acestea se înlătură în dependență de funcțiile și subiecții de creare a dreptului.

Iar însăși *activitatea de completare a lacunelor* este permisă *în limitele competenței de care dispune un organ sau altul*. Bineînțeles, *organul ierarhic superior, are dreptul întotdeauna, de a aborda chestiunea cu privire la adoptarea unei norme în scopul înlăturării lacunei existente*. Și aceasta chiar dacă *înlăturarea dată intră în competența unui organ ierarhic inferior*.

Organul de conducere superior poate, la rândul său, să permită sau, juridic fiind spus, să delegheze *adoptarea unui act normativ unui organ ierarhic inferior*.

În contextul problemei examinate credem că sunt incitante și actuale următoarele întrebări:

- care sunt împuternicirile Curții Constituționale ale Republicii Moldova în materia înlăturării lacunelor (noi le-am spune *delicte constituționale* sau existența legilor și actelor normative neconstituționale)?
- în ce măsură Curtea este în drept să le identifice și/sau să le înlătore?
- care sunt mecanismele prin care acest lucru se realizează?
- unele limitări sau îngrădiri ale Curții de către Constituția Republicii Moldova, Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale pot fi considerate drept niște lacune constituționale în ideea înlăturării lacunelor legislative?

- care ar mai putea fi eventuale mecanisme posibile de înlăturare a lacunelor legislative prin intermediul controlului constituționalității acestora?

Conform împuternicirilor sale Curtea Constituțională în materia înlăturării lacunelor legislative prin intermediul constatării neconstituționalității legilor se expune în baza sesizărilor organelor competente și ale subiecților înzestrați cu dreptul de sesizare.

O problemă importantă cercetată în doctrina și în practica constituțională este cea ce se referă la **subiecții cu drept de sesizare**. Astfel, controlul constituționalității legilor se realizează sau la **inițiativa autorităților publice** și/sau **politice** sau la **inițiativa particularilor**.

Potrivit art. 25 al Legii cu privire la Curtea Constituțională și art.38 al Codului jurisdicției constituționale în Republica Moldova, subiecții cu drept de sesizare sunt: *Președintele Republicii Moldova, Guvernul, ministrul justiției, Curtea Supremă de Justiție, Judecătoria Economică, Procurorul General, deputatul în Parlament, fracțiunea parlamentară, avocatul parlamentar, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz – Yeri)*.

Problema subiecților cu drept de sesizare ridică multe discuții de ordin științific. Suntem de acord cu faptul că numărul subiecților actuali este excesiv de mare și nejustificat.

În primul rând, ministrul justiției face parte din Guvern, însă el poate să sesizeze nu doar legile, ci și hotărârile Guvernului ce contravin Constituției. Acest fapt parcă ar impune Guvernului să ceară opinia ministrului justiției în ceea ce privește constituționalitatea hotărârilor care vor fi emise, ceea ce ar putea conduce chiar la destabilizarea activității Guvernului.

În al doilea rând, Procuratura, conform art. 124 din Constituție, nu numai supraveghează respectarea exactă și uniformă a legilor, ci are și dreptul de a se adresa în instanța de judecată, în cazul lezării printr-un act normativ a intereselor legale ale cetățenilor sau ale persoanelor juridice care, prin intermediul Curții Supreme de Justiție, pot sesiza Curtea Constituțională, dacă se va stabili neconstituționalitatea unor norme de drept. Iar sesizarea Curții sau aprecierea neconformității actelor normative cu Constituția nu este o funcție a Procuraturii.

Și în al treilea rând, dreptul Adunării Populare a Găgăuziei de a sesiza Curtea Constituțională este unul care nu trebuia să i se acorde, mai ales într-un stat

unitar ca Republica Moldova. Doar în federațiile, subiecții acesteia pot sesiza instanța de jurisdicție constituțională în cazul lezării drepturilor atribuite printr-un act normativ. Gagauz-Yeri se administrează după un statut special, dar e totuși o unitate administrativ-teritorială și nu o unitate statală⁵¹.

Cât privește **controlul de constituționalitate, în Republica Moldova el se efectuează numai la sesizare și nicidecum din propria inițiativă** și doar asupra constituționalității actelor normative stipulate în art. 4, alin. (1), lit. a) al Codului. În cazul excepției de neconstituționalitate, sesizarea Curții poate fi înfăptuită numai de Curtea Supremă de Justiție (care va acționa la sesizarea instanței de drept comun) și Judecătoria Economică (până azi nu s-au identificat astfel de cazuri). Controlul efectuat înainte de promulgarea legii se face la inițiativa Președintelui Republicii, Președintelui sau deputaților Parlamentului, Guvernului, Curții Supreme de Justiție.

Reflectând asupra eventualelor mecanisme prin care se poate realiza înlăturarea lacunelor, **conchidem că ele nu există**. Acest lucru se realizează în supravegherea constituțională, este o activitate organizatorică de supraveghere împuternicită de a recomanda, a atenționa autoritățile publice, ale căror acte sunt supuse controlului, să înlătore normele ce contravin Constituției și să oprească acțiunea actului normativ respectiv, **dar dreptul de a-l modifica sau anula îi revine organului ce l-a adoptat**⁵². Deci, după natura sa controlul constituționalității specializat diferă de controlul constituționalității în supraveghere. Hotărârile pentru controlul constituționalității sunt executorii și definitive, **atrăgând nulitatea actului normativ sau a dispoziției acestuia declarate neconstituționale**.

Deciziile adoptate în supravegherea constituțională **au caracter de recomandare**, destinatarii acestora fiind autoritățile statale care au elaborat (au adoptat) **actul verificat. Ele pot conține și o adresă despre necesitatea aducerii actului respectiv în conformitate cu Constituția**.

Totuși, în unele cazuri, noțiunea de *control constituțional* se identifică cu cea de *control constituțional în supraveghere*, de unde vine și clasificarea controlului specializat în consultativ și executoriu. În opinia unora, controlul constituționalității în supraveghere este exercitat de o autoritate, sub forma unui

⁵¹ Popa Victor. *Dreptul Parlamentar*. Chișinău, ULIM, 1999, p.276.

⁵² Страшун Б., *Конституционные право зарубежных стран*. Том 1-2, Изд. Бек, Москва, 1996, p. 72.

control constituțional specializat și constă în soluționarea problemelor de constituționalitate a actelor de drept neintrate în vigoare⁵³.

Referindu-ne la printr-o serie de aprecieri asupra eventualelor mecanisme posibile de înlăturare a lacunelor legislative prin intermediul controlului constituționalității acestora, vom putea conchide în acest sens.

În dependență de *perioada efectuării controlului constituționalității legilor*⁵⁴, o problemă de prevenire a apariției lacunelor îl constituie *controlul anterior* (prealabil, preventiv, *a priori*) adoptării legilor, care se exercită în faza de proiect al legii, adică se aplică pentru neadmiterea conflictelor de constituționalitate după ce legea a fost adoptată de Parlament, însă până la promulgarea ei (până la intrarea în vigoare a legii – publicarea ei). Această formă de control se exercită la cererea Parlamentului sau a organului care a pregătit proiectul, înainte ca legea supusă controlului să aibă forță juridică. Prin înlăturarea urmărilor negative care pot apărea în urma controlului posterior, controlul anterior contribuie la stabilitatea legislativă, iar prin *conlucrarea* organului constituțional cu cel legislativ controlul *a priori* devine o formulă care pune într-o anumită relație suveranitatea parlamentară cu revizuirea juridică, fără ca prestigiul Parlamentului să fie atins într-o oarecare măsură. În practica țărilor străine, un așa fel de control e caracteristic pentru Finlanda, Suedia etc. În unele țări sunt aplicate ambele forme de control – în Franța, Panama, Iordania etc.

Așadar, în diferite sisteme constituționale, obiectul controlului prealabil diferă de la caz la caz. Actele normative care pot fi supuse controlului anterior adoptării lor sunt:

- **proiectele de legi** (România, Germania, Belorusia, Spania, Turcia, Portugalia);
- **proiectele anumitor categorii de legi** – legi de modificare a Constituției, legi organice (Spania, România, Italia);
- **legile de ratificare a tratatelor internaționale** (Georgia, Belorusia, Ucraina, Rusia, Republica Moldova, Armenia);
- **regulamentele camerelor Parlamentului** (Ungaria, Portugalia, România);

⁵³ Pușcaș V., Zaporojan V., *Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 10 ani de activitate*. Chișinău 2005, p. 67.

⁵⁴ Мишин А.А., *Конституционное правосудие*, Юнити, Москва, 1998, p. 47.

- **actele cu caracter reglementar ale organelor de stat ale organelor administrației publice locale** (Polonia)⁵⁵;
- **inițiativele de revizuire a Legii Supreme** (Republica Moldova).

Posibilitatea efectuării controlului constituționalității proiectelor de legi anterior promulgării lor este reglementată de constituțiile multor state (Franța, România, Irlanda, Maroc, Iran, Siria, Senegal, Portugalia, Ungaria, Estonia, Croația, Finlanda, Tailanda, Gabon, etc.).

În unele țări, unele categorii de legi sunt supuse obligatoriu controlului *a priori*. În acest sens amintim că în Maroc, Mali, Franța legile organice cad obligatoriu sub incidența controlului constituțional preventiv. În Gabon, în afară de legile organice, pot fi supuse controlului *a priori* și proiectele de legi ce se referă la drepturile fundamentale ale omului și libertățile publice. Iar în Irlanda, acest control nu privește proiectele de legi financiare, cele referitoare la revizuirea Constituției și cele adoptate în procedură de urgență⁵⁶.

În acest sens, apreciem că există o serie de limitări sau îngrădiri ale Curții Constituționale a Republicii Moldova (fiind și acestea niște lacune constituționale) în ideea și din perspectiva posibilității înlăturării lacunelor legislative sau de drept (s.n.).

Rezumativ asupra expunerilor efectuate am mai putea spune că cel mai veritabil dar nu unicul mijloc de completare și înlăturare a lacunelor în drept îl constituie adoptarea actelor normativ-juridice.

Observăm că aplicarea dreptului prin analogie are la bază constatarea unei lacune a legii, fapt ce îl obligă pe judecător ca în dreptul privat să soluționeze cauza prin aplicarea fie a unei dispoziții asemănătoare, fie prin apelul la principiile dreptului.

Analogia dreptului și analogia legii nu pot fi privite ca metode universale aplicate la înlăturarea lacunelor în drept, deoarece folosirea lor pentru rezolvarea diferitelor cazuri are loc fără prezența hotarelor juridice bine conturate.

Așadar, sperăm, că în mare parte am putut demonstra autenticitatea și importanța problemei cu privire la determinarea conceptului de lacună în drept, punând accentul pe constatarea modalităților de depistare și a căilor de înlăturare a acesteia.

⁵⁵ Витрук Н.В. *Конституционное правосудие*, ЮНИТИ, Москва, 1998, p. 157.

⁵⁶ Turcan S., Reglementarea constituțională a procedurii sancționării, reexaminării și promulgării legii. Simposion, p. 47.

Considerăm că, deși sumar, au fost oglindite momentele-cheie ale temei în cauză, necesare pentru efectuarea unui studiu mai profund al tuturor aspectelor ce decurg din această problemă.

Pentru finalul acestei relatări se impune următoarea concluzie definitivă: **Lacuna în drept este lipsa totală sau parțială a prevederilor normative, necesitatea cărora este condiționată de dezvoltarea relațiilor sociale și de cerința de soluționare practică a cazului dat, de principiile generale, politică, de sensul și conținutul legislației în vigoare, îndreptate spre reglementarea factorilor sociali în sfera influenței juridice.**

Indiferent de faptul dacă există sau lipsesc total sau parțial prevederile juridice, indiferent de criteriile de stabilire, lacunele în drept demonstrează că conținutul legislației în vigoare este insuficient. Ca rezultat, are loc micșorarea eficacității normelor existente și blocarea căii spre scopurile finale ale dreptului. O manifestare mai profundă a lacunelor se observă acolo unde legiuitorul însuși și-a prezentat intenția de a reglementa relațiile sociale date, astfel constatând existența necesității formulării lor juridice, însă, lacunele există obiectiv, indiferent de faptul dacă și-a manifestat legiuitorul voința sau nu pentru reglementarea factorilor sociali ce au nevoie de o impunere juridică.

Conchidem deci că determinarea conceptului lacunei în drept, a modalităților de depistare și căilor de eliminare a acestora, are un rol determinant la aplicarea dreptului, precum și la preîntâmpinarea aplicării incorecte a normelor de drept.

Cultura juridică – element necesar pentru edificarea statului de drept

Alexandru Cuznețov, magistrul în drept, doctorand

Vlad Palamarciuc

Ca parte componentă a culturii universale, cultura juridică a fost și este cercetată sub diferite aspecte ale existenței sale, de diferiți savanți și specialiști în domeniu, printre care putem menționa: John Lock, Ch. Montesquieu, G.Hegel, J-J Rousseau, Im. Kant, S.S. Alekseev, Ioan Ceterchi, Gh. Avornic, B. Negru ș.a.

În literatura științifică, abordarea minuțioasă a conceptului și structurii culturii juridice, reflectă ideea importanței acesteia în sistemul relațiilor sociale, aflate în permanentă dezvoltare și evoluție.

Mulți autori opinează că, cultura juridică reprezintă cunoașterea și înțelegerea profundă a dreptului, o executare înalt-conștientă a dispozițiilor lui, o cerință internă și necesitate de a-l înțelege/1/. De asemenea, cultura juridică este privită ca o varietate a culturii generale care constă în faptul de a poseda cunoștințe variate în domeniul dreptului ca totalitate de valori materiale și spirituale ce se referă la realitatea juridică (fenomenul juridic). Prin aceasta cultura juridică include doar ceea ce este progresiv, valoros și prețios în fenomenele juridice și este înțeleasă ca un model de gândire și un standard de comportament/2/.

Pornind de la caracterul progresiv și valoros al culturii juridice, care reprezintă aspirația societății de a se perfecționa și a crea ceva nou, sau ceva conceptualizat, dar nerealizat încă, comunitatea umană se prezintă ca exponent al tendinței în procesul de evoluție. Această tendință, determinată nu numai de cultura juridică, în careva măsură duce la abordarea problemei statului de drept.

Este știut faptul că edificarea unui stat de drept implică din partea societății, un comportament care trebuie să fie conform normelor juridice elaborate de organele statului. Acest comportament reprezintă exteriorizarea culturii și conștiinței juridice a fiecărui individ în parte, precum și a societății în întregime.

Este evident că cultura juridică este parte componentă a culturii generale a omului și o modalitate a culturii spirituale a acestuia. În acest sens B. Negru menționează că cultura juridică înaltă este o condiție necesară a realizării conștiente și eficiente de către fiecare cetățean a datoriei sale față de societate, față de alți cetățeni. Propagarea dreptului nu numai că extinde cunoștințele juridice, dar și contribuie la formarea sentimentului de convingere că legile sunt echitabile, că ele corespund cerințelor timpului și contribuie eficient la soluționarea problemelor cu care se confruntă societatea la etapa dată /3/.

Așadar, se evidențiază faptul că cultura juridică are o influență deosebită asupra comportamentului uman, privit individual, cât și ca parte componentă a ceva complex.

Reieșind din importanța culturii juridice pentru societate, încercăm să enunțăm legătura acesteia cu procesul de făurire a statului de drept. Mai întâi vom evidenția unele aspecte ale nucleului acestui concept (statul de drept).

În concepția lui Tudor Drăganu, statul de drept apare *ca un stat care, organizat pe baza principiului separației puterilor în stat, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență, și urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor*

și libertăților, inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui în întreaga sa activitate/4/.

În literatura rusă de specialitate se evidențiază opinia profesorului A.I. Kovalenko, care consideră că statul de drept se caracterizează prin următoarele trăsături:

- fundamentat pe supremația legii;
- presupune executarea și respectarea fermă a legilor statului de către toți cetățenii, funcționarii, organele de stat și organizațiile sociale;
- prevede răspunderea reciprocă a cetățenilor și a statului în limitele legislației în vigoare;
- asigură drepturile și libertățile cetățenilor necesare pentru funcționarea societății civile de drept.

O noțiune de dată mai recentă întâlnim la profesorul Gh. Avornic, în concepția căruia *statul de drept poate fi înțeles ca un concept politico-juridic ce definește o formă a regimului democratic de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre stat și drept, dintre putere și lege prin asigurarea domniei legii și a drepturilor; a libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii/6/.*

Urmărind șirul ideilor care au fost expuse am dori să dăm o noțiune proprie conceptului *stat de drept*, și anume: „Statul de drept reprezintă un stat cu regim democratic de guvernare în care drepturile și libertățile omului, demnitatea lui, libera dezvoltare a personalității umane, supremația legii, suveranitatea poporului, separația puterilor în stat, dreptatea și pluralismul politic sunt valori supreme; și aceste valori sociale, politice, și de altă natură, sunt garantate de activitatea legală a organelor împuternicite ale statului, care acționează în numele poporului și îi reprezintă voința”.

Intenționăm, de asemenea, să subliniem că statul de drept se înfățișează în calitate de concept de unire a două fenomene, stat și drept, care separat nici nu ar putea exista. Acest concept, de-a lungul veacurilor a fost infiltrat în conștiința umană, că organizarea lor administrativ-teritorială, instituțională și de altă natură, care formează o structură statală, trebuie guvernată de anumite legi cărora toți să li se supună. Nimic mai simplu decât să acționezi în conformitate cu legile edictate de legiuitor, care doar indirect îți exprimă voința. Dar, întotdeauna au fost, sînt și vor exista excepțiile cele mai dese ori nejustificate, care vor atenta la legalitatea și ordinea publică din societate. Eliberarea de aceste

vicii ar însemna triumfarea statului de drept, a culturii și conștiinței juridice, a unei realități obiective plină de perfecțiune și grandoare socială.

Un stat de drept nu poate fi privit fără cultura juridică, ea este un element absolut necesar, deoarece din momentul în care societatea este lipsită de cultură (și conștiință) juridică edificarea unui stat de drept este imposibilă și, de fapt, nu este necesară, deoarece societatea nu conceptualizează ce este acela stat de drept și ca rezultat nu are nevoie lăuntrică de el.

Prelungind șirul ideilor și vorbind despre interdependența dintre cultura juridică și statul de drept este necesar de a privi comportamentul uman prin prisma analizei a două sintagme, care nu se identifică, și anume: *om cult* (în domeniul dreptului) și *om civilizată* (în domeniul dreptului).

Un om cult în domeniul dreptului (și aici nu se includ numai specialiști în domeniu) este acel cetățean, indiferent de profesie, care cunoaște cât mai temeinic și exhaustiv varietatea elementelor ce configurează structura culturii juridice (concepții și doctrine juridice, științele dreptului, jurisprudența, starea legalității, reglementarea dreptului pozitiv ș.a.). Omul civilizată este cel care, deși nu deține volumul de cunoștințe din domeniul dreptului, ca cel pe care l-am numit om cult, cunoaște atât cât îi este necesar (cât îi trebuie) pentru a respecta legile țării și a fi, astfel, un bun cetățean. Astfel spus, volumul cunoștințelor de drept, care face dintr-un individ un om cult juridicește, nu-i oferă acestuia automat și statutul de om civilizată. Cunoștințele juridice sunt insuficiente dacă nu sunt susținute de conduită și comportamentul conform legii/7/.

În concluzie, putem menționa că comunitatea umană care tinde la edificarea unui ideal a formei superioare de organizare a societății necesită indivizi (cetățeni) civilizați în domeniul dreptului.

Bibliografie:

1. Gh. Avornic „Teoria Generală a Dreptului”. Cartier Juridic. 2004, p. 467.
2. Ibidem. p. 467
3. Boris Negru „Teoria Generală a dreptului și Statului”. Bons Offices. Chișinău 2006. p. 463
4. Tudor Drăganu. Introducerea în teoria și practica statului de drept. Cluj.1992. p. 12,100.
5. Covalenco A.I. „Pravovoe gosudarstvo”: Concepții i realnosti (Statul de drept: concepții și realități); Moscova,1993. p. 9
6. Gh.Avornic. „Teoria Generală a Dreptului”. Cartier Juridic. 2004. p. 119
7. Constantin Stroe. „Reflecții Filosofice asupra Dreptului”. București, „Lumina Lex”. 1998. p. 314

Cultura juridică, esența ei

Diana Savca, *doctorand, magistru în drept, Universitatea de Stat din Moldova*

Datorita faptului că cultura juridică este parte componentă a culturii generale și menționând că există mai multe categorii ale culturii juridice cum ar fi cultura juridică individuală sau a unei persoane, colectivă sau de grup cea a întregii societăți, este cazul de accentuat faptul că o cultură înaltă trebuie să posede toți cei încadrați în domeniul dreptului și îndeosebi avocații, procurorii, judecătorii etc. Datorită faptului că cultura juridică nu este un fenomen înăscut nu se transmite prin ereditate, ea trebuie acumulată și în permanență dezvoltată, doar astfel cultura juridică își va atinge scopul și la cei ce aplică dreptul și cei interesați de studiul dreptului vom putea vorbi de o societate cu o cultură juridică de un nivel destul de înalt.

Noi, oamenii, tindem spre perfecțiune, ne aprofundăm cunoștințele, ne interesăm de domenii ce vizează dreptul și dacă astfel acumulăm cunoștințe necesare putem spune că contribuim personal la ridicarea nivelului culturii juridice a întregii societăți.

Dacă fiecare dintre noi își va ridica nivelul cultural, putem spune că societatea va fi mai curată și nu se vor petrece acele nedreptăți, abuzuri și haos. Cu cât fiecare dintre noi va fi inițiat în studiul dreptului, cu atât mai bine va ști cui să se adreseze în caz de încălcare a drepturilor sale sau poate va încerca să nu încalce drepturile și libertățile altora; de asemenea, el va cunoaște ce obligații are și va încerca să nu săvârșească fapte antisociale, deoarece cunoaște că vor surveni neapărat pedepse.

Astfel vorbind de cultura juridică a fiecărui cetățean trebuie de menționat că trebuie să posede vaste cunoștințe juridice cei care sunt inițiați în cadrul unui proces civil sau penal. Iată de exemplu procesul penal care constituie o categorie a activității statale și este destul de vast dirijat în societate poate fi valorificat de pe poziția nivelului culturii juridice, perfecționarea legislației și activității procesuale desigur trebuie să contribuie la ridicarea culturii juridice.

Dacă vorbim de o cultură juridică în general, putem vorbi și de o parte componentă a acesteia și anume cea a procesului penal. Astfel așa autori ca L. Cocorev și D. Cotov menționează că „cultura procesului penal constituie o treaptă înaltă a perfecțiunii atinsă de procurori, judecători, avocați, ofițeri de

urmărire penală în cadrul activității lor procesuale, pe baza aplicării exacte a legii și normelor moralității.”⁵⁷

Alt autor, cum este A. Licas stabilește că cultura justiției constituie un tot întreg de mijloace juridice, economice, științifico-tehnice, personale care asigură calitatea activității juridice în vederea realizării justiției în conformitate cu nivelul contemporan al societății.⁵⁸

Cultura juridică în cadrul procesului penal este în primul rând legată de cultura judecătorului; ea depinde de erudiția acestuia, nivelul cunoștințelor și chiar a experienței acumulate pe parcursul anilor.

Cultura procesului penal așadar este indisolubil legată de nivelul perfecționării legislației, de asemenea ea constă în faptul ca aceasta să fie aplicată corect; participanții în cadrul procesului sînt obligați să respecte toate normele procesuale precum și cele morale; ca procesul să fie petrecut cu succes judecătorii, avocații, procurorii trebuie să fie profesioniști, iar legile aplicate de ei respectate cu strictețe. Ar fi în zadar să vorbim despre cultura justiției dacă o persoană nevinovată ar fi condamnată la privațiune de libertate, aceasta rezultînd din incompetența ofițerului de urmărire penală sau a judecătorului care a stabilit vinovăția.

Orice proces, penal sau civil, trebuie să fie dus în conformitate cu respectarea tuturor categoriilor de norme procesuale și materiale, deoarece orice încălcarea a legii constituie incultură periculoasă. Deseori în cadrul urmăririi penale, ofițerii de urmărire penală aplică unele procedee sau metode interzise pentru ca în cele din urmă, o persoană nevinovată să declare că ea a săvîrșit fapta respectivă. Desigur și în acest caz vorbim de o incultură. Dar pentru ca materialul să fie dus la bun sfîrșit și trimis în judecată, ofițerii de urmărire penală, deseori, recurg la fapte josnice ce reprezintă cultura acestora. Sau în cadrul însăși a procesului în instanța de judecată, uneori și judecătorii nu ascund o atitudine negativă față de inculpat, și în acest caz nu putem vorbi că procesul dat corespunde criteriului unei culturi juridice.

Cu cît nivelul culturii judecătorului, avocatului, procurorului este mai avansat și însăși el este un profesional al lucrului său cu atît mai bine el își exercită funcțiile sale, și astfel se atinge scopul efectuării unui proces în conformitate cu toate normele juridice. Aceasta depinde uneori și de faptul cît de organizat

⁵⁷ A.C.Кобликов. Юридическая этика, учебник для вузов, изд.3, Москва, Норма 2005, стр. 141.

⁵⁸ A.C.Кобликов. Юридическая этика, учебник для вузов, изд.3, Москва, Норма 2005, стр. 142.

este el, cât de responsabil este, cât de mult se dedică el lucrului iubit. Desigur orice profesie pentru a fi bine organizată și în cele din urmă realizată la nivel maxim are nevoie și de unele condiții, poate minime necesare pentru reușita lucrului.

Putem menționa faptul că este nevoie și de o bază materială și anume, pornim de la ideea că pentru ca un proces să se desfășoare, avem nevoie de încăperi, săli de judecată respectiv amenajate și în acest caz nu trecem cu vederea și faptul că la momentul actual multe încăperi sau instanțe de judecată lasă mult de dorit.

Pentru ca urmărirea penală să se desfășoare cu succes, este nevoie de a asigura organele de urmărire penală cu mijloace tehnice cum ar fi: computer, aparate de fotografiat, instalații video și audio, însă multe dintre acestea nu sunt asigurate cu minimul necesar, nemaivorbind de faptul de a fi asigurate cu acele tehnici performante și de ultimă generație.

În instanțele de judecată, pentru a se facilita lucrul greferilor, ele trebuie să dispună de computere, xerox, printer, fax, adică tehnologii care să le ușureze, să le favorizeze buna desfășurare a întregului proces judiciar.

Dacă organele ca procuratura, poliția vor fi dotate cu mijloace tehnice cum ar fi automobilele, diverse aparate de înregistrare video și audio, multe din faptele antisociale ar fi prevenite și curmate. Vorbind despre o cultură a judecătorului, avocatului, procurorului acesteia trebuie să posede și un limbaj juridic specific, adică să-și exprime ideile într-un limbaj adecvat cu folosirea termenilor juridici, punând accent totodată pe cultura vorbirii.

Astfel, orice proces va fi realizat cu succes dacă în cadrul acestuia toți participanții vor respecta cultura generală și în special cea juridică.

Bibliografie:

1. История мировой культуры, Г.В. Драч, Ростов на Дону, 2005.
2. Культурология, В. А. Соколов, Ростов на Дону, 2006.
3. Теория Государства и Права, А.С. Пиголкин, Москва 2003.
4. Общая Теория Государства и Права, М.Н.Марченко. том 3, учебник для вузов, изд. 2, Москва, Зерцало 2002.
5. А.С. Кобликов. Юридическая этика, учебник для вузов, изд. 3, Москва, Норма 2005.
6. Teoria Generală a dreptului, Gh. Avornic, Chișinău 2004, ediția a II-a Editura Cartier.
7. Teoria generală a dreptului, B. Negru, A. Negru, Chișinău, 2006.

Condițiile de aplicare a liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației

Ion Tîpa, magistru în drept, doctorand, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova

Oportunitatea, în același timp și inevitabilitatea cunoașterii prevederilor normative a unor instituții penale ce se aplică în practica judiciară, care au o talmăcire doctrinară diferită, denotă imperativul îmbogățirii culturii juridice a celor ce urmează a aplica aceste instituții. Miza axologică a unor instituții penale, ce vizează liberarea de pedeapsa penală, rezultă din diminuarea numărului deținuților din penitenciare, corectării, reeducării și evitării problemelor ce țin de reinserția socială. Astfel, dezideratele menționate, pot fi atinse prin mijloace juridico-penale, dar mai cu seamă de acele lipsite de conținuturi evazive. Actualmente, instituția liberării de pedeapsa penală prin existența sa contribuie substanțial la soluționarea problemelor ce vizează situația celui condamnat, dar în același timp suferă și de multe ambiguități, care se răsfrânge ulterior asupra aplicării uniforme a acestora de instanțele de judecată. În acest sens vom analiza una dintre instituțiile liberării de pedeapsa penală care se întâlnește cu astfel de dificultăți.

Instituția liberării de pedeapsă datorită schimbării situației este o instituție penală este prăvăzută de art. 94 Cod penal al R.M și care reprezintă o novație juridico-penală ce completează modalitățile de liberare de pedeapsa penală. Specificul și esența acestei modalități constă în aceea că legiuitorul a luat în considerație totalitatea schimbărilor ce au loc în societate, legate de relațiile ce apar odată cu săvârșirea unei infrațiuni ușoare sau mai puțin grave. O astfel de instituție similară nu se observă în alte legislații penale precum România, Rusia, Ucraina, deși este întâlnită în legea penală autohtonă. În cazul legii penale a Federației Ruse și a Ucrainei, însă este prevăzută o instituție asemănătoare precum; liberarea de răspundere penală datorită schimbării situației (ex. art. 77 C. pen. al FR¹, și art. 48 C. pen. al Ucrainei²), pe când în legea penală a României nu o întâlnim sub nici o formă. Prezența instituției respective în legea penală a Republicii Moldova se explică prin faptul că ea răspunde principiilor legii penale, generând consecințe de drept favorabile persoanei ce a săvârșit fapta antisocială (potrivit prevederilor p.1 lit.”a” art.111 Cod penal al R.M, se va considera ca neavînd antecedente penale) precum și micșorează cheltuielile privind efectuarea justiției penale de către stat (cheltuieli legate de

executarea unei pedepse cu închisoarea). În același timp, deși prevederile art. 94 Cod penal al R.M, răspund exigențelor legii penale precum și unor facilități celui ce a săvârșit o infracțiune, precum acordarea posibilității de reorientare a comportamentului său spre unul legal și rămânerea acestuia în libertate, existența acestei instituții de drept penal rămâne încă una care poate lăsa rezerve, privind condițiile de aplicare.

Potrivit prevederilor art. 94 Cod penal al R.M, persoana care a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de pedeapsa penală, dacă se va constata că la data judecării cauzei datorită schimbării situației, fapta săvârșită și-a pierdut caracterul prejudiciabil și, în virtutea comportării ireproșabile după săvârșirea infracțiunii, persoana respectivă poate fi corectată fără executarea pedepsei.

Din prevederile art. 94 Cod penal al R.M rezultă că această modalitate de liberare de pedeapsa penală este posibilă a fi aplicată, în privința celui ce a săvârșit o infracțiune de o anumită gravitate, în baza următoarelor temeieri juridico-penale:

- 1) săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;
- 2) fapta și-a pierdut caracterul prejudiciabil datorită schimbării situației la data judecării cauzei;
- 3) persoana, după săvârșirea infracțiunii, denotă un comportament ireproșabil și aceasta din urmă poate fi corectată fără executarea pedepsei penale.

O primă condiție, care e necesară de a fi îndeplinită în cazul aplicării liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației este săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave. Legiuitorul a dat importanță în aplicarea acestei modalități de liberare de pedeapsa penală, gradului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, ce reprezintă calitatea specifică a infracțiunii și care este determinată de semnele ce caracterizează elementele infracțiunii. Totodată, legea penală determină gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, prin prisma prevederilor art. 16 Cod penal al R.M, ce se referă la mărirea pedepsei penale. Astfel, dispunerea liberării de pedeapsa penală în acest caz va putea avea loc doar în cazul în care infracțiunea săvârșită prevede o pedeapsă maximă cu închisoarea de până la 5 ani inclusiv.

Cât privește a doua condiție privind aplicarea prevederilor art. 94 Cod penal al R.M, aceasta se referă la situația în care după săvârșirea infracțiunii sau pro-

dus astfel de schimbări ce au determinat pierderea caracterului prejudiciabil al infracțiunii la data judecării cauzei penale. Prin schimbarea ce a determinat pierderea caracterului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite se au în vedere acele schimbări de ordin social, politic, economic sau schimbări în interiorul localității, regiunii, organizației, familiei etc. care s-au produs indiferent de voința celui ce a săvârșit infracțiunea. În același timp, este de menționat faptul că caracterul prejudiciabil al faptei săvârșite se pierde datorită schimbării de situație, însă aceasta nu înseamnă că nu există temeii pentru ca cel vinovat de săvârșirea infracțiunii să fie pedepsit, deoarece, după cum susțin, unii autori, în timpul săvârșirii infracțiunii ea era considerată socialmente periculoasă și conform legii penale în vigoare, ea continuă să fi prejudiciabilă³. Astfel, persoana vinovată de săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, la data judecării cauzei se află într-o altă situație decât cea anterior săvârșirii faptei.

E lesne de înțeles că schimbarea de situație este o atare stare ce se exteriorizează într-o perioadă de timp, ce face ca fapta săvârșită anterior apariției schimbului de situație să nu fie considerată în această perioadă ca având un caracter prejudiciabil, deși legea penală o prevede ca atare.

Drept exemplu de schimbare a situației în urma căreia fapta și-a pierdut caracterul prejudiciabil poate servi și săvârșirea infracțiunii de vânat ilegal (în locuri interzise), dacă se va constata că la data judecării cauzei, vânatul în acest loc este permis deja ca rezultat al înmulțirii excesive a unor specii de animale⁴. O altă situație de schimb în care se poate pomeni cel ce a săvârșit o infracțiune, este angajarea în câmpul muncii, recrutarea în rândul forțelor armate ale țării, sau eliberarea din funcție, condiție ce îl face pe făptaș să nu mai poată săvârși o infracțiune de abuz în serviciu.

În ordinea celor menționate mai sus, se poate spune că schimbarea de situație poate avea loc atât indiferent de voința vinovatului (ex. schimbările de ordin social, politic, economi, recrutarea în rândul forțelor armate, permisiunea vânatului, autorizarea inundării terenului defrișat ilegal etc.) cât și din voința acestuia (angajarea în câmpul muncii, tratamentul din proprie inițiativă de narcomanie sau alcoolism).

La rândul său schimbarea situației, prin care generează o reducere a caracterului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite de cel ce se face vinovat de aceasta, nu este binevenită de a fi confundată cu schimbarea prevederilor legii penale. Explicația rezidă în aceea că, schimbarea situației și schimbarea prevederilor

legii penale sunt două situații juridico-penale diferite după natura și efectele pe care le produc acestea, efecte ce se diferențiază substanțial. Astfel, dacă în cazul schimbului de situație suntem în prezența reducerii caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite, situație reglementată de prevederile art. 94 Cod penal al R.M., în cazul schimbării legii penale suntem în prezența înlăturării caracterului penal al faptei sau al atenuării pedepsei penale⁵.

A treia condiție ce urmează a fi întrunită, pentru a aplica liberarea de pedeapsa penală datorită schimbării situației, se referă la comportamentul persoanei ce a săvârșit infracțiunea. Comportamentul ireproșabil al persoanei ce a săvârșit o infracțiune și urmează a fi liberat de pedeapsă potrivit prevederilor art. 94 Cod penal al R.M, poate fi apreciat de către instanța de judecată prin totalitatea datelor prezentate în ședința de judecată, cu referire la activitatea comportamentală după săvârșirea infracțiunii și care prezintă un temei pentru care persoana poate fi ulterior corectată fără executarea pedepsei penale. Este evident că, fundamentarea poziției instanței, în privința comportamentului celui ce a săvârșit infracțiunea, se va baza pe respectarea de către acesta a normelor sociale de convingere și a respectării legilor.

Nu putem însă a fi de acord cu unii autori în viziunea cărora conținutul schimbării de situație ar fi similar unor circumstanțe atenuante⁶. Or, dacă similitudinea acestora ar fi acceptată de legea penală, atunci ar apărea întrebarea: în ce situație se pot considera unele acțiuni, ale celui vinovat de săvârșirea unei infracțiuni, atenuante sau schimbări de situație. Astfel, nu pot fi considerate ca schimbare a situației căința sinceră, autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii, repararea benevolă a daunei cauzate, deoarece după cum se menționează în p.(f); (g); (h) al art. 76 din Codul penal al R.M., acestea urmează a fi catalogate ca circumstanțe atenuante. Acestea din urmă se iau în vedere la individualizarea pedepsei penale potrivit prevederilor art.78 Cod penal al R.M, care la rândul său, determină efectele acestor circumstanțe. Poziția în cauză este susținută și de alți autori, care consideră că nu poate fi recunoscută ca schimbare a situației, căința sinceră, comportarea ireproșabilă a vinovatului, după ce a săvârșit o infracțiune, deoarece acestea se recunosc ca circumstanțe atenuante, prevăzute în art. 76 Cod penal al R.M⁷.

După cum se observă mai sus, condițiile specificate în art. 94 Cod penal al R.M. cu referire la aplicabilitatea acestei instituții sunt obligatorii și cumulative, respectiv în final fiind un drept al instanței de judecată de a aplica sau nu instituția liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației.

Deși majoritatea doctinarilor susțin ideea că prin comportament ireproșabil se are în vedere respectarea normelor de convețuire socială și respectarea legilor, ambiguitatea absolută nu este înlăturată în acest sens, deoarece legea penală nu stabilește la art. 94 Cod penal al R.M care este totuși înțelesul „comportării ireproșabile după săvârșirea infracțiunii”, aceasta fiind posibilă doar prin modificările operate la art. 94 Cod penal al R.M și anume prin stabilirea concretă în lege care este înțelesul sintagmei meționate mai sus, enumerând exhaustiv acțiunile ce denotă această comportare. Totodată ar fi bine ca, în calitate de lege ferenda să se identifice categoriile „*schimbarii situației*”, de exemplu: schimbări de situație obiective și cele subiective (ce țin de persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii), înlăturînd astfel tălmăcirea neuniformă a acestei noțiuni în literatra de specialitate, dar mai cu seamă a evitării aplicării neuniforme a acestei instituții de către instanțele de judecată.

Bibliografie:

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24.05.1996 / 05.06.1996 // Федеральные Законы, 1996, nr. 161-ФЗ.
2. Уголовный Кодекс Украины, 15.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. Офіційне Видання, 2001, nr. 25-26.
3. I. Macari, Dreptul Penal al Republicii Moldova. Partea Generală. – Chișinău: USM, 2002, p. 345.
4. S. Botnaru, M.Grama, A. Șavga, V. Grosu, Drept penal. Partea generală. Vol. I. – Chișinău: Cartier; 2005, p. 520.
5. Art.10 Cod Penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129/1012.
6. A se vedea: A. Borodac, Manual de drept penal, partea generală. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 453.
7. I. Macari. Op. cit., p. 347.

Importanța studierii și aplicării jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului

Valeria Bănărescu, *magistru în drept*

Tudor Lazăr, *doctor, conferențiar universitar interimar, Universitatea de Studii Europene din Moldova*

Omul, ființa socială prin esență, se raportează în mod necesar la semenii săi, la societate în ansamblu, acesta fiind cadrul care-i asigură existența și dezvoltarea.

tarea prin aceea că „fiecare are un statut al său în care se însumează totalitatea drepturilor pe care societatea le acorda sau le pretinde de la fiecare” [1].

A revendica un drept, a protesta contra unei încălcări a drepturilor garantate este o reacție absolut normală a unei ființe umane care are demnitate și se respectă.

Ideea lansată că o Europă unită poate fi un factor de pace în lume și va contribui la asigurarea independenței economice a popoarelor la progresul lor a condus în 1949 la crearea unei organizații internaționale regionale Consiliul Europei, care a adoptat Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, creînd cel mai efectiv mecanism judiciar de revendicare a drepturilor omului și libertăților fundamentale – Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Proclamîndu-se un stat democratic, Republica Moldova recunoaște dreptul cetățenilor săi, care consideră că li s-au încălcat drepturile prevăzute de Convenție la recurs individual către un mecanism internațional cu vocație regională – Curtea Europeană a Drepturilor Omului [2].

Inițial, mecanismul de control pentru apărarea drepturilor omului era instituit prin crearea unei Comisii Europene a Drepturilor Omului și a unei Curți Europene a Drepturilor Omului. În baza Protocolului 11, de la 1.11.1998, Curtea și Comisia s-au unificat instituindu-se o Curte unică care a preluat și funcțiile Comisiei [3].

Competența Curții Europene a Drepturilor Omului de a primi și de a statua asupra cererilor individuale decurge direct din Convenție, în forma amendată prin Protocolul nr. 9.

Competența Curții acoperă toate problemele privind interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale, astfel:

- orice stat poate sesiza Curtea asupra oricărei pretinse încălcări a prevederilor Convenției și a protocoalelor sale de către un stat către un alt stat parte (cauze interstatale);
- sesizarea printr-o cerere de către orice persoană fizică, orice organizație neguvernamentală sau de orice grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către stat – parte a drepturilor recunoscute de Convenție sau protocoalele sale (cereri individuale). Exercițarea acestui drept nu poate fi împiedicată de către statele - părți prin nicio măsură;

- la cererea Comitetului Miniștrilor Curtea poate să dea avize consultative asupra problemelor juridice privind interpretarea Convenției și a protocoalelor. Curtea este considerată ca interpreta supremă a Convenției care se aplică direct în numeroase țări, inclusiv în Moldova.

Obiectul sesizării Curții îl constituie încălcarea de către un stat parte la Convenție, a drepturilor consacrate de aceasta și/sau de Protocoalele sale. În cazul unei sesizări individuale, este vorba de încălcarea unui drept propriu al reclamantului. Pentru sesizările statale, nu poate fi vorba, evident, de o încălcare a drepturilor reclamantului (care este un stat, Convenția consacrand numai drepturi ale drepturilor omului), ci de orice încălcare a drepturilor omului consacrate de Convenție sau de Protocoalele sale, săvârșită de statul reclamat [4].

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei supraveghează executarea hotărârilor CEDO. Tot el are sarcina să verifice dacă statele care au fost judecate pentru încălcarea Convenției au luat măsurile necesare pentru a îndeplini obligațiile speciale sau generale ce rezultă din hotărârile Curții.

Obligațiunea de a executa hotărârea se impune statului, ceea ce înseamnă toate autoritățile statale, nu doar executivul. Aceasta este fundamental în cadrul european, unde autoritatea juridică va fi foarte solicitată mai ales din cauza efectului direct care trebuie recunoscut pentru hotărârea de la Strasbourg.

Această obligație decurge din angajamentul responsabilității Înaltei Părți contractante, care nu și-a îndeplinit obligațiunea primară de a garanta drepturile și libertățile recunoscute de Convenție în termenii art.1. Ea urmează în această privință regimul responsabilității internaționale.

Angajamentul responsabilității implică trei obligațiuni: obligațiunea de anulare a faptului ilicit, obligațiunea de reparație și obligațiunea de a evita încălcările similare.

Prima obligațiune de încetare a faptului ilicit are o aplicare limitată în sistemul Convenției, deoarece ea presupune o încălcare continuă. Cea de-a doua obligațiune de reparație în *stricto sensu* este esențială: principiul este la fel ca și în dreptul internațional general, cel al *restitutio în integrum*. Această obligațiune implică adoptarea unor măsuri individuale, *satisfactia*. Conform art. 41 din Convenție aceasta poate avea loc atunci când Curtea declară că a fost încălcată Convenția sau protocoalele sale. Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă. Satisfacția echitabilă este singura măsură pe care Curtea

Europeană a Drepturilor Omului o poate ordona Statului responsabil pentru această încălcare a Convenției.

Dispozitivul hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului are forță executorie în sistemul intern. Efectul direct al hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului este, în prezent, admis în unanimitate în sistemele interne, inclusiv și în sistemul intern al Republicii Moldova.

De o manieră mai generală, tribunalele naționale au început să se inspire din ce în ce mai mult din jurisprudența de la Strasbourg în momentul pronunțării deciziilor lor. Sistemul european se bucură de o autoritate incontestabilă și de un prestigiu internațional deosebit. Jurisprudența Curții constituie astfel un factor fundamental de armonizare a dreptului național. De altfel, jurisprudența europeană ar trebui să provoace, chiar la stadiul de elaborare a legilor, o reacție a parlamentarilor pentru a considera compatibilitatea propunerilor cu Convenția. Ca exemplu, Grecia a implementat un astfel de serviciu specific în cadrul parlamentului pentru a facilita a priori un astfel de control de convenționalitate.

Astfel, deciziile luate la Strasbourg sunt urmate de efecte practice. Lista modificărilor aduse de statele – membre legislației lor interne ca urmare a unei decizii a Curții sau a Comitetului Miniștrilor este cu adevărat impresionantă. Iată doar unele exemple: Austria a modificat articole importante din Codul său de procedură penală, precum și instrucțiunile referitoare la tratamentul deținuților spitalizați și întregul sistem de asistență juridică; Belgia și-a revizuit legislația referitoare la vagabondaj și a adoptat măsuri în sensul subvenționării școlilor francofone din zona flamandă. De asemenea, Belgia și-a modificat codul civil în scopul acordării de drepturi egale copiilor legitimi și nilegitimi; Danemarca a modificat legea privind încredințarea spre îngrijire a copiilor; Franța a adoptat o lege referitoare la secretul comunicațiilor telefonice; Grecia a modificat o lege privind detenția provizorie; Italia a integrat în noul său cod de procedură penală, adoptat în 1988, dispoziții care impun prezența apărării în timpul procedurii juridice, inclusiv în fața Curții de Casație; Olanda a modificat codul penal militar și legea referitoare la internarea pacienților bolnavi mintal; Suedia și-a modificat legea asupra instrucției religioase obligatorii; Elveția a modificat integral sistemul de organizare juridică și procedura penală aplicată armatei federale și a revizuit dispozițiile din codul civil referitoare la privarea de libertate în casele de corecție; Regatul Unit a interzis pedepsele corporale în învățământul public [5].

În scopul asigurării drepturilor omului și a libertăților fundamentale de către instanțele autohtone, avînd în vedere statutul pe care îl are Convenția în calitate de tratat internațional în ordinea juridică internă a Republicii Moldova, Plenul Curții Supreme de Justiție oferă explicații judecătorilor privind aplicarea Convenției la judecarea cazurilor [6].

Obligativitatea aplicării reiese din obligația statului de a respecta prevederile Convenției, stipulată expres în art. 4, alin.2 al Constituției Republicii Moldova precum și în hotărîrea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 “Privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova”. Prin urmare, Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale constituie o parte integrantă a sistemului legal intern, și respectiv trebuie aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova, deosebindu-se prin aceea că are prioritate față de restul legilor naționale care îi contravin.

Curtea Supremă de Justiție menționează că sarcina primordială cu privire la aplicarea Convenției revine instanțelor naționale. Astfel, în cazul judecării cazurilor instanțele de judecată urmează să verifice dacă legea sau actul, care urmează a fi aplicat și care reglementează drepturile și libertățile garantate de Convenție sunt compatibile, iar în caz de incompatibilitate instanța va aplica direct prevederile Convenției, menționînd acest fapt în hotărîrea sa. Se atenționează instanțele judecătorești asupra faptului că pentru aplicarea corectă a Convenției este necesară studierea prealabilă a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg, unica ea este în drept prin intermediul deciziilor sale să dea interpelări oficiale aplicării CEDO și, deci, obligatorii. Instanțele judecătorești sunt obligate să se călăuzească de aceste interpretări.

Curtea Supremă de Justiție specifică că în conformitate cu prevederile art.6 CEDO judecarea cauzelor privitoare la un drept civil sau o acuzație penală, așa cum aceste noțiuni au fost definite prin jurisprudența Curții Europene de la Strasbourg, urmează să fie efectuată în termen rezonabil. Criteriile de apreciere a termenului rezonabil de judecare a cauzei sunt: complexitatea cazului, comportamentul părților la proces, comportamentul organelor extrajudiciare și al instanțelor de judecată, care urmau să participe la soluționarea cazului. Respectarea termenului rezonabil la judecarea cauzei concrete se va verifica la solicitarea părților de către instanța ierarhic superioară în procesul examinării cazului respectiv pe căile ordinare sau extraordinare de atac și, în caz de

constatare a încălcărilor, se va argumenta în hotărîrea respectivă. Încălcarea termenului rezonabil de soluționare a cauzelor penale poate servi drept circumstanță atenuantă pentru a micșora măsura de pedeapsă a persoanelor, cărora prin această încălcare le-a fost lezat dreptul la un proces echitabil. Această circumstanță urmează a fi cercetată la solicitarea părții în proces și argumentată în hotărîrea judecătorească respectivă. Articolul 13 al Convenției garantează dreptul la un recurs efectiv în fața unei instanțe naționale al oricărei persoane care pretinde a fi victima unei încălcări a drepturilor și libertăților protejate de Convenție. Acest drept presupune ca persoana să poată ataca în fața instanțelor judecătorești orice pretinsă lezare a drepturilor sale prevăzute de Convenție. Posibilitatea atacării pretinselor încălcări trebuie să aparțină nemijlocit pretinsei victime și să nu depindă de discreția anumitor funcționari sau a altcuiva. În cazul în care legea națională nu prevede dreptul la recurs efectiv în privința încălcării unui anumit drept prevăzut de Convenție, instanța de judecată urmează să primească plîngerea respectivă și să soluționeze cauza conform procedurii civile sau penale, aplicînd direct prevederile Convenției.

Curtea Supremă de Justiție consideră admisibilă redeschiderea dosarelor ca urmare a deciziei Curții de la Strasbourg atunci cînd executarea deciziei nu este posibilă pe altă cale. Articolul 4 din Protocolul nr. 7 al Convenției garantează persoanei dreptul de a nu fi judecată sau pedepsită de 2 ori pentru săvîrșirea unei infracțiuni, pentru care ea a fost deja achitată sau condamnată printr-o hotărîre definitivă. La această regulă generală art. 4 al. 2 din Protocolul nr. 7 prevede excepții în trei cazuri de redeschidere a procesului în cazul în care a fost adoptată o hotărîre definitivă. Redeschiderea procesului poate avea loc, dacă fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental au afectat hotărîrea pronunțată în cadrul procedurii precedente. Procedura redeschiderii în cazul în care a fost adoptată o hotărîre irevocabilă în urma descoperirii faptelor noi sau recent descoperite este reglementată de Codul de Procedură Penală și Codul de Procedură Civilă. Ca viciu fundamental în cadrul procedurii precedente care a afectat hotărîrea pronunțată poate fi considerată încălcarea esențială a drepturilor și libertăților garantate din Convenție și reglementate de legislația națională prin lege procesuală sau prin lege materială.

Impactul și importanța deciziilor CEDO nu se evaluează în funcție de cuantumul despăgubirilor acordate. De regulă, efectele nonpecuniare ale unei decizii a CEDO sunt mult mai puternice decît cele pecuniare.

Decizia CEDO adoptată împotriva Republicii Moldova în cazul Gh. Amihalăchioaie, este favorabilă pentru sistemul de drept intern, deoarece modernizarea legislației și a practicii judecătorești în ceea ce privește libertatea de expresie, va surveni în mod firesc fără costuri prea mari. Decizia în cazul Amihalăchioaie trebuie tratată cu maximă seriozitate de întreg corpul judecătoresc, deoarece la ora actuală, instanțele judecătorești sunt inundate cu acțiuni ce țin de libertate de exprimare. De asemenea și hotărârea Înaltei Curți care au condamnat Republica Moldova în cazul jurnaliștilor (Busuioc, Savițchi), are o semnificație deosebită pentru practica judiciară și politici guvernamentale privind reglementarea libertății de opinie, organele mass-media pentru o activitate profesională responsabilă și corectă.

Analizând activitatea Curții Europene a Drepturilor Omului, conchidem că prin hotărârile adoptate se realizează mecanismul de repunere a persoanelor în drepturile încălcate. Eficacitatea se caracterizează prin 2 aspecte. Primul aspect, cel individual, care constă în înlăturarea consecințelor încălcării drepturilor și acordarea reparației echitabile reclamantilor și al doilea aspect, ce ține de impactul direct al hotărârilor CEDO în dreptul intern al Înalțelor Părți contractante, ele sunt obligate să întreprindă măsuri de ordin legislativ, adoptarea legislației noi sau modificarea/completarea celei existente.

Încălcările drepturilor fundamentale ale cetățenilor țin de instruirea insuficientă a funcționarilor publici, colaboratorilor organelor de drept și corpului judecătoresc din Republica Moldova în domeniul drepturilor omului, în special privind activitatea și jurisprudența CEDO.

Ameliorarea situației ce ține de instruire, se poate efectua prin introducerea în sistemul de învățământ obligatoriu al Republicii Moldova, studierea disciplinei drepturilor omului, iar în sistemul învățământului superior universitar și postuniversitar de propus sub un aspect mai larg tematica activității CEDO și impactului hotărârilor CEDO ca subiecte de cercetare. Pentru funcționarii publici, colaboratorii organelor de drept și corpul judecătoresc este necesar de intensificat aplicarea programelor de pregătire profesională continuă. La acest segment sunt binevenite colaborările dintre instituțiile de stat și cele nestatele, inclusiv și cele internaționale – PNUD, Fundația SOROS, Biroul de informare al Consiliului Europei etc.

Se cere a fi un proces continuu exercițiul de compatibilitate a legislației naționale la standardele europene. Natura dinamică a acestui fenomen este determinată prin impactul direct al jurisprudenței Curții Europene în dreptul intern.

În contextul celor expuse, considerăm binevenită aplicarea principiului de *lege ferenda* prin includerea expres în Constituția Republicii Moldova, art. 4 a prevederii ca „*jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este parte integrantă a legislației naționale*”. Această prevedere va facilita aplicarea directă în dreptul național a jurisprudenței Curții, fără a fi necesară adoptarea unor acte normative speciale sau recomandări ale Curții Supreme de Justiție și ar duce inevitabil la sporirea gradului de respectare a drepturilor omului în Republica Moldova.

Protecția drepturilor omului continuă să fie o sarcină permanentă, impunând o vigoare constantă atât din partea autorităților cât și din partea indivizilor.

Conform raportului de activitate pentru anul 2006 al Curții Europene a Drepturilor Omului, făcut public la 25 ianuarie 2007, în perioada de 1 noiembrie 1998-2006, versus Moldova au fost depuse 2798 cereri, dintre care 621 cereri au fost depuse în 2006; au fost declarate admisibile, pentru perioada 1 noiembrie 1998-2006, 92 cereri, dintre care 36 cereri în 2006; asupra 6 cereri Onorata Curte; urmează să se pronunțe; au fost pronunțate hotărâri: în perioada 1 noiembrie 1998-2006 în total 45 hotărâri, dintre care 20 pronunțate în 2006.

Bibliografie:

1. Robert Holden. Drepturile Omului, principii de bază – Houston, 1995.
2. Gh. Amihalăchioaie, Ion Casian, Constantin Tănase, Dragoș Blănaru. Accesul la Justiție (culegere). Chișinău, 1999.
3. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților fundamentale, Roma, 4.XI.1950. Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte (1990-1998), Ediție oficială M.O. al Republicii Moldova Chișinău 1998. Volumul 1.
4. Corneliu-Liviu Popescu. Protecția internațională a drepturilor omului, Surse, instituții, proceduri – București. Ed. All-Beck, 2000.
5. Manualul Consiliului Europei. Biroul de informare și documentare al Consiliului Europei. București, 1999.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practică judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, nr. 17 din 19.06.2000. – Revista: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2003, nr. 1; Revista Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2000, nr. 9-10.
7. www.coe.int
8. www.bice.md
9. www.lhr.md

Cultura juridică a colaboratorului de poliție

Igor Bantuș, șeful catedrei *Drept public*, Academia „Ștefan cel Mare”, Ministerul Afacerilor Interne, conferențiar universitar, doctor în drept, maior de poliție

În lumea juriștilor se apreciază, hiperbolizat, desigur, că un colaborator de poliție trebuie să aibă „înțelepciunea regelui Solomon, răbdarea lui Hristos, logica lui Aristotel și inventivitatea lui Edison”. Totuși, exigențele legale și morale ca și cele de competență care se formulează față de un colaborator de poliție, responsabil de aplicarea legii și de protecția societății în fața recrudescenței criminalității, justifică chiar și o asemenea exagerare.

Exigențele legale cer colaboratorului de poliție cunoașterea profundă și nuanțată a dispozițiilor legii fundamentale, drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului, legislației penale, procesual penale, contravenționale etc. la care trebuie să se raporteze în permanență.

Într-o perspectivă mai largă, exigențele morale vizează raportarea reală și sinceră a colaboratorului de poliție la valorile umane de adevăr, dreptate, justiție, bună credință. Din acest punct de vedere colaboratorul de poliție va trebui să cunoască în ce constau și cât au fost de lezate valorile și interesele legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor și obligațiilor sale. Atitudinea generală a colaboratorului de poliție se raportează la suma de valori și norme morale unanim acceptate, care se sprijină și vin în întîmpinarea literei și spiritului legii.

Exigențele de competență au în vedere pregătirea modernă de specialitate, experiența pozitivă, și, nu în ultimul rînd, abilitatea colaboratorului de poliție de a utiliza, în condițiile pe care le permite legea, tehnologia judiciară integrată științei criminalistici de a solicita contribuția expertizelor de specialitate pe care le reclamă cauzele judiciare. Armonizarea, într-o sinteză echilibrată, a cerințelor generale ce fundamentează statutul deontologic al colaboratorului de poliție va permite acestuia să aplice legea conform gradului înalt de responsabilitate pe care îl are profesia lui⁵⁹.

Între calitățile ce structurează profilul psiho-intelectual și moral afectiv al colaboratorului de poliție, psihologia judiciară se oprește în mod constant asupra gândirii, memoriei, integrității senzoriale, echilibrului psihologic și mai puțin sau deloc asupra capacității de a juca diferite roluri și a bune credințe.

⁵⁹ *Revue Internationale de Police Criminelle*, nr. 358, mai 1982, p. 129-131.

Gîndirea colaboratorului de poliție orientată spre esența realității judiciare, a evenimentului judiciar, căci numai această esență poate fundamenta o soluție judiciară, trebuie să se caracterizeze prin claritate, profunzime, rigoare și să se bazeze pe un dezvoltat spirit critic autoreflexiv. De regulă, faptele relatate în ancheta judiciară par totdeauna reale, verosimile, dar se întîmplă că unele din afirmații să fie mai ales la nivelul amănuntelor, contradictorii sau neplauzibile.

De aceea, pentru sesizarea inadvertențelor, a decelării aspectelor reale de cele imaginate sau a semnificativului de nerelevant, colaboratorul de poliție trebuie să acționeze cu perspicacitate și o mare putere de discernămint.

O altă calitate ce structurează personalitatea colaboratorului de poliție este memoria. Memoria, în cadrul sistemului psihic, ocupă un loc distinct și are o individualitate specifică. Într-o formulă simplă, ea reprezintă ceea ce se obține în urma operațiilor de stocare și conservare a informației despre stările surselor externe și despre acțiunile și trăirile subiective în raport cu ele.

În activitatea de stabilire, pe bază de probe, a stării de fapt, colaboratorul de poliție operează reversibil și recursiv. Pe de altă parte, în procesul de coroborare și verificare a probelor, colaboratorul de poliție stochează informațiile și menține continuitatea fluxului informațional în cadrul sistemelor analizatorilor un timp suficient pentru: codificare-recodificare, prelucrare și interpretare⁷⁶⁰.

Integritatea senzorială are în vedere condiția fiziologică normală a analizatorilor colaboratorului de poliție, cunoscut fiind că valorile funcției sensibilității sunt supuse unor oscilații ca urmare a fenomenelor de adaptare, depresie, oboseală, involuție sau a celor de sensibilizare, contrast, învățare (evoluție). Integritatea senzorială a colaboratorului de poliție constituie fundamentul psihofiziologic al corectitudinii și exactității redactării documentelor de anchetă ce constituie suportul material al mijloacelor de probă. De aceea, colaboratorul de poliție trebuie să posede o stare corespunzătoare a sănătății și să dispună de un mare efort voluntar. Integritatea senzorială definește în ultimă analiză personalitatea colaboratorului de poliție, permițîndu-i acestuia un comportament profesional echilibrat pe fondul psihofiziologic general pozitiv.

Echilibrul emoțional vizează componenta afectivă a psihicului colaboratorului de poliție. Complexitatea și durabilitatea contactelor comunicaționale specifice activității polițienești implică întotdeauna acțiunea mai puternică sau mai

⁶⁰ M.Golu, *Principiile psihologiei cibernetice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 221-222.

slabă a unui factor de noutate, declanșând mecanismul psihic al activității ce se poate exterioriza prin manifestări incompatibile cu profesia de polițist cum ar fi: dezgustul, plictiseala, sila, agresivitatea etc. Asemenea manifestări trebuie contracarate prin autocontrolul pe care și-l impune colaboratorul de poliție și exercițiul perseverent al răbdării, toleranței, disponibilității de a asculta și stăpînirii de sine⁶¹.

În literatura de specialitate se apreciază că, colaboratorului de poliție îi este necesară și o capacitate actoricească pentru a putea, la nevoie, să simuleze perfect orice stare sau trăire sau să joace orice personaj pentru a-i înțelege mai bine motivele, stările afective și reacțiile existente în momentul comiterii faptei și, în general, întreaga personalitate.

Totodată, colaboratorul de poliție nu joacă roluri, activitatea sa nu este cea a unui actor, esența activității sale constă în a gândi și, așa cum constată Jean Piaget, „a gândi înseamnă, în primul rînd, a experimenta mintal pentru a se putea trece de la problemă la ipoteză, de la aceasta la verificarea ei”⁶².

O ultimă calitate ce structurează profilul psiho-moral al colaboratorului de poliție este buna credință. Colaboratorii de poliție trebuie să fie profesioniști de bună credință.

Buna credință s-a cristalizat ca un concept juridic fundamental. Ea constă în sinceritatea în cuvinte și fidelitatea în angajamente⁶³. Buna credință va trebui să conducă la soluții temeinice și legale afit în activitatea polițienească, cît și a altor organe responsabile de aplicarea legii.

Protecția drepturilor consumatorilor – un drept esențial al omului

Galina Pogoneț, *doctor în drept, lector superior, Academia de Administrare Publică*

Pe parcursul istoriei, omenirea este marcată de multiple eforturi pentru asigurarea respectului față de demnitatea ființei umane. Încă din antichitate, omul s-a antrenat în lupta împotriva oricăror abuzuri și inechități, pentru o societate

⁶¹ A se vedea: *Idem*, p. 230-249.

⁶² **J. Piaget**, *Psihologia inteligenței*, Ed. Științifică, București, 1965, p. 9.

⁶³ A se vedea: **D.Gherasim**, *Buna credință în raporturile juridice civile*, Ed. Academiei României, București, 1981, p. 7-35.

care ar fi în stare să-i ocrotească libertatea și demnitatea. Conceptul privind protecția consumatorului a fost elaborat și lansat de către gânditorii exponenți ai diferitor tradiții culturale și religioase. O contribuție deosebită la promovarea acestor idei au făcut-o guvernatorii și juriștii, iar normele scrise, care determină protecția drepturilor consumatorului, au fost incluse pe parcurs în legislațiile naționale ale unor țări.

Realizarea conceptului “protecția drepturilor consumatorului” devine nu numai un imperativ, ci și un deziderat al întregii activități umane⁶⁴. Aceasta nu mai este problema unui stat aparte, ci o problemă majoră a comunității umane internaționale.

Drepturile consumatorului reprezintă nucleul activității Consiliului Europei și influențează viața oamenilor din Europa. Principalele instrumente pregătite de Consiliul Europei în acest scop sunt:

- Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
- Carta socială europeană.
- Convenția Europeană pentru prevenirea Torturii și Pedepselor, a Tratatelor Inumane sau degradante.
- Convenția – cadru pentru Protecția Minorităților Naționale etc.

În Republica Moldova, în condițiile afirmării ca stat de drept democratic, elaborarea, implementarea și eficiența normelor de stabilire a culturii juridice, a ordinii de drept în toate mediile sociale constituie un criteriu de aderență la standardele umanitare internaționale.

Orice stat – membru al Consiliului Europei, va continua din momentul aderării construirea unei societăți fondate pe un anumit număr de valori și principii pe care le împărtășește – pluralismul politic, drepturile fundamentale ale individului vis-a-vis de stat, respectarea absolută a normelor de drept și acceptarea comună a unui control colectiv, a respectării lor de către toți și în orice împrejurări. În aceasta constă baza contractului etic, moral și politic liber consimțit de fiecare stat - membru față de colectivitatea altor democrații europene, membre ale Consiliului Europei. Apartenența la Consiliul Europei oferă europenilor o garanție supranațională a exercitării pe deplin a drepturilor fundamentale indisolubile ale oricărei democrații veritabile.

⁶⁴ M. Fallon, F. Maniet “Securitatea producției și mecanismele de control în Comunitatea Europeană”, Bruxelles, Story Scientia, 1990, p. 85

În condițiile economiei de piață reale există multe deficiențe ale mecanismului ce pot afecta interesele consumatorilor, ceea ce conduce la diminuarea suveranității sale. Acestea țin de faptul că nu mai există o libertate de alegere a consumatorilor, deoarece ei sunt supuși constrângerilor generate de producția de masă, de clauzele contractelor standardizate și de unele manifestări de monopol. În același timp, transparența pieții nu este întotdeauna o realitate, ceea ce domină piața din acest punct de vedere fiind publicitatea, care are drept scop promovarea vânzărilor și nu furnizarea de informații. De asemenea, deficiențe serioase se constată și în ceea ce privește securitatea produsului, cât și în privința accesului la justiție și respectarea intereselor consumatorilor în raport cu agenții economici⁶⁵.

Toate aspectele prezentate mai sus impun cu acuitate o politică eficientă de protecție a consumatorilor.

Economia de piață este o modalitate evoluată, complexă și eficientă prin care se realizează cooperarea dintre partenerii economiei; este un sistem economic a cărei organizare și funcționare se bazează pe proprietatea privată și se realizează prin mecanismele pieții, într-un cadru reglementat legislativ. Introducerea cu succes a mecanismelor pieții este posibilă numai paralel cu construirea unui context socio-economic capabil să creeze o nouă condiționare a comportamentului fiecărui cetățean.

Acest tip de economie asigură orientarea întregii producții spre crearea de bunuri și servicii care satisfac în cel mai înalt grad și în mod eficient necesitățile oamenilor și ale societății. Drept urmare, confruntarea cererii de bunuri – ca expresie a nevoii sociale, cu oferta ca expresie a disponibilului de resurse ale societății – corelarea și, în ultimă analiză, evoluția lor într-o legătură organică, reprezintă o necesitate de prim ordin a dezvoltării raționale a societății.

În condițiile creșterii spectaculoase a ofertei de bunuri și servicii, fiind confrunțați cu o înăsprire a concurenței, agenții economici sunt obligați să conștientizeze faptul că rămânerea lor în competiție depinde de numărul de consumatori atrași, recunoscându-se astfel, suveranitatea consumatorului pe piața de bunuri și servicii. Agenții economici sunt preocupați astăzi de satisfacerea cât mai deplină a cerințelor exprimate și specificate, cu scopul că produsele

⁶⁵ David S., Regimul general și de drept internațional privat al răspunderii pentru produse, în Revista de Drept Comercial, nr. 4/1993; p. 11

lor să se apropie cât mai mult, iar dacă se poate să satisfacă integral așteptările consumatorilor. În acest sens, agenții economici trebuie să aloce fonduri importante pentru publicitate, reclamă, stimularea consumului etc.⁶⁶

În jurul consumatorului gravitează toate problemele ce frământă orice producător sau distribuitor, iar „luarea unor decizii finale se dovedește a fi un demers foarte delicat, oscilînd între două tentații extreme: aceea de a particulariza pînă la nivelul individului, pe de o parte, și cea de a generaliza pînă la nivelul unor mase mari omogene, amorse, de consumatori, pe de altă parte. Căutarea și găsirea punctului optim al compromisului conferă substanță abilității specialistului de marketing”

Înfîțetea utilizării noțiunii de *consumator* este disputată între europeni și nord-americani. Pe cînd cei din urmă afirmă că președintele John Kennedy a utilizat pentru prima dată noțiunea în 1962 în fața Congresului, rostind celebrele cuvinte: “Consumers, by definition, include us all”, europenii pun pe seama economiștilor folosirea termenului, în timpul crizei economice din 1930. Indiferent unde și cînd a fost denumit astfel, consumatorul a existat din cele mai vechi timpuri. Cumpărător sau utilizator, el era protejat încă din antichitate împotriva viciilor ascunse ale lucrului achiziționat. La contractul de vînzare din dreptul roman putea fi adăugat chiar și așa numitul “*pactum disciplinariae*”, stipulat în favoarea cumpărătorului, care avea posibilitatea să inapoieze lucrul într-un anumit termen, cînd constata că nu îi este pe plac. Această putere discreționară a consumatorului de a retracta consimțămîntul dat începe să facă parte din reglementările protecției consumatorului din Europa timpurilor noastre. În evul mediu, consumatorul s-a aflat pe un plan secund. Tot interesul societății era orientat spre industrie, aflată în faza incipientă. Deși produsele de pe piață prezentau un risc sporit pentru consumatori, ideea încurajării dezvoltării industriei i-a determinat pe legiuitorii acelor timpuri să fie indulgenți cu fabricanții, sfătuindu-i pe cumpărători să țina seama în tranzacțiile lor de maxima: “*caveat emptor*”.⁶⁷ Termenii de consumator și client (în limba engleză *consumer* și *customer*) sunt foarte frecvent uzitați în literatura de specialitate. Deși între ei nu există o diferență substanțială, fiecare vizează o anumită stare de fapt.

În cercetarea pieței este mai larg răspîndit termenul de *consumator*, ca un element caracteristic pentru procesul consumului. În orice fel de economie rolul

⁶⁶ Morar Robert, *Sisteme de protecția consumatorului*, București 2001; p. 18

⁶⁷ Morar Robert, *Sisteme de protecția consumatorului*, București 2001; p. 19

consumatorului este de neînlocuit. Scopul lui este de a-și satisface nevoile materiale și spirituale. Pentru teoria protecției consumatorului este interesant consumul neproductiv (final) al indivizilor (populației). Consumul acesta se face pentru a acoperi nevoile de ordin personal, care pot fi de bază fiziologice, legate de siguranța în fața pericolelor, nevoi sociale sau nevoi de natură spirituală.⁶⁸ Odată cu dezvoltarea științei, a tehnicii și tehnologiei, a comerțului și a pieșilor de desfacere, consumatorul a început să fie pus în fața unor produse din ce în ce mai complexe. Prin intermediul mijloacelor de comunicare și informare, a publicității comerciale, consumatorul ia contact cu o piață, în care agentul economic (fabricant, distribuitor, comerciant) deține controlul absolut. Beneficiind de o mare putere economică acesta impune produsele pe piață, determinându-l pe consumator să le achiziționeze, fie că ele corespund sau nu necesităților lui. Piața nu mai este locul în care consumatorul își exprimă sub forma de cerere trebuințele, permițând producătorului cunoașterea și satisfacerea lor, ci a devenit mijlocul prin care profesionistul acumulează cât mai mult capital. Pe de altă parte, viziunea contractualistă a consumului a rămas fără fundament. Bunurile se dobândesc prin încheierea de contracte tip, standard, la care consumatorul își exprimă doar azeziunea, neputând negocia clauzele contractuale. În aceste condiții, în raportul de schimb se produce un dezechilibru: de o parte se află profesionistul (producător, distribuitor, comerciant), puternic din punct de vedere economic, bine organizat și informat, iar de cealaltă parte, consumatorul, dezinformat, lipsit de puterea de a negocia, slab din punct de vedere financiar și juridic.

În acest context, protejarea părții slabe a apărut ca o necesitate, care s-a materializat într-o legislație relativă la protecția consumatorului.

În literatura de specialitate noțiunea de *consumator* a primit două accepțiuni: una obiectivă și alta subiectivă. Potrivit celei obiective, consumator este toată lumea, în această categorie intrând:

- producătorii, fabricanții, comercianții, adică agenții economici în general, care achiziționează bunuri în vederea desfășurării activității lor;
- simplii trecători (“bystander” sau “passant innocent”) care nu au o relație directă cu produsul, dar care au suferit prejudicii de pe urma caracterului defectuos al acestuia.⁶⁹

⁶⁸ Emil Bojin, Educația ecologică a consumatorilor, Universitatea Ecologică, București, 1996; p. 12

⁶⁹ Morar Robert, Sisteme de protecția consumatorului, București 2001; p. 21

Adepții acestei definiții au arătat că toți trebuie să se bucure de protecție, fie că au avut sau nu o relație directă cu produsul. Cu atât mai mult trebuie protejat simplul trecător, pentru că el nu are posibilitatea de a inspecta defectele produsului și de a-și limita cumpărăturile la acelea care îi asigură o securitate sporită, cum pot face cumpărătorii. Această extindere excesivă a noțiunii de consumator nu este, însă, în interesul celui care are nevoie de protecție, a părții slabe din relațiile de consum.

Potrivit definiției subiective, pentru ca o persoană să aibă calitatea de consumator trebuie să îndeplinească cel puțin două condiții:

- să dobândească, să posede sau să utilizeze un bun (sau un serviciu);
- dobândirea, posesia sau utilizarea să se facă în scop privat.

Pentru a evalua corect nevoile de producție și a le corela cu nevoile de consum în scopul satisfacerii cât mai depline a consumatorilor și a producătorilor, este necesar a analiza *structura consumatorilor*, care scoate în relief tipurile de consumatori cunoscute.

În primul rând este vorba de *consumatorul individual*, care trebuie analizat complex, cu toate nevoile, preferințele, obiceiurile și trebuințele sale. El trebuie privit nu numai ca o ființă biologică, ci și prin prisma aspirațiilor sale.⁷⁰

Consumatorul individual este, în același timp, și un consumator *colectiv*, prin dubla lui ipostază de membru al unei familii și membru al societății. Fiind membru al unei *familii* sau a unei *gospodării*, putem afirma că avem de-a face cu un *consumator colectiv* cu nevoi și trebuințe specifice, cu un comportament bine definit. Aici avem în vedere faptul că cele mai multe produse sau servicii sunt cumpărate sau consumate pe o bază individuală, de cele mai multe ori cumpărăturile sunt efectuate de un membru al familiei, ele fiind determinate de nevoile și dorințele întregii familii. Caracteristicile familiei constituie un factor important în analiza consumului și consumatorilor, studiul consumatorului la acest nivel furnizează o serie de concluzii benefice pentru producția și comerțul cu bunuri și servicii. „Familia este considerată cel mai complex tip de consumator, avînd în vedere faptul că nu reprezintă o sumă de consumatori individuali, ci un efect de sistem, cu proprietăți mult amplificate față de cele asociate părților componente”.⁷¹

⁷⁰ Morar Robert, *Sisteme de protecția consumatorului*, București 2001; p. 14

⁷¹ FLORESCU C, (coordonator) – *Marketing*, Editura Marketer, București, 1992, pag. 153; p. 26.

Un alt tip de consumator colectiv îl constituie *organizațiile, instituțiile* care achiziționează bunuri și servicii pentru propriile lor nevoi. Din această categorie fac parte școlile, spitalele, bisericile, societăți particulare și publice, care consumă pentru funcționare produse, echipamente, servicii etc. Ele pot fi considerate ca un segment de consumatori intermediari între producătorii primari și consumatorii individuali finali. În ultimă instanță, ceea ce produc și oferă organizațiilor de consum ajunge tot la consumatorii individuali, aceștia determinând de fapt natura și structura consumului.

Acest tip de consumator este tratat în literatura de specialitate destul de puțin, deoarece, pe de o parte ponderea sa în cadrul pieții fiind relativ restrânsă, iar pe de altă parte, datorită modalităților specifice de satisfacere. Drept urmare, cererea unităților, a instituțiilor, îmbracă forme particulare ca și mecanismele lor de formare și manifestare, ceea ce le deosebește de cele ale familiilor și ale consumatorilor individuali.

Referitor la *decizia de cumpărare*. Aceasta este luată în mod diferit pentru fiecare dintre cele trei mari tipuri de consumatori. În cazul consumatorului individual decizia este luată de fiecare individ în parte, în cea mai mare parte a cazurilor sau poate după o consultare cu membrii grupului din care face parte.

În cazul familiei, a gospodăriei, decizia de cumpărare se ia în consens cu membrii acesteia, în timp ce în organizații, instituții aceasta se ia de persoane sau structuri organizatorice special desemnate.

Iată de ce luarea deciziei de cumpărare este un proces complex, iar cunoașterea modului formării efective a acestei decizii, și mai ales în dependență de aceea cine este cumpărătorul, reprezintă informații absolut necesare atât pentru producător, cât și pentru comercianți.

Reprezentanții economiei politice clasice au creat și au susținut mitul *consumatorului suveran*, al individului care, neîngrădit de constrângeri exterioare, își alege, în baza unor calcule, acea structură de consum care va aduce maximum de bunăstare. În același timp, consumul și consumatorul erau privite ca puncte terminus. Orice consum este o distrugere de valoare, o pierdere, stabilită la nivelul anului 1852 J.B. Say.⁷²

⁷² SAY J.B. – Cours complet de l'économie politique, Guillaumin et C-e Libraires, Paris, 1852, Tome II, p. 29.

Mai târziu, după circa un secol, neoclasicii (L. Walras, S. Jewons, C. Menger) au pus bazele *teoriei consumatorului rațional*. Pentru Walras, consumatorul este un agent final care, cu venitul câștigat și în limitele acestuia, caută sa cumpere de pe piață un anumit număr de bunuri și servicii în intenția de a-și satisface nevoile și dorințele.

Asupra comportamentului consumatorului își exercită influența un număr mare de factori, dintre care mai semnificativi sunt:

- factori culturali;
- factori sociali;
- factori psihologici;
- factori personali.

Importanța și caracterul hotărâtor al naturii factorilor comportamentului pot fi cel mai bine conturate pornind de la înțelegerea semnificației relației stimul – reacție privind manifestările consumatorului, care dispune de putere de cumpărare.

Protecția consumatorului constituie principalul suport pentru transformările social-economice care au loc în Republica Moldova, veriga de bază a acestei reforme o constituie acei consumatori care își cunosc drepturile și libertățile în domeniul dat și sunt dispuși să și le implementeze în practică.

Într-un stat de drept democrat, unde omul, binele lui reprezintă valoarea supremă, protecția consumatorului reprezintă una dintre pîrghiile democratice, concretizate în natura raporturilor stabilite între autoritate și cetățean.

În dependență de activitatea pe care o desfășoară, persoanelor care dețin o funcție ce ține de asigurarea consumatorului le este consacrată nobila misiune de a deservi societatea și de aplica legea, care exprimă voința generală a populației. Astfel se consideră necesar ca consumatorii să fie situați pe locul care-l merită, în cadrul multitudinii de servicii pe care le suportă.

Bibliografie:

Acte normative:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare de la 27 august 1994 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1, 1994).
2. Legea privind protecția consumatorilor Nr.105-XV din 13.03.2003.

Monografii și alte surse bibliografice:

1. M. Fallon, F. Maniet “Securitatea producției și mecanismele de control în Comunitatea Europeană”, Bruxelles, Story Scientia, 1990.
2. L. Cramer “Protecția consumatorului”, Bruxelles, Story Scientia, 1998.
3. M. Luby “Politica comunitară și protecția consumatorului”, Paris, LGDJ, 1990.
4. Carmen Tamara Ungureanu, Drept internațional privat. Protecția consumatorilor și răspunderea pentru produsele nocive, București, 1999.
5. Robert Morar, Sisteme de protecția consumatorului, București 2001.
6. I. Zamfir., Protecția consumatorilor în România. Acte normative comentate, Ed. “Continent XXI”, București, 1997.
7. Ghidul consumatorului pentru produsele alimentare, Chișinău 2004.
8. Ghidul consumatorului pentru produsele nealimentare, Chișinău 2004

Cultura juridică – între imperativ și necesitate

Anatolie Bantuș, *profesor universitar, doctor*

Larisa Bantuș, *conferențiar universitar, doctor, șef catedră „Drept Public”,
Universitatea „Perspectiva-INT”*

Perefrazându-l pe ilustrul Kelsen, încercarea de a legitima Republica Moldova ca stat de drept este în realitate perfect inadecvată, pentru simplul motiv că ea trebuie să fie cu necesitate un stat de drept.

Statul și dreptul constituie o unitate de contrarii. În acest context, prof. univ. Nicolae Popa menționează că dreptul, are pe de o parte rolul de „corset”, al tensiunilor ce apar în procesul de exercitare a conducerii sociale prin intermediul activității de stat, pe de altă parte, garantează realizarea dreptului și reintegrează ordinea juridică lezată prin activități ilicite. [1]

Altfel fiind spus, în timp ce dreptul furnizează regulile generale și obligatorii potrivit cărora se exercită puterea de stat, statul asigură obligativitatea normelor juridice, traducerea lor în viață.

În această ordine de idei, dezvoltarea Republicii Moldova implică un înalt grad al culturii juridice a cetățenilor și al întregii societăți. Drept categorie juridică, cultura juridică a fost difinită de diferiți autori în mod diferit, deși majoritatea o difinesc ca o cunoaștere și înțelegere profundă a dreptului, o executare înalt conștientă a dispozițiilor lui, ca o cerință internă și necesitate de a-l înțelege. Ilustrul savant prof. univ., dr. hab. Gheorghe Avornic difinește:

Cultura juridică ca o varietate a culturii generale care constă în faptul de a posedea cunoștințe variate în domeniul dreptului ca o totalitate de valori materiale și spirituale ce se referă la realitatea juridică (fenomenul juridic). Prin aceasta cultura juridică include doar ceea ce este progresiv, valoros și prețios în fenomenele juridice și este înțeleasă ca un model de gândire și un standard de comportament. [2]

În opinia noastră, în conținutul culturii juridice nu intră numai cunoașterea dreptului, ci și atitudinea persoanei față de fenomenele de drept și, în afară de aceasta, o atitudine specifică față de unele valori de drept – legalitate, ordine de drept, mecanismul guvernării etc.

Referindu-ne la cultura juridică, trebuie să menționăm că ea este strâns legată de conștiința juridică și se bazează pe ea. Fiind un element de bază al culturii juridice și un izvor direct de drept, conștiința de drept își găsește reflectare în acte juridice și, în special, în Constituția Republicii Moldova. Pe de o parte, în Constituție este reflectat nivelul conștiinței juridice și a culturii juridice, pe de altă parte, normele constituționale acționează asupra dezvoltării conștiinței juridice, asupra formării reprezentărilor de fond despre cerințele constituționale, raporturile juridice, drepturile subiective, *obligațiile persoanei, răspunderea acesteia etc.*

Un alt element al culturii juridice este starea legalității, care se caracterizează prin gradul de realizare a acestora, ceea ce formează durabilitatea ordinii de drept.

Următorul element al culturii juridice este starea legislației, adică perfecționarea ei în dependență de formă și conținut. O importanță deosebită în aprecierea culturii juridice a societății îi revine sistemului de legislație, a cărui bază îl formează Constituția statului. Are importanță de asemenea și nivelul de dezvoltare a sistemului de acte normative și de drept, începând cu legi, acte ale puterii executive centrale și terminând cu actele organelor puterii locale.

Totodată nu trebuie să confundăm calitatea de element constitutiv al culturii juridice cu dreptul și conștiința juridică, comportamentul juridic, instituțiile de drept etc.

Este cunoscut faptul că nivelul culturii juridice este influențat de mai mulți factori, cum ar fi: [3]

- instruirea juridică;
- agitația juridică;

- practica judiciară;
- autoeducația. [4]

În acest context vom menționa că cultura juridică se face a fi imposibilă fără un anumit nivel de cunoștințe juridice. Cu cât cetățenii posedă mai multe cunoștințe în domeniul dreptului, afirmă profesorul universitar Gheorghe Avornic, cu atât mai înalt este nivelul culturii lor juridice. În acest sens ei trebuie să cunoască drepturile și obligațiile lor, organele de stat, structura, competența, procedura de adresare în cazul lezării drepturilor lor. [5]

O societate intră în posesia culturii juridice doar în cazul dacă în ea toate raporturile juridice sînt reglementate și garantate de stat, tot odată respectate de toți subiecții de drept, dacă comportamentul social este subordonat normelor de drept, dacă actele normative în vigoare își realizează scopurile și sarcinile pentru care au fost elaborate și dacă în societate este recunoscută supremația legii. [6]

Din păcate, constatăm că la etapa actuală în societatea noastră cultura juridică lasă mult de dorit, altfel spus, atestăm un nihilism juridic total. După declararea independenței și a suveranității, izvorul principal al nihilismului juridic a devenit starea de criză a societății. Observăm prezența vicioasă a nihilismului juridic departamental, ceea ce face ca dispozițiile stabilite de stat să nu fie respectate chiar de organele de stat, de persoanele cu funcții de răspundere care operează cu diverse motivații.

O altă lacună a culturii juridice este și faptul că un șir de legi în vigoare este declarativ, în ele introducîndu-se multiple rectificări și modificări. Stabilitatea legii este foarte importantă pentru consolidarea legalității, pentru formarea conștiinței juridice a cetățenilor, pentru educarea juridică a oamenilor în general.

Educarea sentimentului de respect față de drept, de Constituție, față de instituțiile de drept, ca elemente ale conținutului conștiinței juridice a cetățenilor ce respectă legea, devine baza a unei ordini de drept durabile, a securității, a stabilității regimului constituțional al Republicii Moldova.

În concluzie vom menționa că nivelul culturii juridice este determinat, în primul rînd, de conștiința juridică a cetățenilor, adică de faptul în ce măsură ei au asimilat valorile supreme ale statului democratic de drept, așa cum sînt; demnitatea umană, drepturile și libertățile cetățenești, dezvoltarea liberă a personalității, dreptatea și pluralismul politic.

Nivelul culturii juridice este determinat și de nivelul de informare juridică a cetățenilor, de atitudinea cetățeanului privind respectarea normelor juridice, și, în particular, de drepturile constituționale, libertățile și obligațiile cetățeanului, de atitudinea față de organele de judicată, față de alte organe de ocrotire a dreptului.

Eficiența activității de drept este un indice important al culturii juridice, deoarece se reflectă nu numai în materializarea rezultatelor activității științifice a savanților și legislatorilor, dar, și în activitatea eficientă a organelor administrației publice pentru asigurarea legalității, stabilității și ordinii de drept.

Fiind parte a culturii, cultura juridică se află în strânsă legătură cu alte ramuri și sfere ale culturii generale a societății, avînd în acest sens trăsături și particularități comune. Asigurarea corespunderii reciproce între toate elementele culturii juridice este linia magistrală de consolidare a ordinii legale și a legalității în societate. [7]

Bibliografie:

1. Nicolae Popa, Teoria generală a dreptului, București, 1996, p. 100.
2. Gheorghe Avornic, Teoria generală a dreptului, Ed. a 2-a, Ch.; Cartier, 2004, p. 468.
3. Gheorghe Avornic, Conștiința și cultura juridică – condiție indispensabilă a activizmului juridic al cetățenilor., Revista națională de drept, nr. 2, 2006, p. 14.
4. Frederic-Jerome Pansier. Methodologie du droit.- Paris: Litec, 1998, p. 139-156.
5. Ibidem, p. 468.
6. Ibidem, p. 470.
7. V.V. Lazarev. Obșcea teoria gosudarstva i prava, p. 197-198.

Cunoașterea și cultura aprecierii ilicitului penal în practica și legislațiile altor țări

Alexandru Mariț, *doctor, conferențiar universitar, șef Catedră Științe Penale, Universitatea de Studii Europene din Moldova, avocat*

*Exceptiones sunt strictissima interpretatione
(Excepțiile sunt interpretate cu cea mai mare strictețe)*

Rezume

Dans le contenu du travail, dans le même ordre d'idées, par rapport aux formes de la culpabilité pénale dans la doctrine des pays européens, mais en même temps on essaie encore de créer même un système de législation pénale unique-Corpus Juris. Et avec

le meme succès cette systematization et unification au niveau legislatif des dispositions pénales des états membres s'est répercuté et sur les situations d'évaluation dans le sens de la creation des formes nouvelles de la culpabilité pénale. Ainsi que, on a propose aussi dans la doctrine européenne existe au présent un courant d'efinion qui préconise le renoncement à la distinction du facteur volitif du continu de l'intention, étant considéré comme suffisant le facteur intellectif. Dans ce sens on montre que celui qui connaît le périle concret produit par son action et toutefois la commet, essaie une attitude nette de dédain pour la valeur sociale protégée par la norme pénale, ce qui apparaît comme suffisant pour la qualification du fait comme intentionné. Cette théorie a comme consequence pricipale l'effacement des differences entre les formes l'intention, mais aussi la disparition de la faute avec prévoyance. Comme le caractère intentionné du fait est donné par la prevision du créé de l'action pour la valeur protégée, suelement la faute sans prévoyance peut être encore considérée comme étant une faute véritabl. Ainsi comme on a été apprécie d'une manière correct, meme si la théorie soit intéressante et elle conduirait à.

La fel de discutabile sunt și teoriile mai recente care tind să nege conceptul de vinovăție, prin exagerarea rolului de *prevențiune generală și specială a pedepsei*, negîndu-se *caracterul retributiv* al acesteia

Dacă vinovăția este legată de reproșul care ar putea fi făcut subiectului, înseamnă că ea încetează să mai fie luată în considerare în măsura în care se face dovadă că subiectul *nu putea să acționeze altfel, decît* a acționat, în acest caz pedeapsa nu s-ar mai putea aplica drept răsplată (retribuție) pentru *o voiință rea, ci numai în scopul de prevențiune specială sau generală*. Vinovăția devine, astfel, un concept inutil. Această teză a fost preluată din *doctrina germană* și de unii *autori italieni* care, interpretînd decizia din 23 martie 1988 a Curții Constituționale italiene (decizie inspirată de paragraful 17 al Codului penal german prin care s-a atribuit *ignoranței inevitabile* efectul excluderii ilegalității conduitei), ajung la concluzia că răspunderea penală este posibilă numai dacă *ignoranța era evitabilă, adică numai în cazul unui comportament controlabil de către subiect*. Or, aceasta înlătură necesitatea examinării vinovăției, pedeapsa fiind menită nu să sancționeze o *vinovăție rea*, ci numai *incapacitatea subiectului de a-și controla comportamentul și a evita un rezultat periculos*. Prin urmare, dacă existența capacității de alegere de către subiect între bine și rău (liberul arbitru) nu poate fi probat, nu se poate legitima nici reproșul adresat inculpatului, implicit nici reacțiunea prin pedeapsă împotriva unui mod de comportare care nu putea fi evitat. Dar raționînd astfel, nici pedeapsa nu-și mai are justificare. Cum s-ar putea legitima aplicarea pedepsei, chiar în scop de prevențiune specială, unei persoane absolut determinate să comită o infracțiune?

Pentru a evita această contradicție, autorii teoriei analizate admit că, *omul normal, mediu, totuși, poate să aleagă între bine și rău, poate să-si determine în mod efectiv voința*, aceasta nefiind în mod necesar condiționată; în felul acesta se admite posibilitatea reproșului, dar numai pentru *o conduită care s-a situat împotriva datoriei de a respecta legea*, ceea ce, de asemenea, înlătură funcția tradițională a vinovăției⁷³.

Sub acest aspect credem că ar fi binevenită și adecvată punerea în discuție și a cauzei justificative extralegale eroarea de drept penal.

În doctrină⁷⁴, eroarea de drept penal a fost definită ca *o falsă cunoaștere a realității naturale sau normative*, ori, ca o *discordanță* între cunoaștere și obiectul acesteia. Și în acest sens, s-a susținut corect că: „Eroare nu se confundă cu *ignoranța*, deoarece ultima presupune *absența cunoașterii vreunui element*; eroarea la rîndul ei presupune *o cunoaștere deformată asupra acestuia*”⁷⁵.

Din moment ce se constată că vinovăția este trăsătura de bază a infracțiunii, eroarea de drept penal poate fi definită ca fiind acea formă în care făptuitorul *nu cunoaște sau cunoaște în mod greșit* o normă cu caracter penal în momentul comiterii faptei. Astfel, în cazul erorii de drept penal, *obiectul cunoașterii* îl constituie anume *norma penală*. Prin urmare: „*Eroarea de drept penal există în cazul în care făptuitorul, săvîrșind o faptă, nu a cunoscut că aceasta este interzisă de legea penală, ci a considerat că, în condiția în care a comis-o, fapta este permisă de lege*”⁷⁶. Pe de o parte, însă, în vederea stabilirii unei *ordini sociale necesare* conviețuirii normale, într-o societate civilizată *se impune cu strictețe cunoașterea normelor penale* care trebuie respectate. Procedînd în acest mod, legiuitorul penal a dorit ca toți destinatarii normelor penale să manifeste o preocupare deosebită cu privire la *cunoașterea conduitei* pe care trebuie să o adopte. Iar de altă parte, s-a încercat descurajarea *justificărilor puerile ale făptuitorului de a invoca necunoașterea legii penale*.

În acest sens s-a pus întrebarea corect, dacă în realitate nu ar putea apărea unele situații care, prin specificul lor, nu sunt altceva decât veritabile excepții de la

⁷³ G. Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. „Academiei Române”, București, 1995, p. 306.

⁷⁴ Florin Stretanu, *Drept penal parte generală*, Ed. „ROSETTI”, 2003, p. 470.

⁷⁵ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 471.

⁷⁶ G. Antoniu, *op. cit.*, 1995, (I), p. 327; M. Basarab, *Drept penal parte generală*, Ed. Lumina Lex. Vol. I, 1997, p. 159; C. Bulai, *Manual de drept penal (partea generală)*, Ed. “ALL”, București, 1997, p. 271.

principiul invocat mai sus și la care s-ar putea ajunge la o *răspundere penală obiectivă* chiar dacă textele legii penale ar fi nesocotite⁷⁷.

După multe discuții și dezbateri științifice, mai întâi la nivel doctrinar, apoi în plan practic referitor la asemenea situații, s-a ajuns la etapa de recunoaștere a efectului exonerativ de răspunderea penală. Numai apoi s-a ajuns să se consacre pe cale *legislativă* efectul exonerator al erorii de drept penal, dar și aceasta într-un mod excepțional. Astfel, la ora actuală, eroarea de drept penal a fost recunoscută în unele sisteme de drept pe cale *jurisprudențială* (Belgia, Olanda), iar în alte sisteme a fost impusă *de curtea constituțională* (Italia), în vreme ce *codurile penale adoptate mai recent aceasta a fost consacrată într-un mod explicit*, ca exemplu poate servi legislația penală a Franței⁷⁸. Dar există și legislații care abordează problema doar la *nivel de inițiativă legislativă* (Proiectul de cod penal român), altele la nivel doctrinar, problema în cauză fiind rămasă doar la etapa de simplă inițiativă legislativă (Rusia, Codul penal din 1997). Există însă și unele state unde problema în cauză nu se abordează nici la nivel doctrinar, nici la nivel legislativ cum ar fi bunăoară Codul penal al Republicii Moldova din 12.06.2003.

În acest sens, în anumite legislații se *presupune* sau se *prezumă* în mod absolut *cunoașterea legii penale* de către infractor la comiterea infracțiunii⁷⁹. Bunăoară, în *jurisprudența italiană* s-a admis pe cale de interpretare că necunoașterea legii penale poate fi invocată, dacă această *ignoranța* este una *invincibilă*, adică, atunci când persoana se află într-o *imposibilitate absolută de a lua cunoștință de legea penală*. Acest argument a fost admis și de Curtea de Casație italiană pentru anumite *rațiuni de echitate*. Un pas mai departe s-a făcut prin Hotărârea 364 din 1988 a Curții Constituționale italiene care a considerat că art. 5 din Codul penal italian precizează că: „*Nimeni nu poate invoca pentru scuza sa necunoașterea legii penale*” s-ar afla de fapt într-o contradicție cu art. 27 din Constituția acelei țări, după care se consacră *principiul vinovăției*

⁷⁷ Mihai Apetrei, Ilie Pascu, Cleopatra Drimer, *Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei* (art. 44-51), Ed. ECOLOGICĂ, București, 2001, p. 239.

⁷⁸ Jean Pradel, *Droit penal general*, Ed. „Cujas”, Paris 1996, p. 348-349.

⁷⁹ Astfel *Codul penal sirian* (art. 222). *Codul penal iordanian* (art. 85), *Codul penal italian* (art. 37), *Codul penal cuveitian* (art. 42) și *Codul penal al Emiratelor Arabe Unite*, *Codul penal egiptean* care sunt aproape unanime în admiterea presupunerii irefragabilă de cunoaștere a legii, cu excepția unui număr suplul de excepții, precum și alte legislații *libaneze, siriene, irakiene*.

ei, și s-a admis astfel că: „Eroarea de drept penal produce efecte ori de câte ori ignorarea legii este una inevitabilă”⁸⁰.

Există însă și legislații care *cer cunoașterea legii penale* la comiterea infracțiunii, dar care admit într-un mod implicit excluderea prezumției *cunoașterii legii cu excepția unor domenii concrete de aplicare*. Printre aceste legislații se enumeră: Codul penal german, Noul Cod penal francez, Codul penal Model al SUA, precum și alte coduri penale cum ar fi codul penal *suedez, grec, polonez* ș.a.

În această ordine de idei menționăm că în Codul penal german din 1975⁸¹ la §17 se prevede: „*Dacă făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei penale, nu percepe faptul că el comite o încălcare de drept (Unrecht), el nu este considerat vinovat în cazul în care eroarea a fost inevitabilă, iar dacă făptuitorul ar fi putut evita o asemenea eroare, pedeapsa ar putea fi redusă* (abz.l. § 49.)⁸²”. Această dispoziție a fost introdusă în Codul penal german încă din 1975 și ca reglementare legală, la rândul său, nu constituie altceva, decît o confirmare legislativă a practicii judiciare „de către Curtea Federală germană” (Bundesgerichtshof) a efectului exonerator al erorii de drept penal⁸³. În materie de aplicare a efectului exonerator al răspunderii penale asupra erorii de drept penal *jurisprudența* germană este trecută prin două etape; o doctrină adoptată prin Vechea Curte (Reich) rămasă pînă la dispariția acestei Curți în 1945 (Reine Vorsatztheorie), și o altă doctrină, cu totul diferită de aceasta creată de Noua Curte Federală Supremă.

În *doctrina germană*⁸⁴ se argumentează că nu ar fi posibil să se facă un reproș agentului care a săvîrșit o faptă ilicită, decît dacă s-ar admite că aceasta *a cunoscut sau putea să cunoască caracterul ilicit al faptei*. De aici și soluția

⁸⁰ Ferrando Mantovani, Diritto penale, parte generale, secondo edizione „CEDAM”, Padova, 1988, p. 394-395.

⁸¹ «Уголовное законодательство зарубежных стран. (Англия, Франция, Германия, Япония)», Москва, Изд. „Зерцало”, 2001. Уголовный кодекс Германии от 15 мая 1871 с изменениями от 10 марта 1987, стр. 255.

⁸² Reducerea pedepsei se realizează în conformitate cu art. 49 (1) al Codului Penal german, care prevede reducerea termenului de pedeapsă cu , de exemplu de la un la trei luni.

⁸³ Această Curte încă din 18 martie 1952 (Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen) prin decizia expusă a statuat această concepție pe cale jurisprudențială a Curții Supreme (Reichgericht), pînă la consacarea ei legislativă.

⁸⁴ Hans Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil, vierie Auflage, Duncker und Humblot, Berlin, 1988, p. 218-219; Reinhardt Maurach, Deutsches Strafrecht, Allgemeiner Teil, 3. Auflage, C. F. Muller Karlsruhe, 1965, p. 315.

legii penale germane că în anumite împrejurări concrete al cauzei se înlătură răspunderea penală a făptuitorului, dacă eroarea asupra legii penale a fost una *invincibilă*. Iar în ce privește criteriul după care se stabilește caracterul *invincibil* al erorii de drept, *jurisprudența germană* a decis: „Eroarea este totuși *evitabilă*, dacă agentul și-a dat seama de caracterul imoral al faptei comise ori dacă și-a dat seama că fapta sa este *contrară sentimentului de justiție* ori de *echitate* sau putea să deducă existența interdicției legale”⁸⁵.

Codul penal francez actual conține de asemenea un text de lege care tratează în acest fel, la articolul 122-3 problema erorii de drept penal, în care, de fapt se prevede: „Nu este responsabilă penal persoana care justifică în mod adecvat faptul că s-a aflat într-o eroare asupra dreptului și pe care nu era în măsură de a o evita sau cu o putere legitimă de a realiza actul”. Așadar și codul menționat conține *teoria erorii de neînving* și-i recunoaște efectele; în acest fel, efectul exonerator al excluderii răspunderii penale mărginindu-se doar la cazurile erorii penale de neînving. Nu se recunoaște însă un *efect asemănător altor specii de erori ale dreptului penal*.

E de notat că în articolul 65 din Codul penal francez vechi se prevedea că: „Nici o crimă sau delict nu poate fi scuzat, (...) numai în cazul și circumstanțele în care legea declară faptul scuzabil sau permite de a aplica o situație mai puțin riguroasă”. Din acest text *Curtea de Casație* a conchis că legea determină într-un mod limitat principiul și că: „Nimeni nu poate ignora legea”; pe când în textul unei legi franceze din 5 noiembrie 1970 se menționa: „Conform circumstanțelor, tribunalele vor putea primi excepția ignoranței stabilite pentru contravenții, dacă aceasta s-a comis în decurs de 3 zile pornind de la promulgare”.

*Jurisprudența franceză*⁸⁶ a admis într-un mod treptat exonerarea de răspundere în cazul erorii de drept penal și doar în anumite cazuri excepționale; anume când agentul a făcut *eforturi serioase de a se informa*, însă nu a reușit să depășească greutățile survenite. Propriu-zis, în *doctrină* această problemă a fost pusă în discuție cu mult timp mai înainte⁸⁷.

⁸⁵ M. Apetrei, I. Pascu, C. Drimer, op. cit., p. 243.

⁸⁶ Naguib HOSNI, *L'erreur de droit et son influence sur la responsabilité penale*, în „Revue de science criminelle et de droit penal comparé”, No. 4, Editions „Daloz”, Paris, 2002. p. 712.

⁸⁷ R. Garraud, *Traité théorique et pratique du droit penal français*, Ed. Recueil Sirey, 1913, n° 367, p. 603; Roger Merlé, André Vitu, *Traite de droit criminel*, Ed. Cujas, 1967, p. 33; H. Donnedieu de Vabres, *Traite de droit Criminél et de législation pénale comparé*, troisième édition, Siréy, Paris 1947, p. 192-193; Gaston Stefani, George Levasseur, Bernard Bouloc, *Droit penal general*, troisième édition Dalloz, Paris, 1987, p. 301-302.

Codul penal model american: la art. 2.04 (3) prevede: „Convingerea că un anumit comportament nu constituie din punct de vedere legal crimă este o excepție față de acuzare, iar făptuitorul trebuie să demonstreze că a acționat, bazându-se în mod legal pe viziunea eronată a legii comportamentul său nu va constitui o infracțiune din punct de vedere legal”.

Jurisprudența americană în ultimele două decade și jumătate, atît Curtea Supremă de Justiție cît și Curțile federale ale statelor au aplicat un program nou pentru legi penale în asistarea erorilor constituționale;⁸⁸ adoptînd în acest fel diferite standarde care justifică *erorile neînțelese* și *erorile la aplicarea legilor ce contravin dispozițiilor prevăzute în Constituție*⁸⁹.

În ceea ce privește situația efectului exonerator în anumite cazuri excepționale ale erorii de drept, *doctrina americană* de asemenea, s-a pronunțat într-un sens pozitiv încă de timpuriu⁹⁰.

În legislațiile române, *prezumția irefragabilă de cunoaștere a legii penale (nemo censetur ignorare legem)* o găsim înscrisă încă în *Codul Calimah* în art. 3 în care se menționa : „Publicîndu-se o lege după *chipul cuvincios*, nu poate nimeni a se apăra, zicînd că nu i s-a făcut cunoscut”. Mai apoi și în *Codul penal al lui Carol al II*, în articolul 135 se menționa același principiu; *nemo censetur ignorare legem*⁹¹. Iar referitor la eroarea asupra unei norme penale, în dreptul penal român actual, potrivit art. 51 alin. final Cod penal român, se menționează că: „*necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale* nu înlătură caracterul penal al faptei”. Această concepție asupra erorii de drept a legiuitorului nostru actual își

⁸⁸ Jeffrey L. Lowry, *Plain error rule - clarifying plain error analysis under rule 52 (b) of the federal rules of criminal procedure*, The Journal Criminal Law Criminologi, Volume 84/ number 4/wntner-spring 1994, p. 915.

⁸⁹ *Brecht v. Abrahamson: Harmful error in habeas Corpus Law*, The Journal Criminal Law Criminologi, Volume 84/ number 4/wntner-spring 1994, p. 1109; Donald J. Newman, *Introduction to Criminal justice* third edition „Random house”, New York, 1997, p. 202-204; George P. Fletcher, Idor Dolea, Dragoș Blănaru, *Concepte de bază ale justiției penale (douăsprezece distincții fundamentale în cadrul justiției)*, Editura ARC, Chișinău 2001, p. 180.

⁹⁰ Jerome Hall, *General Principles of Criminal Law*, p. 383, ed, II, 1960 p. 182; Glanville Williams, *Criminal Law, The Generai Part*, second edition, „Stevens and Sons Limited”, London, 1961, p. 291-294; Meir Dan-Cohen, *Decision Rules and Conduct Rules: On Acooustic Separation in criminal Law*, 97, în „Harvard Law Review”, n. 625, 1984; Model penal Code and Commentaries, Părțile 1/1 Philadelphia, P.A. „The American Law institute” 1985, p. 269-274.

⁹¹ A se vedea în acest sens N. Pancu, *Observații asupra aplicării maximei, “Nemo censetur ignorare legem”, în Revista “Curierul judiciar” (în continuare C.J.) nr. 14/1914, p. 105 și urm.*

trage geneza din Codul penal italian din 1934 prevăzut la art. 5 alin. (5)⁹². Însă această soluție dată de legiuitor a fost pusă la îndoială și criticată sever, astfel încît apreciem corectă remarca că: „Această *prezumție reprezintă o simplă ficțiune*, greu de conciliat cu *principiul răspunderii penale subiective*”⁹³.

Este însă de menționat faptul că unele proiecte ale Codului penal român au fost consacrate într-un mod explicit *eroarea de drept penal*, la art. 30 plasînd-o de altfel *între cauzele care înlătură caracterul penal al faptei* (Titlul II privind *infrafracțiunea*, Capitolul 3). Potrivit acestui text: „*Necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale din cauza unei împrejurări care nu putea fi evitată în nici un mod înlătură caracterul penal al faptei*”. Apreciem că în mod corect s-a apreciat remarca că această reglementare este *cea mai spectaculoasă inovație a proiectului*; ea răsturna *prezumția irefragabilă* prevăzută în art. 51 al fostului Cod penal român din 1961. Inspirată, pe cît se pare, de filozofia așa-zisei *societăți permissive*, o asemenea viziune poate schimba semnificativ *strategia factorilor de control social în prevenirea și combaterea fenomenului criminalității*. Este, de asemenea, și misiunea magistraților ca în cadrul procesului penal echitabil, *să descifreze la fiecare caz în parte elementele concrete care pot da conținut cauzei justificative*, însă totuși s-a mai susținut că: „*Prezumția irefragabilă trebuie menținută, iar eroarea de drept penal să fie prevăzută drept o cauză exonerativă chiar și ca o situație de excepție*; or, aceasta odată fiind constatată să fi atras aplicarea dispozițiilor referitoare la circumstanțele atenuante și numai cu totul excepțional acestui tip de eroare să existe efectul exonerativ al răspunderii penale”⁹⁴. Aceași soluție normativă există în prezent în legea penală *austriacă, olandeză, braziliană, elvețiană, spaniolă*.

Din păcate în noul cod penal adoptat de Camera Deputaților în ședința din 30 martie 2004, publicat în 28 iunie 2004, *eroarea de drept penal* nu mai apare la Capitolul III, „*Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei*”, deși *eroarea de fapt* apare în continuare fiind prevăzută la art. 33. Sperăm să se revadă această incriminare și să se revină la formă inițială în ceea ce privește încriminarea erorii de drept.

⁹² S. Bogdan, *Câteva considerațiuni asupra erorii de drept*, în Revista „Studia Babeș-Bolyai Universitas” Serie Iurisprudentia, Nr. 2002, p. 26.

⁹³ M. Basarab, *op. cit.*, p. 176; G. Antoniu, *op. cit.*, (1) p. 327; George Antoniu, *Eroarea de drept penal*, în „Revista de drept penal”, „Serie Nouă”, An. 1, nr. 1, București 1994, (2), p. 13-23; Ion I. Mircea, *Vinovăția în dreptul penal român*. Ed. Lumina Lex, București 1998, p. 10; 292-293; Florin Streteanu, *op. cit.*, p. 486-488; Sergiu Bogdan, *op. cit.*, p. 24-33.

⁹⁴ Iulian Poienaru, *Proiectul noului cod penal*, în Revista „Dreptul”, Nr. 8, 2003, p. 117-118.

De altfel, și în *doctrina rusă*, majoritatea autorilor consideră că: „*Necunoașterea sau cunoașterea greșită a legii penale nu trebuie să înlăture răspunderea penală*”⁹⁵, însa o parte din doctrină abordează justificarea erorii de drept ca un *caz care înlătură caracterul ilegalității penale* a faptei infracționale⁹⁶. Astfel și în proiectul Codului penal al Federației Ruse (din 01.01.1997) s-a propus să se prevadă eroarea de drept la art. 29 care avea o următoare maximă: „Se numește eroarea de drept situația când persoana *nu conștientiza* sau după împrejurările concrete ale faptei *nu putea conștientiza* faptul că *fapta chiar social periculoasă* comisă de el este *interzisă de legea penală*, sub amenințarea aplicării răspunderii penale fapta se va recunoaște a fi comisă fără vinovăție și în puterea acesteia nu este supusă răspunderii penale”. Acest articol nu a fost din păcate inclus în Codul penal al Federației Ruse din 01. 01. 1997, deoarece, după cum s-a menționat: ”Această definiție nu aprecia de fapt eroarea de drept, ci mai curînd cea a *întîmplării* sau a cazului fortuit”⁹⁷.

Tot în această literatură de specialitate există opinia⁹⁸ care apreciază că ar fi necesară introducerea în actuala legislație penală rusă unui nou articol 28-1, în care să se definească și să se accepte conceptului *erorii de drept și efectul exonerativ al acesteia*. Iar aceasta trebuind să aibă următorul conținut: „Dacă persoana, care a săvîrșit o infracțiune prevăzută de legea penală, se află cu *bună credință în eroarea asupra caracterului ilegalității* faptei sale, această persoană trebuie scutită de răspundere penală”. În acest caz se va lua în considerație și faptul că persoana doar *într-un mod inevitabil nu putea să depășească* această necunoaștere a ilicitului. Cînd persoana se va afla *în eroarea asupra cîtorva elemente ale conținutului tip infracțional* sau *asupra construcției acestuia*, ea fie totuși supusă răspunderii penale, însă și în aceste *situații răspunderea penală să fie atenuată*”.

⁹⁵ В.Ф. Кириченко, «Значение ошибки по советскому уголовному праву», Москва, 1952, стр. 35-37; Л.Шуберт, «Об общественной опасности преступного деяния», Москва, 1960, стр.172-174; Р.К. Нунез Аргентинское уголовное право в «Современном международном уголовном праве», том 1. Москва, 1957, стр. 50.

⁹⁶ В.И. Якушин «Ошибка и значение ее установления в уголовном праве», Издательство Казанского Университета, 1988, р. 110-214; В.И. Якушин, Проблемы субъективного вменения в уголовном праве, Изд-во, «Зерцало», Москва 1998, с. 243-244; В.В. Лунев, «Субъективного вменения» Изд. «Спартак», 2000, стр. 33-34).

⁹⁷ Н.Ф. Кузнецов, И. М. Теашков, «Курс уголовного права. Общая часть» Т. I, Москва, Изд-во Зерцало, 1999, стр. 336.

⁹⁸ В.А. Якушин, В В Назаров, «Ошибка в уголовном праве и ее влияние на пределы субъективного вменения» Ульяновск , 1997, с. 73.

II. Prevenirea corupției prin educația anticorupție

Rolul procurorului la educația în spirit de intoleranță față de corupție

Andrei Balan, șef serviciu exercitare a urmăririi penale, Procuratura Anticorupție

Conform pct.1.2. al Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, aprobate prin Hotărârea Parlamentului nr. 421 din 16.12.2004, „*Corupția este un fenomen complex, multistructural și multidimensional, un fenomen economic, social și politic, a cărui complexitate este determinată de diverse cauze, care pot fi grupate în: economice, instituționale, de ordin legal, politice, sociale și morale.*”

Totodată, conform Strategiei naționale anticorupție cauzele morale în cumul cu cele sociale țin de cultură, mentalitate, tradiții de activitate corupțională în organele puterii și de drept și constau în:

- dezintegrarea și demoralizarea societății;
- erodarea valorilor etice;
- informarea insuficientă a societății civile;
- apatia și pasivitatea civică;
- toleranța publică;
- polarizarea socială;
- dependența mijloacelor de informare în masă.

Desigur, nu poate fi diminuat rolul celorlalte cauze care determină complexitatea fenomenului corupției, dar aspectul cultural (social și moral) are o importanță deosebită, deoarece este acea expresie a valorilor care ghidează comportamentul indivizilor în cadrul unei comunități și care în final determină cadrul legal(al normelor de drept), ce determină restricțiile și libertățile într-o societate și este garantul protejării acestora. Tot aceste aspecte sunt determi-

nante la crearea modelului de comportament al individului în cadrul societății, respectarea Legii de către individ fiind în raport direct cu tipul de comportament pe care societatea în marea sa majoritate îl agreează.

În asemenea circumstanțe cauzele (culturale) social-morale ale corupției sunt determinate de următoarele aspecte, care urmează a fi abordate numai în ansamblu:

1. În primul, rînd lipsa unei culturi juridice a societății manifestată de necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a legislației de către majoritatea populației. De aici, de la incompetența juridică a populației, rezidă acceptarea unui comportament abuziv al funcționarului, deoarece de cele mai multe ori acest comportament nici nu este perceput ca abuziv de către cetățeni, fiind acceptat ca ceva obișnuit. În acest context poate fi menționată și ignorarea de către cetățeni a asistenței acordate de către avocați, atît din motiv material, cît și din motive de neîncredere față de serviciile prestate (exemple în acest sens sunt adresările cetățenilor la organele de drept despre cazuri de escrocherii comise de avocați sau numărul sporit de cazuri de asistența acordată de apărători din oficiu).
2. Un alt aspect care rezultă din primul este cel al acceptării de către cetățean a comportamentului abuziv sau corupt al funcționarului. Acesta poate fi abordat prin prisma a două situații:
 - cetățeanul nu cunoaște legea și, respectiv, drepturile sale și ale funcționarului,
 - cetățeanul cunoaște legea sau este consultat de către un jurist, dar preferă comportamentul corupt al funcționarului, deoarece asemenea conduită îi creează facilități, beneficii cu caracter imediat. În astfel de cazuri cetățenii preferă să declare autorităților anticorupție despre cazurile respective, doar atunci cînd nu primesc avantajul respectiv sau atunci cînd nu sunt în stare de a îndeplini real condițiile stabilite de funcționarul corupt. Anume acest aspect creează fisuri în relațiile infracționale ale persoanei cu funcționarul corupt și permit intervenirea organelor de drept întru contracararea actelor de corupție. Această intervenție are un caracter ocazional și este determinată preponderent de voința cetățeanului sau a funcționarului de a declara despre actul de corupție, ceea ce atribuie acestei activități un caracter ocazional.
3. Un al treilea aspect al tematicii îl prezintă neîncrederea cetățenilor în forțele autorităților anticorupție de a interveni în cazul unui abuz/act

de corupție comis de către funcționar. În această ordine de idei poate fi menționată influența pe care o are în asemenea cazuri informarea insuficientă a cetățeanului despre potențialul autorităților și despre rezultatele real obținute în activitate, aceasta incluzînd oferirea unei imagini complete și coerente a eforturilor autorităților în acest domeniu. Cu alte cuvinte, soluția care se impune de a fi aplicată și care este prezentă atît în strategia națională anticorupție, cît și în alte programe anticorupție este asigurarea la maximum a transparenței activității.

În contextul celor expuse, *educația civică* reprezintă latura importantă a prevenirii fenomenului corupției. Scopul acțiunilor educaționale anticorupție este de a informa cetățenii Republicii Moldova despre pericolul corupției, de a exclude intoleranța față de corupție și de a încuraja activitățile de combatere a ei. Este important de a determina opinia cetățenilor în direcția repulsiei oricărei manifestări coruptive a funcționarului, dar este necesar și viceversa de a educa în acelaș spirit și funcționarii.

Rolul Procuraturii în acest domeniu rezultă din atribuțiile și competența care îi revine.

Astfel conform art. 4 al Legii cu privire la Procuratură, acestei instituții îi revine competența de:

- a) a reprezenta interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor;
- b) a conduce și exercita urmărirea penală;
- c) a reprezenta învinuirea în instanțele judecătorești;
- d) a intenta în judecată acțiuni civile privind recuperarea prejudiciului cauzat statului, constatat în urma reviziilor și controalelor efectuate de organele de control financiar;
- e) a participa, în condițiile legii, la judecarea cauzelor civile și a contravențiilor administrative, în privința cărora acțiunile au fost intentate de ea;
- f) a exercita controlul asupra legalității aflării persoanelor în instituțiile de reținere și detențiune preventivă, în alte instituții de executare a pedepselor;
- g) a exercita controlul asupra executării legilor în Forțele Armate;
- h) a asigura, în limitele competenței sale, asistența juridică și colaborarea internațională în domeniul dreptului;

- i) a examina și soluționa cererile și reclamațiile cetățenilor;
- j) a exercita alte atribuții prevăzute de lege.

Întru realizarea competenței care îi revine Procuraturii, conform art. 5 procurorii în exercitarea atribuțiilor sînt în drept de:

- a) a cere persoanelor juridice, indiferent de tipul de proprietate, cît și persoanelor fizice prezentarea documentelor, materialelor, datelor statistice, informațiilor de altă natură;
- b) a dispune organelor abilitate exercitarea controlului, reviziei activității agenților economici, indiferent de tipul de proprietate, și altor persoane juridice; să antreneze specialiști pentru elucidarea unor probleme de specialitate apărute în cadrul exercitării atribuțiilor, să dispună efectuarea unor expertize, controale ale materialelor, informațiilor, comunicărilor primite de organele Procuraturii, cu prezentarea rezultatelor acestora procurorului;
- c) a cita orice persoană cu funcție de răspundere/cetățean, a le cere explicații verbale sau scrise privind lezarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, încălcarea ordinii de drept sau în scopul desfășurării urmăririi penale, iar în caz de eschivare cu rea-voință a persoanelor citate de a se prezenta în fața procurorului, a emite o ordonanța de aducere forțată, care se execută de organele poliției în modul stabilit de lege;
- d) a porni, conduce și exercita urmărirea penală conform legii, precum și de intenta proceduri administrative;
- e) a înainta, în limitele competenței sale, acțiuni civile în instanțele judecătorești;
- f) a contesta, la cererea cetățenilor și în condițiile legii, actele ilegale emise de autoritățile administrației publice centrale și locale, de agenții economici și de alte persoane juridice, actele și acțiunile ilegale ale persoanelor cu funcție de răspundere;
- g) a înainta persoanelor juridice sesizări privind lichidarea încălcărilor de lege, privind înlăturarea cauzelor și condițiilor ce au favorizat încălcările depistate în cazurile prevăzute la lit.f).

Reieșind din competența acordată de lege procurorului, atribuțiile acestuia se referă la toate etapele procesului penal, fiind abilitat concomitent cu atribuții de control asupra respectării legii în anumite domenii (în locurile de reclu-

ziune, Forțele Armate, exercitarea activității operative de investigații etc.), cu funcții de reprezentare a intereselor generale ale societății și apărare a ordinii de drept, a drepturilor și libertăților cetățenilor.

Deși expres în lege nu este menționată atribuția procurorului la educarea cetățenilor în spirit de intoleranță față de actele de corupție, aceasta rezultă din scopurile și sarcinile care sunt urmărite în domeniile respective în care activează procurorii. Dacă ne referim la exercitarea urmăririi penale acest rol educațional al activității procurorului rezultă din prevederile alin.(2) al art. 2 Cod penal care stipulează că „*Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.*”.

Astfel, efectul preventiv al Legii penale poate fi realizat numai în condițiile unei exercitări obiective și eficiente de către procuror a atribuțiilor ce îi revin conform legii. În asemenea anturaj vor fi afectate tangențial și cauzele social morale ale corupției cum ar fi neîncrederea cetățenilor în forțele autorităților anticorupție și tolerarea comportamentului coruptiv al funcționarului.

În acest context poate fi determinantă atât atitudinea procurorului în colaborarea cu declarantul despre actele de corupție, cât și asigurarea transparenței soluțiilor adoptate la examinarea cazurilor de corupție. Urmărind finalitatea procesului penal sub aspect educațional nu mai puțin importantă este și aplicarea pedepsei de către instanțele de judecată pentru cazurile de corupție. Aici de asemenea urmează a se ține cont în procesul educațional anticorupție, de rolul procurorului care contribuie la înfăptuirea justiției prin reprezentarea acuzării de statn cadrul procesului judiciar.

Modul cum procurorul administrează probele, măiestria procurorului de a stabili și de a prezenta într-un proces public pericolul social sporit pe care îl prezintă cazurile de corupție au o influență enormă asupra participanților la proces, cât și asupra celuilalt auditoriu care urmărește procesul. În aceeași ordine de idei este important ca acuzatorul de stat să argumenteze și să fie insistent asupra aplicării de către instanțele de judecată a unor pedepse adecvate pentru comiterea infracțiunilor de corupție, în acest context ținându-se cont și de efectul educativ al pedepsei și pentru alte persoane, ceea ce ar permite condamnarea modelului de comportament coruptibil nu numai la nivel de lege penală, dar și la nivel moral. Numai în asemenea condiții se poate conta pe o funcționare a Strategiilor anticorupție, implicare mai activă a cetățenilor în activitatea de depistare și combatere a cazurilor de corupție.

Aspectul educațional al activității procurorului rezultă și din atribuțiile acestuia de a interveni în cazul constatării încălcărilor de lege cu acte de reacționare cum ar fi sesizările, recursurile, acțiunile civile sau cele administrative. Intervenirea procurorului prin intermediul actelor menționate în special în cazul necesității de anulare a actelor ilegale are un efect educațional sporit asupra cetățenilor, deoarece exercitarea acestor atribuții indică asupra aptitudinii organelor de drept de a interveni eficient în cazurile de încălcare a legislației, chiar și în lipsa elementelor unei infracțiuni. Astfel, persoanele resimt efectul imediat al reacției statului ceea ce nu există întotdeauna în cazul procesului penal din motivul extinderii în timp a urmării penale, iar ulterior a judecării cauzei.

Totodată urmează a să se țină cont de potențialul pe care îl prezintă organele Procuraturii la educarea populației în spirit de intoleranță față de actele de corupție prin intermediul lecțiilor, seminarelor și altor forme de instruire. Aceasta este oportun cu atât mai mult că cetățenii recunosc Procuratura drept o instituție care poate interveni și intervine în cazul încălcării atât a drepturilor statului cât și a drepturilor și libertăților legitime ale cetățeanului, ceea ce îi acordă un grad sporit de încredere a societății. În acest context ce impune derularea unor programe specifice în centrele de învățământ în special în instituțiile de învățământ preuniversitar general și în cele de învățământ superior.

Evoluția procesului educațional în spirit anticorupție, urmează a se dezvolta în strânse relații cu societatea civilă cu axarea pe:

- facilitarea cooperării între instituțiile cu atribuții în domeniul prevenirii corupției, precum și între acestea și societatea civilă;
- coordonarea eforturilor acestor instituții prin facilitarea schimbului de informații, încurajarea desfășurării în comun a unor acțiuni, obținerea de resurse umane sau tehnice necesare unor acțiuni de amploare, identificarea și eliminarea principalelor impedimente apărute în practică.

Educația anticorupție a publicului

Maia Bănărescu, jurist la Transparency International – Moldova

Corupția practic este răspândită în toate statele lumii și are dimensiuni internaționale. Îngrijorată de efectele negative pe care le are corupția asupra societăților, valorilor democratice, etice, justiției și durabilității statului de drept,

comunitatea internațională a decis să consolideze capacitățile de luptă împotriva acestui fenomen. Statele sunt convinse ca pentru prevenirea și combaterea corupției este necesară o abordare globală, multidiscplinară, iar politicile elaborate și aplicate trebuie să favorizeze participarea societății.

Astfel în contextul prevederilor art. 10 și 13 ale Convenției ONU împotriva corupției⁹⁹ statele se obligă să ia măsuri corespunzătoare pentru a favoriza participarea activă a organizațiilor neguvernamentale și comunităților de persoane la prevenirea corupției, cât și a sensibiliza publicul privind existența, cauzele, gravitatea corupției, amenințările pe care le reprezintă acest fenomen pentru societate. Obligațiile internaționale ce revin statului în activitatea de prevenire și combatere a corupției țin de asigurarea transparenței în procesele de luare a deciziei a instituțiilor publice cu implicarea publicului, libertății de cercetare, primire, publicare, difuzare a informațiilor privind corupția și accesului efectiv al publicului la aceste informații. Statul trebuie să asigure de asemenea respectarea drepturilor omului și reputației acestuia, protecția și securitatea națională, ordinea și morala publică. Statul trebuie să se asigure, ca măsurile luate contribuie la cunoașterea de către populație a organelor naționale competente în domeniul prevenirii și combaterii corupției, ca ele să fie accesibile, astfel încât fiecare fapt de corupție să poată fi semnalat, inclusiv și sub acoperirea anonimatului.

Măsurile anticorupție, întreprinse de stat în scopul prevenirii corupției, nu pot avea succes fără implicarea publicului. În procesul de reformare a culturii juridice în Republica Moldova accentul este pus anume pe individ, pe drepturile sale care i-ar asigura o garanție de protecție. Una dintre condițiile de dezvoltare a culturii juridice este depășirea analfabetismului și nihilismului juridic. Nihilismul juridic și lipsa culturii juridice este un impediment foarte serios în afirmarea statului de drept și societății civile în Republica Moldova, care poate fi depășit doar prin educația și instruirea continuă a publicului, a agenților publici preocupați cu combaterea și prevenirea corupției.

Ea este analizată sub două aspecte, prin activitatea organelor de stat și a societății civile. Practica altor state ne demonstrează, că acolo unde încercările reale de a combate corupția s-au soldat cu eșecuri, a lipsit un element important,

⁹⁹ Convenția ONU împotriva corupției, adoptată la New York la 31 octombrie 2003. Ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 158 din 06.07.2007. Publicată în Monitorul oficial, nr. 103-106 din 20.07.2007

împlicarea societății civile. Că societatea civilă este vitală pentru orice strategie anticorupție, este foarte clar. Unele dintre soluții se află chiar în interiorul societății civile cum ar fi necesitatea de a înlătura apatia sau toleranța publică față de corupție. De obicei, marele public este acela care plătește mita. Dar societatea civilă este, în același timp, doar o parte a problemei. Locul în care se intersectează sectorul public și cel privat este și el, adesea, punctul în care marea corupție înflorește și în care se dau cele mai considerabile mite¹⁰⁰.

Ca urmare, orice tentativă de a dezvolta o strategie anticorupție care nu implică și societatea civilă neglijează unul dintre cele mai puternice și utile potențiale instrumente disponibile. Desigur, în multe țări în care corupția este în creștere, societatea civilă este slabă, apatică sau doar în faza incipientă de mobilizare și organizare. Acestea nu sunt, totuși, motive pentru a-și neglija rolul, dat fiind că simpla implicare a unei societăți civile în formare poate, să furnizeze prin ea însăși, forța și motivarea pentru continuarea dezvoltării strategiei anticorupție.

Transparency International – Moldova a acumulat experiență bogată în domeniul prevenirii corupției în Republica Moldova și deține un număr mare de publicații, bazate pe rezultatele cercetărilor proprii privind fenomenul corupției și a sondajelor; elaborează și publică un buletin informativ, ghiduri tematice anticorupție pentru diferite categorii de persoane, cum ar fi funcționarii publici și cetățenii obișnuiți, leafletul privind activitatea Liniei telefonice fierbinți anticorupție etc. Scopul acestor publicații este, desigur, sporirea nivelului culturii juridice în domeniul prevenirii corupției prin educarea, instruirea și informarea juridică anticorupție.

În Republica Moldova, educația juridică se realizează lent și anevoios din cauza unor factori obiectivi, printre care:

- nivelul scăzut al culturii generale și principiilor morale;
- eficacitatea joasă de realizare a funcțiilor de apărare socială, economică și juridică a populației de către organul legislativ, executiv și judiciar;
- insuficiența protecției juridice a persoanei;
- creșterea numărului de infracțiuni, în special a celor de corupție;
- tergiversarea procesului de modernizare a sistemului de educație a populației;

¹⁰⁰ Sisteme de integritate publică, Ghid Transparency International - Transparency International, București, 2002

- migrația populației;
- ineficacitatea politicilor sociale pentru tineret și familiilor tinere;
- creșterea numărului de infracțiuni săvârșite de minori;
- amprentele negative asupra comportamentului copilului menținute în vîrsta matură, lăsate de necorespunderea celor ce se vorbește și situația reală din societate;
- tolerarea mitei etc.

Statul trebuie să se asigure că, concepția educației juridice include în sine măsuri care să fie orientate spre formarea comportamentului social activ al populației, reieșind din valorile statului de drept și cele social - umane. Educația juridică trebuie să fie îndreptată spre educarea respectului față de lege și funcționalitatea ei, formării conștiinței juridice și comportamentului legal.

Necesitatea educației juridice a publicului și agenților publici în scopul lichidării analfabetismului și nihilismului juridic este indiscutabilă.

Concluziile respective au un suport practic bazat pe analiza adresărilor parvenite la Linia fierbinte a Transparency International – Moldova, prin intermediul căreia se acordă consultanță juridică anticorupție gratuită persoanelor care se confruntă și/sau cunosc acte de corupție, dar din anumite considerente nu doresc să le denunțe direct organelor de drept. Petenții solicită ajutor juridic pentru denunțarea cazurilor de corupție sau monitorizarea cazurilor de corupție denunțate sau care urmează a fi denunțate.

Referindu-ne la public, vom menționa că majoritatea petenților, elementar, nu pot expune clar problema cu care se confruntă, inclusiv și în cazurile de corupție nu cunosc căile legale de apărare a drepturilor și intereselor legitime.

Și unii agenți publici nu posedă cunoștințele necesare pentru soluționarea problemelor invocate de petiționari, nu cunosc sau nu doresc să ofere o consultație adecvată. Situația în cauză îi face pe petiționari să umble pe la ușile funcționarilor și, în cele mai dese cazuri, să caute posibilități de soluționare a problemelor prin mituirea sau oferirea altor favoruri funcționarilor, favorizînd apariția actelor de corupție.

Insuficiența culturii juridice a unor agenți publici poate fi demonstrată prin răspunsurile primite de către Transparency International – Moldova asupra sesizărilor expediate spre examinare. Deseori, răspunsurile sunt neîntemeiate

juridic, ceea ce denotă o examinare superficială a problemelor invocate, o aplicare eronată a legislației, violarea drepturilor omului și intereselor legitime a persoanei.

Exemplu elocvent prezintă răspunsul unui procuror de raion, care afirmă că *“asupra legalității hotărîrii conducerii cooperativei de consum a localității X s-a pronunțat Curtea Constituțională”*. Apare întrebarea, dacă domnul procuror cunoaște competențele Curții Constituționale, care „se pronunță asupra constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte”?

Alt exemplu este adresarea unui grup de locuitori ai satului M. care timp de 4 ani doresc să ia cunoștință de declarațiile privind veniturile și proprietățile primarului, dar nu reușesc. Și aici apare întrebarea: „dacă funcționarii responsabili cunosc că declarațiile respective sunt informații de interes public și orice persoană interesată are dreptul să ia cunoștință cu conținutul declarațiilor, iar autoritățile publice sunt obligate să le facă publice?”

Prin urmare, educația juridică este foarte necesară întregii societăți.

Educația juridică trebuie să se realizeze diferențiat, ținându-se cont de necesitățile diferitor categorii de persoane, de nivelul de cultură generală, poziția socială și comportamentul, iar metodele aplicate trebuie să includă în sine totalitatea acțiunilor de influențare asupra conștiinței și comportamentului cu scopul de înfăptuiri educarea în spiritul respectării legii, formării conștiinței juridice, deprinderilor și comportamentului legal. Conținutul educației juridice va include în sine informarea juridică continuă, familiarizarea cu bogățiile culturii juridice, dezvoltarea deprinderilor necesare de realizare a cerințelor normelor de drept.

O atitudine specială trebuie să fie luată față de educația anticorupție datorită complicității subiectului.

Educația juridică anticorupție trebuie să se desfășoare printr-un complex de măsuri de instruire și informare juridică, asigurat de către stat cu participarea societății civile.

În sistemul autorităților publice este necesar ca angajații să susțină cursuri obligatorii de instruire anticorupție prin intermediul instituțiilor specializate,

cum ar fi Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, Institutul Național de Justiție, Academia de Poliție etc. Nu mai puțin importantă este și instruirea anticorupție nemijlocit în cadrul instituției în care se activează, precum și autoinstruirea.

Educația anticorupție a publicului trebuie să se bazeze pe următoarele:

- noțiunea corupției;
- standardele naționale și cele internaționale;
- identificarea corupției;
- mecanisme de protejare împotriva corupției;
- informația care trebuie să includă o petiție sau denunț.

Răspunsurile la aceste întrebări trebuie să fie clare și succinte.

Noțiunea cea mai simplă ar fi următoarea: “Corupția reprezintă folosirea abuzivă a funcției încredințate în scopul satisfacerii unor interese personale sau de grup”.

Pentru *identificarea corupției* este necesar să cunoaștem actele care se consideră și care nu se consideră corupție.

Faptele de corupție sunt considerate acele fapte care se încadrează în componența de infracțiune sau contravenții administrative, prevăzute de dispozițiile Codului penal și Codului cu privire la contravențiile administrative ale Republicii Moldova, cum ar fi coruperea pasivă (luare de mită), coruperea activă (dare de mită) traficul de influență, abuzul de putere sau abuzul de serviciu, primirea de către un funcționar a recompensei ilicite, delapidarea averii străine, protecționismul etc.

Faptele enumerate mai jos nu se încadrează în dispozițiile codurilor menționate și prin urmare *nu pot fi considerate acte de corupție*, ele reprezintă administrarea defectuoasă a treburilor publice, dar pot fi generate sau genera corupție în cazul, când sunt motivate prin interese materiale, beneficii, influență etc:

- lipsa de transparență;
- tergiversarea nejustificată a examinării problemelor invocate și/sau repunerii în drepturile și interesele legitime violate;
- discriminarea;
- neglijența în serviciu (proasta administrare și incompetența);
- refuzul de a prezenta informația de interes public și personal;
- eroarea juridică;

- nerespectarea procedurilor;
- netratarea conflictului de interese.

Deci, pentru ca o faptă ilegală să fie identificată corupție este necesară prezența intenției de a obține un avantaj sau profit pentru sine sau pentru altul, iar pentru identificarea actelor de corupție nu este obligatorie prezența prejudiciului material sau moral.

Orice persoană trebuie să-și cunoască drepturile și libertățile fundamentale, căile de apărare a drepturilor și intereselor legitime, inclusiv și în cazurile în care se confruntă cu acte de corupție. În cazurile de corupție este important să se cunoască sistemul de plângeri și denunțuri. *Petițiile și denunțurile* reprezintă forma scrisă de sesizare a autorităților publice, organizațiilor și instituțiilor, întocmită de o persoană fizică, juridică sau de un grup de persoane, prin care se formulează revendicarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime vătămate un urma unui act de corupție sau se comunică informații despre comiterea actului de corupție. Ele trebuie să conțină informații succinte și anume: numele și prenumele petentului, domiciliul (reședința ori altă adresă la care puteți fi găsit); numărul de telefon la care puteți fi contactat; descrierea faptelor; autoritatea administrativă, funcționarul public sau altă persoană care a comis actul de corupție; autoritățile publice care au fost sesizate anterior și răspunsul acestora; copiiile actelor sau documentelor care confirmă spusele; alte date considerate necesare; indicația, că informația și rezultatele examinării petiției să rămână confidențiale (dacă este cazul); data și semnătura. De asemenea, trebuie să se știe faptul că petițiile anonime nu pot servi drept temei pentru pornirea urmăririi penale, informația însă va fi verificată și dacă se vor constata elemente ale infracțiunii, organul de urmărire penală se va autosesiza în vederea urmăririi penale.

Plângerea sau denunțul se depune la organele de drept competente la care se poate apela, și anume la Centrul de Combatere a Crimelor Economice și Corupției, organele de poliție și procuratură.

În cazurile de administrație defectuoasă, persoanele vătămate într-un drept sau interese legitime au dreptul să depună petiții în adresa autorităților publice centrale și locale și/sau direct în instanța de judecată.

Un rol important în examinarea petițiilor de administrația defectuoasă, îl are Ombudsmanul. În Republica Moldova ombudsmanul este reprezentat de către instituția avocaților parlamentari. În esență, ombudsmanul reprezintă o insti-

tuție care primește și investighează în mod independent plîngerile cu privire la o administrație defectuoasă. Astăzi, instituția ombudsmanului este întâlnită în constituțiile multor țări. Atribuția fundamentală a ombudsmanului este să examineze:

- o decizie, un proces, o recomandare, un act de omisiune sau comisiune care sunt contrare legii, normelor sau regulamentelor sau care se distanțează de practica sau procedura stabilită - care sunt greșite, arbitrare sau lipsite de rațiune, nedrepte, opresive sau discriminatorii; întemeiate pe motive irelevante; sau care implică exercitarea puterilor conferite sau omisiunea ori refuzul de a proceda astfel din motive de corupție sau motive improprii cum ar fi mita, abuzul de putere, favoritismul, nepotismul și excesul administrativ;
- neglijențe, nepăsări, întârzieri, incompetențe, ineficiențe sau inaptitudini în administrarea sau îndeplinirea sarcinilor și responsabilităților instituțiilor oficiale.

În multe țări, mandatul ombudsmanului se extinde, de asemenea, la investigarea și inspectarea sistemelor de administrație pentru a se asigura că acestea limitează corupția la un nivel minim. În calitate de instituție constituțională este capabilă, în mai mare măsură decât alte structuri, să facă față presiunii nepotrivite a executivului. Ea poate îndeplini o funcție de auditare, pentru a stimula fluxurile de informații care vor dezvălui limitele și vor înfrîna corupția în guvern, confidențialitatea acestor proceduri conferind instituției un avantaj în plus în asigurarea unui scut împotriva posibilei intimidări a informatorilor și a petenților.

Instituția ombudsmanului acționează, de asemenea, în sensul prevenirii corupției și administrației defectuoase, recomandînd măsuri de îmbunătățire a procedurilor și practicilor, acționînd ca stimulent pentru ordinea din dosarele funcționarilor publici în orice moment.

S-a dovedit de asemenea că instituția este extrem de adaptabilă și a funcționat bine în democrații parlamentare, în societăți cu fundamentalisme radical etnice și religioase și în state monopartidice și militare.

Spunul juridic necesar în denunțarea actelor de corupție sau administrație defectuoasă, petenții îl pot obține de la organizațiile neguvernamentale care acordă servicii juridice de consultanță, inclusiv și de la Transparency International-Moldova.

În concluzie am menționa că de fapt, cultura juridică nu este doar o cunoaștere a dreptului, ci și atitudinea persoanei față de evenimentele și fenomenele juridice din societate, față de legalitate, ordinea de drept și mecanismele de administrație. Cultura juridică se relevă prin conștiința civică, care la rândul ei se manifestă prin participarea activă a publicului în viața social – politică a societății.

Atingerea scopului educației juridice, în general, și în anticorupție, în special, depinde direct de impactul ei în societate, ceea ce înseamnă a forma un sistem de cunoștințe și convingeri juridice, motivații și deprinderi de comportament legal, pentru fiecare persoană.

Bibliografie:

1. Gh. Butnaru, O. Bejan, E. Obreja, – Cum sa ne protejăm de corupție: ghid pentru cetățean. Transparency International – Moldova, Chișinău, 2006.
2. www.transparency.org
3. www.transparency.ro
4. www.transparency.md

Referiri privind componentele educației anticorupție

Octavian Bejan, *Centrul de Prevenire și Asistență Criminologică*,
vicedirector

Datele anchetei sociologice, la a cărei realizare am participat acum câțiva ani, au confirmat, printre altele, două aspecte ale fenomenului corupției:

- (1) orientarea cetățenilor spre realizarea intereselor personale prin corupție,
- (2) perceperea faptelor de corupție ca fiind legale.

Anume asupra acestor laturi ale fenomenului corupției îmi propun să mă opresc cu ocazia reuniunii științifice de astăzi.

Potrivit anchetei sociologice menționate, proporția celor dispuși să-și realizeze interesele pe calea mitei este enormă; 76% dintre cei chestionați considerând că este foarte probabil (28%) sau destul de probabil (48%) ca o persoană să dea bani unui funcționar, să-i facă un cadou (66%: 24% și, respectiv, 42%) ori să-i facă o favoare (57%: 19% și, respectiv, 38%).

Prin urmare, o mare parte a populației este orientată spre relații de corupție, avînd formată o motivație stabilă.

Totodată, majoritatea dintre subiecții chestionați (57%) nu consideră că este o faptă de corupție oferirea unui cadou medicului pentru o îngrijire specială, 41% nu consideră corupție adresarea unei solicitări personale unui consilier din primărie pentru a obține permisiunea de a construi, 20% – folosirea funcției ocupate pentru a realiza afaceri personale, iar 11% – nici măcar acceptarea banilor de către funcționari cu scopul de a ascunde sau de a reduce taxele.

Aceste cifre denotă existența unui proces social avansat de înrădăcinare a mentalității de acceptare a relațiilor și practicilor de corupție ca comportamente sociale valabile sau tolerabile.

Data fiind situația criminogenă, pe de o parte, caracterul și intensitatea acțiunilor anticorupție întreprinse ulterior pe de altă parte, este întemeiat de a presupune că starea de lucruri nu s-a schimbat esențial.

Acest fapt este confirmat și de pierderea vertiginoasă a poziției ocupate în clasamentul întocmit anual de către Transparency International, din păcate, după ce au fost realizate, doi ani la rând, salturi fără precedent.

Este deja o axiomă teza că pentru a găsi soluția unei probleme trebuie descoperită mai întâi cauza și condițiile acesteia.

În opinia noastră, cauza acestor manifestări sociale extrem de destructive se află în trecutul mai îndepărtat; ele nu au apărut recent.

În perioada organizării societății după modelul comunist, cetățenii nu dispuneau de posibilitățile legale necesare asigurării unui trai decent, datorită ineficienței acelui sistem social. După cum a demonstrat-o istoria, modelul comunist de organizare a vieții sociale nu era capabil să asigure un trai pe măsura necesităților membrilor societății.

Înșelați în așteptările lor, oamenii s-au răzvrătit tacit împotriva acelui sistem social, căutând să-și realizeze interesele personale prin mijloace ce contraveneau prevederilor legale și cum principalele resurse erau concentrate în proprietatea sau în subordinea directă a statului, acțiunile indivizilor s-au îndreptat anume spre această sferă, de unde puteau fi procurate cele necesare asigurării unui trai mai bun, în special de la locul de muncă, deoarece majoritatea cvasi-totală a cetățenilor erau angajați ai instituțiilor, întreprinderilor sau organizațiilor de stat.

Statul a devenit pentru cetățean ceva distinct, chiar advers. Individul s-a rupt de societate ca gândire și a început să existe pe cont propriu, profitând pe cât era posibil pe contul resurselor comune.

În consecință, nu numai că a luat proporții corupția, ci s-a și format un decalaj între normele morale și cele juridice. Pentru mulți cetățeni a lua de la stat nu mai constituia o crimă sau, în particular, o faptă de corupție, ci o acțiune justificată într-o societate nedreaptă. S-a format treptat orientarea spre realizarea intereselor personale prin furt din proprietatea statului și prin corupție.

Acest proces a continuat și în perioada de tranziție postcomunistă, propagându-se apoi în toată societatea. Amploarea crescândă și prezența îndelungată a corupției în societate a favorizat manifestările în discuție.

După cum demonstrează realitatea, oamenii învață mai puțin din lege și mai mult din viață. Și deoarece viața i-a învățat că relațiile sociale sunt bazate pe corupție (de altfel, cuvântul corupție sau mită nu figurează în relațiile dintre indivizi, ci numai, a mulțumi pe cineva, a da bani sau un cadou, a se înțelege cu cineva etc.), ei au început să perceapă comportamentele de corupție drept conduită firească socialmente admisă în societate.

Totodată, dispozițiile normelor de drept privitoare la corupție s-au șters din memoria socială, datorită rarelor condamnări penale pentru asemenea fapte și caracterul lor mai mult anonim.

De aceea, acum avem de a face cu o mentalitate coruptă care generează deja cu de la sine putere comportamente de corupție. Schimbarea gândirii este însă mult mai dificilă decât modificarea condițiilor sociale.

Printre metodele anticorupție capabile să influențeze gândirea socială se numără și educația anticorupție.

În viziunea noastră, pentru a avea randamentul scontat, educația anticorupție trebuie să includă cel puțin 3 componente:

- educația sociologică;
- educația criminologică;
- educația juridică.

Educația sociologică trebuie să îi ajute pe oameni să redescopere adevărul că societatea și statul nu sunt niște noțiuni abstracte, ci mediul în care ei trăiesc și,

respectiv, aparatul prin intermediul căreia este organizat și dirijat acest mediu. Că lovind în societate și stat, oamenii lovesc, în ultimă instanță, în sine înșiși.

Educația criminologică are menirea de a explica membrilor societății că corupția constituie un fenomen social malefic care distruge societatea și îi afectează pe toți, chiar și pe cei care au falsa impresie că prin corupție (fie că dau, sau iau mită) își rezolvă problemele; că soluționarea problemei corupției cade în grija fiecărui membru al societății, nu numai al guvernului, care nu poate obiectiv în acest moment să facă față de sine stătător situației; că există metode de prevenire a fenomenului verificate în multe alte societăți.

Educația juridică urmează, în fine, să le spună cetățenilor care comportamente sunt considerate de legislație ca fiind de corupție și deci sunt interzise.

Unii, în special juriștii, consideră că educația juridică este suficientă pentru schimbarea situației. Este o considerație falsă, care denotă miopie; lor le scapă cauza acestor manifestări. În plus, ei au o imagine ciuntită despre resoriturile comportamentului uman și influența diverselor pîrghii sociale asupra acestora.

În opinia noastră, adoptarea unei asemenea strategii unilaterale de educație anticorupție este falimentară.

Afirmația este confirmată irefutabil și de faptul că instituțiile în care activează funcționarii cu studii juridice și facultățile de drept sunt printre cele mai corupte, chiar dacă actorii acestor sfere sociale cunosc mai bine ca ceilalți prevederile legislației (vezi, de exemplu, sondajele Transparency International–Moldova, Studentus Incorruptus sau ale Institutului de Politici Publice).

În cele din urmă, este indispensabil a preciza, că este greșit a reduce activitatea de prevenire a corupției la educația anticorupție, iar activitatea anticorupție la prevenire, ignorîndu-se metodele de contracarare. La fel de greșit este a reduce explicația etiologică a fenomenului la mentalitatea socială coruptă. Aspectele în cauză sunt, desigur, deosebit de importante, fundamentale chiar, dar nu și absolute.

Why Business Ethics?

Lilia E. Carașciuc, *Recent Graduate*

In “Diagnosis of Bribery in Business”¹⁰¹, a survey conducted by Transparency International–Moldova, when asked “*If you were in a difficult situation, would you agree to pay a bribe?*” 76.6% of the household respondents and 88.4 % of businessmen answered affirmatively. In the same survey, 28% of the household respondents and almost 37% of businessmen said they would remain satisfied and even happy after paying a bribe to a civil servant. Among other things, this high level of corruption demonstrates also lack of business ethics which, regrettably, leads to long term damages.

By definition, business ethics establish the highest values by which a company is determined to function and help employees to efficiently handle the moral dilemmas they face in the workplace. To accommodate the needs and interests of different departments, large companies have divided business ethics into several subcategories. Among these are ethics in accounting information, human resources, sales/marketing, and production. A breach of ethical agreements, especially within these departments, can lead to large lawsuits and ruin the company.

In accounting, for example, misleading financial analyses, financial fraud and manipulation of the market are all sure steps towards destruction. Ethics in the human resource department can determine the inside stability of the business and guarantee employees equal opportunity and a safe work environment. In marketing and sales, ethics are crucial in price setting and correct advertising. While in many cases it is difficult to predict whether a certain product will cause harm to a potential customer, production ethics set basic guidelines to ensure the safety of a larger public. Therefore, although developing good business ethics requires a lot of dedication on the part of the company, businesses cannot flourish without the boundaries set by a good ethics program.

Most of the companies in the Republic of Moldova are either small or medium sized. In the opinion of their owners, only large companies have the time and resources to worry about business ethics. This is why so many small busi-

¹⁰¹ Svetlana Pinzari, Lilia Carasciuc. 2005. *Diagnosis of Bribery in Business*. Transparency International-Moldova. Chisinau, Republic of Moldova.

nesses suffer the consequences of corruption - the result of a missing code of ethics. In the long-run, avoiding the question of ethics causes irreparable damages to the business and its clients.

According to the Voice of the Leaders Survey (2003) conducted by the World Economic Forum, “corporate brand reputation outranks financial performance as most important measure of success”¹⁰². Thus, the future of Moldovan small business is in danger, since little to no attention is given to brand reputation, let alone to the ethics that guide employees in the creation of this reputation. To ensure durable economic development, the Government should promote a culture of ethical business. One way of doing this is by supporting the companies with high ethical standards and a well-maintained reputation. Another way of cultivating a business ethics culture and helping the future of business in the country is by teaching business ethics in institutions of higher education.

Unfortunately, most such institutions in Moldova do not include business ethics in their curriculum. Young professionals should enter the work field knowing how to develop an effective ethics program, to recognize emerging business ethics issues, and to weigh the importance of individual/corporate decisions on the human life, society, and the environment. Hopefully, this kind of knowledge will help create a different attitude towards corruption, and eliminate it, at least partly, from our lives.

Formarea profesională continuă – factor important în dezvoltarea culturii juridice și prevenirea corupției în Republica Moldova.

Gheorghe Gandrabur, *șef-adjunct de direcție, Ministerul Dezvoltării Informaționale, master în drept, doctorand*

Alături de transformările din sfera de producție, relațiile economiei de piață reclamă schimbări corelate pe segmentul prevederilor legislației anticorupție și în sistemul de învățământ.

Scopul acestora este excluderea corupției din învățământ și formarea prin școlarizare a unei atitudini civice, ce va servi drept factor de mare importanță în

¹⁰² World Economic Forum. 2004. *Corporate Brand Reputation Outranks Financial Performance as Most Important Measure of Success*. January.

lucrul de prevenire, care se va axa pe sensibilizarea opiniei publice referitor la pericolul corupției întru crearea în societate a atitudinii intolerante față de acest fenomen, antrenarea masivă a societății civile în activitățile de prevenire și sporirea credibilității cetățeanului față de instituțiile de stat.

În această ordine de idei menționăm promovarea elementelor de prevenire a corupției și realizării educației juridice în instituțiile de învățământ preuniversitar. Spre exemplu în Planul – cadru sunt incluse disciplinele opționale „Educație pentru lege”, „Educația civică” (în clasele 5-9), la treapta liceală disciplina „Noi și legea” (în clasele 10-12).

În continuare ne vom axa pe rolul formării profesionale continue ca factor important în formarea culturii juridice și prevenirea corupției.

Mobilitatea ocupațională și progresul tehnico-științific impune personalitatea să învețe și să se perfecționeze continuu nu numai în cazul schimbării locului de muncă sau a profesiei, ci și atunci când se află pe segmentul angajaților stabili, pentru a face față competiției profesionale și schimbărilor. Acestea le cer rându-lor conținuturi și forme noi de instruire mai flexibile și mai diverse.

În astfel de condiții, instituțiile de învățământ sunt chemate să-și racordeze activitatea la cerințele impuse de piață, unde angajatorul în calitatea sa de beneficiar dă prioritate persoanelor, ce pot presta servicii calitative din prima zi de muncă.

Întru realizarea misiunilor educaționale, statul reglementează modalitățile de organizare și funcționare a sistemului de formare profesională continuă a adulților, determină locul și rolul tuturor actorilor angajați în acest proces în scopul formării unei societăți capabile să se adapteze ușor la dinamica schimbărilor din lumea contemporană.

Formarea profesională continuă asigură accesul cetățenilor la realizările științei și culturii, eficientizarea activităților prin dezvoltarea competențelor și abilităților profesionale, adaptarea lor la condițiile social-economice în permanentă schimbare.

Așadar putem defini că formarea profesională continuă este un ansamblu de procese organizate în scopul instruirii curente sau compensatorii, care prelungește ori înlocuiesc formarea inițială prin care persoanele adulte își dezvoltă aptitudinile, își îmbogățesc cunoștințele, își actualizează cunoștințele și deprinderile profesionale, își formează o nouă orientare de muncă și un compor-

*tament nou din perspectivele de dezvoltare a naturii umane și de participare la dezvoltarea social-economică și culturală a țării.*¹⁰³

Scopul formării profesionale continue rezidă în dezvoltarea generală a personalității și implicit a societății, susținerea valorilor culturale, științifice, promovarea educației moral-spirituale în societate, perfecționarea sistemului instructiv-educativ, actualizarea și obținerea de noi cunoștințe pentru perfecționarea, recalificarea profesională în vederea integrării în piața muncii.

Sarcinile formării profesionale continue constau în formarea/perfecționarea managerilor din sistemul de învățământ, din administrația publică centrală și locală, în acord cu necesitățile de producție/profesionale și opțiunile personale, în vederea modernizării stilului de conducere adecvat schimbărilor democratice și de mentalitate.

Printre diversele **obiective** ale formării profesionale continue menționăm:

- formarea resurselor umane competitive pe piața forței de muncă și implicit dezvoltarea durabilă a societății;
- mobilitatea integrării sociale a persoanelor disponibilizate;
- stimularea dezvoltării potențialului intelectual și celui de creație;
- actualizarea cunoștințelor, perfecționarea profesională de bază și în profesii înrudite;
- recalificarea în funcție de starea sănătății, capacitatea de muncă, vîrstă, schimbările economice, mobilitatea socială;
- asigurarea protecției și reintegrării sociale a specialiștilor și altor pături sociale etc.

La baza formării profesionale continue sunt situate cîteva principii ce formează pilonii acestei activități:

1. anticiparea și continuitatea procesul educațional și de dezvoltare a personalității;
2. adaptibilitatea optimă la schimbările din sistemul educațional;
3. mobilizarea și valorificarea tuturor mijloacelor disponibile de informare întru realizarea sarcinilor și obiectivelor.

Organizarea formării profesionale continue este un proces complex și complicat, care revine în primul rând instituțiilor specializate în formarea profesională continuă.

¹⁰³ Hotărârea Guvernului R.M. nr.1224 din 9.11.2004, art.2.

Aceste activități pot fi desfășurate și în alte tipuri de instituții de învățământ de stat sau privat, acreditate ori licențiate în modul stabilit de lege, pe care le vom numi în continuare convențional *prestatori*. Activitățile prestatorilor trebuie să fie axate pe interesele profesionale și asigurarea accesului diverselor categorii de personal la studii și anume:

- încadrate în câmpul muncii;
- aflate în căutarea unui loc de muncă;
- ocupate în gospodăria casnică;
- încadrate în sfera individuală de muncă;
- revenite la muncă după o pauză îndelungată;
- imigranți stabiliți în țară cu trai permanent;
- șomeri, pensionari apti de muncă, persoane cu handicap;
- toate persoanele ce solicită obținerea altei profesii sau ridicarea calificării.

Organizarea formării profesionale continue se realizează pe niveluri de pregătire și pe specialități. În același timp, se iau în calcul necesitățile angajaților, cunoștințele de bază ale solicitanților și cerințele față de funcțiile exercitate, precum și perspectivele acestora de a fi încadrate în muncă ori promovate la funcții cu volum de lucru sau responsabilități mai sporite.

Printre formele de bază de realizare a procesului de formare profesională continuă evidențiem:

- cursuri/programe de formare profesională continuă în unități la locul de muncă al angajaților;
- cursuri/programe de perfecționare și recalificare;
- stagii de practică (în țară sau în străinătate);
- cursuri de formare profesională continuă la distanță;
- seminare, conferințe, mese rotunde, ateliere etc.

Formarea profesională continuă poate cunoaște și alte forme legale.

Statul a stabilit și unele căi de realizare a formării profesionale continue cum ar fi :

- cursuri tematice de perfecționare/specializare în volum de până la 72 de ore;
- cursuri de perfecționare/specializare de scurtă durată în volum de la 72 până la 100 de ore;

- cursuri de perfecționare/specializare multidisciplinare în volum de la 100 până la 500 de ore;
- cursuri și programe de recalificare în baza studiilor universitare sau medii de specialitate pentru o nouă activitate profesională în volum de la 500 până la 1000 de ore;
- cursuri și programe de recalificare profesională în baza studiilor universitare sau medii de specialitate pentru obținerea unei noi calificări cu durata de peste 1000 de ore.

Periodicitatea formării profesionale continue a angajaților este determinată de către angajatori, însă nu mai rar decât odată la patru ani.

Absolvenților tuturor cursurilor de perfecționare li se înmânează diplome sau certificate în modul stabilit¹⁰⁴.

Dirijarea și finanțarea formării profesionale continue.

La noi în țară sistemul de formare profesională continuă este reprezentat de organele, instituțiile, organizațiile și unitățile a căror activitate este îndreptată spre formarea profesională continuă, acestea aflându-se în cooperare permanentă.

Managerul principal al acestui proces este Guvernul Republicii Moldova care și-a asumat competențele de a aproba strategiile de dezvoltare, programe și acte normative în domeniul instruirii și dezvoltării resurselor umane.

Autorităților publice centrale în cooperare cu Ministerul Economiei și Comerțului, Ministerul Educației și Tineretului și Ministerul Sănătății le revin elaborarea cadrului normativ, organizatoric și metodic - didactic, a strategiilor, programelor, curriculumurilor, a procedurilor de documentare, certificare și a indicilor de evaluare a formării profesionale continue.

Rolul de coordonator în activitatea de formare profesională continuă îi revine Consiliului Național de Formare Profesională Continuă¹⁰⁵.

Finanțarea formării profesionale continue are loc din diverse surse cum ar fi:

¹⁰⁴ Regulamentul cu privire la organizarea formării profesionale continue, Hotărârea Guvernului R.M. nr.1224 din 9.11.2004, art. 22-29.

¹⁰⁵ Regulamentul cu privire la activitatea Consiliului Național de Formare Profesională Continuă, Hot. Guv. R.M. nr. 1224 din 9.11.2004, art. 5.

- din bugetul de stat alocat pentru formarea profesională continuă;
- din bugetul de stat alocat pentru fondul de șomaj;
- alocații legale ale agenților economici, destinate formării profesionale continue;
- surse financiare proprii ale solicitanților de asemenea servicii;
- surse financiare, provenite din proiecte și granturi naționale și internaționale și alte mijloace bănești legale.

La formarea profesională continuă mai pot contribui diferite societăți și asociații, precum și patronate.

În scopul realizării în practică a legislației privind combaterea și prevenirea corupției și protecționismului ca măsuri preventive la nivel de minister, instituție, întreprindere propunem:

1. în cadrul programei anuale de formare profesională continuă de studiat legislația Republicii Moldova privind combaterea și prevenirea corupției și protecționismului;
2. în cadrul aceleiași programe, cu un ciclu de lecții privind combaterea și prevenirea corupției și protecționismului, de organizat conform unui plan separat deplasări a specialiștilor din domeniu în subdiviziunile teritoriale dacă astfel de infrastructură există (Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupției, lucrători ai procuraturii, cadre didactice etc.).

Tematica va conține materiale (inclusiv și video) ce țin de legislația, conflictul de interese, prevenirea și etica anticorupție.

3. drept măsuri de ordin practic propunem (acestea se desprind din legislația penală și cea administrativă) de a organiza conform unui plan separat controale inopinate în vederea prevenirii și depistării cazurilor de încălcare a normelor de drept în domeniul combaterii și prevenirii corupției și protecționismului, a respectării disciplinei, productivității și calității muncii, a culturii de comunicare și servirea a populației în timpul serviciului, prezența panourilor informaționale, a registrelor de evidență a reclamațiilor cetățenilor, a telefoanelor de încredere, deschiderea și actualizarea paginilor WEB, a cutiilor de poștă electronică (e-mail), care să fie înscrise pe panourile informative alături de telefoanele de încredere pentru comunicarea opiniei publice și a organelor administrației publice centrale și locale despre activitatea instituției în cauză.

În scopul înlăturării condițiilor, care favorizează comiterea actelor de corupție și crearea condițiilor de încetățenire a transparenței în serviciu, de optimizare a structurii subdiviziunilor considerăm utile recomandările ONG – ului Transparency International - Moldova și anume:

- reducerea numărului de funcționari și în special a celor care manifestă infidelitate profesională;
- promovarea transparenței în activitate;
- prevenirea și soluționarea conflictelor de interese;
- reducerea birocrăției;
- crearea unor modalități automatizate de interacțiune cu cetățenii;
- promovarea consecventă a politicii de cadre, axate pe integritatea și fidelitatea profesională a angajaților;
- crearea unor mecanisme noi și eficientizarea celor existente de sesizare anonimă a actelor de corupție(placate, calendare, agende, pixuri, carnețe, mape, tricouri, sacoșe, pungi etc.);
- studierea legislației referitoare la corupție;
- evaluarea sistematică a nivelului de corupție.

Compensarea reducerilor de personal se poate realiza prin:

- profesionalizarea angajaților;
- automatizarea activităților;
- sporirea salariilor angajaților din contul fondurilor disponibile ca urmare a reducerii statelor de personal;
- reorganizarea structurală a instituțiilor;
- cultivarea eticii profesionale a angajaților etc.

În procesul de prevenire a corupției și de formare a culturii juridice prin învățământ, o pîrghie importantă este evaluarea prin atestarea periodică a angajaților ministerelor, departamentelor, instituțiilor de stat și celor private.

În opinia noastră, foarte prețioase și demne de preluat sunt criteriile de atestare profesională a angajaților Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției.

Printre acestea putem evidenția:

- competență profesională în exercitarea atribuțiilor de serviciu,
- atitudinea conștiincioasă față de muncă;

- perfecționarea în plan profesional și implementare a practicii avansate;
- studiile, nivel adecvat de cultură juridică;
- posedare a limbii de stat și a limbilor moderne;
- manifestarea inițiativei personale și principialitate în luarea deciziilor;
- aptitudini de comunicare, tact, modestie, onestitate;
- capacitatea de organizare eficientă a muncii și asumare a răspunderii pentru rezultatul ei.

Bibliografie:

Actele normative internaționale:

1. Memorandum on Lifelong Learning (Bruxelles, 2000)
2. Lisabon European Council (2000)
3. Education Forum held in Dacar (2000)
4. Education for active citizenship in the European Union OPOCE (Luxemburg, 1998)
5. Lifelong Learning and lifelong Learning (Stockholm, 2000)
6. Clasification based on ISCED
7. Clasification of Training Provisions

Actele normative naționale:

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994
2. Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995
3. Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă nr.102-XV din 13.03.2003
4. Codul muncii al Republicii Moldova
5. Hotărârea Parlamentului nr. 421-XV din 16 decembrie 2004
6. Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane nr.253 din 19.07.2003
7. Regulamentul cu privire la organizarea formării profesionale continue aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1224 din 9 noiembrie 2004
8. Regulamentul cu privire la perfecționarea profesională a funcționarilor publici aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.845 din 26 iulie 2004
9. Regulamentul cu privire la activitatea Consiliului Național de Formare Profesională Continuă aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1224 din 9.11.2004
10. Hotărârea Guvernului nr. 1429 din 6.11.2002 privind modul de atestare a colaboratorilor Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției

Literatură de specialitate:

1. Hotărârea Colegiului Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției nr. 3 din 27 decembrie 2005.
2. Transparency – Inrenational Moldova, Cum să ne protejăm de corupție, ghid pentru cetățean.
3. Gh. Gandrabur, V. Tverdohleb, Formarea profesională continuă, Chișinău, 2006.

Prevenirea și combaterea fenomenului corupției în instituțiile de învățământ superior

Mihail Rotaru, *doctor habilitat, profesor universitar, om emerit, Catedra Drept Public, Academia de Studii Economice din Moldova*

Fenomenul corupției a existat din cele mai vechi timpuri constituind, pînă în prezent, unul din cele mai grave și mai răspîndite comportamente delictuale și ilicite. *Corupția*¹⁰⁶ ca fenomen social și ca delict infracțional s-a dovedit a poseda o vitalitate de neînviat, dezvoltîndu-se odată cu societatea, odată cu statul și dreptul, căpătînd tot noi forme și manifestări. Acest lucru se întîmplă, probabil, și din cauza că cea mai mare parte a eforturilor și resurselor sînt îndreptate (cel puțin așa se susține) spre găsirea și pedepsirea celor care au săvîrșit fărădelegi ce fac parte din categoria *infracțiuni de corupție* și nu la prevenirea și combaterea acestui fenomen. În așa fel se comite o gravă și principială greșeală, deoarece infracțiunile care sunt depistate (de altfel, mult prea puține și nu întotdeauna conțin adevărate fapte de corupție) constituie doar vîrfurile aisbergului, principalele acte și activități „în domeniu”, nefiind scoase de obicei, la iveală.

Corupția vizează un ansamblu de activități imorale, ilicite, ilegale realizate nu numai de indivizi cu funcții de conducere sau de care exercită un rol public, ci și de diverse grupuri și organizații publice sau private, în scopul obținerii unor avantaje materiale, morale sau a unui statut social superior prin utilizarea unor forme de constrîngere, șantaj, înșelăciune, mituire, cumpărare, intimidare.

La 26 septembrie 2007 – Transparency International a comunicat rezultatele clasamentului internațional privind Indicele Perceperii Corupției (IPC) 2007. Potrivit IPC 2007, Republica Moldova a înregistrat un scor de 2,8 puncte, plasându-se pe locul 113 din cele 180 de țări incluse în clasament. Pentru comparație: în anul 2005 Moldova, cu un punctaj de 2,9 s-a plasat pe locul 95 din 159 țări, iar în anul 2006, cu un punctaj de 3,2 – pe locul 81 din 163 țări; semnifică un regres în domeniul prevenirii și combaterii corupției comparativ cu anii precedenți.

¹⁰⁶ Cuvîntul de origine latină *corruptio* înseamnă mituire a unei persoane oficiale. Prin corupție se înțelege o stare de abatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie, desfrînare, depravare (Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române. – București, 1984, p. 201).

E de notat că printre cauzele care au favorizat apariția acestui fapt se regăsesc și slăbirea autorității statului datorită ineficienței instituțiilor acestuia, degradarea nivelului de trai al populației, lipsa unor valori sociale însoțită de alterarea respectării principiilor morale, lipsa unei reforme la nivelul instituțional și legislativ care să fie în concordanță cu condițiile socio-economice.

Amploarea manifestărilor de corupție este atestată și în sistemul educațional, ceea ce afectează calitatea instruirii, influențează negativ asupra formării deprinderilor de viață ale viitorilor cetățeni ai țării, reduce din credibilitatea structurilor statului. Ministerul Educației și Tineretului nu acordă atenția cuvenită procesului de prevenire și combatere a corupției în instituțiile subordonate acestuia.¹⁰⁷

Fenomenul corupției este evidențiat și în sistemul învățământului superior. Vinovați, sunt atât studenții, cât și profesorii. Formele și schemele de mituire a profesorilor sau persoanelor cu funcții de răspundere în aceste instituții sunt, uneori, extravagante. O amplă cercetare detaliată a problemelor legate de corupție în sistemul de învățământ superior a fost efectuată în decembrie 2006 de către grupurile mobile ale Ministerului Educației și Tineretului, Alianței Studenților din Moldova, Senatului Republican al Studenților din Moldova și Ambasadei SU în R.M.¹⁰⁸. S-a stabilit că cele mai dese acte de corupție sunt înregistrate în timpul admiterii la facultate, în perioada sesiunii și la examenele de stat, precum și la alocarea spațiului de locuință în cămine. Astfel, taxa pentru susținerea unui colocviu, examen sau a unei teze de an ori de licență variază de la 100 de lei la 800 USD. Cele mai mari *prețuri* sunt la universitățile din Chișinău. În Bălți și Cahul pentru un colocviu și examen studenții plătesc de la 150 de lei până la 150 USD.¹⁰⁹ Principalii factori care generează corupția sunt pregătirea slabă a studenților, imperfecțiunea programelor de studii și salarizarea proastă a profesorilor.

În sfera învățământului superior corupția poartă un caracter de sistem, iar combaterea ei necesită aplicarea, pe lângă metodele administrative tradiționale, și a unor metode mai noi, ce ar permite diminuarea fenomenului în cauză. Este unanim recunoscut, că calitatea învățământului superior, este determinată în mare măsură și de faptul, dacă sunt respectate normele și valorile etice în

¹⁰⁷ Независимая Молдова, 10.11.2006.

¹⁰⁸ Moldova Suverană, 27.12.2006.

¹⁰⁹ Moldova Suverană, 16.03.2007.

cadrul instituției. O instituție prestigioasă, care formează specialiști de o înaltă calificare tinde cu desăvârșire spre promovarea integrității academice precum și spre protejarea valorilor morale (onestitate, colegialitate, respect, încredere, responsabilitate, libertate academică, transparență, bunăvoință și grijă etc). Astfel, integritatea academică urmărește ca aceste valori să fie respectate de către fiecare membru al comunității academice, indiferent cine ar fi el, student, profesor sau reprezentant al administrației instituției, evitându-se astfel minciuna, furtul, mituirea, plagierea și alte comportamente de acest gen.

Pentru instituțiile de învățământ din Republica Moldova, nerespectarea principiilor integrității academice constituie cu regret, niște lucruri firești. Comportamentul imoral este frecvent justificat prin „așa sunt circumstanțele, toți fac la fel etc...” Lipsa unor reguli de comportament definit clar nu favorizează o conduită academică onorabilă.

În scopul promovării conceptului și principiilor integrității academice în rândul studenților și profesorilor și elaborării Codului de Onoare al ASEM, grupa de inițiativă constituită din profesori și studenți ai ASEM pe lângă Centrul Moldo-American pentru inițiativă Privată (MACIP), în colaborare cu Rectoratul ASEM au lansat proiectul “Promovarea Integrității Academice la Academia de Studii Economice”. În cadrul acestui proiect a fost elaborat Codul de etică universitară al Academiei de Studii Economice din Moldova. La 21 februarie 2007, Senatul ASEM a aprobat acest Cod și a constituit Comisia de etica universitară.

Codul de Etică Universitară reprezintă un contract moral între studenți, profesori și personalul administrativ al universității, contribuind astfel la coeziunea membrilor instituției de învățământ, creșterea prestigiului acesteia și formarea unui mediu universitar bazat pe competiție și cooperare după reguli corecte. Codul de etică universitară prevede formularea explicită a idealurilor, valorilor, principiilor și normelor morale pe care consimt să le respecte și să la aplice în activitatea curentă membrii comunității academice. În Cod sunt incluse atât standardele morale după care urmează să se ghideze comunitatea academică, cât și normele punitive care pot fi aplicate în cazul nerespectării principiilor integrității academice. Codul include un articol special cu privire la ***prevenirea și combaterea corupției***.

Prevenirea și eliminarea potențialelor conduite de corupție în mediul academic, se subliniază în acest Cod, constituie componenta de bază a eticii universitare

și obligația morală a fiecărui angajat al ASEM, deoarece corupția generează un tratament inechitabil, nedreptăți și favoritisme, creează suspiciuni și neîncredere în valoarea diplomelor și competența profesională a absolvenților. ASEM se angajează să sancționeze sever din punct de vedere instituțional atât actele evidente de corupție – mită și tentativă de mituire (în bani sau în servicii), realizate direct sau prin intermediari, cât și cele mai puțin vizibile, dar la fel de nocive (traficarea clientelară a examenelor sau concursurilor pentru ocuparea posturilor, inclusiv practicarea *intervențiilor* ierarhice sau colegiale etc.). ASEM, de asemenea, acceptă recomandările asumate de către profesioniștii competenți și corecți în privința meritelor unei persoane, dar respinge orice recomandări neformale sau presiuni legate de admiterea și evaluarea unei persoane, aflate sub standardele solicitate și care nu poate intra onest în competiție.

Printre cele mai grave forme de corupție posibile în mediul universitar se numără:

- a) traficarea examenelor de orice fel (admitere, absolvire, examene la discipline, doctorat, vânzarea, cumpărarea sau substituirea de lucrări scrise, proiecte etc.) contra bani, obiecte sau servicii;
- b) solicitarea de către membrii personalului universitar, inclusiv prin intermediari, de bani sau cadouri, precum și tentativa de mituire sau mituirea acestora, precum și cointeresarea sub orice alte forme;
- c) adunarea de fonduri de la studenți pentru cadouri, pentru acoperirea costului meselor și a băuțurilor oferite cadrelor didactice care participă la examenele de licență, la evaluarea lucrărilor de licență, a tezelor de masterat sau de doctor etc.;
- d) solicitarea unor servicii personale, de orice tip, de la persoanele care sunt sau urmează să fie în proces de evaluare, angajare sau promovare, precum și oferirea unor astfel de servicii în schimbul bunăvoinței;
- e) oferirea serviciilor educaționale și/sau administrative acoperite de sarcinile persoanei respective ca membru al instituției de învățământ superior;
- f) favoritismul în procesul de evaluare, angajare sau promovare, de împărțire a sarcinilor didactice ori administrative.

Acceptarea de cadouri simbolice de către personalul universitar este legitimă doar atunci, când e evident că nu este de natură să influențeze direct sau indirect procesul educațional, de evaluare, de angajare sau de promovare.

Codul de etică universitară prevede, că *cazurile de corupție propriu-zisă și formele de corupție universitară, inclusiv tentativele de corupere, se sancționează potrivit legii și/sau instituțional, în funcție de gravitatea faptei, procedându-se de la avertisment până la eliminarea din ASEM.*

În ASEM, a fost creat de asemenea, un mecanism de sesizare anonimă a actelor de corupție, cum ar fi liniile telefonice, poșta electronică, rubrici speciale pe pagina WEB, instalarea unor boxe în incinta instituției pentru formularea plîngerilor referitoare la actele de corupție și estorcări de bani etc.

Procesul de formare a cadrelor incoruptibile presupune o profundă și multilaterală activitate de educație, inclusiv educație juridică. În acest scop, în fiecare an la ASEM se elaborează și se realizează un sistem complex de activități, clasificate în următoarele compartamente:

- activitate organizatorică;
- educarea prin instruire, educarea profesională;
- educarea prin activitatea de cercetare științifică;
- activitatea culturală;
- activitatea sportivă;
- activitatea educativă în cămine.

Planurile de studii la toate specialitățile prevăd studierea disciplinelor speciale de drept. În cursul universitar al profesorului universitar Mihail Rotaru „Bazele statului și dreptului Republicii Moldova”, editat de ASEM în limbile română și rusă este inclus capitolul privind fenomenul corupției în Republica Moldova și extinderea acestuia în instituțiile de învățământ. Instituțiile corespunzătoare au elaborat, iar Senatul a aprobat și se implementează „Programul de activitate al ASEM privind procesul instructiv-educativ”, „Regulamentul privind activitatea îndrumătorului grupei accdemice”, „Regulamentul de organizare a examenului de licență în forma scrisă în ASEM” etc.

În pofida acestor realizări, după cum mărturisesc datele, corupția în Republica Moldova, continuă să fie unul dintre cele mai substanțiale impedimente în calea realizării obiectivelor de creștere economică și reducere a sărăciei, nivelul acesteia reprezentînd în același timp un indicator al credibilității orientării pro-europene a Republicii Moldova. Flagelul corupției este o maladie care poate afecta toate aspectele vieții unei persoane, chiar dacă aceasta nu se implică

personal în acțiuni de corupție. Prin urmare, este în interesul fiecăruia de a lua o atitudine fermă față de această plagă a societății în care locuim. Măsurile de combatere a acestui fenomen se pot solda cu succes doar fiind întreprinse eforturi conjugate, atât din partea instituțiilor statului, cât și a reprezentanților societății civile.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlament prin Legea nr. 985- XV din 18.46.2002, cu modificări ulterioare. – Chișinău, 2006.
2. Hotărîrea Guvernului Cu privire la Programul de stat de combatere a criminalității si corupției pentru anii 2003-2005 nr. 1693 din 27.12.2002. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 185-189 din 31.12.2002.
3. Legea Republicii Moldova nr. nr. 900-XIII din 27.06.1996 Cu privire la combaterea corupției și protecționismului // Monitorul Oficial nr.56 din 22.08.1996.
4. Strategia națională de prevenire și combatere a corupției, adoptată de Parlament prin Legea nr. 421-XV din 16 decembrie 2004. – Chișinău, 2005.
5. Butnaru Gh., Bejan O., Obreja E. Cum să ne protejăm de corupție: ghid pentru cetățean. – Chișinău, 2006.
6. Bejan O. Trăsăturile definitorii ale corupției // Legea și viața. Publicație științifico-practică. nr.8, 2005, pp.49-54.
7. Corupția persistentă în țările cu un nivel scăzut al veniturilor necesită acțiuni globale.
8. Codul de etică universitară al Academiei de Studii Economice din Moldova – Chișinău: Tipografia Dep. Ed. Poligr. al ASEM, 2007.
9. Pînzari S., Carașciuc L., Spinei I. Diagnosticul mitei în afaceri. – Chișinău, 2005
10. Rotaru Mihail. Bazele statului și dreptul Republicii Moldova: Curs univ. – Chișinău: Dep. Ed. Poligr. ASEM, 2007, p.123-153.
11. Ротару Михаил. Основы государства и права Республики Молдова: Курс лекций. – Кишинэу: МЭА, 2007, стр. 189-207.
12. <http://www.transparency.md/News/ro/ipc2007.pdf>

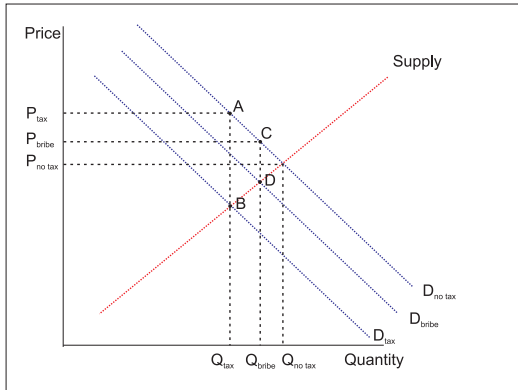
Bribes, Government, and Asymmetric Information

Sean Golden, *Fulbright Graduate Fellow*

Economics suggests that most people behave rationally to optimize their well-being, usually through maximizing profits. Generally, people engage in rational thought processes to achieve these ends. Inefficient systems often generate sub optimal effects for all players in the game. A common example might be paying excessive taxes with an opportunity (if you're connected enough) to not pay the tax by paying a smaller bribe. A rational person would only pay a

bribe if the cost of the bribe is less than the cost of the burdensome tax (and the rational person does not consider lawfulness or the risk of being caught and punished as relevant factors in decision making). As a result of this opportunity for complicity, the person is presented with the opportunity set below in Figure 1.

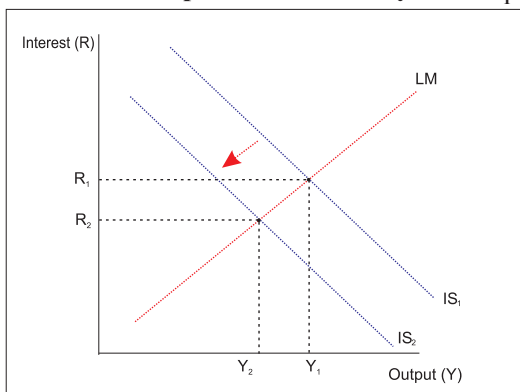
Figure 1: **Firm choices when the bribe (CD) is less than the tax (AB).**

While both situations reduce the well being of the player, by reducing the quantity from $Q_{no\ tax}$ to Q_{bribe} or Q_{tax} , the decision maker would be better off in the dishonest system paying the bribe (CD) because it is less costly (P_{bribe} compared to P_{tax}) and the participant enjoys a higher level of well being (Q_{bribe} compared to Q_{tax}). This model implies that people with better connections and fewer moral scruples will be made better off because of knowledge of insider information. The result is twofold: the government collects less taxes (in this case the amount of AB), and other players in the game have to pay more in the form of taxes, leaving them less able to compete with the bribe paying party.

The loss of government income suggests that services and output must be reduced by the amount of the bribe, or the lost revenue must be captured from other source – the less well connected and poorer participants. The output in an economy (Y) is governed by Consumer Spending (C) + Planned Private Investment (I) + Government Expenditures (G) + Net Exports (X). Keep in mind that without borrowing, the government may only spend as much as it collects in taxes. The IS-LM models this equilibrium in Figure 2, on the next page.

Figure 2: As a result of lost income (from bribes) and the budget constraint for government, the IS line shifts leftward and reduces the output of the economy from Y_1 to Y_2 .

Bribes either reduce the economic output of the *entire* system or shift the tax burden unfairly to less well connected or poorer players (in an attempt to maintain the level of output and services). In addition to the economic consequences, picking and choosing laws to comply with and laws to disobey erodes the legitimacy of law and government. This ambiguity creates an unfair and uncompetitive situation that sets the stage for further disobedience and decay. Additionally, if the government attempts to maintain output, revenue must be collected from other segments that become worse off as a result of asymmetric information (who to talk with in order to not pay taxes). This tax burden shift increases existing inequalities in an economy, leads to a reduction in services, contributes to a reduction in income per capita, and makes the economy uncompetitive – further hurting consumers and other firms.

While Figure 1 shows a very clear situation, all players find themselves in more complicated circumstances. Whenever someone challenges the law, they run the risk of being detected and punished. As a result, the real “cost” of the bribe should be considered in terms of the probability of being detected and the penalty for the crime. The probability, P , is a function of the resources devoted to finding bribe payers and payees, the skill of the briber, and the conditions surrounding the payment. This probability (where $0 < P < 1$), should be applied to the cost of detection – that is the cost of being in prison, paying a

fine, or being publicly humiliated. This detection cost should then be added to the cost of the bribe. This total cost is no longer clear but dependent on individual idiosyncrasies, enforcement expenditures, and government competency.

Alternatives to unlawfulness and bribery include participation in the legislative process, legalizing hidden fees to be publicly available to all firms, and increasing the probability of detection and the cost of punishment. The first two solutions require an initial investment by all parties to agree that an opportunity for cheating exists, the tax or regulation unduly burdens participants, and that alternatives should be considered that more fairly and efficiently interfere with business. This compromise should maintain and protecting the health of the economy, the country, and most importantly the people. However, some parties may prefer to play the odds of cheating the system no matter how fair the burden may be. In this case, a higher probability of detection and stiffer penalties discourage potential bribers from engaging in illegal activities. With a transparent dialogue, needs of both parties may be addressed and an open, although difficult, discussion of the merits and costs of particular policies will generate an outcome that increases efficiency, establishes a rule of law, and reinvigorates public faith in the legislative process.

Cultura funcționarului public, actele normative și corupția

Eugen Roșcovanu, *președinte al Asociației Micului Business, magistrul în economie și administrarea afacerilor*

Este interesant faptul că se evită a analiza fenomenele foarte concrete și impactul lor general asupra societății, degenerarea lor în evenimente negative. Fiind departe de a face paralele directe cu catastrofa de la Cernobil se cere să amintim, că atunci opinia publică a aflat pentru prima dată, că există un mecanism foarte sofisticat numit *sistem de protecție de personalul ignorant*, în cotidian spunându-se mai frank *protecție de proști*. Deși exprimat în diferite straturi lingvistice sensul este același cu toate că pudoarea filologică a unora ar putea fi deranjată.

Excesul de zel al unor funcționari publici, viziunea lor asupra modului de a face carieră prin inițiative deocheate și lipsa unui sistem de control competent în cadrul administrațiilor publice locale și centrale dă naștere unor monștri instituționali. Firește, printre acestea este și corupția ca stare de depravare a

persoanelor habilitate cu putere de decizie, dar cu răspundere... limitată. Un rol aparte aparține publicării documentelor în Monitorul Oficial, căci numai după aceasta ele intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în document. În același timp, procedura publicării unui ordin sau a unei legi este bine organizată și ar fi asigurat de un *sistem de protecție de personalul ignorant*. În realitate acest stadiu de promovare a unor documente este cu multe lacune, ce pot avea efecte dezastruoase asupra economiei și cetățenilor. În contunare vom analiza doar două cazuri de încercare a aparatului birocratic de a marginaliza inițiativa privată și societatea. Ba mai mult, prin acțiuni bine calculate guvernul poate fi pus în situația de executor al actelor dubioase, chiar compromițându-i politicile declarate reformatorii.

...Fenomenul corupției în cadrul activității întreprinderilor mici și în special al microfirmelor din Republica Moldova este un tip anume de intoxicație iminentă. Bineînțeles, majoritatea managerilor, întreprinzătorilor individuali repugnă această situație de facto, fie că e vorba de agentul economic persoană fizică, fie persoană juridică. În același timp, se poate confirma faptul, că de-a lungul unui deceniu din partea businessmanilor de diferită anvergură de afaceri au fost înaintate propuneri la cel mai înalt nivel, conform cărora importatorii mici preferă să plătească oficial taxele pentru marfă, fiind conștienți de corupționismul persistent impus de plățile pentru import excesiv de mari, inadecvate nivelului de câștig. Argumentul lor e simplu: *“De ce trebuie cineva să pună banii în buzunar ? banii trebuie să vină la buget, pentru țară...”* E spus cu multă simplitate, dar și luciditate juridică. Altceva este, că situația dubioasă mai dăinuie și carul, se pare, abea de s-a urnit din loc; există interese oculte ori de alt ordin, rămîine încă să aflăm. Optimismul, însă, e o calitate neperitoare a celor din IMM-uri și limita lui nu este cunoscută. Lupta pentru o imagine bună a țării s-ar putea solda cu anumite succese și în domeniul anticorupțional, sperîndu-se că nu este vorba de o campanie propagandistică ordinară.

Cine, totuși, provoacă luarea sau darea de mită ? Vameșul, inspectorul, controlorul, funcționarul public sau omul de afaceri? În ultimă instanță de aici pornește fenomenul corupției mici. Repartizarea egală a responsabilității în cazuri de luare sau dare de mită nu este cea mai reușită, ci mai degrabă un transfer de responsabilitate. Experiența seculară anume despre aceste alternative ne vorbesc în sensul unei mari discrepanțe de responsabilitate: e o dilemă, ce ne amintește și de abordarea biblică a problemei. Adică linia noastră de subiect vine din vremuri foarte îndepărtate.

...Dacă e să pornim de la faptul cunoscut, că majoritatea taxelor la vamă sunt propuse ades de însuși Serviciul Vamal, putem aborda tema dată din mai multe puncte de vedere.

Apare o întrebare fie și inadecvată, dar care are dreptul la viață: atunci când se propune mărirea taxelor de Serviciul Vamal nu sunt, oare, incluse și taxele “personale”, pe care le primesc unii vameși, când inspectează marfa? Poate este mai rațional să fie și o expertiză anticorupție a tuturor taxelor. Se are în vedere o expertiză independentă. Chiar și atunci, când sunt propuse acestea de legislativ și vin din interesele bugetului de stat. Cu cât taxele depășesc limitele profitului planificat de antreprenor, cu atât este mai mult posibil, că acesta va găsi persoana de la vamă gata să “negocieze”. Bineînțeles, nu excludem pur și simplu lipsa de informație și cunoștințe juridice, fenomen destul de răspândit atât printre unii funcționari, cât și printre oamenii de afaceri; și de foarte multe ori este de dificil să disimulăm una de alta. Există foarte puține garanții, că în unele acte normative nu ar fi plasat Calul lui Troian al coruperii pasive sau active. Cultura juridică, propagarea activă și profesionistă a cunoștințelor juridice ar detensiona situația în domeniu și ar putea condiționa la limitarea corupției mici, care este aidoma rîurilor înguste și lente, ce treptat se unesc în fluvii largi, mari și furtunoase... Aici este legat nodul gordian al luptei cu corupția.

În același timp, anume în mediul oamenilor de afaceri din businessul mic sunt manageri, patroni, care dețin colecții de Monitorul Oficial de 9-10 ani. Dar aceasta se întâmplă nu de zile bune, ci fiindcă sunt impuși de situația actuală a mediului de afaceri instabil și neprietenos, și deoarece este înțeles de la sine, că fără cunoașterea actelor normative în permanentă schimbare este extrem de complicat pentru a desfășura o afacere de succes. Modelul dat de comportament al oamenilor de afaceri din micul business este constituit din mai multe motive:

- lipsa de resurse financiare pentru a angaja un jurist calificat;
- consultanța juridică de calificare bună este inaccesibilă micului business din cauza costurilor, care depășesc posibilitățile reale parvenite din profitul real al firmelor de această anvergură;
- în societate nu este format încă un sistem de suport juridic accesibil pentru micul business subsidiat de instituțiile de stat;
- mediul de afaceri neprietenos impune agenții economici activi să încerce să se protejeze cu resursele proprii, care sunt sub limita competenței unui jurist profesionist;

- nihilismul juridic ale agenților economici din micul business este impus de situația economică reală ale acestora și ca protest intern față de acatele de marginalizare generate de avalanșa de legi, hotărâri de guvern și ordine publicate în Monitorul Oficial neînțelese de ei ca mesaj, intenție și agresivitate monopolistă;
- prețurile indicative la mărfurile de import impuse voluntarist la vamă crează situații propice pentru excese. În același timp, anume nihilismul juridic și ignoranța juridică a ambelor părți interesate crează situații paradoxale, deoarece Organizația Mondială a Comerțului interzice categoric aplicarea prețurilor indicative.

Cel mai recent și scandalos exemplu este publicat în Monitorul Oficial din 12 octombrie 2007. Conform ordinului vamei nr.361-O din 25.09.07 publicat în Monitorul Oficial nr.161-164 în art.3 se cere certificatul de conformitate "*... eliberat de organele competente*" pentru mărfurile importate second hand. În document se face trimitere dubioasă și incorectă la Hotărârea de Guvern nr.1469 din 30.12.2004. De ce dubioasă? Deoarece în această hotărâre de guvern la capitolul NOTE în p. 5 este menționat, că "*...Prevederile prezentului Nomenclator nu se refera la produsele folosite si/sau reconditionate (second-hand)...*" Iar în alte decizii similare nu se vorbește de certificat de conformitate ca, de fapt, și în celelalte acte guvernamentale citate în ordinul acesta. Mai mult chiar: după o vizită la vamă a businessmanilor s-a constatat, că autorii documentului dat intenționat sau din incompetență nu au inclus deciziile guvernamentale care dau undă verde importului de astfel de marfă. Conflictul acesta s-a dezvoltat pînă la momentul, cînd persoane importante de la vamă au fost nevoite să își ceară scuze pentru faptul, că au emis un document ilegal în fața unei delegații de importatori indignați de fărădelegerea comisă. Cu toate acestea nu a fost publicat un ordin de abrogare a acestui document. În situația de comunicare amicală, firește, scuzele ar fi îndeajuns. Dar odată ordinul fiind publicat și difuzat la toate punctele vamale rămîne să fie activ, adică în orice moment poate fi folosit ca instrument de presiune asupra agenților economici, care din anumite motive nu cunosc situația reală.

Fără să abordăm motivele apariției unui document atare este firesc să încercăm a descifra deontologia, motivele, forța motrice, care a generat un atare "monstru". Este rațional să presupunem, că pur și simplu s-a mizat, că în micul business lumea nu prea citește Monitorul Oficial și nu consultă bazele electro-

nice de date juridice. De fapt, se poate crede, că logica a fost simplă. A fost produs un document, care a pus în fața engroșiștilor dilema prin care ei trebuie să circule la infinit între instituția “competentă”, care nu este abilitată să elibereze certificate și vama, care de asemenea nu permite importul din motiv, că engroșiștii nu dispun de documentul respectiv. Un fel de dute-vino fără de sfârșit. Deși, dacă agentul economic demonstrează “flexibilitate” poate avea șanse. Șanse bine cunoscute ca model și cost. Bineînțeles, că aici putem face doar concluzii ipotetice. Concomitent fie spus: este stranie formula din ordin “organe competente”. De ce într-un document al unei organizații foarte serioase, ce privește o activitate concretă nu sunt indicate aceste organe competente? Pentru a complica și mai tare viața antreprenorilor? Rămîne să considerăm aceste întrebări retorice sau cu răspuns peste o perioadă îndelungată.

Documentar, însă, este fixat că Servicul Standartizare și Metrologie a refuzat în mod legal și firesc să dea certificat de conformitate, făcînd trimitere la capitolul amintit mai sus, iar vama nu permitea importul, fiindcă tot ea a emis ordinul deocheat realmente, dar logic din punctul lor de vedere. Un răspuns similar a dat și Institutul Național de Standartizare și Metrologie a acestui departament. Prin eforturi enorme au fost deblocate transporturile cu marfă, deși unii au fost întorși spre țările UE, iar alții, se presupune, că au trecut, totuși, din “generozitatea” vamei.

...Și iarăși: acest ordin al Serviciului Vamal nu este anulat, este încă în Monitorul Oficial și el atîrnă asupra importatorilor ca sabia lui Damocle. Și orice vameș, oricînd, în baza lui își poate ameliora situația materială...

Firește, nu amintim, că atare document a apărut în toiul reformei regulatorii și așa zisei Ghilotine I și II. Conform acestei așa zisei reforme ar fi fost reglementate peste o mie de acte normative. Cu toate acestea, cele mai importante vizînd activitatea antreprenorială au evitat cu success Ghilotina, ca și ordinul în cauză.

Trebuie, însă, menționat alt fapt șocant. Monitorul Oficial oficial, care este ediția, ce atestă prin publicare întrarea în vigoare a actelor normative și legislative, a hotărîrilor de guvern și poate deveni un instrument de generare a corupției. Documentele vizează direct obligațiunile agentului economic și a grupurilor sociale, deci prin această ediție orice instituție abilitată cu drepturi respective poate influența în mod direct asupra fenomenelor corupționiste și poate exela în abuzuri, fără mari responsabilități, motivînd apariția unui document

sau altul ca greșeală. Evident, apare întrebarea agenților economici: cine le va compensa pierderile materiale și financiare, anularea contractelor din întârzierile cauzate de acest ordin al vamei? Prin astfel de acțiuni se constată o inegalitate în drepturi economice, care de cele mai multe ori poate fi soluționată doar la CEDO. Un astfel de exemplu îl avem deja, dar care ține de aceeași “serie”: publicarea în Monitorul Oficial a Legii 208, care de asemenea prin manipulări cunoscute doar de funcționarii publici experți în materie, a evitat cu succes Grupul național de lucru al Comisiei de stat pentru reglementarea activității de antreprenariat. În această ordine de idei apare o întrebare banală din punct de vedere științifico-practic tradițional, dar actuală și adecvată teoriilor behavioriste: cine îi impune pe micii comercianți să facă plăți neoficiale pentru a-și păstra locul de muncă? Ce condiționează comportamentul micului comerciant și provoacă înflorirea miciei corupției, care prin intensitatea sa face concurență celei mari, creînd în societate precedente și atmosferă de neîncredere în instituțiile oficiale? Răspunsul este pe măsură de senzațional - Legea 208. În 2006 au fost înregistrați 48 mii 792 titulari de patentă de întreprinzător. Circa 80 la sută dintre ei practică micul comerț; ei au plătit în total în 2006 în bugetele locale 63 mln. 8654 mii lei.

Dar în prima jumătate de an al 2007 ca și cum au dispărut 41 mii din ei, precum și cele circa 40 de milioane de lei neplătite în bugetele locale. Problema locurilor de muncă asigurate cu un câștig decent rămîne actuală pentru 41 mii de mici comercianți. În același timp milioanele de lei ar trebui să intereseze puterea, pentru că nici bugetul țării, nici cele locale nu prea excelează în venituri. Am putea spune cu mare grad de siguranță, că aceste milioane circulă acum liber în economia tenebra ca plătă pentru dreptul de a rămîne în micul comerț, pentru a se păstra un loc pe piață. Aceste milioane au devenit un stimulent al miciei corupției, fiindcă este absurd să ne închipuim, că cele câteva zeci de mii de femei și bărbați pentru care micul comerț era unica sursă de existență au dispărut ca mișcarea baghetei fermecate a Ministerului Economiei și Comerțului.

Patentarii s-au adresat chiar și la Curtea Constituțională, care nu le-a dat câștig de cauză. Același grup de inițiativă s-a adresat deja la CEDO pentru că consideră ei, că li s-au lezat drepturile economice. Deci, în virtutea situației grave în domeniu, agenții economici din micul business sunt nevoiți să posede o cultură juridică bună.

Bineînțeles, că toate aceste evenimente sunt rezultatul unui lobby activ al companiilor mari și celor transnaționale. Lobby-ul lor a devenit problemă pentru titularii de patentă de întreprinzători și pentru IMM-ri la general. Mecanismele legale sunt fragile într-o societate cu economia în tranziție. Pentru micii antreprenori aceasta este o problemă majoră de supravețuire. A dezechilbra un atare sistem social și antreprenorial este simplu și periculos. Pe lângă factorii corupționali se cere a aminti valul de proteste, generate de legea 208 în piețele raionale, unde au avut loc peste 90 de mitinguri, lockauturi și acțiuni stihinice și 4 mari mitinguri naționale de protest cu participarea a câte 5-10 mii de oameni la fiecare în Chișinău. Conchidem astfel, că orice document publicat în Monitorul Oficial poate genera nu numai evenimente nefaste pentru economie, dar poate deveni factor de stimulare a corupției. În acest sens doar aplicarea mai riguroasă a prevederilor reformei reglatorii ar duce la soluționarea judicioasă a problemelor.

Tabel nr.1 **Evoluția sectorului IMM 2005-2006**

Indicatorii	2005		2006	
	valoare abs.	%	valoare abs.	%
Numărul întreprinderii, mii	31,3	98,1	34,1	98,3
Numărul de salariați, mii persoane	324,8	57	323,6	56,8
Venituri din vânzări, miliarde lei	32,7	49	36,8	46,5

Sursa: Ministerul Economiei și Comerțului. 2007

Chiar indicatorii economici, care oferă un tablou statistic al evoluției micului business denotă grave probleme. Persistența acestora în microbusiness, în domeniul patentei de întreprinzător influențează și asupra sectorului IMM-urilor pe întreaga economie a R. Moldova. În Tabelul nr.1 este demonstrate clar, că deși numărul întreprinderilor mici și mijlocii a devenit în 2006 mai mare, fiind în valoare absolută de 34,1 mii comparativ cu 31,3 mii, în 2005 numărul de salariați în domeniu a scăzut la 323,6 mii, în 2006 comparativ cu 324,8 mii; adică observăm un trend. Totodată, este foarte greu de explicat cum veniturile din vânzări scad procentual cu 2,5 %, iar în indici absoluți IMM-urile au avut venituri din vânzări cu 4,1 mlrd.lei. Sectorul întreprinderilor mici și a

microbusinessului este considerat sector social, care trebuie să genereze locuri de muncă. Or, această tendință nu este în mod cert în creștere în tabelul nr.1; în domeniul patentei de întreprinzător situația este și mai instabilă; conform criteriilor FMI micul business trebuie să dețină cel puțin 40% din numărul de locuri de muncă. ÎMM-urile au fost și rămân principalele în crearea de locuri de muncă. În UE și SUA ele aduc anual până la 75 % din locuri noi de muncă. Bineînțeles că, situațional, corupția mică și mare este o barieră înaltă și uneori de netrecut în fața oamenilor, care își doresc stabilitate și mediu de afaceri sănătos. Iar odată ce documentele regulatorii, care periclitează buna funcționare a mecanismelor economice, răsar ca ciupercile după ploaie, nefiind supervizate de instituțiile competente, situația este cea care trebuie schimbată prioritar, dar și constructiv.

Astfel, propunem câteva dintre măsurile de prim rang, care ar putea schimba situația spre evoluția unui mediu de afaceri stimulatoriu pentru sectorul ÎMM-urilor:

- reglementarea tuturor actelor normative, ce vizează activitatea ÎMM-urilor;
- crearea unei comisii parlamentare a ÎMM-urilor;
- promovarea eticii anticorupție în instituțiile publice;
- înlăturarea barierelor birocratice în domeniul ÎMM-urilor ca stimulent al comportamentului corupționist;
- aducerea informației despre importanța socială a micului business: generator de locuri de muncă, pilon al stabilității sociale la cunoștința funcționarilor publici.

Bibliografie:

1. Ordinul serviciului Vamal nr. 361-O din 25.09.07. Monitorul Oficial nr. 161-164 din 12.10.07.
2. Hotărîrea de Guvern nr.1469 din 30.12.2004, Monitorul Oficial nr. 14 din 07.01.2005.
3. Hotărîrea de Guvern nr.427 din 07.06.01, Monitorul Oficial nr. 62 din 09.06.01.
4. Small Business Administration (SBA) <http://www.sba.gov/>.
5. UNDP Commission on the Private Sector and Development <http://www.undp.org/cpsd/indexF.html>.
6. Разумнова И.И., Семейный и надомный бизнес: опыт США/И.И. Разумнова // США. Канада: Экономика. Политика. Культура. – 2001. – №1.
7. Khatchadourian H. Philosophy and the future, in a global context // Metaphilosophy. – Oxford, 1992. – Vol. 23, N1/2.

Transparența decizională – condiție de fond pentru prevenirea corupției în administrația publică locală

Valeriu Zubco, *doctor în drept, conferențiar universitar*

Mai ușor e să răstorni un sultan, decât un abuz.
(Proverb turcesc)

Legea privind combaterea corupției și protecționismului nr.900 din 27 iunie 1996 prevede în art.6 alin. (1) lit. a) că prevenirea corupției se realizează prin reglementarea juridică a activității autorităților publice, prin asigurarea publicității acestei activități și a controlului de stat și celui obștesc asupra ei. În acest context una dintre atribuțiile de bază a autorităților publice este adoptarea sau emiterea de acte administrative, la general, sau dacă ne referim la autoritățile administrației publice locale, adoptarea sau emiterea actelor administrative cu caracter normativ și individual. Legea privind actele normative ale Guvernului și a altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr. 317 din 18.07.2003 prevede în art. 4 principiile generale aplicabile la inițierea, elaborarea, avizarea, expertizarea, redactarea, emiterea și aplicarea actului normativ în care se înscrie și principiul transparenței, publicității și accesibilității actelor normative adoptate sau emise de Guvern, autorități publice centrale și locale. Cu regret putem menționa cu certitudine că întregul proces de adoptare sau emitere a actelor administrative este realizat fără respectarea unei transparențe decizionale complete. Astfel, lipsa transparenței decizionale, alături de alte curențe ale activității de reglementare conduce la încrederea scăzută a colectivităților locale atât în forța și importanța actelor administrative, cât și în autoritățile publice locale.

Este necesar de menționat că nu trebuie confundată transparența decizională cu accesul la informațiile de interes public, nici cu democrația directă. Spre deosebire de accesul la informațiile de interes public, care permite accesul cetățeanului la informațiile publice gestionate de autoritățile publice locale, transparența decizională oferă posibilitatea cetățenilor de a participa activ la procesul de elaborare de acte administrative normative prin sugestii adresate autorităților publice locale.

Spre deosebire de democrația directă, transparența decizională nu conferă cetățenilor dreptul de a lua decizia finală cu privire la reglementările care vor fi adoptate. Acest rol va fi în continuare asumat de autoritățile publice locale care vor decide,

dacă includ sau nu în proiectele de acte administrative normative informațiile și sugestiile permise din partea cetățenilor și organizațiilor constituite de acestea.

Potrivit art. 17 alin. (1) și alin.(2) din Legea privind administrația publică locală nr.436 din 28 decembrie 2006, orice persoană poate asista la ședințele consiliului local, deoarece sunt publice. Astfel, aceste prevederi propun o tratare unitară a participării cetățenilor la ședințele consiliului local și ale primăriei. Se cere de menționat că cetățenii sau organizațiile constituite de aceștia pot participa doar la o parte din ședințele autorităților publice locale, deoarece există excepții cum ar fi ordinea publică, termenele de realizare și datele tehnico-economice ale unor activități comerciale sau financiare, dacă publicitatea acestora aduce atingere principiului concurenței loiale, privind datele personale etc. Considerăm că aceste excepții trebuie să fie reglementate prin lege pentru a evita deciziile arbitrare și discreționare a autorităților publice locale, interesele de grup sau interesele politice, pentru a preveni abuzul sau excesul de putere a primarilor, consilierilor locali, celor raionali, a președinților și vicepreședinților raioanelor, precum și pentru a preveni acte de corupție din partea acestora. Chiar și în cazul adoptării unei legi privind transparența decizională în administrația publică este necesar ca să fie bine clarificate limitele aplicării legii privind interzicerea participării cetățenilor la elaborarea actelor administrative cu caracter normativ, iar aceste limite privind participarea cetățenilor la elaborarea actelor administrative cu caracter normativ să fie cât mai reduse, pentru ca marea majoritate a actelor administrative cu caracter normativ să poată fi supusă consultărilor.

O altă excepție este că la ședințele publice ale consiliului local și raional sau ale primăriei nu pot să participe cetățeni străini sau apatrizii, rezidenți în unitatea administrativ-teritorială respectivă, dar ei pot apela la organizațiile legal constituite pentru a putea beneficia de drepturile prevăzute de lege.

Art. 17 alin.(3) al Legii nr.436 din 28 decembrie 2006 prevede că cetățenii și organizațiile acestora au dreptul de a participa la orice etapă a procesului decizional, de a avea acces la informațiile privind bugetul localității și modul de utilizare a resurselor bugetare, la proiectele de decizii și la ordinea de zi a ședințelor consiliului local și a primăriei, de a propune inițierea elaborării și adoptării unor decizii, de a prezenta autorităților publice locale recomandări, în nume propriu sau în numele unor grupuri de locuitori ai colectivităților respective, privind diverse proiecte de decizie supuse dezbaterilor.

Considerăm că pentru a realiza prevederile art. 17 alin. (3) din Legea nr.436 din 28 decembrie 2006 legislatorul trebuie să reglementeze prin lege mecanismele prin intermediul cărora cetățenii, organizațiile neguvernamentale etc. să poată interveni în activitatea de elaborare de acte administrative cu caracter normativ sau să fie interpretate și aplicate corect prevederile alin. (4) din același articol. În acest sens este necesar să evidențiem următoarele mecanisme de asigurare a transparenței în procesul de elaborare a actelor administrative:

- informarea colectivității locale cu privire la conținutul proiectelor actelor administrative prin intermediul unui anunț;
- punerea la dispoziția persoanelor interesate a proiectului actului administrativ;
- consultarea cetățenilor și organizațiilor acestora;
- recepționarea propunerilor înaintate de cetățeni și organizațiile acestora privind proiectele de acte administrative sau a programelor de activitate a autorităților publice locale;
- examinarea propunerilor cetățenilor și organizațiilor acestora privind proiectele de acte administrative sau a programelor de activitate a autorităților publice locale;
- publicarea programelor, strategiilor și agendelor ședințelor în spațiile accesibile publicului din sediul autorității publice locale, mass-media, pe pagina de Internet a autorității publice locale.

Cum s-a menționat mai sus, Legea nr.436 din 28 decembrie 2006 prevede că orice persoană poate asista la ședințele consiliului local. Această prevedere prezumă și transparența ședințelor comisiilor consultative de specialitate ale consiliilor locale și raionale. Astfel, Legea pentru aprobarea Regulamentului – cadru privind constituirea și funcționarea consiliilor locale și raionale nr.457 din 14.11.2003 care prevede în art.13 că ședințele comisiei sunt, de regulă, publice. Nici un act legislativ în vigoare nu prevede care sunt condițiile pentru ca ședințele comisiilor consultative de specialitate să fie publice sau când membrii colectivității locale, organizațiile pe care le reprezintă, reprezentanții mass-media nu pot avea acces la ședințele acestor comisii. Legea însă îi oferă comisiilor competența de a decide arbitrar să admită sau nu cetățenii la ședințele sale. Aceste lacune aduc deseori la favorizarea intereselor de grup sau la elaborarea unor acte administrative ilegale cu caracter coruptibil.

Analizând această problemă, apare desigur întrebarea: care ar fi avantajele realizării transparenței decizionale atât pentru administrația publică locală cât și pentru comunitatea locală, care sunt avantajele participării cetățenești pentru administrația publică locală. În această ordine de idei, am putea susține că:

- va fi prevenită săvârșirea actelor de corupție de către consilierii locali și raionali, primari și funcționarii din administrație, președinți și vicepreședinți ai raioanelor;
- vor fi prevenite abuzuri și excese de putere din partea consilierilor locali și raionali, primari și funcționarilor din administrație, președinți și vicepreședinți ai raioanelor;
- va fi restabilită și va crește încrederea între administrația publică locală și cetățeni;
- va fi ajutată administrația publică locală în identificarea urgentă a nevoilor comunității locale cu o satisfacție mare pentru cetățeni;
- va fi oferită gratuit administrației publice locale informația în legătură cu deciziile ce trebuie luate;
- va fi condusă comunitatea locală către consens și nu către conflict;
- administrația publică locală și cetățenii vor fi capabili să abordeze în comun problemele și oportunitățile într-un mod mult mai creativ.

O altă problemă importantă este ce se întâmplă în cazurile în care este împiedicat accesul liber la ședințele consiliului local sau raional, a primăriei și a comisiilor consultative de specialitate sau în cazul compromiterii procesului decizional prin acțiuni deliberate de ascundere a informației de interes public. Potrivit art. 17 alin. (5) al Legii nr.436 din 28 decembrie 2006, asemenea acțiuni se sancționează conform legislației în vigoare. Reieșind din norma respectivă și potrivit art. 30 din Legea serviciului public nr.443 din 04.05.95 funcționarii publici, în cazul dat, cei din administrația publică locală vor fi sancționați pentru asemenea încălcări disciplinar. Cadrul legislativ actual nu prevede sancțiuni pentru asemenea încălcări în privința primarilor, consilierilor locali, consilierilor raionali, a președinților/vicepreședinților de raioane.

Este necesar de remarcat că acțiunile de împiedicare a accesului liber la ședințele consiliului local sau compromiterea procesului decizional prin acțiuni deliberate de ascundere a informației de interes public de către primari, consilieri locali, consilieri raionali sau președinți/vicepreședinți de raioane nu pot fi contestate în condițiile Legii contenciosului administrativ nr.793 din 10.02.2000.

Art.53 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova și nici Legea nr.793 din 10.02.2000 nu prevăd vătămarea unui interes public sau legitim a unui interes legitim privat sau public; nici o lege nu prevede care este procedura de examinare, deoarece în asemenea cazuri cererea și recursul trebuie să se judece în procedură de urgență. Prin interesul public înțelegem interesul care vizează ordinea de drept și democrația constituțională, garantarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, satisfacerea nevoilor comunitare, realizarea competenței autorităților publice.¹¹⁰

Astfel, vedem că norma dată poartă doar un caracter declarativ și nu este acoperită de un cadru legal ce ar reglementa mecanismul de contestare a acțiunilor de împiedicare a accesului liber la ședințele consiliului local, raional, a primăriei și a comisiilor consultative de specialitate sau ar compromite procesului decizional prin acțiuni deliberate de ascundere a informației de interes public. În asemenea circumstanțe este evident că este necesar de modificat art.53 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova și Legea nr. 793 din 10.02.2000, precum și de adoptat o lege privind transparența decizională în administrația publică, în caz contrar va fi greu de înlăturat impedimentele existente întru realizarea transparenței decizionale, atât la nivel central, cât și la nivel local, situație care va favoriza și în continuare săvârșirea actelor de corupție.

Măsuri de prevenire și combatere a corupției la nivel internațional

Tatiana Cherdivara, *magistru în drept, lector; Universitatea de Studii Europene din Moldova*

Din cele mai vechi timpuri corupția are un caracter universal. Chiar din momentul apariției acestui fenomen s-au întreprins măsuri pentru combaterea lui, ținându-se cont de pericolul pe care îl prezintă corupția. Pe lângă faptul că comunitatea internațională depune de multă vreme eforturi conjugate pentru a lua sub control fenomenul corupției, fiecare stat în parte are propria viziune asupra acestui fenomen și strategia de luptă, incriminând forme și acte ale corupției.

¹¹⁰ Antonie Iorgovan, Noua lege a contenciosului administrativ. Geneză și explicații, Editura Roata, București, 2004, p. 276

Legislația *Bulgariei*, de exemplu, este prevăzut un articol aparte care prevede răspunderea experților pentru coruperea pasivă. Persoana care a dat mită poate fi scutită de răspundere penală numai cu condiția că va comunica imediat despre aceasta organelor autorității publice. Codul penal al *Bulgariei* prevede o componentă de infracțiune specifică - provocarea mitei (art. 307) care se aplică în cazul în care persoana creează cu intenție împrejurări sau condiții, care provoacă propunerea sau coruperea pasivă, cu scopul demascării ulterioare a celui care a propus sau a luat mită. Pentru această infracțiune este prevăzută pedeapsa cu privațiune de libertate până la un an sau munca neremunerată în folosul societății. Persoana care a fost provocată nu este supusă răspunderii.

În *Polonia*, în afară de răspunderea penală pentru corupere (art. 239-240 din CP), este prevăzută răspunderea penală pentru protecționism (art. 244 al CP), adică pedeapsa de la un an la zece ani privațiune de libertate.

Codul penal al *Elveției* recunoaște în calitate de subiecți ai coruperii membrii oricărui organ public, pe persoanele cu funcții de răspundere, precum și persoanele chemate să înfăptuiască justiția, judecătorii, arbitrii, experții numiți oficial, traducătorii care cer din timp, primesc sau extorchează promisiunea cadoului/oricărui alt profit material: 1) pentru săvârșirea acțiunilor ce încalcă obligațiile lor de serviciu, art. 315 sau 2) pentru săvârșirea acțiunilor ce nu încalcă îndatoririle lor de serviciu, dar țin de cercul obligațiilor de serviciu, art. 316 CP al *Elveției*.

În *Canada* este prevăzută norma juridică specială împotriva corupției parlamentare, care constă dintr-un șir de norme ale dreptului penal și celui constituțional. Aceste norme își găsesc aplicare nu numai în cadrul Parlamentului, ci și în cel al Guvernului.

Codul penal al *Canadei* echivalează mita cu încălcarea Constituției și cu actul de trădare de stat. Pedeapsa penală este aplicată atât persoanei care a luat mita, cât și celei care a dat-o. În asemenea cazuri, deputatul Parlamentului poate fi condamnat până la 14 ani de privațiune de libertate, fiind totodată lipsit de mandatul de deputat.

În legislația penală a *SUA* sunt evidențiate patru principale forme de corupție: 1) corupția în activitatea administrației publice; 2) corupția comercială (adică cea din domeniul activității de antreprenariat); 3) corupția legată de activitatea sindicatelor; 4) corupția în domeniul sportului.

În unele state ale Americii (de ex. California) este prevăzută răspunderea penală pentru coruperea activă și coruperea pasivă efectuată de către funcționarii celor trei autorități publice: executivă (art. 67, 68 ale CP al SUA), legislativă (art. 85, 86) și judecătorească (art. 92, 93).

În trecut în SUA exista chiar o regulă nescrisă, în conformitate cu care funcționarul putea să primească cadouri la un preț de pînă la 5 dolari. Drept rezultat în SUA au fost elaborate multiple forme ale mituirii, care nu erau calificate ca infracțiuni. De exemplu, mita pentru *viteză*, ca funcționarul public să-și îndeplinească obligațiile sale mai repede, mita pentru *neatenția* inspectorului vamal, a pompierului, ca ei *să nu observe* încălcările, mită de acest fel luînd uneori forma de contracte permanente, cînd funcționarul public este plătit sistematic ca să fie pe viitor totdeauna loial față de o firmă oarecare (de pildă, la examinarea litigiilor ei cu alte firme), mite pentru înțelegeri la comenzi de stat etc.

Controlul asupra faptelor funcționarilor în orice instituție de stat îl efectuează în prezent persoane sau grupuri de persoane, comisii denumite special în acest scop; **acestea pot cere orice informație suplimentară asupra activității** funcționarului și îl pot convoca pentru discuție, pot efectua cercetări. Pentru funcționari depistarea încălcărilor poate fi urmată de:

- descalificarea completă sau parțială;
- transferarea la o funcție inferioară;
- propunerea de a înceta relațiile financiare *conflictuale*.

În art. 207 a Codului penal SUA se incriminează deosebit de amănunțit, încălcarea de către foștii oficiali și fostul personal al instituțiilor de stat, a unor restricții impuse după plecarea din post, acest fapt fiind noutate în practica internațională.

Experiența *Germaniei* în măsurile anticorupție e destul de vastă. Indiferent de funcțiile pe care le exercită, funcționarii publici din Germania au obligația de a-și îndeplini sarcinile corect și fără părtinire întru realizarea intereselor întregii societăți; despre orice indicații care sunt în contradicție cu legea funcționarul trebuie să comunice superiorilor săi.

Prin urmare, colaborarea internațională privind combaterea corupției e condiționată de o serie de momente comune tuturor statelor.

Astfel, pentru prima dată practicile corupției sunt analizate la nivel mondial de Adunările Generale ONU, în urma cărora au fost adoptate Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției (New York, 31.10.2003), Rezoluția cu privire la prevenirea corupției și a traficului ilegal al mijloacelor parvenite din corupție din 20.12.2000, Rezoluția privind documentul juridic internațional efectiv împotriva corupției din 04.12.2000, Convenția ONU împotriva criminalității organizate transnaționale din 15.11.2000, Rezoluția cu privire la lupta împotriva corupției în întreprinderile comerciale mondiale din 15.12.1998, Rezoluția ONU cu privire la lupta împotriva corupției din 12.12.1996 semnate de Statele-membre, etc.

Totodată Consiliul Europei elaborează Recomandarea Comitetului Miniștrilor cu privire la Regulile comune împotriva fenomenului de corupție în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale (08.04.2003), Recomandarea Comitetului Miniștrilor privind Codurile de conduită pentru agenții publici (11.05.2000), Rezoluția 1214 a Adunării Parlamentare, Rolul Parlamentelor în lupta împotriva corupției (05.04.2000), Rezoluția Comitetului de Miniștri privind Fondarea „Grupului de State contra Corupției – GRECO” (01.05.1999); Convenția civilă cu privire la corupție (Strasbourg, 04.11.1999); Convenția penală cu privire la corupție (Strasbourg, 27.01.1999); Rezoluția Comitetului de Miniștri privind cele 20 de principii directorii pentru lupta împotriva corupției (06.11.1997).

Cele mai recente preocupări la nivel internațional privind corupția s-au incorporat și în organizarea diferitor conferințe, care contribuie la:

- promovarea și întărirea mai eficient și mai operativ a măsurilor de prevenire și combatere a corupției;
- promovarea, facilitarea și susținerea cooperării internaționale și asistenței tehnice în prevenirea și lupta împotriva corupției, inclusiv luarea măsurilor pentru returnarea activelor;
- promovarea integrității, răspunderii și administrării adecvate a afacerilor publice și a proprietății publice.

Pentru atingerea scopului de prevenire a corupției Convenția Națiunilor Unite cheamă statele participante la:

- implementarea măsurilor și politicilor preventive anti-corupție la nivel național, atât în sectorul public cât și în cel privat;

- crearea instituțiilor independente de combatere a corupției;
- promovarea participării societății în prevenirea corupției publice.

În Convenția ONU se menționează că aceste măsuri preventive trebuie să reflecte principiile supremației legii, administrării afacerilor și proprietății publice, integrității, transparenței și răspunderii.

Politica anticorupție a statelor străine și-a găsit reflecție și în strategia națională anticorupție care conține un complex de măsuri, realizarea cărora necesită o perioadă mai îndelungată de timp. Pentru punerea ei în funcțiune e necesar să se implementeze în practică următoarele măsuri:

- punerea în funcțiune a controlului declarării patrimoniului și veniturilor funcționarilor publici (la prima etapă a celor de rang înalt, ulterior a celorlalți funcționari);
- reducerea aparatului administrativ la toate nivelurile și majorarea salariilor;
- angajarea la funcții publice numai prin concurs real, realizat de comisii mixte în condiții de transparență și publicitate;
- elaborarea și implementarea în condițiile legii a testării unor categorii de funcționari publici;
- eliminarea colaborării și imixtiunii în activitatea organelor și autorităților cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii corupției;
- crearea unui fond special de susținere și stimulare a celor ce contribuie la depistarea și combaterea cazurilor de corupție;
- participarea și angajarea cetățenilor, consolidarea tuturor forțelor sociale și politice democratice în lupta contra corupției;

Un rol important în condamnarea corupției îi revine ordinii publice și mass-mediei. Eficiența luptei împotriva corupției depinde de existența opiniei publice, de simțul civil și de educația acesteia capabilă să influențeze deciziile puterii de stat.

În activitatea de prevenire și combatere a corupției un rol deosebit le aparține organelor judiciare, care trebuie să asigure principiul supremației legii în procesul de înlăturare a justiției. Se impune astfel ca instanțele să fie completate cu judecători de o ținută morală incontestabilă cu o credibilitate vizibilă din partea populației, asigurându-se independența și imparțialitatea reală a judecătorilor și instanței în procesul de influență a justiției.

La baza acestui program urmează a fi pusă activitatea statului și ca o funcție specială a lui cooperarea cu societatea civilă și sectorul privat.

Considerăm că aceste măsuri sunt binevenite pentru ca Republica Moldova să devină un stat cu o societate prosperă în condiții de justiție și echitate socială, unde legea are supremație.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova din 13.09.2002.
2. Ciobanu Igor, „Criminalitatea organizată la nivel transnațional și unele forme de manifestare în Republica Moldova”. Chișinău, Editura Museum, 2002.
3. Carașciuc Lilia, Obreja Efim, Popovici Tudor „Corupția și accesul la justiție în viziunea societății și a experților”. Transparency International-Moldova, Chișinău, 2002.
4. Gurin Vasile, Sergiu Ilie ș.a. „Corupția”. Chișinău, Editura ARC 2000.
5. Gurschi Constantin, Gurin Vasile, Cușnir Veleriu „Jurisprudența privind infracțiunile de corupție (Aspecte teoretice și practice). Chișinău, Editura Ulisse 2003.
6. Obreja Efim, Carașciuc Lilia „Corupția în Moldova, fapte, analiză propuneri”. Transparency International-Moldova, Chișinău, 2002.
7. Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova, aspecte teoretice și practice”. Materialele Conferinței Internaționale, Chișinău 19-20 noiembrie 2004. Transparency International - Moldova, Chișinău, 2004.
8. Prevenirea și combaterea corupției: documente internaționale”. Transparency International-Moldova, Chișinău, 2005.
9. Valeriu Cușnir, Autoritatea Publică, corupția și crima organizată, Conferința științifico-practică republicană, Strategia combaterii criminalității organizate în Republica Moldova», 23-24 mai 1996, Ed. ARC, Chișinău, 1997.
10. Timus A., Klimov V. Combaterea corupției, Revista Națională de Drept, nr. 6 din 2003.

Accesul la informație

Tudor Lazăr, conferențiar universitar, *Universitatea de Studii Europene din Moldova*

Cu cât informația de interes public este mai transparentă, cu atât mai lesne se poate vorbi despre o bună guvernare. Dacă cetățenii nu conosc ce se întâmplă în societatea în care trăiesc, dacă acțiunile celor care- i conduc sunt ascunse, atunci nu poate fi vorba de o participare activă a cetățenilor la viața publică a acestei comunități.

Este greu de imaginat o societate democratică fără garantarea accesului la informație, unul din principiile de bază ale Declarației Universale a Drepturilor

Omului (1). Conform acestei Declarații, statele aderente sunt prin art.19 obligate să garanteze fiecărui individ dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale și acelea de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără considerații de frontieră, informații și idei prin orice mijloc de exprimare.

Inspirată de Declarație, Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO) (2), nu a putut trece cu vederea acest principiu, acordându-i o normă specială. Articolul 10, intitulat “ Libertatea de exprimare”, statuează că orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a se ține seama de frontiere. Conform acestui articol, autoritățile publice ale statelor trebuie să pună la dispoziția resortisanților săi informațiile pe care le dețin fără a opera diferențieri în funcție de opiniile împărtășite. Promovarea unilaterală a informației poate fi considerată obstacol serios referitor la exercitarea libertății de opinie. Principiul este inserat și în Constituția Republicii Moldova (3) care prin art. 34 alin. (1) declară “dreptul persoanei de a avea acces la orice fel de informație de interes public nu poate fi îngrădit”. Conform acestor prevederi se poate constata că persoana are dreptul de a cere de la autoritățile publice informații de interes public. Concluzia făcută nu vine în contradicție cu prevederile aliniatului sus menționat, ba mai mult, ea este în conformitate cu cerințele aliniatului (2) al art. 34, care indică că autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informația corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal.

Obligația organelor administrației publice de a asigura cetățenii cu informație asupra treburilor publice nu trebuie înțeleasă în sens larg al cuvântului, pentru motivul că statele, fiind suverane și independente, au și secretele lor naționale care necesită a fi protejate. În această ordine de idei se impune cu necesitate de a face unele concretizări și anume: indiferent de promovarea interesului public, informațiile ce definesc securitatea statului, parte integrantă a securității naționale; informațiile ce țin de potențialul economic și informațiile împotriva atentatelor criminale ale unor grupări sau indivizi aparte, nu vor fi divulgate, deoarece aceste informații amenință viața țării, a cărei existență este constituită oficial și legal, în conformitate cu legea națională și internațională. Convenția Europeană a Drepturilor Omului a străduit să scoată în evidență

prevederi care ar limita accesul la informație, declarând prin art. 10 alin. (2), ca libertatea de a primi sau a comunica informații poate fi supusă unor restrageri, atunci când aceasta constituie măsuri necesare într-o societate democratică, iar alin. (3) din art. 34 al Constituției Republicii Moldova indică că dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. Pentru ca statele să nu facă abuz și să nu instituie o secretizare vagă, potrivit principiilor acceptate, restrageri ale libertății de exprimare sau informare pot fi efectuate numai în măsura în care exigențele situației o impun și numai atunci când și atât timp cât acestea nu sunt contrare celorlalte obligații, prevăzute de dreptul național și internațional. În acest context, Curtea Constituțională, prin Hotărârea nr. 42 din 14 decembrie 2000, cu privire la controlul constituționalității art.23/1 alin. (2) din Legea audiovizualului nr. 603- XIII din 3 octombrie 1995, a relevat că legislația privind instituirea unor restricții limitate asupra libertății de exprimare sau dreptului la informație trebuie să fie accesibilă, să nu conțină ambiguități, să fie expusă pentru un domeniu strict delimitat și de o manieră care să permită sesizarea clară a caracterului legal sau ilegal al acțiunilor individului. O asemenea restrângere dacă ea este chemată să protejeze interese fără legătura cu siguranța națională nu poate fi legitimă. Asadar, potrivit hotărârii Curții Constituționale, intenția organelor administrației publice de a fi protejate, în baza art. 34 alin. (2) din Constituție, de opinii și acțiuni care le-ar deranja sau de scoatere în evidență a greselilor ori tăierea de informații ce țin de funcționarea lor care nu sunt legate de principiile prevăzute în alin. (3) al art. 34 din Constituție, este ilegală.

Concluzia care se cere a fi făcută în urma constatărilor menționate ar fi următoarea:

- accesul la informație dă posibilitate publicului să-și formeze o viziune adecvată și opinie critică vis-a-vis de starea societății în care trăiește și referitor la autoritățile care îl guvernează;
- accesul la informație favorizează buna funcționare a autorităților publice;
- accesul la informație contribuie la afirmarea legitimității administrației ca serviciu public, consolidând încrederea publicului în autoritățile sale.

Ideile formulate ar putea fi interpretate ca niște reguli necesare de a fi respectate într-o societate democratică, deoarece autoritățile statului, atât la nivel local cât și la nivel central, activează în interesul populației, finanțate de contribuabili. Drept ilustrare celor expuse serveste Hotărârea Curții Supreme de Justiție

din 22 iunie 2005 (4). În speță, Asociația “A” s-a adresat către Instituția “C”, solicitând furnizarea informației privind mărimea salariilor angajaților acestei institutii, la ce a primit refuz. Motivul refuzului a fost ca salarizarea colaboratorilor institutiei “C” are un caracter secret si nu poate fi dat publicitatii. Acest fapt a facut ca asociatia “A” să introducă cerere în judecată, solicitând ca prin hotarârea care se va pronunța instituția “C” să fie obligată să-i furnizeze această informație. Cererea a fost admisă, Curtea indicând că “accesul la informatiile oficiale nu poate fi ingradit, cu exceptia informatiilor ce constituie un secret de stat, reglementate prin lege organica si calificate ca informatii protejate de stat”. Tot aici Curtea a relevat ca nu se vor impune restricții ale libertății de informare, decât dacă furnizorul de informații poate demonstra că restricția este reglementata prin lege organica si necesara intr- o societate democratica pentru apararea drepturilor si intereselor legitime ale persoanei sau protecția securitatii nationale si ca prejudiciul adus acestor drepturi si interese ar fi mai mare decat interesul public în cunoașterea informației. Concluzia Curții a fost că “salariile colaboratorilor Instituției “C” nu se încadrează în nici un domeniu din cele prevăzute de lege, chiar dacă acestea sunt formulate în termeni generici, susceptibili de interpretare extensiva“. Hotarârea pronunțată a avut ca baza art. 7 alin. (2) si (4) din Legea privind accesul la informație (5) și art.2 din Legea cu privire la secretul de stat (6).

Accesul la informație, fiind acquis-ul democratic, a devenit în ultimii ani unul dintre criteriile cele mai importate în funcție de care o societate este sau nu considerată democratică. Realizarea acestui drept este important pentru societate din mai multe considerente și anume: a) informația este un prim element pe care îl presupune cunoașterea; b) informația este un ingredient esențial al formarii atitudinilor care susțin sau frânează schimbarea in societate; c) informația este necesara publicului pentru a-i permite să se angajeze in dezbatere deschise cu autoritatile publice; d) informația duce la formarea unui echilibru de putere între guvernanți și guvernați.

O atenție deosebită acestui punct de vedere în ceea ce privește compatibilitatea legislației naționale cerințelor internaționale îi acordă și instituțiile nonguvernamentale din domeniu. Pentru evaluarea acestei corespunderi organizația nonguvernamentală internațională ARTICLE 19 (7) a redactat un set de principii care sunt un etalon în ceea ce privește compatibilitatea. Aceste principii constituie o normă minimă și nu trebuie să se răsfrângă asupra legislațiilor

naționale care prevăd o arie mai largă în ceea ce privește accesul la informație. Așadar, conform primului principiu, publicul trebuie să aibă un acces maxim la informație, ceea ce înseamnă ca instituția publică trebuie să fie accesibilă publicului, iar excepțiile trebuie să fie definite cu precizie. Principiul doi stabilește ca instituțiile publice nu trebuie doar să facă accesibilă informația; ele sunt obligate să publice informația de maximă importanță și să dea publicității documentele de interes public. Principiul trei prevede ca organele publice trebuie să promoveze o guvernare transparentă. Acest principiu presupune ca guvernul și celelalte instituții publice să încurajeze o cultură civică și instituțională transparentă ceea ce ar asigura promovarea publică a următoarelor obiective:

- campanii de informare publică privind accesul la informație;
- programe de educație publică privind exercitarea acestui drept;
- instruirea funcționarilor publici în scopul deminuirii culturii secretului la informație.

Informațiile exceptate de la accesul public, prevăzute în principiul patru, trebuie să fie strict definite iar refuzul de a permite accesul la informație trebuie să aibă loc numai dacă: a) informația respectivă este legată de un scop legitim menționat prin lege; b) accesul la informația respectivă periclitează protejarea acestui scop; c) periclitarea acestui scop este mai importantă decât interesul public de a avea acces la informația respectivă. Cererile privind accesul la informație, potrivit principiului cinci, trebuie să fie procesate rapid și imparțial, cu asigurarea sancțiunilor și posibilităților de apel împotriva refuzului. Pentru ca refuzul accesului la informație să poată fi contestat, a fost elaborat principiul șase, care indică că costurile nu trebuie să fie atât de ridicate încât să descurajeze adresarea în instanță. S-a prevăzut și modalitatea ținerii ședințelor organelor publice, care potrivit principiului șapte, trebuie să fie deschise publicului, fiind anunțate în prealabil. Ședințele secrete trebuie să constituie excepția. Principiul opt a determinat abrogarea sau amendarea legilor care contravin cerințelor privind accesul la informație. Principiul nouă constituie protejarea persoanelor care difuzează informații privind delictele.

Cuvântul *democrație*, provenit din limba greacă, semnifică *puterea poporului* ceea ce ar face ca în final, referitor la subiectul analizat să facem următoarea concluzie. Existența democrației într-un stat necesită a fi corelată cu accesul resortisanților săi la informația deținută de organele publice.

Bibliografie:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (111) din 10 decembrie 1948 la New York. Republica Moldova a aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului nr. 217- 11 din 28 iulie 1990.
2. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. Ratificată de către Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298- X111 din 24 iulie 1994.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.
4. Hotărârea Curții Supreme de Justiție nr. 3-757/ 05.
5. Legea privind accesul la informație nr. 982- X1V din 11 mai 2000, M.O. nr. 88- 90/ 664 din 28 iulie 2000.
6. Legea cu privire la secretul de stat nr. 106- X111 din 17 mai 1994, M.O. nr. 2/5 din 25 august 1994.
7. ARTICLE 19, the Global Campaign for Free Expression, web:www. Article 19. org.

Reglementarea corupției în Republica Moldova: situația de fapt, probleme și soluții

Gheorghe Butnaru, magistrul în drept

Actualmente, corupția este reglementată la nivel național de mai multe acte normative. În funcție de natura acestor acte și caracterul sancțiunilor stabilite, pot fi destinate următoarele tipuri de reglementare a corupției:

1. reglementarea generală;
2. reglementarea specială, care include:
 - a) reglementarea penală;
 - b) reglementarea contravențională;
 - c) reglementarea instituțională.

1. Reglementarea generală

Legea privind combaterea corupției și protecționismului [1] definește **corupția** ca „un fenomen antisocial ce reprezintă o înțelegere nelegală între două părți, una propunând sau promițând privilegii sau beneficii nelegitime, cealaltă, antrenată în serviciul public, consimțind sau primindu-le în schimbul executării sau neexecutării unor anumite acțiuni funcționale ce conțin elemente ale infrațiunii prevăzute în Codul penal”. Totodată, legea în cauză definește una

dintre formele de manifestare ale corupției – **protecționismul** ca „o acțiune sau o inacțiune a factorului de decizie, vizînd protejarea în rezolvarea unor probleme a persoanelor interesate, prin atitudine favorabilă față de ele, indiferent de motivele de care s-a condus, care nu conține elemente ale infracțiunii” (*articolul 2*).

De asemenea, art. 8 din Legea dată stabilește o serie de interdicții funcționarilor din sectorul public, ca de exemplu:

- folosirea în interese personale, de grup și în alte interese decît cele de serviciu a localurilor, mijloacelor de transport și de telecomunicație, tehnicii electronice de calcul, banilor și altor bunuri din patrimoniul statului, puse la dispoziția lui pentru exercitarea funcțiilor de serviciu, dacă faptul nu este prevăzut de alte acte normative;
- beneficierea de privilegii în vederea obținerii pentru sine și pentru alte persoane a creditelor și împrumuturilor, procurării hîrtilor de valoare, bunurilor imobiliare și altor bunuri, profitînd de situația de serviciu;
- întreprinderea altor acțiuni, profitînd de situația de serviciu, pentru a obține venituri și avantaje materiale sau de altă natură.

Analizînd conținutul celor două norme din legea sus-menționată, constatăm că definiția expusă în art. 2 nu redă pe deplin esența corupției și particularitățile principale, descriind doar unele forme de manifestare a fenomenului dat – *mituirea*. Mai mult decît atît, în art. 2 se dă o definiție a *protecționismului* ca element distinct de corupție, care constituie de fapt o formă de manifestare a corupției. Astfel, definițiile expuse condiționează o percepere restrînsă a fenomenului corupției.

Această formulă de definire juridică defectuoasă a corupției se datorează cunoașterii superficiale, în perioada elaborării legii menționate, a fenomenului corupției și formelor de manifestare ale acesteia. Totodată, situația respectivă generează o confuzie în ceea ce privește perceperea și evaluarea fenomenului corupției, elaborarea și implementarea politicilor și strategiilor de prevenire și contracarare.

Din perspectiva celor menționate, se impune stringent adoptarea unei noi *Legi privind prevenirea și contracararea corupției*, care să reglementeze după o nouă concepție fenomenul dat. În acest sens, este absolut necesar de a lua în considerație abordările criminologice și sociologice moderne ale corupției,

precum și standardele, reflectate în *Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției* [2]. Or, în cazul în care se va limita doar la abordarea pur juridică a problemei, nu va fi posibilă adoptarea unei legi calitative.

2. Reglementarea specială

a) reglementarea penală – Actualul Cod penal al Republicii Moldova [3] nu dă o definiție a corupției, însă prevede infracțiuni concrete de corupție, care sunt delimitate în funcție de statutul subiectului acestora și domeniul în care se săvârșesc:

- **în sectorul public:**
 - art. 324 Coruperea pasivă
 - art. 325 Coruperea activă
 - art. 326 Traficul de influență
 - art. 327 Abuzul de putere sau abuzul de serviciu
 - art. 330 Primirea de către un funcționar a recompensei ilicite
 - art. 332 Falsul în actele publice
- **în sectorul privat:**
 - art. 333 Luarea de mită
 - art. 334 Darea de mită
 - art. 335 Abuzul de serviciu
- **în ambele sectoare:**
 - art. 191 Delapidarea averii străine (prin folosirea situației de serviciu);
 - art. 195 Însușirea în proporții mari și deosebit de mari (prin folosirea situației de serviciu)
 - art. 256 Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației

Spre deosebire de legea penală anterioară, în actualul Cod penal este inclus un șir de infracțiuni noi de corupție ca de exemplu *coruperea pasivă* (art. 324), *coruperea activă* (art. 325), *luarea de mită* în sectorul privat (art. 333), *darea de mită* în sectorul privat (art. 334), realizându-se în așa mod implementarea unor prevederi ale *Convenției penale privind corupția* [4] în legislația națională. De asemenea, grație formulei noi de reglementare, sunt atribuite la categoria infracțiunilor de corupție *abuzul de putere sau abuzul de serviciu* (art. 327), *falsul în actele publice* (art. 332) și *abuzul de serviciu* în sectorul privat (art. 335).

În pofida acestor modificări, nu s-a schimbat esențial regimul de reglementare penală a corupției, astfel încât nu poate fi vorba despre o nouă concepție de abordare a fenomenului corupției sub aspect penal.

În primul rând, în actualul Cod penal infracțiunile de corupție sunt prevăzute în capitole diferite ale Părții Speciale. Astfel, art. 324, 325, 327, 332 sunt incluse în Cap. XV, *Infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere*, art. 333, 334, 335 – în Cap. XVI, *Infracțiuni săvârșite de persoanele care gestionează organizații comerciale, obștești sau alte organizații nestatate*, art. 191, 195 – în Cap. VI, *Infracțiuni contra patrimoniului*, art. 256 – Cap. X, *Infracțiuni economice*. O atare arhitectură, preluată din Codul penal anterior, generează însă interpretări și aprecieri contradictorii printre specialiștii teoreticieni și practicieni cu privire la delimitarea infracțiunilor de corupție de alte fapte penale. Bineînțeles, soluții la asemenea divergențe necesită a fi căutate în definițiile criminologice și prevederile actelor normative internaționale în domeniul prevenirii și contracarării corupției. Însă această metodă de depășire a problemei în cauză constituie doar o soluție de moment și, prin urmare, este necesară o rezolvare a ei și la nivel penal.

În al doilea rând, Codul penal conține o serie de ambiguități și inadvertențe în ceea ce privește reglementarea subiectului special al infracțiunilor de corupție. Astfel, actuala lege penală prevede următoarele categorii de subiecți speciali ai infracțiunilor de corupție:

- **în sectorul public:**
 - persoană cu funcție de răspundere (art. 324, alin. (1), (2), 327, alin. (1), 332, alin. (1) C. pen.);
 - persoană cu înaltă funcție de răspundere (art. 324, alin. (3), 327, alin. (2) C. Pen.);
 - funcționar al autorității publice, al altei instituții, întreprinderi sau organizații de stat (art. 330, 332, alin. (1) C. pen.);
- **în sectorul privat:**
 - persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală (atr. 333, 335 C. pen.);
 - notar, auditor sau avocat (art. 335 c. pen.);
- **în ambele sectoare:**
 - lucrător fără funcție de răspundere dintr-o întreprindere, instituție sau organizație (art. 256 C. pen.).

Dincolo de subiecții speciali ai infracțiunilor de corupție, Codul penal mai prevede și subiectul general al unor infracțiuni de corupție în legătură cu sectorul public și privat (art. 325, 326, 334 C. pen.) – *persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani*.

Această formulă sofisticată de reglementare a subiectului special al infracțiunilor de corupție creează însă o multitudine de obstacole juridice în activitatea de relevare și urmărire penală a infracțiunilor de corupție. Problema este cu atât mai complexă, cu cât stabilirea categoriei subiectului special al infracțiunilor de corupție în procesul calificării juridico-penale are o însemnătate deosebită pentru alegerea normelor concrete din Codul penal referitoare la corupție, care se deosebesc după criteriul gravității sancțiunii, fapt ce influențează nemijlocit la aplicarea tipurilor de pedepse în privința făptuitorilor.

În al treilea rând, în actualul Cod penal nu este prevăzut un șir de infracțiuni de corupție, cum ar fi: corupția agenților publici străini, corupția membrilor adunărilor publice străine, corupția funcționarilor internaționali, corupția membrilor adunărilor parlamentare internaționale, așa cum prevede *Convenția penală privind corupția și Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției*. De asemenea, nu este prevăzută infracțiunea de *îmbogățire ilicită* a funcționarilor din sectorul public. Deși, la ora actuală, opiniile specialiștilor în ceea ce privește oportunitatea atribuirii caracterului de infracțiune îmbogățirii nejustificate, considerăm că includerea în legea penală a unei atare infracțiuni constituie un imperativ al timpului. Or, fenomenul corupției afectează grav Republica Moldova, acest flagel macabru constituind un pericol real nu doar pentru existența și buna funcționare a sistemului autorităților publice, ci pentru securitatea întregii societăți. Prin urmare, în contextul nivelului înalt al corupției din țara noastră [5], intensificarea activității de contracarare a fenomenului în cauză la toate nivelurile și segmentele sociale este justificată, una dintre condițiile importante care influențează asupra eficacității acesteia constituind o cadrul legislativ existent la capitolul dat.

În calitate de stat-partea la *Convenția penală privind corupția și Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției*, Republica Moldova are obligația de a ajusta prevederile legislației penale în domeniu la standardele reflectate în actele normative internaționale nominalizate.

Prin urmare, se impune în mod firesc o revizuire a actualei legi penale la compartimentul ce ține de reglementarea infracțiunilor de corupție. Pentru aceasta

este necesar, mai întâi, de a opera unele modificări în structura Părții speciale a Codului penal, prin abrogarea Cap. XV-XVI și includerea unor noi capitole: „Infrațiuni de corupție în sectoarele public și privat”, „Infrațiuni de serviciu în sectoarele public și privat”. Astfel, s-ar ajunge la o claritate în ceea ce privește incriminarea penală a corupției, fapt care va contribui pozitiv și la reglementarea mai judicioasă a subiecților speciali ai infracțiunilor de corupție.

Ulterior, este necesar de a introduce noi infracțiuni de corupție în corespundere cu prevederile *Convenției Națiunilor Unite împotriva corupției și Convenției penale privind corupția*.

b) reglementarea contravențională – actualul Cod cu privire la contravențiile administrative [6], de asemenea, nu oferă o definiție a corupției, ci include doar o normă care interzice protecționismul (art. 174/17). Legea menționată mai prevede unele contravenții, care pot fi în legătură cu săvârșirea sau favorizarea unor acte de corupție. La ele se referă:

- nerespectarea prevederilor *Legii privind combaterea corupției și protecționismului* (art. 174/18);
- încălcarea regulilor referitoare la declararea veniturilor și a proprietății de către demnitari, judecători, procurori, funcționari publici și unele persoane cu funcție de conducere (art. 174/24).

În perspectivă, se impune diversificarea reglementării contravenționale a unor forme de manifestare a corupției care, datorită gradului de pericol și impact social, nu necesită a fi supuse neapărat reglementării penale.

c) reglementarea instituțională – acest tip de reglementare este deocamdată la etapa incipientă. Deja, în unele acte normative (aprobată prin hotărâre de Guvern sau prin ordin ministerial) privitoare la statutul unor categorii de funcționari din cadrul instituțiilor publice ca de exemplu *Codul de etică și deontologie al polițistului* [7] sunt introduse prevederi care interzic funcționarilor să recurgă la fapte de corupție. În aceste acte nu sunt însă descrise concret care acte ce se referă la funcționarul din sectorul public cad sub incidența corupției.

Este foarte important a conștientiza că fenomenul corupției este foarte complex și se caracterizează prin forme de manifestare diverse, care se deosebesc după mai multe criterii, cum ar fi: mecanismul de săvârșire, sfera de extindere, gradul de pericol social. Drept urmare, pe cât de dificil, pe atât de nejudicios este de a reglementa aceste forme de manifestare a corupției doar prin prisma

legii penale, excluzându-se alte pîrghii juridice non-penale. De aceea, stabilirea la nivel instituțional a unor reglementări privitoare la anumite forme ale corupției cu un grad de pericol redus, se înscrie ca o pîrghie juridică oportună și utilă, menită să contribuie la impulsivitatea și creșterea eficienței și eficacității activității anticorupție.

Viziunile expuse s-au axat în special pe descrierea situației și problematicii privitoare la cadrul normativ național în domeniul prevenirii și contracarării corupției, fiind însoțite totodată și de unele propuneri concrete la compartimentul respectiv. Prin relatarea lor s-a urmărit a sensibiliza forurile competente în vederea inițierii unei abordări corecte a problemei puse în discuție, care ar avea drept scop analiza aspectelor invocate și găsirea soluțiilor judicioase. Or, nu este posibil a crea un cadru normativ anticorupție performant, în lipsa cunoașterii corecte a *esenței și principalelor trăsături* ale fenomenului dat.

Bibliografie:

1. *Legea privind combaterea corupției și protecționismului* nr.900 din 27.06.1996, Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 56/542 din 22.08.1996.
2. *Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției*, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 31.10.2003, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 158-XVI din 06.07.2007.
3. *Codul penal* nr.985-XV din 18.04.2002, M.O. nr.128-129/1012 din 13.09.2002.
4. *Convenția penală privind corupția*, Consiliul Europei, Strasbourg, 27.01.1999, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 428-XV din 30.10.2003.
5. *Strategia națională de prevenire și combatere a corupției*, aprobată prin Hotărîrea Parlamentului nr.421-XV din 16.12.2004; <http://www.transparency.md>, Comunicat de presă: *Potrivit Indicelui Perceperii Corupției 2005, corupția încă mai predomină în peste 70 țări.*
6. *Codul cu privire la contravențiile administrative* din 29.03.1985, Veștile R.S.S.M., 1985, nr.3, art. 47.
7. *Codul de etică și deontologie al poliștului*, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 481 din 10.05.2006, Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 75 -78/527 din 19.05.2006.

Noțiuni conceptuale privind securitatea statului

Vladimir Magola, *competitor în cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Republicii Moldova*

Conceptul *securitate* se întrebunțează referitor la multe procese. Ea oglindește nu numai specificul unui caz concret, caracteristic semnificației securității subiectului, dar include în sine ceva întreg, general, ceea ce și permite

folosirea acestei noțiuni în diferite domenii, inclusiv și în domeniul corupției, corupția fiind un aspect negativ în procesul dezvoltării statului. Și ea este un impediment al stabilității statului de drept.

Ce înseamnă securitatea în general?! Natura securității nu permite obținerea unei definiții generale acceptate. În același timp unii autori au încercat să dea o definiție a securității :

- **Jan Bellany:** *securitatea în sine este o relativă absență a războiului, combinată cu relativ solida convingere că nici un război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu înfrângere.*
- **Laurence Martin:** *securitatea este asigurarea viitoarei bunăstări.*
- **Arnold Wolfers:** *securitatea, în orice sens obiectiv, se referă la absența amenințărilor în adresa valorilor dobândite, iar în sens subiectiv, în lipsa alarmei că asemenea valori vor fi atacate.*

Securitatea, în dicționarul explicativ al lui V. Dali este definită ca lipsa primejdiei, pazei, siguranței. În perioada sovietică în Dicționarul academic al limbii contemporane ruse această noțiune se interpretează într-un fel mai restrâns, lipsind sensul primejdiei și integrității.

Considerând că pentru obiectul nostru de cercetare a acestei filcuiri lingvistice, noțiunea securității nu este suficientă, deoarece în lipsa insecurității, se subînțelege posibilitatea atingerii situației ideale.

În viața reală întotdeauna au existat, există și vor exista pericole de diferite genuri. De aceea, categoria *securitate* nu este absolută, doar numai în legătură de conținutul sensului își ia forma, numai în legătură cu obiectele concrete și sfera activității umane a lumii înconjurătoare. Securitatea nu există independent, izolat de activitatea generală a omului, ea este strâns legată de toate aspectele vieții societății, problema de prim ordin fiind cea de autoconservare și dezvoltare.

În prezent o atenție deosebită se atrage asupra însușirii mecanismelor interne de dezvoltare a statului, societății, personalității. Particularitatea esențială a formei sociale de dezvoltare constând în constrângerea interdependenței între dezvoltare și securitate.

În realitate dezvoltarea și securitatea sînt două părți ale procesului vieții societății în general. Încă în Roma Antică se evidențiau clar aceste două funcții radicale ale persoanei și societății. Mai mult ca atît, Ciceron punea în prim loc

problema securității (probabil avînd în vedere unele probleme concrete ale timpului). El spunea, că *în primul rînd, natura, fiecare vietate a înzestrat-o cu năzuința de a se păzi, ași păzi viața ... a evita toate cele, ce se arată cu primejdii și a căpăta, a dobîndi toate cele necesare pentru viață.* [1, p. 131]

În viziune amplă, oamenii au inventat cîndva statul ca formă de organizare cu scopul de a avea o securitate.

Altfel, încă în sec.XIX specialiștii notau: *Necesitatea în securitatea și averea proprie cheamă statul la viață, în această necesitate statul își găsește principala lămurire a existenței sale, ea îl arată statului destinația și țelul lui de bază.*

Menționînd teoria și practica ca o relație constrînsă, Ciceron pune în securitate în prim plan activitatea practică în comparație cu teoria: *“Cunoașterea și contemplarea naturii ar fi într-un fel oarecare neîmplinite și numai concepute, dacă nu erau urmate de acțiuni. Acțiunile sînt mai bine văzute în ocrotirea intereselor oamenilor; ea în așa fel are relație directă către societatea umană, de aceea cunoștințele lui se pun la un nivel mai presus”*[2, p. 218].

După cum observăm, calea contemporană către securitate ca fiind menită să ocrotească interesele umane și ale societății vine din adîncurile istoriei. La sfîrșitul sec. XIX specialiștii accentuau: *Securitatea personală și a averii este principală cauză a dezvoltării omenității. Lipsa securității persoanei și averiei este echivalenta lipsei oricărei relații între forțele depuse de omenire și atingerea unui țel pentru care ele se fac”.*

Cu alte cuvinte, fără asigurarea securității, oricare activitate a oamenilor nu are nici un scop. De aceea cunoașterea problemelor securității statale în comparație cu alte direcții, corespunde și înlesnește cunoștințe în mare măsură înțelegerea societății ca un întreg, indisolubil de întregul organism. Anume această situație rezolvă dintr-o parte o mare problemă a cunoașterii situației în domeniul asigurării securității și slaba studiere a multor aspecte practice și teoretice ale ei și trezește interesul față de această problemă a securității din partea mai multor ramuri ale științei, în primul rînd, a științelor sociale.

Importanța mare a funcției asigurării securității se explică prin faptul, că ea influențează activ la formarea direcțiilor și posibilelor rîndueli ale evoluării în diverse sfere de activitate, însă conținutul acestei dezvoltări nu poate fi principal domeniul asigurării securității.

Într-adevăr, multe probleme care stau în fața țării noastre în domeniul dezvoltării sociale și în domeniul asigurării securității sînt adeseori asemănătoare. În măsura aceasta securitatea statală se înfăptuiește cu tăria totalitară a statului, desigur cu cît este mai dezvoltată țara în diferite domenii, cu atît mai mult are posibilități pentru asigurarea securității sale.

În esența sa și componența problemei dezvoltării și asigurării securității întotdeauna are însă o direcție opusă. Dezvoltarea tot timpul cere o extindere permanentă, înprospătare, inovații în diferite sfere de activitate ale societății. Securitatea cere stabilitatea prezentei poziții, limitarea oricăror inovații, mai ales a celor cu risc.

Desigur, relațiile reciproce reale între dezvoltare și securitate poartă mai mult un caracter dialectic. Aceste două funcții ale activității vitale importante ale societății sînt în interacțiune și să funcționeze aparte în principiu nu pot, fiind două părți ale unei monede.

Noțiunea de *securitate* ca fenomen social-politic este multilateral, obiectiv purtînd un caracter istoric concret și legat de toate formele și direcțiile interdependente în sistemul natură-om-societate.

Termenul *securitatea statului* este folosit în Legea Republicii Moldova nr. 618-XIII din 31.10.1995, stabilindu-se că: “Securitatea statului este parte integră a securității naționale. Prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale ale țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, ale drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte”.

Legislația cu privire la securitatea statului se bazează pe Constituția Republicii Moldova și de asemenea include Legea nr. 618-XIII din 31.10.1995 “Securitatea statului”.

Prima dată în practica legislativă a fost găsită baza juridică a noțiunilor de *securitate, interese vitale, amenințările securității, subiectele asigurării securității*.

Prin lege securitatea se constituie ca stare de apărare a intereselor vitale ale persoanei, societății și statului de la amenințările interne și externe, singura amenin-

țare a securității ca “totalitatea condițiilor și factorilor, care provoacă pericolul intereselor vitale ale persoanei, societății și statului”. Securitatea exprimă acel sentiment de încredere și liniște conferit de absența amenințării și este o stare care certifică inexistența pericolului ținerea lui sub control ori care oferă certitudinea protecției. Siguranța națională vizează cadrul existențial, contextul organizațional de desfășurare normală a vieții interne a țării. În momentul în care acesta este perturbat, apare nevoia de securitate ce determină acțiuni prin care se reface și se garantează climatul de liniște și siguranță, adică se revine la normalitate.

Securitatea societății

Securitatea societății – este aptitudinea populației de a se ocroti, păzi și de a-și apăra drepturile, libertățile, ajutând statul în rezolvarea acestor întrebări, controlându-l, totodată și corectându-l.

Scopul securității societății – participarea la formarea concepției doctrinale a securității statului, controlul asupra organelor, instituțiilor de stat și forțelor de securitate.

Criteriile securității societății – prezența sistemii sociale de securitate și influența ei asupra activității organizațiilor internaționale, institutelor publice de stat (interne, politice și sociale).

Obiectivele securității societății – viața socială a țării și conlucrarea reciprocă între stat și lumea externă.

Subiectele securității societății sunt:

- organizațiile publice;
- puterea legislativă, judiciară și cea executivă.

Noțiunea de *securitate a statului* provine de facto din engleză “*national security*”, care în traducere se întrebuițează și ca noțiune de securitate națională.

Securitatea națională sau securitatea națiunii este ocrotirea intereselor, de o deosebită importanță, a individului, societății și statului în diferite sfere și activități vitale, de la pericolele interne și externe, asigurarea stabilității dezvoltării ascendente a țării.

În mare măsură, atunci când țara era proprietarul tuturor lucrurilor, și securitatea aparținea statului. Acum situația s-a schimbat radical. Partea statului în economie și în alte sfere vitale ale omului și societății se micșorează încontinuu.

În aceste condiții este mai corect de întrebuințat noțiunea de *securitatea națională*, aceste termene nefiind sinonime, primul sens avînd un caracter general, indicînd lucruri generice, al doilea – specific. Mai mult ca atît, nu se întrebuințează termenul hibridizat “securitatea național-statală”, care deseori se întîlnește și în literatura indigenă.

Atribut-cheie este noțiunea de **națiune**, personalitate, societate, stat, primejdia și interesele vitale fiind principalele elemente ale sistemului securității naționale.

Formulări ale noțiunii “nație” există nu mai puține decît formularea singurei noțiuni “securitate”. Generalul constă în faptul că la baza formării nației nu stă principiul etnic.

Istoria nu cunoaște nici un caz monoetnic al națiunii. Dacă mai înainte cea mai răspîndită era noțiunea *nației* ca societate umană istorică stabilă, înființată pe baza comunității limbii, teritoriului, vieții economice și structurii psihice, manifestării culturii, acum se recunoaște tot mai mult noțiunea de *nație* ca unitate cetățenească a societății și statului. Nucleul națiunii fiind *statul*, fără stat nație nu există și nu poate exista, politologul american K. afirmînd că unde manifestă nația ca popor, acolo există și stat [3; p. 96].

Noțiunea de nație după conținutul său în sensul contemporan se apropie de sensul țară. În determinarea securității naționale se conține noțiunea personalității și nu simplu a persoanei.

Aceasta este destul de argumentat și se subliniază că discursul este despre o persoană ca un subiect social.

Personalitate – este un individ cu sistemul stabil al trăsăturii distinctive social-semnificative.

Individ – este o persoană aparte cu particularități specifice.

Interesele vitale ale vieții – este totalitatea necesarului, satisfacerea cărora asigură existența și posibilitățile dezvoltării progresiste a personalității, societății și omului.

Amenințarea – totalitatea factorilor care formează pericolul intereselor importante ale vieții persoanei, intereselor vitale ale societății și statului.

Amenințările potențiale și reale – obiectul securității, apărute din sursele primejdiei interne și externe, determină conținutul activității, asigurării securității interne și externe.

Doctrina securității naționale a unui stat concret determină, mai întâi de toate, strategia asigurării dezvoltării lui statale, ascendente și constante. Ea servește drept bază atât pentru elaborarea strategiei, cât și a direcțiilor principale de activitate ale instituțiilor puterii de stat și ale societății în general, în asigurarea securității naționale conform situației economice, sociale, politice, militare, ecologice în care se află țara respectivă, ținându-se cont de particularitățile situației internaționale și tendințele de bază ale politicii externe a statului.

Însăși noțiunea de *securitate națională* reflectă starea calitativă a societății și a statului, capabilă de a asigura condiții sigure și stabile de viață și existența cetățenilor săi, de a garanta apărarea drepturilor și libertăților fiecărui membru al societății, de a crea premise și condiții pentru dezvoltarea stabilă a țării. Aceasta presupune asigurarea apărării de pericolele interne și externe a valorilor lui de bază, a resurselor materiale, intelectuale și morale de existență, a orânduirii constituționale și suveranității statale, independenței și integrității teritoriale.

Caracterul unor pericole izolate și sistemul de riscuri ce amenință securitatea națională nu este constant, cu atât mai mult pentru țările aflate în etapa de tranziție. Pericolele pot apărea și dispărea, iar potențialul lor să crească sau să descrească. De aceea este deosebit de importantă identificarea corectă și oportună, precum și prognozarea pericolelor prioritare, fapt ce permite, la rândul său, identificarea mijloacelor principale și neutilizarea lor.

După cum știm, securitatea statului este partea componentă a securității naționale, care constituie un sistem cu mai multe trepte. În sistemul în care există permanent procesul interdependenței și de opunere a intereselor vitale ale societății pericolele interne și celor externe importanța particularității intereselor constă în caracterul lor dinamic, dezvoltarea căreia nu este numai decât progresivă. Încă Ghelivețkii atenționa că: *...prin neajunsurile sale oamenii binevoitori sînt datori exclusiv diferitelor varietăți, care se expun interesului personal* [4, p.186] Prin aceste importante interdependențe și împotriviri a intereselor și amenințărilor permanent se încearcă influența din partea altor elemente ale sistemului securității naționale: factori interni și externi ai mediului înconjurător și influența sistemului de conducere. În calitatea funcției de scop al acestei sisteme intră gradul de apărare a intereselor de la amenințări.

În centrul sistemului securității naționale, ca și în componentele ei separate, stau interesele persoanei, societății și statului. Rolul central și unele sensuri ale ei se ma-

nifestă prin faptul că anume ele sînt puterea de bază care stimulează dezvoltarea societății și cauza reală a activității sociale a oamenilor, și în contextul acesta sînt principalii factori ai tuturor reformelor în societate, țară și în întreg universul.

Conform învățaturii lui Heghel “*lipsa intereselor este moartea spirituală și fizică*” [5; p. 206], iar perefrazînd această citată, existența intereselor înseamnă viață, de aceea la poziția securitate, ocrotirea intereselor, noi apărăm viața umană, a societății, țării, nației. Ce poate fi mai nobil, principal și concret?

Încă Napoleon spunea: “*Există două pîrghii cu care se poate conduce lumea, - interes personal și frica*” [6; p. 92].

Din păcate, începînd cu perioada de la Ștefan al III-lea și pînă în prezent, problemele dezvoltării și securității țării se rezolvă cu tradiționala metodă: frica. Pentru schimbarea acestei tendințe triste necesită de înțeles importanța intereselor și formarea lor rațională în societate, cum se practică în alte țări dezvoltate.

Interesele există nu independent de individ, enumerarea lor nu poate juca un rol organizațional în activitatea serviciului organelor statale. Interesele numai atunci devin putere a dezvoltării, cînd își găsesc reflectare în politica statului, în sferele corespunzătoare (interese economice – politica economică; sociale – politica socială etc.).

Politica stabilește țelurile activității pentru realizarea acestor interese, iar din această rezultă faptul că strategia politică stabilește practica realizării scopurilor.

Pericolele intereselor sociale își fac apariția în procesul realizării lor în practica activității societății și statului, după care ia naștere și necesitatea ocrotirii intereselor, iar după esență – politica și strategia lor în realizarea opunerii acestor pericole.

Folosirea pe larg în cercetări a tratării securității ca ocrotire, este destul de argumentată, însă este necesar de avut în vedere, că paza - este numai o posibilitate, mai frecvent întrebuintată ca variantă de reacționare la pericol. Iar în *principiu securitatea întotdeauna este strîns legată cu paza procesului realizării intereselor*; caracterul căreia poartă singurele interese și procesele realizării ofensibilității sau defensibilității – este deja o altă întrebare. Astfel putem urmări la exemplu S.U.A. – Irak, care întotdeauna înaintează ofensiva în realizarea intereselor sale, de aceea și activitatea sa de pază a acestor interese așa și arată - activă și ofensivă. Dicționarul termenilor militari al Ministerului

apărării al S.U.A. determină securitatea națională a S.U.A. ca sfera depunerilor puterilor militare comune în politica externă și ca o condiție (stare) după dorință, asigurată în primul rînd cu superioritatea militară și de apărare americană asupra oricărei țări străine sau a unui grup de țări, cu poziții favorabile în relațiile internaționale, dar și cu capacități de apărare și cu invulnerabilitate de la acțiunile altor țări, permițându-le favorabil să se opună dușmănoaselor sau distrugătoarelor acțiuni, vizibile sau cu caracter ascuns, incluzînd și folosirea de ei a puterii armate. Asigurarea cu securitate este condiția existenței și dezvoltării personalității, societății și statului, ce și permite păstrarea valorilor spirituale și a celor materiale acumulate.

Și ca rezumat, îl cităm pe G.Geghel conform căruia: “puterea țării este constituită nu din numărul ei de locuitori și soldați, nu din fertilitatea pămîntului și nu din mărimea pămîntului, dar din faptul ca prin mijlocul judicios al unirii părților acestora în putere statală ca un întreg, ca toate să fie folosite pentru realizarea scopului major – apărarea comună” [7; p. 104].

Bibliografie:

1. Цицерон. Об обязанностях. Москва, 1999.
2. Цицерон. Об обязанностях. Москва, 1999.
3. K.Deutsch. Nationalism and Social Comunication. Cambridge, 1986.
4. К. Гельвецкий. Сочинения. Москва, Т1. 1973.
5. К. Гельвецкий. Сочинения. Москва, Т1. 1973.
6. Е. Гарле. Наполеон. Москва.1991.
7. Г. Гегель. Политические произведения. Москва.1978.
8. Concepția securității naționale și doctrina militară a RM, 1995.
9. Legea nr.618-III din 31.10.1995 **privind securitatea statului, M.O. nr.10/11 din 13.02.1997**
10. Legea nr. 619-XIII din 31.10.1995 **privind securitatea statului.**

Particularitățile măsurilor specifice de prevenire a corupției

Anatolie Donciu, doctor, jurist independent

*„Sublata causa, tollitur effectus”
(Suprimînd cauza, dispăre efectul)*

Una dintre cele mai stringente probleme ale societății este asigurarea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor, instituțiilor, organizațiilor, precum și a securității economice a statului, deoarece de aceasta depinde prosperitatea și consolidarea statalității, bunăstarea cetățenilor, integrarea țării în comunitatea internațională.

Despre corupție se vorbește foarte mult și la diferite niveluri. Vorbesc demnitari de stat și oameni de afaceri, vorbesc intelectualii și muncitorii, discută cei de la oraș și cei de la sat. Vorbesc cei care corup și cei care sunt corupți, cei care dau, cei care intermediază și cei care iau. Însă, ținând cont de realitatea obiectivă a situației privind reprimarea acestui viciu social din țară, trebuie să recunoaștem că mai avem încă multe de făcut; deși, în ultimul timp lupta împotriva acestui fenomen s-a intensificat prin unele activități ale guvernării, cât și a întregii societăți. Se pare că aspectul practic al acestei probleme rezidă în soluționarea cât mai exactă și mai eficientă a răspunsului la trei întrebări:

- Cine trebuie să facă?
- Ce trebuie să facă?
- Cum trebuie să facă?

Dacă la primele două întrebări există deja un răspuns, la cea de a treia se pare că avem mari restanțe ce trebuie neapărat lichidate.

În acest context îmi amintesc de o întâmplare bizară dar foarte povăuitoare și relevantă pe care mi-a povestit-o tatăl meu. Fiind pe timpuri membru al cîrmuirii kolhozului din localitatea de baștină, la o ședință ordinară a acesteia s-a pus în discuție chestiunea asigurării integrității roadei noi. Cu alte cuvinte cum să prindă hoții. Soluția propusă de părintele meu a fost cât se poate de simplă. Leșind la tribună el a declarat: „Zăvorîți ușile și chemați miliția. Hoții sunt aici pe loc!”.

Totuși nu doresc ca exemplul ăsta să fie luat drept o aluzie sau, mai mult, drept o critică, ci mă refeream la faptul că nu dispunem de suficientă eficiență în lupta contra corupției.

La acest compartiment comunitatea națională s-a împărțit în trei tabere: una critică guvernul (statul), alta critică societatea civilă și a treia care critică toți și toate, fiind de fapt cea mai coruptă. Evident că aceste polarizări nu au o frontieră bine determinată, deoarece în ultimul grup pot fi incluse uneori chiar și demnitari de stat, judecători, procurori și oameni de altă profesie.

Numărul culorilor curcubeului politic din țară nu mai corespunde deja legilor naturii și din acest motiv este inevitabil ca abordarea procesului anticorupțional să aibă o tentă politică ceea ce face, prin urmare, mult mai dificilă și chiar ineficientă lupta împotriva corupției. În țările cu nivel democratic și economic avansat unul dintre cele mai corupte segmente ale societății sunt partidele po-

litice, urmat de cel al achizițiilor publice și organelor de drept, pe ultimul loc fiind plasate domeniile sănătății și învățămîntului care, în cazul țării noastre, conform diferitor sondaje și opinii, se află în topul clasamentului.

Continuind căutarea răspunsului la întrebarea *cum trebuie să facem?* poate fi menționat faptul că una dintre cele mai stringente probleme este lipsa experților naționali, îndeosebi pe segmentul prevenirii corupției care reprezintă un complex de măsuri îndreptate spre controlul, reducerea sau eliminarea riscurilor (oportunităților) de corupție și este un element foarte important al procesului anticorupțional. Dacă la capitolul combaterii se poate spune că avem meseriași iscusiți, atunci la compartimentul prevenirii numărul și calitatea specialiștilor lasă de dorit. Activitatea acestora poate fi caracterizată drept una aleatorie fără a se ține cont de anumite rigori înglobate într-un document sistemic de profil.

În asemenea cazuri apare riscul calificării juridico-penale, analizei și aprecierii incorecte a manifestarilor de corupție care, efectiv, au consecințe nedorite inclusiv în procesul de prevenire. Rezultă astfel că și procesul de prevenire a corupției la nivel sistemic și profesional necesită o abordare strategică deosebită.

Un deputat parlamentar afirma cu multă încredere în 2004 că Centrul Anticorupție are menirea doar să pună la respect pe cei corupți, dar cu prevenirea se va ocupa altcineva, nespecificînd cine concret. Toată lumea cunoaște că corupția, aș spune maladie incurabilă a societății, este mult mai ușor de prevenit decît de tratat, adică de combătut. Deși combaterea corupției, adică aplicarea legislației penale, are o importanță majoră în procesul anticorupțional, consider că prevenirea ar trebui să fie prioritară.

Se constată că în țară, deocamdată, nu au fost elaborate și implementate mecanisme, metodologii și forme avansate de prevenire a corupției, printre care pot fi enumerate unele măsuri specifice, inclusiv:

- expertiza anticorupție a legislației inclusiv a proiectelor;
- evaluarea riscurilor de coruptibilitate;
- soluționarea conflictelor de interese;
- controlul obligatoriu al veniturilor și cheltuielilor unor categorii de persoane (funcționari);
- asigurarea transparenței procesului decizional;
- educația morală și altele.

Pe moment, Centrul (CCCEC) realizează destul de eficient doar o formă de prevenire din cele menționate, expertizând sub aspect anticorupțional proiectele de legi și de acte normative ale Guvernului. Metoda în cauză, fiind deja instituționalizată, necesită perfecționare sub aspect organizatoric și profesional, dar numărul insuficient de personal și experiență redusă a specialiștilor în acest domeniu atrage după sine insuficiența rezultatelor acestei activități.

Important este faptul că în lipsa unui program ca document strategic de reglementare al procesului de prevenire, nu poate fi vorba despre randament sau rezultate eficiente în lupta cu corupția, care ca fenomen multiaspectual, multidimensional și complex, nu poate fi controlată, diminuată și redusă prin acțiuni răzlețe, separate, de unică folosință. Lupta cu acest fenomen impune o reacție adecvată, fiind întreprinse acțiuni multiaspectuale, multidimensionale și complexe.

Merită atenția cuvenită elaborarea, adoptarea și implementarea Strategiei Naționale de Prevenire și Combatere a Corupției, care este primul document strategic în domeniul anticorupțional, drept spectrul metodelor avansate de prevenire necesită o abordare mai vastă.

În această ordine de idei, se impune consolidarea capacităților instituționale și legislative ale aspectului de prevenire a corupției în Republica Moldova. Astfel în art.6 al Convenției ONU Împotriva Corupției din 31 octombrie 2003, adoptată recent de către Republica Moldova, este prevăzută necesitatea existenței unui sau mai multor organisme însărcinate să prevină corupția prin mijloacele respective.

În ceea ce privește cadrul legislativ pare oportună elaborarea unui concept de prevenire, obiectivul strategic fiind asigurarea diminuării nivelului corupției prin trasarea, implimentarea și monitorizarea unor acțiuni preventive eficiente.

Unele probleme ale formării culturii juridice și influența acesteia în eradicarea corupției

Serghei Zlobin, doctor în drept

Prin *cultura juridică* a unei persoane înțelegem nivelul de educație, conștiință și moralitatea de care dă dovadă persoana în relațiile sale cu semenii din societate. Or, se știe că nu poți trăi într-o societate și să fii liber de ea. Cultura juridică se sesizează prin atitudinile și comportamentele cetățenilor în proce-

sul abordării și rezolvării problemelor cotidiene ale colectivității sau societății din care fac parte.

Cultura juridică cuprinde cunoștințe, percepții și mentalități despre drepturile și îndatoririle cetățenilor, normele de comportare în societate, ceea ce este legal și ilegal, ce este moral și amoral, ce este corupt și ce este legitim, precum și mecanismul de pedeapsă, în rezultatul săvârșirii unei fapte antisociale, inclusiv și de corupție.

Difuzarea legislației, adoptate de organul legislativ, inclusiv și cea referitoare la lupta societății cu corupția, educarea unei culturi juridice zi de zi în rândul populației – toate acestea formează verigile importante ale edificării legalității și ordinii de drept, a eradicării corupției în mediul social, componente importante ale statului de drept, spre care tinde republica noastră: „ Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate” (art.1, alin. (3) al Constituției Republicii Moldova).

Necesitatea ridicării și perfecționării educației culturii juridice în societate este dedicată la etapa actuală și de faptul că la noi, în perioada de tranziție în care trecem cu greu de la un regim totalitar la un regim democratic, de la o economie de tip sovietic supracentralizată la o economie de piață, încă nu s-a atins un echilibru dintre nivelul de dezvoltare economică, tehnico-științifică, politică a dezvoltării democratice a societății și nivelul de dezvoltare spirituală, morală, civică și juridică a membrilor societății.

Cultura juridică este necesară tuturor păturilor sociale: fermieri, muncitori, studenți, funcționari de stat, juriști etc. Stabilitatea și prosperitatea în societate depind în mare măsură de cultura politică, civică și juridică a membrilor societății, de lupta acestora împotriva corupției, deoarece corupția, în calitate de flagel social, pune în pericol valorile sociale, generând relații sociale de conflict între făptuitor și societate pe de o parte și între făptuitor și persoana vătămată, pe de alta.

În calitate de funcționar public, împuternicit de stat cu rezolvarea anumitor probleme ale cetățenilor, persoana săvârșește un act de corupție atunci, când depășește limitele impuse de lege, ajungând în sfera ilicitului, în scopul obținerii anumitor avantaje.

Noțiunea de corupție este de origine latină – *corruptio, onis* – desemnând „starea de combatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie”, sancționată pentru prima dată în Codul Napoleon, la 1810, model preluat mai apoi de majoritatea codurilor penale europene.

Fenomenul corupției se generalizează, cu părere de rău, la nivelul societății moderne și se acutizează în special în fostele societăți totalitare, în care medii de transformări economice, politice, sociale tranșante și bulversate condiționează și susțin factori internaționali, naționali sau factori instituționali specifici, în care diferiți protagoniști ai corupției interacționează și se organizează în conducerea acestei activități.

Se știe că în societățile care trec prin crize sociale mari se amplifică și disconfortul social, materializat în insecuritatea cetățeanului și a societății în general, ceea ce contribuie la creșterea actelor de **corupție**.

„După cum omul în perfecțiunea sa este cea mai nobilă dintre ființe, tot astfel lipsit de lege și de dreptate, acesta este cea mai rea ființă dintre toate”, afirma Aristotel. Or, la baza existenței sociale trebuie să stea, pe de o parte, conștiința individului, care îl îndrumă spre a distinge între bine și rău, între permis și interzis, între lege și fărădelege, și, pe de alta, dreptul, juridicul, care nu numai că delimitează în mod indubitabil binele de rău, dar prevede și măsurile repressive, sancțiunile, pe care le va suporta acel individ care acționează în contra prevederilor legale.

Socrate considera că poporul are mari calități, însă conducătorii lui sunt incapabili și corupți. De aceea, este nevoie de o reformă morală și culturală a *conducătorilor*, care trebuie să dobândească *arta de a conduce* nu prin ignoranță și împilare, ci prin lumină, prin câștigarea încrederii celor care au nevoie de conducere.[1]

Platon propunea să fie pedepsiți cu moartea funcționarii care primesc daruri pentru a-și face datoria: „Nu trebuie să primești daruri – spunea el – nici pentru lucrurile bune, nici pentru cele rele” [2].

Factorul generator al corupției este criza social-economică, având drept cauze slăbirea autorității statale, degradarea nivelului de trai, alterarea judecății morale, lipsa unor pîrghii eficiente de control, diminuarea încrederii populației în instituțiile și valorile sociale, neadaptarea legislației la condițiile economice și sociale [3].

În scopul ridicării nivelului culturii juridice a populației considerăm necesar a realiza următoarele:

- informarea gratuită a populației despre legislația nou adoptată;
- acordarea consultațiilor juridice gratuite cetățenilor privind legile de bază ale Republicii Moldova.

Prin sancționarea faptelor de corupție, atât a luării de mită, cât și dării, ca două fațete ale aceleiași medalii, se urmărește apărarea reputației funcționarilor publici și totodată, indiscutabil, probitatea îndeplinirii de către aceștia a îndatoririlor de serviciu, precum și ocrotirea autorității organelor statului în fața cetățenilor săi. Or, corupția mai are o fațetă: cea de folosire abuzivă a puterii în avantaj propriu.

Sușinem că funcționarea normală a unei societăți, stabilitatea și prosperitatea ei depind de existența unei înalte culturi juridice, politice, civice în rîndul populației, de activismul fiecărui cetățean în parte. Numai în acest mod se va reduce numărul actelor de corupție.

Un factor foarte important în creșterea vertiginoasă a corupției în republica noastră este, după părerea noastră, ineficiența institutului responsabilității factorilor de decizie a guvernării. În mai mult de 15 ani de independență și suveranitate a Republicii Moldova conducătorii țării, demnitarii înalți de stat nu au fost trași la răspundere pentru proasta guvernare a țării, pentru abuzurile și actele de corupție comise. Să se numească aceasta *edificare a statului de drept în Republica Moldova?*

Nu este astfel întâmplător faptul că în scopul implementării și respectării principiilor statului de drept, a legalității și supremației legii în Rezoluția Conferinței internaționale științifico-practice „Edificarea statului de drept”, organizată de Transparency International-Moldova se accentuează necesitatea implementării reale a principiului responsabilității pentru erorile, abuzurile și actele de corupție comise de către factorii de decizie a guvernării, organelor administrației publice, fapte prin care se lezează drepturile și libertățile persoanei [4].

În procesul de combatere a corupției între funcționarii publici, după părerea noastră, credem că ar fi necesar a stabili o legătură directă de comunicare dintre cetățeni și guvern. De altfel, această recomandare o găsim și în sus-numita Rezoluție a Conferinței internaționale științifico-practice „Edificarea statului de drept”, unde se constată lipsa unei comunicări cu caracter consultativ dintre cetățeni și organele de stat, vizînd problemele stringente ale societății.

Tot aici, se menționează de asemenea că „se atestă manifestări ale corupției la toate nivelurile conducerii de stat, în diverse domenii de activitate în condițiile lipsei de transparență și integritate în activitatea organelor publice centrale și locale, fenomen ce favorizează o continuă degradare social-economică. De aceea se cere implementarea unei serii de măsuri orientate spre intensificarea prevenirii și combaterii fenomenului corupției în societate.” [5].

Republica Moldova este la început de cale în vederea combaterii și eradicării fenomenelor de corupție. Deși s-au întreprins multe în această direcție, foarte multe au mai rămas de realizat. Să sperăm că eforturile întreprinse de organele de guvernământ vor suscita interesul populației în lupta cu corupția, luptă în care un rol important îi revine populației de rând, care trebuie să spună NU corupției. Or, suntem săraci, de aceea că dăm mită.

Referințe bibliografice:

1. *Filozofie. Analize și interpretări*. București: Ed. Antet, 1998.
2. Antoniu, C., Daneș, St., Popa, M. *Codul penal pe înțelesul tuturor*. București: Ed. Societății „Tempus”, 1995.
3. Dobrinioiu, V. *Corupția în dreptul penal român*. București: Ed. Atlas Lex, 1995.
4. *Edificarea statului de drept*. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău, 26-27 septembrie 2003, p. 333.
5. *Edificarea statului de drept*. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău, 26-27 septembrie 2003, p. 333.

Некоторые аспекты борьбы с коррупцией в Молдове

Юрий Дмитриевич Димитров, директор адвокатского бюро «ЮРИЙ ДИМИТРОВ», магистр права, г. Тараклия

«Чиновники могут все, только не могут не брать взятки», сказал очень давно Салтыков-Щедрин.

Коррупция. Этот термин существует на протяжении веков. С этим явлением боролись и продолжают бороться (где на словах, а где на деле), но к сожалению, коррупция непобедима.

Что же представляет собой коррупция и что мешает бороться с ней в Молдове?

Прежде всего, хотелось бы остановиться на понятии *коррупция*. Нам известно, что в основе термина *коррупция* лежит латинское слово *corruptio*,

означающее в буквальном переводе *порчу, подкуп*. В целом этот перевод дает общее представление о сущности коррупции - порчи или коррозии власти путем ее подкупа, с точки зрения рассмотрения ее в качестве социального явления, коим она, безусловно, и является.

Латинско–русский словарь, составленный И.Х.Дворецким, приводит такие значения как «совращение, упадок, извращение, плохое состояние, превратность (мнения или взглядов), а также расстраивать, повреждать, приводить в упадок, губить, разрушать, обольщать, соблазнять, развращать, искажать, фальсифицировать, позорить, бесчестить».

Одно из наиболее кратких, но достаточно емких определений коррупции дает словарь иностранных слов: это «подкупаемость и продажность государственных чиновников,, должностных лиц, а также общественных и политических деятелей вообще».

Справочный документ Организации Объединенных Наций о международной борьбе с коррупцией определяет ее, как «злоупотребление государственной властью для получения выгоды в личных целях».

Мы можем приводить разнообразные формулировки понятия *коррупции*, что дает определенный эффект в области теории, но в настоящее время нас больше интересует практический аспект.

Сегодня взгляды государства и общества на коррупцию в целом остаются весьма разнообразными.

С одной стороны государство на словах борется с коррупцией, а с другой, население относится к ней двояко. С одной стороны граждане осуждают ее, а с другой – оправдывают взяточников, заявляя, что низкая оплата труда чиновника вынуждает их это делать, ведь как-то надо кормить свои семьи. В начале 90-х годов прошлого века, один Московский мэр вообще предлагал узаконить взятки и чтобы чиновники платили с них налоги. Но каждый чиновник, желая занять ту или иную должность, прекрасно знает, какую зарплату он будет получать. Никто чиновника в то или иное кресло не тянул за уши.

Недавно при мне одна из судей прямо заявила: «Я понимаю наших коллег, которые берут взятки, ведь зарплата у нас такая маленькая ...». Мне пришлось возразить, что некоторым ее коллегам лучше было бы пойти

на другую работу, где зарплата побольше... После этого разговор прекратился, но окончился ли он в душах работников суда и какое «воспитательное воздействие» возымели слова судьи в присутствии которых они были сказаны.

В этой связи возникает вопрос: насколько наше общество готово противостоять коррупции и что нам необходимо предпринять, ведь коррупция и взяточничество у нас набирает силу. Это реальная действительность во всех сферах жизни.

У нас очень много говорят в средствах массовой информации, особенно на телевидении об «Антикоррупционном плане действий», национальной стратегии по борьбе с коррупцией, но действительны ли они?

Сегодня в Молдове начинает наступать осознание того зла, что приносит коррупция, в других странах это пройденный этап.

Остановлюсь в нескольких словах как борются с коррупцией в стране, которая у нас именуется «колыбелью мафии», в Италии.

В начале 80-х годов прошлого века в Италии произошло срастание криминалитета с государством и под влияние мафии попали парламент, правительство, суды, правоохранительные органы, возникло организованное *снизу* общенациональное движение. Когда ведущие политические партии *наверху* осознали размах этого протеста, было принято решение начать ширококомасштабную борьбу с преступностью.

В Италии был создан институт незапятнанных мафиозными связями независимых судей, прокуроров, карабинеров, которым поручили расследование дел о коррупции среди высших должностных лиц. К середине 80-х годов госаппарат подвергся чистке, коррупция была в целом подавлена, и доходило до того, что крупные мафиози добровольно сдавались в руки правосудия.

В Молдове с приходом к власти Партии Коммунистов началась кампания по борьбе с коррупцией, но она ничего не дала, так как была проведена *наскоком* и вскоре она затихла. Более того, жертвами этой борьбы оказались, подчас, случайные люди, которые не были угодны определенным кругам; очень быстро испуг у взяточников прошел, «все нормализовалось» и вернулось на круги своя. Старые чиновники плавно вошли в но-

вую власть, делая свои грязные делишки и компрометируя то хорошее, доброе, что делается в обществе.

Между тем, с начала нового века в Италии, когда расследовались старые коррупционные грехи Сильвио Берлускони, бдительной общественностью была зафиксирована попытка подкупа судей и Конституционный Суд принял решение лишить иммунитета первых лиц государства. Эта поправка была принята накануне председательства Италии в Европейском Союзе, дабы Европа не получила председателя, имеющего проблемы с законом.

Отсюда напрашивается вывод: не нужно бороться с коррупцией, нужно разрушить коррупционную систему. И как заметил один наш соотечественник: сильнее самого взяточничества является компания по борьбе со взяточничеством.

У нас в Молдове достаточно эффективное законодательство, действует Уголовный Кодекс, предусматривающий суровые санкции, в частности ст. 324-325 – активное и пассивное коррумпирование. Но на практике не действует главный принцип правосудия, неотвратимость наказания за совершенное преступление. И это не может обеспечить государство. Хотя, на мой взгляд, дело не в государстве, а в людях, которые экспроприировали право действовать от его имени, и пользующиеся этим правом в исключительно собственных, меркантильных целях. Но с другой стороны: государство – это ведь мы с Вами, НАРОД! И никто кроме нас не одернет этих «деятелей».

Чтобы говорить о борьбе с коррупцией, нужно понять, с какой коррупцией мы собираемся бороться? Бороться с малой коррупцией при сохранении большой (как это делается сейчас), это не более чем фикция.

Создание в органах власти подразделений по борьбе с коррупцией неизбежно порождает ситуацию, когда необходимо создавать отделы по борьбе с коррупцией в самих подразделениях по борьбе с коррупцией. У нас получается заколдованный круг!

Пока у нас в ответе не будут самые главные «правоохранители» толку не будет. Ежегодно проводятся совместные коллегии силовых ведомств, на которых присутствует Президент, звучат красивые и правильные слова – *усилить, углубить, укрепить*. Но никто еще не сорвал за бездействие

генеральские погоны, не посадил «чинушу», хотя бы за халатность. Коррупция сильнее любого человека, сильнее любой партии, сильнее любого правительства. Борьба с взяточничеством изначально вписана в сам процесс коррупции. Она выступает непубличной формой конкуренции взяточников между собой и способов их укрупнения и концентрации. Чтобы ее победить, с взятками должны бороться не чиновники, а с коррупцией не партии и правительство. Инициировать и контролировать эту борьбу должны мы – общественность.

Несколько лет назад для эффективной борьбы с коррупцией был создан Центр по борьбе с экономическими преступлениями и коррупцией, который должен был быть, как жена Цезаря, – вне всяких подозрений, подчиняться Президенту и находиться под внимательным контролем общества.

Но прошли годы, и время показало, что Центр стал закрытой организацией и не находится под контролем ОБЩЕСТВА. Его деятельность умело подчинила себе Служба Информации и Безопасности, что отрицательно сказывается на его работе.

В настоящее время взяточничество, коррупция растет, и будет расти. Поэтому нам надо мобилизоваться, поддержать честных работников правоохранительных органов, которые хотят честно служить своей Родине, разубедить на деле тех сотрудников, у которых в души вкралось неверие, что правители пожелают и будут вести борьбу с коррупцией глубоко, а не поверхностно.

У нас, к сожалению, до сих пор не дана оценка современного состояния коррумпированности общества. Никто у нас не занимается мафиозными связями. А может, мы не готовы к этому?

Нельзя бороться с коррупцией только ради процентомании и рапортовать об этом на всю страну, чтобы получить очередную звезду на погонах и более высокую должность.

А может это никому не нужно? Ведь у нас все так «прекрасно». Все чаще мы узнаем, сколько стоит та или иная должность, звание. Не случайно лица, получившие *работу* за деньги или по связям не боятся нарушать закон, брать взятки. Наверху *прикрывают*. И не дойдем ли мы до состояния, когда встретить честного человека в органах власти, правоохранительных и судебных органах будет очень сложно. Может быть я сгущаю краски, но...

Я понимаю, что коррупция очень сложное и метастазное явление, поэтому бороться с ней весьма сложно, но *возможно*. Главное, что есть желание определенной части общества. И разработка нового Законопроекта по борьбе с коррупцией поможет если не ликвидировать ее, то хотя бы серьезно ее обуздать.

Для этого необходима, на мой взгляд, консолидация всего нашего общества и политическая воля государства. А этого у нас пока еще нет!

Библиография:

1. УК РМ
2. Волженкин Б.В. Коррупция в России. Криминология XX века. СПб 2000
3. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь.М.,1976
4. Доклад о коррупции в мире, 2003
5. Кабанов П.А. Политические спекуляции на проблеме борьбы с коррупцией. Следователь № 12.2002
6. Мишин Г.К. Коррупция: понятие, сущность, меры ограничения. М.,1991
7. Селиков Н.В. Право и коррупция. Российский юридический журнал.№ 2.2001

Corupția – mod de manifestare a crimei organizate

Alexandra Tighineanu, *magistru în drept, lector superior, Catedra drept privat, Academia de Studii Economice din Moldova*

*În spatele fiecărei mari averi sălășluiește o crimă.
(Honore de Balzac)*

De rînd cu criminalitatea corupția a însoțit dezvoltarea societății umane pe tot parcursul existenței sale pînă în prezent și, probabil, încă mult timp de aici înainte. Practic, fenomenul corupției și al criminalității s-a născut odată cu omul, așa de vechi sunt rădăcinile acestei maladii sociale.

Pe parcursul istoriei putem observa mai multe cazuri de corupție, începînd de la cazul lui Iuda, care pentru treizeci de arginți l-a vîndut pe mentorul său, Isus Hristos, trădarea care a dus la moartea regelui Decebal, alte situații cînd pentru obținerea unor sume de bani, moșii sau promisiuni de funcții, voievozii erau vînduți dușmanilor. În Evul Mediu, oferirea și primirea de foloase de către funcționari au fost acceptate ca ceva firesc, ținînd de o anumită curtoazie. Fenomenul de corupție prezent în sistemul capitalist nu reprezintă altceva, decît continuitatea năravurilor aristocratice din Evul Mediu. Se apreciază

astfel că sistemul capitalist, odată cu declanșarea și amplificarea proceselor de modernizare, a fost factorul principal care a patentat corupția în societățile moderne, spre deosebire de corupția care există în societățile tradiționale.

Corupția nu este însă specifică numai sistemului capitalist, acest fenomen manifestându-se intens în societățile socialiste, dar și în societățile sărace considerate ca făcând parte din *lumea a treia*.

Trecerea la economia de piață și o reală democrație, produce, așa cum se întâmplă în toate societățile aflate în criză, pe lângă alte fenomene cu consecințe grave, amplificarea corupției. Cauzele care determină acest lucru sunt: slăbirea autorității statale, degradarea nivelului de trai, alterarea judecății morale, lipsa unor pîrghii eficiente de control, diminuarea încrederii populației în instituțiile și valorile sociale, neadaptarea legislației la condițiile economice și sociale ș.a. Același lucru s-a întâmplat și în cazul Republicii Moldova.

Corupția reprezintă un fenomen social (dar și antisocial), fiind expresia unor manifestări de dereglare economică, normativă și morală, a scăderii sentimentului solidarității și slăbirii mecanismelor de control social.

Sursele corupției sunt alimentate de perpetuarea unor structuri economice, politice și sociale deficitare care sunt incapabile să atenueze, în anumite momente, dificultățile economice, conflictele și tensiunile sociale, crizele economice și inflația, sărăcia și șomajul, inegalitățile și inechitățile sociale dintre indivizi și grupuri sociale, întrucît numai o mică parte dintre aceste cauze au putut fi contracarate prin reforme sociale și economice, în multe societăți actele de fraudă, înșelăciune și mituire continuînd să sporească sensibil, corupția devenind un adevărat flagel ce subminează puternic starea socială, economică, morală și politică, deși au fost întreprinse măsuri de înăsprire a sistemului de sancțiuni preventive și represive față de indivizii, grupurile sau organizațiile implicate în acte de corupție.

Crima organizată este definită prin existența unor grupuri de infractori, structurate pe ideea înfăptuirii unor activități ilegale, conspirative, avînd ca principal scop obținerea de profituri ilicite la cote deosebit de ridicate.

Activitățile ce compun Crima Organizată au un caracter secret și bine organizat, din care cauză realizează un impact social deosebit de negativ, în multe state el constituind *cancerul perfid* care vlăguiește puterea societății, amenință integritatea guvernelor, determină creșterea taxelor care se adaugă la prețul mărfurilor, periclitează siguranța și locurile de muncă ale cetățenilor, aduce

daune agenților economici aflați în competiție, controlează prin forța banilor sindicatele, realizând în final o puternică influență în sfera economicului, socialului și mai ales a politicului.

Pentru a-și asigura funcționarea în clandestinitate și în permanentă confruntare cu autoritățile, organizațiile criminale trebuie să corupă pe cei care ar trebui să lupte împotriva acestora sau care le sprijină în orice mod activitatea.

Unii autori au apreciat că nu există organizații criminale în afara sferei corupției, aceste structuri fiind alcătuite din profesioniști ai crimei și corupției.

Se apreciază că orice organizație criminală presupune existența unei funcții de *corupător*, care depune toate diligențele să identifice persoanele pretabile la corupție, mituiește, cumpără, intimidează și negociază cu funcționarii din poliție, justiție, administrație ș.a. Organizațiile criminale mari, îndeosebi cele transnaționale, au mai mulți corupători specializați pe domenii de activitate (vamă, poliție, parlament etc.) și pe zone geografice.

În general, putem observa că infracțiunea de corupție se comite de mai multe persoane concomitent, întrucât acest fapt duce la simplificarea procedurii comiterii acesteia, posibilitate sporită de lichidare a urmelor ei, deoarece rolurile sunt împărțite între membrii participanți la comiterea acestei fapte, fiecare fiind responsabil de o anumită etapă a procesului de corupere în sine. Aceasta totodată sporește pericolul social al infracțiunii de corupție.

Dacă ar fi să ne referim la anumite domenii, ne-am da seama de caracterul inevitabil organizat al infracțiunii de corupție, chiar dacă persoanele care participă la comiterea sa dețin funcții publice sau gestionează instituții și agenții cu ajutorul cărora se comite infracțiunea de corupție.

Corupția crimei organizate a afectat toate verigile puterii de stat: politică, legislativă, executivă, judecătorească, mass-media; toate sferile vieții sociale: economie, educație, medicină, relațiile de muncă etc.

Extinderea corupției se plasează printre principalele cauze ale menținerii nivelului înalt al crimei organizate în republica, menționăm în special factorul destabilizator al economiei tenebre. Multe dintre activitățile economice în țară se află sub controlul lumii interlope sau a persoanelor corupte ale puterii. Agenții economici nu pot conta în realitate pe o protejare garantată din partea puterii legale. Astfel, scade vădit potențialul de investire în economie, de efectuare a unei

activități legale de antreprenorat, din care motiv unii investitori străini își încetează activitatea și părăsesc țara, ceea ce la rândul său duce la un declin tot mai mare a economiei naționale. Pe acest fundal bunăstarea populației a scăzut și mai mult, din care motiv s-au intensificat vădit procesele de migrațiune clandestină o bună parte din cetățeni nimerind în mrejele traficantilor de ființe umane, de droguri.

În vederea contracarării acestui fenomen se impun anumite acțiuni, printre care:

1. selectarea mai riguroasă a cadrelor Ministerului Afacerilor Interne, întrucât deseori anume aceștia sunt în serviciul organizațiilor criminale care prin pasivitatea lor intenționată favorizează comiterea infracțiunii sau ascunderea acesteia;
2. îmbunătățirea managementului intern al resurselor și administrației publice; pentru aceasta este necesară instituirea unor indicatori adecvați de apreciere a personalului, avînd la bază meritul fiecăruia și plata corespunzătoare;
3. crearea unei concurențe reale ce împiedică ajungerea unor grupuri cu diverse interese economice în poziții favorabile, prin liberalizarea prețurilor și comerțului, creșterea transparenței în ceea ce privește structura proprietății și conducerea firmelor, coborârea barierelor de intrare pentru noi firme etc. Pentru a tăia din puterea statului în a storce mită de la firmele private este necesară o puternică dereglementare în sensul eliminării birocrăției și a reglementărilor inutile ș.a.;
4. mediile de informare libere și deschise pot sprijini acțiunile de supraveghere a corupției prin descoperirea și dezvăluirea unor abuzuri. O politică deschisă materializată prin legi ce garantează accesul neîngrădit la informație, consolidează instrumentele de supraveghere și atrag media în poziția de aliat în lupta contra corupției.

Măsuri anticorupție în funcționarea mecanismului puterii în stat

Vugar Novruzov

Gheorghe Costachi, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*

La ora actuală problema organizării puterii, structura, funcțiile acesteia și raporturile dintre organele puterii rămîne o problemă dintre cele mai definitorii în teoria dreptului constituțional. Viața politică este un proces foarte contra-

dictoriu, pe care l-am putea asemăna cu un mecanism compus din mai multe piese care nu pot funcționa izolat. În acest mod și puterile în stat nu pot fi izolate deoarece funcțiile puterii interacționează. Cel mai important lucru este ca organele puterii să nu fie corupte.

Contracurarea corupției este un proces de lungă durată. Acest fenomen nu poate fi extirpat, însă poate și trebuie diminuat printr-un complex de atribute, dintre care unul dintre cele mai importante constituie existența unui cadru legislativ performant care să fie ajustat la standardele internaționale.

Perfecționarea bazei naționale legislative trebuie să contribuie la adoptarea unor acte normative care vor reglementa activitățile de prevenire și contracurarea a corupției, contribuind la ameliorarea sistemului legislativ, înlăturarea contradicțiilor și ambiguităților care au ca efect interpretarea dublă a legislației.

Republica Moldova a ratificat o serie de acte internaționale, inclusiv Protocolul adițional la Convenția penală privind corupția¹¹¹, Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției¹¹², Convenția Consiliului Europei privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională și finanțarea terorismului¹¹³.

Ratificarea actelor menționate impune ca necesară actualizarea legislației naționale conform prevederilor acestor documente, precum și ajustarea bazei legislative la alte documente internaționale la care Republica Moldova este parte.

În acest context trebuie de întreprins astfel de acțiuni, cum ar fi elaborarea actelor normative necesare implementării eficiente a prevederilor convențiilor în domeniu, la care Republica Moldova este parte, elaborarea proiectului de lege cu privire la lobbyism.

Prevenirea și controlul eficient asupra corupției poate fi efectuată inclusiv prin aplicarea eficientă a normelor penale, iar aceasta poate avea loc numai în situația existenței unui cadru legislativ performant, ajustat la standardele internaționale. Existența acestui cadru reprezintă unul dintre cele mai relevante atribute de care are nevoie statul în vederea asigurării unui proces anticorupțional calitativ.

¹¹¹ Legea nr. 157-XVI din 06.07.2007.

¹¹² Legea nr. 158-XVI din 06.07.2007.

¹¹³ Legea nr. 165-XVI din 13.07.2007.

În prevenirea și combaterea corupției accentul trebuie pus pe studierea fenomenului corupției și criminalității economico-financiare în toată amploarea lor, de la noțiune și cadrul legislativ național referitor la sancționarea acestora pînă la reglementări de drept internațional și organisme internaționale cu responsabilități de combatere a corupției, a criminalității economice și a cazurilor de legalizare a bunurilor, a lichifierii banilor obținuți în mod ilicit.

O problemă *sui generis* este prevenirea corupției și protecționismului în cadrul instituțiilor publice, asigurarea transparenței activității și creșterii încrederii față de instituțiile statului.

În vederea eliminării oportunităților de corupție și protecționism este necesar de a efectua în cadrul instituțiilor publice evaluarea riscurilor de corupție în instanțele judecătorești, în poliție, în Inspectoratul Fiscal Principal de Stat, în Serviciul Vamal, în instituțiile de învățământ, în instituțiile de ocrotire a sănătății, în organele administrației publice centrale și locale.

Acestea pot consta în asigurarea unui control intern riguros asupra desfășurării eficiente a activităților desemnate, conformării legislației în vigoare regulamentelor, politicilor, regulilor și procedurilor interne aplicabile.

Efectuarea unui control riguros intern în organele și serviciile menționate va contribui la ridicarea nivelului de transparență în activitatea instituțiilor, delimitarea clară a obligațiilor și împuternicirilor de serviciu, evitarea conflictului de interese, prevenirea corupției angajaților și creșterii încrederii față de instituțiile statului.

Un factor care favorizează corupția este înaltul nivel de accesibilitate socială a comportamentului corupțional. Anume reieșind din acest lucru, precum și din prioritatea activității de prevenire a corupției, a apărut necesitatea derulării unor treninguri și seminare de instruire anticorupționale, îndeosebi în rîndul funcționarilor publici.

Scopul acțiunilor educaționale anticorupție este de a informa funcționarii publici despre pericolul corupției, de a insufla intoleranța față de corupție, de a stimula și a încuraja activitățile de combatere a ei.

O sarcină importantă este promovarea standardelor etice în serviciul public. Funcționarii publici pot contribui și sunt datori să-și aducă aportul la prevenirea și combaterea corupției.

Corupția este un fenomen complex, multistructural și multidimensional, un fenomen economic, social și politic, a cărui complexitate este determinată de diverse cauze care pot fi grupate în: economice, instituționale, de ordin legal, politice, sociale și morale. Una dintre cauzele instituționale care favorizează corupția reprezintă lipsa de transparență în activitatea instituțiilor publice, în organele de drept.

O transparență maximă în activitatea autorităților publice poate fi asigurată printr-o politică de informare eficientă, inclusiv prin plasarea informației de interes public, organizarea emisiunilor televizate, dezbateri publice etc.

Un obiectiv major de prevenire a corupției îl constituie implicarea societății civile în acțiunile de prevenire a acestui fenomen malefic. Dezvoltarea relațiilor cu societatea civilă urmează să se axeze pe facilitarea cooperării între instituțiile cu atribuții în domeniul prevenirii corupției și societatea civilă, încurajarea desfășurării în comun a unor acțiuni.

Un rol important în acest sens îi revine Alianței Anticorupție, uniune benevolă de organizații ne-guvernamentale din Republica Moldova care are drept scop contribuirea la diminuarea fenomenului corupției în societate.

Misiunea Alianței este de a consolida acțiunile societății civile, îndreptate spre a diminua fenomenul corupției în societate, precum și asigurarea transparenței activităților instituțiilor publice.

Organizațiile neguvernamentale joacă un rol important în prevenirea și combaterea corupției, rol care trebuie extins prin antrenarea acestora la formularea, promovarea și implementarea diverselor activități anticorupționale.

Este important ca cooperarea dintre sectorul public și societatea civilă să devină una durabilă, bazată pe sprijinul reciproc și amiabil. Dincolo de rolul societății civile în procesul de democratizare și consolidare democratică, este nu mai puțin important rolul pe care îl are societatea civilă în remodelarea culturii anticorupție și spiritului civic.

Un obiectiv major al politicii de prevenire a corupției îl constituie informarea opiniei publice cu privire la cauzele și consecințele corupției, la paguba pe care o aducea. Cetățenii Republicii Moldova nu sunt informați suficient despre drepturile omului, despre posibilitățile lor de luptă activă împotriva corupției.

Ca fenomen social corupția reprezintă o realitate care evoluează progresiv, supunându-se condițiilor de existență ale societății. Evoluția acesteia poate fi prognozată, luându-se în considerație cauzele generării acestui fenomen negativ, impactul asupra vieții social-economice și politice a statului, precum și atitudinea societății civile față de existența corupției. În acest scop se realizează sondajele de opinie publică privind corupția. Rezultatele sondajelor denotă nivelul percepției corupției de către public, atitudinea față de ea, gradul de răspîndire a corupției.

Cel mai frecvent opinia societății referitor la diverse probleme poate fi aflată prin realizarea sondajelor de opinie publică. Realizarea sondajelor publice constituie o parte inerentă a vieții societății, iar efectuarea de sondaje privind percepția corupției apare ca necesară și inevitabilă.

Susținerea sondajelor publice privind percepția și atitudinea față de fenomenul corupției va contribui atât la determinarea nivelului percepției corupției, la importanța pe care o acordă acestei probleme societatea, cât și la determinarea impactului Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției.

Un rol important în prevenirea și combaterea corupției îl joacă mass-media, acesta constă în sensibilizarea opiniei publice față de fenomenul corupției și mediatizarea activității autorităților în domeniul prevenirii și controlului social al acestuia, organizarea sistematică a unor conferințe de presă și briefinguri la radio și TV pentru familiarizarea populației cu realizările în domeniu.

Dezvoltarea jurnalismului de investigație a cazurilor de corupție rămîne însă o carență la acest capitol, fiind necesară organizarea unor măsuri concrete pentru instruirea jurnaliștilor în vederea prezentării unor informații complete, veridice, profesionale.

Existența corupției în Republica Moldova este confirmată prin înregistrarea și depistarea de către organele de drept a manifestărilor de corupție. Depistarea nemijlocită a actelor de corupție, documentarea acestora, urmărirea penală și sancționarea vinovaților conform legislației în vigoare, rămîne deocamdată una dintre verigile principale ale procesului de reprimare a corupției.

O modalitate eficientă de combatere a corupției rezidă în colaborarea eficientă a organelor de drept, a autorităților publice cu populația.

Un anumit efect în vederea încurajării cetățenilor la cooperarea cu organelor de resort oferă instituirea „liniilor fierbinți” instituționale. Cetățenii sesizează

organele de drept, alte autorități publice despre cazurile de corupție, inclusiv prin intermediul telefoanelor de încredere, cutiilor poștale.

Liniile fierbinți și cutiile pentru petiții reprezintă un mecanism de sesizare despre actele de corupție, oferind persoanelor posibilitatea de a sesiza autoritățile privind comiterea actelor de corupție, păstrând în același timp anonimatul. Comunicarea actelor de corupție de către cetățeni contribuie, de asemenea, la fortificarea colaborării organelor de drept, precum și la sporirea credibilității societății civile față de autoritățile administrației publice.

Recepționarea acestei informații creează posibilitatea studierii opiniei publice și reacționării prompte la semnalele cetățenilor despre cazurile de corupție.

În domeniul colaborării internaționale Republica Moldova continuă să participe la acțiunile, inițiativele și proiectele ce vizează prevenirea și combaterea corupției (Grupului de State contra corupției, Pactul de Stabilitate în Europa de Sud-Est etc.), cooperează cu Uniunea Europeană în cadrul Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), a aderat la alte acte internaționale în domeniu, încheind acorduri bilaterale și multilaterale referitoare la prevenirea și combaterea fenomenului corupției.

Un rol important în supravegherea aplicării instrumentelor juridice internaționale îi revine Grupului de state contra corupției (GRECO). În anul 2006 a derulat ciclul al doilea de evaluare a Republicii Moldova privind procesul anticorupțional, ulterior, la cea de-a 30 reuniune Plenară a GRECO din 13 octombrie 2006, fiind aprobat raportul de evaluare. Pe marginea raportului pentru Republica Moldova au fost elaborate și înaintate 15 recomandări, care vor fi implementate și raportate până la 31 mai 2008.

Infrațiunile de corupție și mijloacele tehnice criminalistice contemporane aplicate la investigarea lor

Andrian Badia, lector, Catedra de Științe Penale, Universitatea de Studii Europene din Moldova, magistrul în drept, doctorand

Corupția este percepută de segmentele sociale oneste ca fiind un fenomen deosebit de grav și periculos capabil să submineze structurile de putere, realizarea reformei economice, creșterea nivelului de trai al populației și edificarea statului de drept.

În țările slab dezvoltate corupția este favorizată fie de lipsa de autoritate a puterii, fie de incapacitatea acesteia de a reacționa eficient față de caracterul dictatorial al faptelor care constituționalizează această putere la nivelurile superioare ale ierarhiei politice.

Combaterea corupției este o problemă de mare interes pentru organismele internaționale și una dintre prioritățile Republicii Moldova în depășirea greutăților impuse de perioada de tranziție.

În afară de implimentarea „Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției”¹¹⁴ una dintre verigile principale ale procesului de reprimare a corupției o denotă depistarea nemijlocită a actelor de corupție, documentarea acestora, urmărirea penală și judecarea vinovaților conform legislației în vigoare de către organele de drept.

Datorită naturii lor, infracțiunile de corupție sunt dificil de probat, întrucât sunt comise pe ascuns, fără a lăsa prea multe urme materiale și fără a fi întocmite înscrisuri în acest sens. În comparație cu utilizarea mijloacelor de probă clasice cum ar fi declarațiile martorilor, înscrisurile sau mijloacele materiale de probă, centrul de greutate al probațiunii se mută în cazul infracțiunilor de corupție asupra cercetării la fața locului, procedeu probatoriu în cadrul căruia se utilizează mijloace tehnice științifice cu un grad ridicat de exactitate și obiectivitate.

Dacă dorim să obținem rezultate pozitive în lupta cu corupția este importantă asigurarea cu mijloace tehnice criminalistice contemporane sau moderne a echipelor de investigare a infracțiunilor de corupție.

Elementul de bază, ca de fapt și la alte categorii de infracțiuni îl constituie trusa criminalistică. Este preferabil de a se utiliza o trusă criminalistică specializată¹¹⁵ care dispune de instrument divers, împărțit în compartimente de utilizare generală și compartimente specializate.

Din compartimentele trusei criminalistice distingem:

- compartimentul traseologic destinat pentru descoperirea, fixarea și ridicarea urmelor papilare și pentru ridicarea urmelor plantare de încălță-

¹¹⁴ **Strategia națională de prevenire și combatere a corupției, aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 16 decembrie 2004, nr. 421-XV.**

¹¹⁵ Nelu Ciobanu, **Investigarea criminalistică a locului faptei în cazul infracțiunilor de corupție** în Revista de Criminologie, Criminalistică și Penologie nr. 4/2003, p. 176-183.

- minte și mijloacelor de transport, flacoane cu pulberi diverse, folii adezive, tușieră, rulou, placă pentru amprentare, pungi cu ipsos, lingură;
- compartimentul pentru executarea măsurătorilor și marcarea zonei cercetate conține bandă metrică, riglă, ruletă, plăcuțe cu numere de marcare;
 - compartimentul de instrumente ajutătoare conține:
instrumente tăietoare – diamant pentru tăiat geamuri, foarfece, bisturii;
instrumente electrice – lampă electrică, lanternă, indicator;
pensetă, șurubelniță multifuncțională, lupă cu mâner;
instrumente consumabile – mănuși chirurgicale, plastilină, saci din polietilenă, plicuri de hârtie, sfoară, savonieră, prosop, eprubete, bandă adezivă.

Trusa criminalistică este utilată de asemenea și cu compartimente specializate destinate pentru a fi folosite în special la investigarea infracțiunilor de corupție ce constă din două secțiuni:

- prima destinată pentru marcarea unor obiecte, conținând creioane fluo-rescente de marcat, flacoane cu prafuri fluo-rescente de diverse culori și pensule de diverse tipuri (cu păr de veveriță sau de cămilă, cu puf de struț, din fibră de sticlă și magnetice);
- a doua destinată pentru evidențierea obiectelor marcate, conținând diverse lămpi cu lumină ultravioletă, inclusiv portabile cu alimentarea la rețeaua electrică, acumulator auto, acumulatorul propriu și baterii electrice.

Trebuie de menționat că în timpul cercetării locului faptei vor fi căutate minuțios urmele de substanțe fluo-rescente care prezintă o relevanță deosebită în cazul infracțiunilor de corupție, mai ales la constatarea infracțiunilor în flagrant. Astfel de urme pot furniza informația despre locurile unde au fost păstrate bancnotele tratate chimic cu inscripția „MITĂ” sau despre obiectele atinse de persoanele vizate.

O importanță deosebită o au microurmele depistate și ridicate în urma cercetării locului faptei și anume: urmele și microurmele de fluorescență, ce ne furnizează date importante despre locul unde au fost puse bancnotele tratate chimic, cât și despre itinerarul parcurs ori obiectele atinse de către persoana care a intrat în contact cu banii. Spre exemplu, pe biroul unui funcționar public a fost pusă în evidență o urmă de stratificare, care prezintă fluorescența

și provine de la substanța fluorescentă, cu care au fost tratate sumele de bani primite drept mită.

Pot fi evidențiate și alte urme, care pe parcursul cercetărilor pot prezenta interes: urme papilare, urme ale mijloacelor de transport, banderole sau benzi elastice cu care au fost prinse sumele de bani.

Pentru fixarea rezultatelor cercetării locului faptei este necesară folosirea tehnicii fotografice, audio și video. În prezent datorită progresului tehnic sunt utilizate aparatele fotografice digitale, iar procesarea imaginilor se efectuează cu ajutorul calculatorului.¹¹⁶ Această tehnologie reprezintă un avantaj pentru obținerea unor fotografii de calitate, care pot fi prelucrate într-un mod facil și într-un timp foarte scurt.

La constatarea infracțiunilor flagrante de corupție putem utiliza și alte mijloace de probă cum ar fi înregistrările audio sau video chiar în momentul transmiterii sumelor bănești; aceste înregistrări trebuie să fie efectuate în strictă conformitate cu legea procesual penală.

Pentru această acțiune sunt folosite dictofoane și cameră video de tip spion de dimensiuni mici și camuflate. Ca exemplu ar fi camera video spion camuflată în nasturele unui sacou sau a unui ceas de mână, la fel și mijloacele de înregistrare audio care sunt fixate pe corpul mituitorului, sub hainele acestuia, ca mituitul să nu-și dea seama de existența acestora.

Datorită progresului tehnico-științific aceste tehnici variază foarte mult de la un producător la altul și sunt în continuă dezvoltare. Un neajuns al acestor tehnici este că sunt alimentate energetic pentru o perioadă de scurt timp, prin urmare apărând pericolul de a nu reuși realizarea acțiunii de constatare a infracțiunii de corupție în flagrant, cu obținerea de probe incontestabile.

Un alt neajuns este lipsa mijloacelor tehnice criminalistice, care vin în ajutorul organelor de urmărire penală în lupta cu corupția și este necesar de a asigura cu tehnică specială performantă toate organele de drept abilitate.

Este necesar de asemenea de a stabili legături cu statele cu experiență în contracararea corupției și producătoare de tehnici speciale în vederea implementării unui sau mai multor proiecte de colaborare, de asigurare cu mijloace tehnice speciale a organelor de drept în lupta cu fenomenul corupției.

¹¹⁶ Lazăr Cârjan “Tratat de Criminalistică”, București 2005, p. 703-704.

În concluzie putem spune că fenomenul corupției reprezintă un viciu al societății contemporane, care aduce prejudiciu colosal atât pe plan economic, cât și în plan moral și spiritual. Combaterea acestui fenomen reprezintă o necesitate obiectivă. Aplicarea mijloacelor tehnice criminalistice contemporane au o importanță deosebită la descoperirea infracțiunilor de corupție și reprezintă unul din cele mai eficiente modalități de combatere a corupției la etapa actuală.

Strivirea flagelului corupției – un pas important în prevenirea și combaterea spălării banilor

Anatolie Bantuș, doctor în drept, profesor universitar, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

Andrei Formusatii, magistrul în drept, procuror

Fiecare societate conține tipurile de infracțiuni și de infractori care corespund condițiilor economice, culturale, morale și sociale proprii.

Herman Menheim

Pe parcursul ultimului deceniu Republica Moldova a obținut succese evidente atât pe arena internațională, precum și în viața internă. În țară au avut loc transformări democratice, se formează societatea civilă și statul de drept, se largesc drepturile și libertățile omului în condițiile înaintării reformelor în direcția creării unei economii moderne de piață. Pe această cale însă intervin diverse obstacole, care împiedică înfăptuirea efectivă a transformărilor; printre ele se poate menționa liber corupția.

Astfel, în contextul marilor schimbări sociale și politice contemporane, perioada de tranziție și instaurare a unui stat de drept este însoțită de mari contradicții sociale, de „izbucnire” a multor fenomene negative, inclusiv și a celor care dezorganizează viața socială, care nu pot fi evitate.

Criminalitatea constituie o problemă care ar trebui să îngrijoreze toată lumea (cetățenii, politicienii, oamenii de știință, lucrătorii organelor de drept etc.). Criminalitatea ia frecvent forma corupției, alături de criminalitatea organizată și economică. Dintre toate tipurile de criminalitate, corupția are actualmente poate cea mai nefastă influență asupra societății, fiind un obstacol major în dezvoltarea ei. Aplicarea manifestărilor de corupție și transformarea acestora într-o serioasă problemă socială este, deci, legată indisolubil de organizarea

economică și socială, de aceea în ultimele decenii comunitatea mondială, opinia publică din multe țări sunt alarmate de creșterea corupției în diversele ei forme de manifestare la nivel național, regional și transnațional.

Sub aspect practic cercetarea fenomenului corupției este dictată de realitatea socială, unde ea s-a transformat în cea mai distructivă manifestare criminală. Nici un alt tip de criminalitate nu exercită un impact atât de puternic asupra societății.

Faptele de corupție devin o prezență banală în absolut orice sferă a vieții sociale și aproape în toate segmentele acesteia. Numărul faptelor de corupție depășește numărul tuturor celorlalte crime luate împreună, iar ponderea lor în ansamblul criminalității este covârșitoare. Fenomenul corupției influențează decisiv majoritatea fenomenelor și proceselor din societate. Corupția devine cel mai distructiv și extins fenomen criminal. El influențează substanțial dinamica celorlalte manifestări criminale, constituind un factor major ce favorizează criminalitatea economică și anume spălarea banilor sau, altfel spus, reciclarea fondurilor.

Necesitatea de a ascunde sumele adesea importante, care rezultă ca urmare a fenomenului de corupție, poate antrena legături cu fapte infracționale caracterizate drept reciclare a banilor murdari. Se apreciază, că nu este oportun de a subestima importanța necesității de a păstra sub observație aflusul de bani care provin din corupție.

Cu toate că au fost făcute multe încercări, astăzi în lume inclusiv în Republica Moldova există nu prea multe studii juridice consacrate problemelor generale, teoretice și practice ale luptei cu corupția și spălarea banilor ce ar putea fi destul pentru a preveni și combate aceste flageluri, ce se alimentează reciproc. Este nevoie de o cercetare dialectică a tuturor aspectelor fenomenelor în discuție, de o analiză profundă și multilaterală a diferitor manifestări și forme de existență a lor, a structurii, dinamicii, surselor de alimentare și tendințelor de dezvoltare.

Ațit corupția, cât și spălarea banilor constituie problemele cele mai serioase cu care s-a confruntat societatea și statul în situația grea de criză, în perioada reformelor ce se petrec în țara noastră.

Spălarea banilor constituie un fenomen antisocial complex, care nu ține cont de frontierele statelor. Multe decenii la rând ea *însoțește* dezvoltarea econo-

mică a multor țări ale lumii. Continuitatea și profunzimea crizei, alături de fenomenul corupției sunt, de regulă, direct proporționale răspîndirii și pericolității criminalității spălării banilor.

Spălarea banilor murdari nu constituie un fenomen juridico-social nou pentru comunitatea mondială într-o formă sau alta de manifestare, nivel de organizare diferit, diverse metode ale activității criminale. Ca formă specifică a activismului criminal ea a existat și există; în acest sens, Republica Moldova nu constituie o excepție.

Și așa cum corupția există din antichitate, ca unul dintre comportamentele cele mai grave și, în același timp, cele mai răspîndite ale funcționarilor publici, este evident, că alături de alți factori nu mai puțin importanți, la economia tenebră, a influențat apariția și dezvoltarea spălării banilor.

Spălarea banilor în acest cadru prin modul său de structurare, flexibilitatea și capacitatea deosebită de infiltrare în zonele vitale ale economiei și politicii, prin internaționalizarea rapidă, corupția, reprezintă un pericol direct și de mare actualitate. Astfel zis, acest gen de criminalitate reprezintă o sfidare la adresa societății mondiale.

Pentru prevenirea corupției, deci, este necesar mai întîi de toate să se excludă posibilitatea utilizării factorilor corupției ca metodă de instaurare și întărire a noilor relații sociale, de creare a bazei sociale a relațiilor de piață, curmîndu-se în același timp legalizarea și acumularea mijloacelor bănești obținuți ilicit; pentru a preveni și combate spălarea banilor este necesar de a lichida sursele de alimentare a ei, printre care se numără și corupția.

Astfel, putem spune liber, că prin corupție se dobîndesc profituri ilegale, iar prin procese împrumutate sau nu din lumea afacerilor, se acoperă originea ilicită a acestor venituri, în scopul de a le inverti ulterior, fără probleme, în circuite financiare sau economice (spre exemplu, spălarea banilor prin operații de investiții, albirea banilor prin intermediul operațiunilor externe prin operații comerciale etc); de aceea este foarte important ca orice tranzacție dubioasă care are ca rezultat circulația unor sume mari de bani să fie ținute la controlul organelor competente întru stabilirea provenienței mijloacelor în cauză și prevenirea orientării lor în economia legală a statului.

Проблема коррупции в системе высших учебных заведений Молдовы

Eugen Florea, *doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova*

Ни для кого не секрет, что феномен коррупции получил чрезвычайно широкое распространение в нашем обществе, проникнув практически во все сферы деятельности государственных и общественных институтов. К сожалению, высшее образование в этом смысле совсем не является исключением. Оно представляет собой достаточно типичную для отечественных учреждений картину. Взятничество, фаворитизм, покупаемые и продаваемые дипломы, эксплуатация физического и интеллектуального труда студентов, понуждение к вступлению в половую связь – вот далеко не полный список коррупционных действий, характерных для молдавских ВУЗов. Если говорить исключительно об экономической стороне вопроса, то есть основания полагать, что по объёму средств, вовлечённых в данный вид криминальной деятельности, коррупция в ВУЗах находится на одном из первых мест. На такой вывод нас натолкнул анализ этой проблемы в России, менталитет граждан, социально-экономическая ситуация и система образования в которой во многом сопоставимы с нашими условиями. По данным Г. Сатарова коррупционный рынок высшего образования в России – самый емкий. Его объем составляет примерно 0,5 млрд. долл., превосходя аналогичные показатели в правоохранительных и судебных органах¹¹⁷. Общественная опасность коррупционной преступности именно в этой сфере особенно велика. Конечно, в данном случае страдает престиж высшего образования в целом и конкретного учебного заведения в частности. Однако самый серьёзный ущерб, как представляется, состоит в том, что в коррупционные модели поведения вовлекаются молодые люди, которые интериоризируя их, вносят их в свою жизнь и после окончания ВУЗа. Иными словами, речь идёт о механизме двойной детерминации, при которой комплекс негативных факторов, имеющих место в системе высшего образования, порождает коррупцию не только, собственно, в системе ВУЗов, но и во всех иных сферах социальной жизни, куда завтра пойдут работать вчерашние студенты.

Теоретически все случаи коррупции в системе высшего образования можно разделить на три группы:

¹¹⁷ См. Сатаров Г. «Коррупция в современной России: аналитический доклад» www.indem.ru.

- коррупция при поступлении в ВУЗ;
- коррупция в период учебы;
- коррупция в процессе окончания высшего учебного заведения.

После того, как поступление на учёбу перестало представлять какую-либо проблему в связи с неограниченным набором абитуриентов, желающих обучаться на контрактной основе, случаи взяточничества и иных должностных злоупотреблений на данном этапе фактически были сведены к нулю.¹¹⁸ Средства, которые раньше нередко трагились поступающими на подкуп членов комиссий, принимавших вступительные экзамены, сегодня на законных основаниях вносятся на счёт университета, института либо академии, что является практически стопроцентной гарантией того, что абитуриент станет студентом. Процедура тестирования поступающих, при этом, не может браться в расчёт ввиду своей абсолютной формальности. При этом не приходится сомневаться, что возврат к набору студентов на конкурсной основе неизбежно повлечёт за собой *возрождение* коррупционных схем, призванных «упростить» поступление в ВУЗ. Даже предлагаемая специалистами система зачисления на основе среднего балла в дипломе о среднем образовании едва ли способна кардинально повлиять на сложившуюся ситуацию, с той лишь разницей, что акцент в коррумпировании будет смещён с высшего образования на среднее, где положение ничуть не лучше.

Коррупция в период учёбы характеризуется наибольшими масштабами. Фактически можно говорить о существовании своего рода рынка, на котором экзамены, зачёты, пересдачи, курсовые и контрольные работы выступают в качестве товара, приобретаемого студентом за деньги либо иные блага. Инициаторами коррупционного взаимодействия выступают как студенты, так и преподаватели. Возможны варианты, при которых инициатива исходит и от родителей обучающихся.

Обобщённый портрет дающего взятку представляет собой студента/родителя с достатком среднего и выше среднего уровня. При этом сам обучающийся, как правило, является неуспевающим. Студент, способный и желающий выучить соответствующий предмет, как и учащийся с достатком ниже среднего чрезвычайно редко прибегают к даче взяток. Первые не хотят этого делать, а у вторых объективно отсутствуют материальные возможности подкупить

¹¹⁸ См. Сатаров Г. «Коррупция в современной России: аналитический доклад» www.indem.ru.

преподавателя. Вместе с тем, не следует полностью исключать варианты, при которых взяткодателем становится и студент, находящийся на хорошем счету, и учащийся со скромными доходами. В качестве причин такого нехарактерного для этих категорий поведения могут выступать чрезвычайная строгость преподавателя, неоправданно большой объём требуемого материала, «непрофильность» предмета; в качестве субъективного фактора, подталкивающего студента к подкупу, может фигурировать стечение тяжёлых жизненных обстоятельств. В результате учащийся может склониться к даче взятки с тем, чтобы *не портить* средний балл даже ценой влезания в долги.

Среди берущих взятки реже всего встречаются преподаватели старшего поколения, ведущие по нынешним меркам крайне аскетический образ жизни. В их иерархии ценностей материальные потребности занимают невысокое место. Кроме того, они ещё помнят сталинские времена и суровое (вплоть до расстрела) наказание за взяточничество. Также редко берут взятки молодые преподаватели, только начавшие свою карьеру и опасющиеся скомпрометировать себя.

Что же касается среднестатистического взяткополучателя, то это преподаватель или член администрации ВУЗа, проработавший как минимум несколько лет в структуре высшего образования и хорошо знающий все его особенности. Отсутствие прецедентов наказания лиц, уличённых в коррупции, что называется, «развязывает руки» тем сотрудникам, которые и раньше усматривали коррупционные возможности, но в силу тех или иных причин не пользовались ими. Среди взяткополучателей следует признать наличие небольшой прослойки, превратившей взимание незаконных поборов со студентов в постоянный источник получения стабильных доходов. Это работники, добившиеся определённых успехов на профессиональном поприще, у которых возникло неоправданное ощущение «надзаконности». Они рассуждают по принципу: «я – уважаемый человек. Меня все знают и в любом случае не тронут». Как следствие, для некоторых преподавателей, поставивших взяточничество на поток, такое поведение стало настолько рутинным и обыденным, что они даже составляют себе картотеки на студентов-заочников, в которых указывается место их работы и, соответственно, то, чем могут быть «полезны» преподавателю.

Наиболее вопиющие случаи коррупции связаны с открытым вымогательством взятки. Существующие способы варьируются от самых простых

до весьма изошрённых и тщательно продуманных. На одной стороне континуума – прямые «советы» или прозрачные намёки со стороны преподавателя о том, как лучше *решишь проблему* с зачётом или экзаменом. Причём порой эти *рекомендации* звучат прямо на занятиях. К группе более сложных схем относятся случаи с рекрутированием посредника среди студентов, который за обещание хорошей оценки оказывает давление на своих коллег-сокурсников с целью склонить их к тому, чтобы *скинуться* и задобрить преподавателя перед зачётом или экзаменом. Наиболее сложны с точки зрения доказательной базы и, соответственно, привлечения виновных к уголовной ответственности, коррупционные схемы, осуществляющиеся под прикрытием репетиторства. Так, для успешной сдачи экзамена студентам предлагаются на платной основе дополнительные частные занятия по соответствующей дисциплине. Тот, кто соглашается, получает на экзамене более высокую оценку. При этом доказать причинно-следственную связь между уплатой денег за дополнительные занятия и успешным прохождением экзамена – дело практически безнадёжное, поскольку такое обвинение легко может быть опровергнуто аргументом, что дело здесь не в уплаченных деньгах, а в дополнительной подготовке, полученной студентом за эти самые деньги.

Специфической особенностью коррупционного поведения в процессе окончания ВУЗа является не столько его распространённость, сколько его качественные показатели. Если по своим масштабам лидирует коррупция в период обучения, то по *стоимости*, т.е. объёму средств даваемых и получаемых за каждую отдельную услугу подобного свойства, первенство, безусловно, принадлежит коррупционным преступлениям в период окончания высшего учебного заведения. Это обстоятельство связано с тем, что в силу ряда причин преподавательский состав и администрация менее охотно идут на коррупционные сделки, связанные с выпускными экзаменами. Существование таких факторов как оценивание ответа в коллегиальной форме, наличие во главе экзаменационной Комиссии независимого лица повышает транспарентность процесса экзаменации и, соответственно, затрудняет осуществление коррупционных схем. С другой стороны, студенты, опасаящиеся за уровень своей подготовки, прекрасно понимают, что государственные экзамены – это последний барьер, отделяющий их от заветного диплома. Поэтому они готовы прибегнуть к более весомым *финансовым аргументам*, с тем, чтобы убедить членов

Комиссии оказать им помощь при сдаче экзамена или защите дипломной работы. Здесь срабатывает известный принцип прямой зависимости между размером коррупционных выплат и степенью риска, согласно которому, чем сложнее осуществить коррупционную схему, чем больше факторов, затрудняющих либо препятствующих осуществлению указанных действий, тем больше сумма, предлагаемая, или, соответственно, требуемая за их реализацию.

Детерминации коррупционного поведения на данном этапе способствует в немалой степени так называемая коррупционная зависимость, вырабатываемая у студента к моменту окончания ВУЗа. Она состоит в том, что, привыкнув сдавать экзамены и зачёты посредством дачи взяток, к концу обучения обучающийся не в состоянии объективно мобилизоваться для подготовки к Государственным экзаменам. Отсюда активный поиск способов коррумпирования экзаменаторов и членов Комиссии.

Подводя итог сказанному необходимо в первую очередь отметить, что, конечно же, далеко не во всех вузах коррупция стала нормой, но даже там, где она таковой не является, вероятность внедрения коррумпированности под действием внешних или внутренних факторов очень высока. Сверхнизкие зарплаты преподавательского состава вынуждают работников ВУЗов искать альтернативные стратегии выживания. Существующий уровень оплаты труда тех, для кого ВУЗ – основное место работы, практически не дает иммунитета против коррупционных явлений. Отсюда с неизбежностью следует вывод о том, что первоочередной задачей в плане борьбы с коррупцией в высшем образовании является повышение уровня оплаты труда преподавательского состава. У преподавателя должна быть реальная возможность удовлетворить свои элементарные жизненные потребности за счёт зарплаты, а не посредством подношений. Сегодня преподаватель ВУЗа беден как церковная мышь, а в качестве средства его подкупа очень часто фигурирует мешок картошки, сахара или ящик яблок. Это говорит о том, что государство, будучи не в состоянии обеспечить заработную плату хотя бы на уровне прожиточного минимума, фактически подталкивает педагога к коррупции как одному из способов выживания. Естественно, что и руководство частных ВУЗов, даже имея возможность увеличить легальный доход преподавательскому составу, не идёт на это, следуя не самому лучшему примеру того, что происходит в государственном секторе высшего образования.

По нашим оценкам, установление минимального размера заработной платы на уровне двух с половиной прожиточных минимумов способно сократить коррупцию в ВУЗах более чем в два раза. Материальных резервов сегодня с учётом подавляющего большинства студентов-контрактников имеется более чем достаточно. Дело за малым – необходима политическая воля государственной власти.

В дополнение к этому следует повысить прозрачность процесса обучения. В частности, необходимо принять следующие меры:

- принять законодательный акт, регулирующий высшее обучение, критерии оценки и осуществление контроля за учебным процессом. Сегодня правоотношения, возникающие при обучении, практически не регулируются действующим национальным законодательством. Основными правоустанавливающими субъектами становятся сами ВУЗы. Однако даже внутренние нормативные документы ВУЗов либо отсутствуют, либо недоступны студентам. Причем недоступность выражается не в специальной *закрытости*, хотя иногда именно в ней, а в простом незнании и полном отсутствии правого просвещения в каждом конкретном ВУЗе. Таким образом, создается правовой вакуум, крайне благоприятный для возникновения коррупционных ситуаций;
- наладить работу с учащимися, направленную на пресечение вымогательства взяток. Часто студенты, столкнувшись с такой проблемой, просто-напросто не знают, куда обратиться за помощью. Самая распространённая форма такого взаимодействия – создание телефона доверия;
- разработать детальные внутренние правила пересдачи экзаменов и зачётов. Система, при которой студент, «проваливший» дисциплину, имеет право прийти на пересдачу чуть ли не через неделю, существует только на постсоветском пространстве. Во всех цивилизованных странах задолжник должен заново прослушать весь курс и только после этого может повторно пересдать зачёт или экзамен;
- формировать Комиссии по приёму выпускных экзаменов из представителей других ВУЗов, выбираемых на основе жребия. Независимым должен быть не только председатель Комиссии, но и все её члены;

- координировать работу ВУЗов по борьбе с коррупцией с правоохранительными органами. Как со стороны высшего учебного заведения, так и со стороны органов охраны правопорядка должны быть назначены конкретные лица, ответственные за противодействие коррупционным проявлениям;
- установить систему мотивации преподавателей и их материальное стимулирование. В частности, необходимо обеспечить материальную основу для поощрения научной деятельности преподавательского состава.

Ещё раз следует отметить, что все перечисленные меры носят дополнительный характер по отношению к оптимизации оплаты труда преподавателей. В отрыве от неё добиться каких-либо видимых результатов в борьбе с коррупцией в высших учебных заведениях страны не представляется возможным.

Rezoluția conferinței internaționale științifico-practice „Cultura juridică și prevenirea corupției”

1 noiembrie 2007

mun. Chișinău

Transparency International – Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova și Universitatea de Stat din Moldova au organizat la 1 noiembrie 2007 conferința internațională științifico-practică cu genericul „Cultura juridică și prevenirea corupției”. La conferință au participat savanți, judecători, procurori, ofițeri de urmărire penală, avocați, reprezentanți ai Președinției, Guvernului, ONG-urilor, mass-media, instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova, precum și reprezentanții Asociației Avocaților Americani ABA/CEELI, Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova, USAID, Ambasadei SUA în Republica Moldova, Proiectului MOLICO al Consiliului Europei, Academiei pentru Dezvoltarea Educațională, precum și ai Universității de Stat din Moscova.

Obiectivele de bază ale conferinței au fost: atenționarea opiniei publice asupra importanței culturii juridice în apărarea drepturilor omului, prevenirea corupției și necesității ridicării nivelului culturii juridice în societate; relevarea rolului educației juridice și, implicit, a educației anticorupție în acest proces; identificarea principalelor căi de formare a unei culturi juridice adecvate unui stat de drept democratic.

Participanții la conferință au făcut o analiză multilaterală a dimensiunilor și caracteristicilor acestui subiect, punând în discuție multiple probleme, în special, privind nivelul insuficient al culturii juridice a diferitor categorii de persoane; necesitatea promovării culturii juridice prin prisma perfecționării legislației, implementării unui spectru de măsuri pentru a ridica cultura juridică, cunoștințele juridice și anticorupție ale diferitor categorii de persoane; promovarea principiilor statului de drept în scopul apărării drepturilor și libertăților persoanei, prevenirii corupției, dezvoltării societății.

În cadrul conferinței s-a constatat că realizarea și apărarea drepturilor și libertăților persoanei, precum și prevenirea corupției pot fi efectuate în condițiile

unui stat de drept care presupune un nivel înalt al culturii juridice ai indivizilor societății, un nivel suficient al cunoștințelor juridice, a cunoștințelor anticorupție. Fără o cultură juridică, fără cunoștințe juridice, anticorupție adecvate este imposibilă dezvoltarea societății contemporane periclitată permanent de fenomenul corupției și nihilismul juridic.

În Declarația adoptată la Conferința Internațională din Mexico (1982) privind politica în domeniul culturii s-a reiterat că „...*cultura este o totalitate a trăsăturilor spirituale, materiale, intelectuale și emoționale care caracterizează societatea sau grupurile sociale și cuprind, pe lângă artă și literatură, modul de viață, drepturile fundamentale ale omului, sistemul de valori, tradițiile și credința*”.

Cultura juridică, ca parte componentă a culturii unui popor, reprezintă totalitatea valorilor societății, a grupurilor ei sociale în domeniul reglementării relațiilor care asigură supremația legii, dominația principiilor echității și umanismului, protecția drepturilor și libertăților individului.

Un element forte al culturii juridice este conștiința juridică, ce exprimă nivelul cunoștințelor juridice al diferitor categorii de persoane și posibilitatea de a percepe și aplica dreptul.

Cultura juridică presupune nu doar cunoșterea drepturilor și posibilitatea aplicării lor, dar și nivelul de dezvoltare a științei juridice, mentalitatea juridică a individului, conștientizarea fiecăruia de a respecta legile și normele de drept, atitudinea omului față de fenomenele juridice, categoriile de drept, cum ar fi: legalitatea, echitatea, justiția, ordinea legală, mecanismul administrării de stat. Omul cu un înalt nivel de cultură generală, inclusiv cultură juridică, apreciază la justa valoare însemnătatea valorilor sociale protejate de lege și sisținută de o poziție civică activă.

Cultura juridică determină starea calitativă a vieții societății, comportamentul grupurilor sociale, a factorilor de decizie, a fiecărui individ, precum și gradul de garanție din partea statului și societății civile a drepturilor și libertăților cetățeanului.

Cultura juridică este parte componentă a culturii generale și trebuie orientată spre fiecare persoană, grup de persoane și asupra întregii societăți. La fel, și cultura generală trebuie să fie orientată spre cultura juridică și conștiința juridică. Faptul că o persoană are cunoștințe juridice nu presupune inevitabil că

această persoană este cultă. O cultură înaltă trebuie să le fie proprie, în primul rând, celor încadrați în domeniul dreptului, în speță judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală, avocaților etc., deoarece ei au menirea de a aplica legea în scopul protejării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Cultura juridică urmează să fie dezvoltată în permanență pentru a atinge scopul unui stat de drept, pentru a evita nedreptățile, abuzurile și haosul. Nivelul înalt al culturii juridice crează condiții ca persoanele să nu încalce drepturile și libertățile altora, să nu săvârșescă fapte antisociale, să-și exercite funcția publică în conformitate cu legislația și în interesul public.

În acest context participanții la conferință au constatat că Republica Moldova este la început de cale în reformarea culturii juridice și edificarea statului de drept, unde valoarea supremă a acestora este omul cu drepturi și libertăți reale care urmează să fie protejate.

Punctul de pornire în această activitate este familiarizarea societății cu legislația în vigoare, cu drepturile și libertățile fundamentale ale omului consfințite în Constituție. „*Omul care nu-și cunoaște drepturile garantate de lege, nu le are*” – este o maximă care obligă statul să întreprindă toate măsurile posibile ca cetățenii să cunoască drepturile sale și legislația în vigoare.

Legile trebuie să fie nu doar cunoscute, ci și respectate, prevederile lor realizate, iar cei vinovați de nerespectare, ori cine ar fi ei, sancționați în toate cazurile, asigurându-se cu strictețe principiul de supremație a legii. Instanțele de judecată trebuie să se conducă de buchia și spiritul legii.

Actualmente discrepanța dintre cele prevăzute de actele normative și cele aplicate în viață este de așa proporții, încât se transformă într-un fenomen social periculos numit nihilism juridic. Respectarea legii de către funcționarii publici influențează respectarea legii de către cetățeni. Atunci când funcționarul îi cere cetățeanului să respecte legea pe care el singur o sfidează este firească apariția nihilismului juridic și acceptarea unei conduite corupționale.

Când dreptul nu reglementează raporturile sociale, iar litigiile, conflictele, problemele care apar se soluționează pe alte căi, tendințele negative iau amploare, se lărgește câmpul infracțional, crește nivelul corupției.

Nihilismul juridic și lipsa de cultură juridică sunt impedimente serioase pentru afirmarea statului de drept.

Se cer eforturi sporite pentru a se depăși neajunsurile și erorile comise în această materie pentru formarea conștiinței juridice și culturii juridice a fiecărui cetățean, antreprenor, funcționar public, a grupurilor sociale și populației în întregime.

Participanții la conferință au constatat că în domeniul educației juridice, educației anticorupție în Republica Moldova se realizează mai multe măsuri de importanță majoră. A crescut numărul de instituții superioare de învățământ în care se predau disciplinele de drept, a sporit considerabil numărul absolvenților facultăților de drept. Multe persoane obțin studii juridice peste hotare. În cadrul organelor de drept și altor instituții publice se realizează programe de ridicare a nivelului cunoștințelor juridice ale funcționarilor.

O deosebită importanță în creșterea nivelului profesional al diferitor categorii de persoane are organizarea de seminare, training-uri, conferințe organizate cu suportul Consiliului Europei, Uniunii Europene, Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, ABA/CEELI, NOVIB, Fundației Eurasia, USAID, Statelor Unite ale Americii etc. cu participarea și contribuția numeroșilor experți naționali și internaționali.

Un rol aparte în educația juridică îl are publicarea actelor normative în Monitorul Oficial, pe pagina web a Ministerului Justiției și paginile web ale instituțiilor și autorităților publice, publicarea actelor normative și consultațiilor juridice în revistele de specialitate și presă, editarea ghidurilor pentru cetățeni, antreprenori și funcționari publici, aducerea la cunoștința publicului a comentariilor experților naționali și internaționali privind proiectele de acte normative, publicarea rezultatelor cercetărilor pe diverse teme, studierea actelor normative în cadrul pregătirii profesionale a cadrelor în diverse instituții publice etc.

În totalitate acestea și alte activități au o deosebită importanță privind instaurarea unei culturi juridice ce contribuie la apărarea normelor de drept, prevenirea corupției și dezvoltarea statului de drept.

Conștientizând realizările menționate, participanții la conferință și-au exprimat îngrijorarea referitor la nivelul scăzut al culturii juridice, al cunoștințelor juridice și anticorupție a cetățenilor obișnuiți, a antreprenorilor, funcționarilor publici; carențele și lacunele legislative care se manifestă prin insuficiență de claritate, accesibilitate și previzibilitate, de prevederile insuficiente ce țin de cultura juridică; prevederile vagi ale legislației; modul nesatisfăcător al apli-

cării legislației naționale și celei internaționale, inclusiv privind pregătirea profesională și sporirea nivelului culturii juridice; neluarea în considerație a propunerilor oamenilor de știință, a experienței și standardelor internaționale, inclusiv Tratatelor la care Republica Moldova este parte la elaborarea, adoptarea și implementarea legislației; oportunitatea unor acte normative pentru societate. La fel e necesară o argumentare mai serioasă a mijloacelor de implementare sau executare a legislației, inclusiv sub aspect financiar, al pregătirii personalului pentru aplicarea uniformă a legislației.

Trezește îngrijorare faptul că normele de drept nu ajung practic la omul de rând, la mulți antreprenori, funcționari publici, nu se aplică mecanisme eficiente pentru a se asigura supremația legii. Reprezentanții Ministerului Educației, Ministerului Justiției, Consiliului Coordonator al Audiovizualului așa și nu au întreprins măsurile necesare pentru a introduce programe juridice sau cicluri de emisiuni de familiarizare cu legislația a cetățenilor, antreprenorilor și funcționarilor publici, iar în lipsa unor programe specializate difuzate cu regularitate la radio și televiziune emisiunile organizate ad-hoc nu pot atinge scopul educației juridice, educației anticorupție a societății.

Rolul mass-media ar putea fi mult mai mare și să contribuie mai eficient la sporirea nivelului culturii juridice prin oferirea unor cicluri de emisiuni, articole, reportaje dedicate culturii juridice, educației juridice și anticorupție care ar putea fi pregătite cu participarea activă a reprezentanților sistemului de educație, organelor de drept, ONG-urilor, asociațiilor antreprenorilor și instituțiilor publice. Rolul mass-media ar putea fi conjugat și prin sporirea culturii juridice, cunoștințelor juridice, anticorupție a jurnaliștilor, în special a celor care scriu și oferă publicului materiale, reportaje pe teme ce necesită cunoștințe temeinice în domeniul legislației.

Cetățeanul de rând are nevoie de cuvântul viu al legislației naționale și internaționale, de explicații privind conținutul, capcanele sau subtilitățile acesteia. Informațiile trebuie să fie adecvate pentru ca fiecare să aibă posibilitate să se orienteze în problemele de bază pentru o bună protejare a drepturilor și libertăților, pentru lupta anticorupție.

În sporirea culturii juridice un rol important are publicarea actelor normative, dacă această informație ajunge eficient până la fiecare cetățean, antreprenor, funcționar public și dacă după publicarea actelor normative și intrarea lor în

vigoare sunt prevăzute măsuri de pregătire și însușire a acestora. Participanții la conferință au relevat faptul că o mare parte a cetățenilor, antreprenorilor și funcționarilor publici, inclusiv specialiști în domeniul dreptului, au un acces limitat la actele normative publicate atât în Monitorul Oficial, cât și la cele înserate în baza de date electronică Moldlex sau a Ministerului Justiției; s-au menționat și cazuri de adoptare și intrare în vigoare a unor acte normative, cum ar fi coduri și legi fundamentale fără un termen suficient de pregătire și însușire a specialiștilor în materie.

În condițiile accesibilității limitate la cadrul legal se inițiază „activitatea creativă” de substituie a prevederilor legale prin directive, scrisori, regulamente departamentale care au scop de a executa legea intrată în vigoare. Aceste acțiuni substituie deseori legea și sunt chiar contrare acesteia. O asemenea practică duce la multiple deficiențe și confuzii constatate în organele fiscale, vamale, sanitare, ecologice, informaționale, economice, de poliție, din sistemul Ministerului Justiției etc. O asemenea practică urmează a fi diminuată sau chiar exclusă din procesul executării legilor.

În contextul diminuării și înlăturării corupției se cer măsuri pentru înțelegerea atât a fenomenului și impactului negativ al acestuia asupra dezvoltării societății, cât și a mecanismelor de prevenire și combatere a corupției, a competențelor organelor specializate și a sistemului judiciar, a modului de implicare a diverselor persoane în activitatea de prevenire și combatere a fenomenului, a modalităților de înlăturare a consecințelor corupției și de reparare a prejudiciilor cauzate. În acest aspect se cere studierea normelor și experiențelor internaționale, ce ar permite persoanelor competente să perfecționeze cadrul normativ național, să exercite corect funcțiile publice, realizând astfel așteptările publicului.

Pentru a forma o cultură juridică reală este necesar de a statua politica statului în domeniu, de a elabora un program național de acțiuni cu măsuri consecvente și continue îndreptate spre familiarizarea populației cu legislația în vigoare, educația diferitor categorii de persoane, răspîndirea mai largă a legislației, propaganda cunoștințelor juridice în rîndurile populației, antreprenorilor, sporirea cunoștințelor juridice și culturii juridice a funcționarilor publici, studierea și implementarea experienței și standardelor internaționale. Fiecare cetățean, antreprenor, funcționar public trebuie să-și cunoască plener drepturile, libertățile și obligațiile, să știe cum să le apere și, respectiv, să le onoreze, să știe care

sunt garanțiile statului de protejare a drepturilor prin instrumente și mecanisme legale. Numai așa fiecare persoană își va consolida încrederea în buchia legii ca instrument regulatoriu.

La atingerea obiectivului trebuie să-și aducă aportul, în primul rând, statul prin adoptarea unor legi bazate pe drept, implementarea unor mecanisme eficiente de aplicare a legii pentru a fi respectată de către toți cetățenii.

Un rol important îi revine și societății civile, sectorului privat care urmează să susțină acțiunile statului îndreptate spre cultivarea respectului față de lege, a intoleranței față de cazurile de violare a dreptului, cerînd socoteală statului cînd acesta nu-și onorează obligațiunile pozitive sau cînd el este violator al legii.

Un loc aparte în această activitate îl au colectivitățile de juriști menite nu doar ca exemplu în acțiuni, decizii și comportament cotidian, ci și pentru propagarea pe larg a cunoștințelor juridice, pentru lupta cu nedreptățile, întreprinderea de acțiuni concrete, contribuind la triumful legii și dreptății.

Se cere și o maximă transparență în elucidarea culturii juridice și o activitate eficientă a surselor mass-media care prin mecanismele sale aduce contribuția reală la implementarea unei conștiințe juridice întru propășirea neamului și societății.

Toate activitățile și competențele menționate vor conduce la un progres social, la diminuarea corupției, la dezvoltarea societății, la consolidarea sistemului de drept și instaurarea deplină a democrației.

În conformitate cu cele menționate, în scopul eficientizării activității anticorupție și protejării drepturilor și libertăților persoanei, participanții la conferință consideră necesară implementarea unui complex de măsuri orientate spre ridicarea culturii juridice, sporirea nivelului cunoștințelor juridice și anticorupție:

- studierea experienței și normelor internaționale privind cultura juridică, măsurile de prevenire și combatere a corupției, normele privind drepturile și libertățile persoanei și implementarea acestora la nivel național;
- elaborarea și implementarea unei Concepții de stat cu privire la formarea culturii juridice;
- elaborarea și adoptarea în legislație a completărilor menite să contribuie la o cultură juridică înaltă prin educația juridică, educația anticorupție, prevăzîndu-se mecanismele și mijloacele de implementare;

- facilitarea informării cetățenilor, antreprenorilor, funcționarilor publici despre normele juridice și aplicarea acestora privind drepturile și libertățile fundamentale stipulate de Constituție, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului și alte documente internaționale;
- facilitarea informării cetățenilor, antreprenorilor, funcționarilor publici despre normele juridice și aplicarea acestora ce țin de prevenirea și combaterea corupției, înlăturarea consecințelor corupției, repararea prejudiciului cauzat prin corupție stipulate în legislația națională, Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției, Convenția civilă cu privire la corupție și Convenția penală cu privire la corupție, recomandările Consiliului Europei și alte documente internaționale;
- implementarea mecanismelor suplimentare de comunicare și de stimulare a colaborării instituțiilor publice cu organizațiile neguvernamentale și mijloacele mass-media;
- elaborarea, adoptarea și implementarea Legii cu privire la conflictul de interese, Codul de conduită a funcționarului public, iar în baza acestora înființarea Comisiei Principale pentru Etică și elaborarea codurilor de conduită în diverse domenii de activitate;
- elaborarea, adoptarea și implementarea Legii cu privire la finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale în baza normelor și principiilor de finanțare recunoscute la nivel internațional;
- implementarea, menținerea și consolidarea sistemului de recrutare, angajare și promovare a funcționarilor și altor agenți publici bazat pe principiile de eficiență și transparență, pe criterii obiective, precum meritul, echitatea și aptitudinea în sectorul public (instituțiile sau organizațiile publice, inclusiv în instituțiile de ocrotire a normelor de drept și organele de control);
- implementarea în sectorul public, în cadrul organelor de drept și control, a programelor de perfecționare sau pregătire profesională, de studiere obligatorie a legislației naționale și internaționale, mai cu seamă ce țin de apărarea drepturilor și libertăților fundamentale, prevenirea și combaterea corupției, precum și a normelor de conduită, a politiciii cu privire la conflictul de interese, a normelor de asigurare a transparenței;

- evaluarea periodică a angajaților instituțiilor sau organizațiilor publice la compartimentul competența profesională, cunoașterea și respectarea cerințelor legislației anticorupție și legislației privind apărarea drepturilor și libertăților persoanei;
- adoptarea și implementarea programelor de propagare a legislației și de formare a culturii juridice în masă prin instituirea sau organizarea: „Zilei Constituției”, „Zilei Justiției sau Juristului”, „Zilei Drepturilor Omului”, „Zilei Anticorupției”, „Săptămîna Juridică”, seminarelor, meselor rotunde, conferințelor, discuțiilor și dezbaterilor publice etc.;
- statuarea în colectivele de muncă, școli, licee, instituții superioare de învățămînt a formelor de educație în domeniul dreptului; restabilirea în instituțiile de învățămînt de orice nivel și formă de organizare studierea obligatorie a drepturilor și libertăților omului și a mijloacelor de apărare;
- deschiderea consultațiilor juridice gratuite pentru păturile vulnerabile ale populației;
- crearea la nivel local a Consiliilor de coordonare a propagandei culturii juridice ce ar conjuga efortul instituțiilor publice, reprezentanților organelor de drept, sistemului de educație, întreprinderilor, organizațiilor neguvernamentale;
- crearea filialelor raionale a Centrului pentru Drepturile Omului;
- completarea bibliotecilor publice sau centrelor de cultură de nivel local cu literatură juridică, broșuri și alte materiale ce propagă cultura juridică, cunoștințe juridice, cunoștințe anticorupție; dotarea lor cu sisteme de computere și conectarea acestora la baza de date a legislației Moldlex sau alte baze de date;
- organizarea conferințelor, seminarelor, întrunirilor pentru jurnaliștii care se specializează în domeniul dreptului și reflectă problemele de drept în mass-media pentru familiarizarea lor cu prevederile legislației naționale și internaționale în domeniul dreptului și jurnalismului de investigație;
- elaborarea și implementarea în instituțiile de învățămînt, în instituțiile sau organizațiile publice a programelor de educație anticorupție, cu studierea normelor și experiențelor naționale și internaționale anticorupție;
- elaborarea și difuzarea prin intermediul mass-media a programelor de educație juridică, educație anticorupție cu participarea experților, corpului

profesoral al instituțiilor de învățământ, reprezentanților organelor de drept, ONG-urilor, antreprenorilor, funcționarilor publici;

- elaborarea și adoptarea modificărilor în legislație și implementarea expertizei proiectelor de acte normative care au drept obiectiv aprecierea corespunderii acestora cerințelor respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- instituirea răspunderii administrative și penale pentru încălcarea gravă a drepturilor și libertăților persoanei.

Transparency International – Moldova, Uniunea Juriștilor din Moldova, precum și Universitatea de Stat din Moldova sunt gata să-și aducă contribuția în procesul de ridicare a nivelului culturii juridice, cunoștințelor juridice și cunoștințelor anticorupție, la promovarea normelor de conduită etică, a politicii cu privire la conflictul de interese și altor norme ce țin de activitatea anticorupție, precum și a normelor privind asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Rezoluția Conferinței se transmite Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului și Consiliului Superior al Magistraturii spre luare la cunoștință în scopul adoptării măsurilor pentru asigurarea nivelului adecvat al culturii juridice, prevenirii corupției și apărării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în Republica Moldova.